ยุทธศาสตร์ความมั่นคงญี่ปุ่นกับบทบาทการให้ความช่วยเหลือด้านภัยพิบัติในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

นางสาวพรรณวดี ชัยกิจ

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
Chulalongkorn University

บทคัดย่อและแฟ้มข้อมูลฉบับเต็มของวิทยานิพนธ์ตั้งแต่ปีการศึกษา 2554 ที่ให้บริการในคลังปัญญาจุฬาฯ (CUIR)
เป็นแฟ้มข้อมูลของนิสิตเจ้าของวิทยานิพนธ์ ที่ส่งผ่านทางบัณฑิตวิทยาลัย
The abstract and full text of theses from the academic year 2011 in Chulalongkorn University Intellectual Repository (CUIR)
are the thesis authors' files submitted through the University Graduate School.

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญารัฐศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ภาควิชาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ
คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ปีการศึกษา 2559
ลิขสิทธิ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

JAPAN'S SECURITY STRATEGY AND DISASTER RELIEF ROLE IN SOUTHEAST ASIA

Miss Phanwadee Chaikij

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Master of Arts Program in International Relations
Department of International Relations
Faculty of Political Science
Chulalongkorn University
Academic Year 2016
Copyright of Chulalongkorn University

หัวข้อวิทยานิพนธ์	ยุทธศาสตร์ความมั่นคงญี่ปุ่นกับบทบาทการให้ความช่วยเหลือด้านภัยพิบัติในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้
โดย	นางสาวพรรณวดี ชัยกิจ
สาขาวิชา	ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ
อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก	อาจารย์ ดร.ธีวินท์ สุพุทธิกุล

คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้นับวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญามหาบัณฑิต

.....คณบดีคณะรัฐศาสตร์

(รองศาสตราจารย์ ดร.เอก ตั้งทรัพย์วัฒนา)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

.....ประธานกรรมการ

(ศาสตราจารย์ กิตติคุณ ดร.ไชยวัฒน์ ค้ำชู)

.....อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก

(อาจารย์ ดร.ธีวินท์ สุพุทธิกุล)

.....กรรมการภายนอกมหาวิทยาลัย

(รองศาสตราจารย์ ดร.กิตติ ประเสริฐสุข)

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
Chulalongkorn University

พรรณวดี ชัยกิจ : ยุทธศาสตร์ความมั่นคงญี่ปุ่นกับบทบาทการให้ความช่วยเหลือด้านภัยพิบัติในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (JAPAN'S SECURITY STRATEGY AND DISASTER RELIEF ROLE IN SOUTHEAST ASIA) อ.ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก: อ. ดร.ธีวินท์ สุพุทธิกุล, 131 หน้า.

การศึกษาครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์การเข้ามาให้ความช่วยเหลือด้านภัยพิบัติของญี่ปุ่นในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้โดยใช้แนวคิดการถ่วงดุลทางอำนาจอย่างอ่อน (Soft Balancing) เพื่อนำเสนอให้เห็นถึงยุทธศาสตร์ของญี่ปุ่นที่มีต่อเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในช่วงหลังสงครามเย็นที่แตกต่างไปจากช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่สอง โดยญี่ปุ่นได้ให้ความสำคัญมากขึ้นกับการดำเนินยุทธศาสตร์ทหารในวิธีการที่ไม่เกี่ยวข้องกับการใช้อาวุธ (non-combat) มาเป็นเครื่องมือที่สำคัญที่ทำให้ประเทศในภูมิภาคไม่รู้สึกว่าญี่ปุ่นเป็นภัยคุกคาม ในขณะเดียวกันการดำเนินยุทธศาสตร์ด้านนี้ยังเป็นการส่งเสริมภาพลักษณ์ที่ดีของญี่ปุ่นให้ประเทศในภูมิภาคมีความรู้สึกไว้วางใจอย่างเป็นมิตรมากกว่าจีนที่กำลังมีอิทธิพลมากขึ้นในปัจจุบัน ซึ่งผลการศึกษาพบว่า บทบาทที่โดดเด่นขึ้นของจีนและความขัดแย้งของจีนที่มีต่อประเทศต่างๆในภูมิภาค รวมทั้งสถานการณ์ภัยพิบัติที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องรุนแรงในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ถือเป็นแรงผลักดันและเป็นโอกาสที่ดีสำหรับญี่ปุ่นที่จะแสดงบทบาทนำผ่านศักยภาพที่มีต่อการสร้างเครือข่ายหุ้นส่วนทางยุทธศาสตร์ทางอ้อม ทั้งยังเป็นบันไดขั้นสำคัญที่นำไปสู่การถ่วงดุลทางอำนาจต่อจีนทางอ้อม

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
Chulalongkorn University

ภาควิชา ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ลายมือชื่อนิสิต .....

สาขาวิชา ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ลายมือชื่อ อ.ที่ปรึกษาหลัก .....

ปีการศึกษา 2559

5680614424 : MAJOR INTERNATIONAL RELATIONS
KEYWORDS: NON-TRADITIONAL SECURITY / DISASTER RELIEF / NETWORK AMONG SPOKES / STRATEGY SOFT BALANCING

PHANWADEE CHAIKIJ: JAPAN'S SECURITY STRATEGY AND DISASTER RELIEF ROLE IN SOUTHEAST ASIA. ADVISOR: TEEWIN SUPUTTIKUN, Ph.D., 131 pp.

The objective of this research is to analyze the action of Japan's disaster relief in Southeast Asia by using the concept of 'Soft Balancing' to propose that the strategy of the Japanese to Southeast Asia post Cold War period was different from the period after World War II. Japan has given more important tool through its military strategy by non-combat in order that countries in Southeast Asia do not feel that Japan is a threat to them. At the same time, this strategy will also promote a friendship image of Japan in comparative with China's threat image. The result found that, China's increasingly prominent role, conflict in region as well as disaster situations occurring continual in Southeast Asia are the driving force and opportunity for Japan to show a potential role in terms of network among spokes and enhance positive image of disaster relief in the region for soft balancing with China.

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
Chulalongkorn University

Department: International Relations Student's Signature .....
Field of Study: International Relations Advisor's Signature .....
Academic Year: 2016

กิตติกรรมประกาศ

การเขียนวิทยานิพนธ์หนึ่งเล่มให้สำเร็จนั้นไม่ใช่เรื่องง่ายเลย ทุกๆครั้งที่ท้อก็พยายามคิดเสมอว่า ไม่มีใครบังคับให้เรามาสมัครเรียนที่นี่ ไม่มีใครยื่นใบสมัครให้เรา และไม่มีใครมาทำข้อสอบให้เรา ทุกอย่างเราเป็นคนเลือกเองทั้งนั้น ยิ่งเรานึกถึงวันที่ประกาศผลการเข้ามาเป็นนิสิตวันแรกว่าวันนั้นเรามีความสุขมากแค่ไหนที่เราได้เป็นหนึ่งในรายชื่อบนนั้น ฉะนั้น ชื่อแรกที่อยากขอบคุณคือตัวเราเอง ขอบคุณตัวเองที่เข้มแข็งพอ ขอบคุณตัวเองที่ไม่ยอมแพ้กลางทาง และขอบคุณตัวเองที่พร้อมยิ้มสู้กับทุกๆปัญหาที่มีมาตลอดโดยเฉพาะปัญหาชีวิตในช่วงปลายทางของการเขียนงาน

วิทยานิพนธ์ชิ้นนี้ถือเป็นความสำเร็จจากการเรียนรู้ของดิฉันมาตลอด 4 ปี ซึ่งวิทยานิพนธ์เล่มนี้จะสำเร็จไม่ได้เลยหากปราศจากการถ่ายทอดองค์ความรู้ทางวิชาการจากท่านคณาจารย์ในภาควิชาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ขอขอบพระคุณอาจารย์ ดร. ธีวินท์ สุพุทธิกุล อาจารย์ที่ปรึกษาที่คอยแนะนำ เสนอแนวความคิดที่เป็นประโยชน์และรับฟังสิ่งที่ดิฉันอยากจะนำเสนอมาโดยตลอด ขอขอบพระคุณศาสตราจารย์กิตติคุณ ดร. ไชยวัฒน์ ค้ำชู ประธานสอบวิทยานิพนธ์ที่คอยชี้แนะประเด็นวิทยานิพนธ์ให้กับดิฉันตั้งแต่ช่วงทำ proposal และทำให้ดิฉันความมั่นใจว่าประเด็นของดิฉันสามารถนำมาเขียนวิทยานิพนธ์ได้ ขอขอบพระคุณ รศ.ดร. กิตติ ประเสริฐสุข กรรมการสอบวิทยานิพนธ์ แม้ว่าดิฉันจะได้เจอกับท่านอาจารย์เพียง 2 ครั้งแต่คำแนะนำของอาจารย์ก็เป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อการนำมาพัฒนางานเขียนของดิฉันในทุกๆครั้ง ขอขอบพระคุณศาสตราจารย์ ดร. สุรชาติ บำรุงสุข และ ผศ.ดร. ศุภมิตร ปิติพัฒน์ ที่ถึงแม้ท่านอาจารย์จะไม่ได้เป็นหนึ่งในกรรมการสอบแต่ท่านทั้งสองก็เป็นส่วนหนึ่งของกำลังใจให้ดิฉันมีแรงที่จะเขียนงานต่อ และขอขอบพระคุณ ผศ.ดร. พิทยา สุวคันธ์ ที่ช่วยประสานงานให้ดิฉันสามารถตีพิมพ์บทความลงในวารสารสหวิทยาการได้อย่างลุล่วงไปด้วยดี

ขอขอบคุณเพื่อนร่วมรุ่นทั้ง 5 คน โดยเฉพาะอย่างยิ่งคุณจิราภรณ์ ศิระวรกุล และคุณธีรกานต์ พงศ์พิชญามาตย์ ที่คอยร่วมทุกข์ร่วมสุขผลัดเปลี่ยนกันให้กำลังใจมาตลอดตั้งแต่เริ่มต้น ทั้งนี้ขอขอบคุณมิตรภาพที่ดีจากบ้านภาควิชาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศบ้านหลังที่สองของดิฉันจากคุณธัญดา ชีวิตไทย คุณวิไลวรรณ ทาเหล็ก คุณสุทธิพงศ์ วรอุไร คุณกุลนันทน์ คันธิก คุณศิบดี นพประเสริฐ และคุณกนกวรรณ เชาวกิจ

บุคคลที่ดิฉันอยากขอบคุณมากที่สุดที่เป็นเสมือนหัวใจของดิฉันคือ คุณธัชกร ชัยกิจ คุณแม่ของดิฉันเองผู้ที่สอนดิฉันให้เป็นผู้หญิงที่เข้มแข็งพร้อมสู้กับปัญหาเสมอ และเปิดโอกาสทางการศึกษาให้ดิฉันมาโดยตลอด คุณแม่ไม่เคยปิดกั้นการเรียนรู้ ไม่เคยบังคับให้ลูกเรียนอย่างที่คุณแม่อยากให้เรียน อะไรที่ลูกทำแล้วเป็นเรื่องดีคุณแม่ก็พร้อมสนับสนุน นี่จึงไม่ใช่เรื่องน่าอายเลยที่ดิฉันจะบอกว่าคุณแม่คือกำลังใจที่สำคัญที่สุดในชีวิตของดิฉันที่ทำให้ดิฉันรู้ว่าความสำเร็จในทุกๆก้าวของชีวิตดิฉันจะมีคุณแม่ร่วมยินดีในทุกๆครั้งเสมอ

สุดท้ายนี้ขอขอบคุณแก้วกาแฟทุกแก้ว หนังสือทุกเล่ม ไอศกรีมทุกแท่ง และบทเพลงทุกเพลงที่อยู่เป็นเพื่อนคลายเหงาและทำให้มีสมาธิในการเขียนงานเพิ่มมากขึ้น

‘ไม่มีใครที่ไม่เคยโดนหนามกุหลาบทิ่มมือ หนามของมันทำให้รู้ว่าก่อนที่จะได้เชยชมกับความสวยงามต้องมีบาดแผลมาก่อน...สิ่งใดที่ได้มาอย่างยากลำบาก สิ่งนั้นย่อมมีคุณค่าเสมอ’

สารบัญ

หน้า

บทคัดย่อภาษาไทย ..... ง

บทคัดย่อภาษาอังกฤษ ..... จ

กิตติกรรมประกาศ ..... ฉ

สารบัญ ..... ช

สารบัญตาราง 1

สารบัญภาพ 1

บทที่ 1 บทนำ 1

1.1 ที่มาและความสำคัญของปัญหา 1

1.2 คำถามการวิจัย 6

1.3 สมมติฐานของการศึกษา 6

1.4 วัตถุประสงค์ของงานวิจัย 6

1.5 แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง 7

1.6 ขอบเขตของการศึกษา 9

1.7 วิธีดำเนินการวิจัย 10

1.8 ทบทวนวรรณกรรม 11

1.9 โครงสร้างของการนำเสนอผลการวิจัย 18

บทที่ 2 ญี่ปุ่นกับการดำเนินยุทธศาสตร์และความท้าทายจากการผงาดขึ้นมาของจีน ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ 19

2.1 ความสัมพันธ์ญี่ปุ่น - เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ : ความเปลี่ยนแปลงทางยุทธศาสตร์จาก เศรษฐกิจสู่การแสดงบทบาทด้านความมั่นคงในเวทีระหว่างประเทศ 19

2.1.1 ช่วงสงครามเย็น 21

2.1.2 ช่วงหลังสงครามเย็น 31

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

หน้า

2.2 การผงาดขึ้นมาของจีนในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้กับผลกระทบต่อเสถียรภาพความมั่นคงของญี่ปุ่น 41
บทที่ 3 ญี่ปุ่นกับบทบาทการให้ความช่วยเหลือด้านภัยพิบัติในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ 51
3.1 กรอบความร่วมมือด้านภัยพิบัติกับข้อจำกัดต่อการดำเนินการในภูมิภาค 51
3.2 ความสำคัญของการให้ความช่วยเหลือด้านภัยพิบัติในฐานะนโยบายต่างประเทศของญี่ปุ่น .. 59
3.2.1 ปฏิบัติการการบรรเทาภัยพิบัติของญี่ปุ่นในต่างประเทศ 63
1. ทีมบรรเทาภัยพิบัติของญี่ปุ่น (Japan Disaster Relief Team: JDR) 65
2. การจัดเตรียมสิ่งของที่ใช้ในยามฉุกเฉิน 66
3. ความช่วยเหลือให้เปล่ายามฉุกเฉิน 66
3.2.1.1 การให้ความช่วยเหลือก่อนประสบภัยพิบัติ 66
3.2.1.2 การให้ความช่วยเหลือหลังประสบภัยพิบัติ 67
3.2.2 พัฒนาการกรอบทางยุทธศาสตร์ของญี่ปุ่นต่อการให้ความช่วยเหลือภัยพิบัติในต่างประเทศ 68
บทที่ 4 การใช้บทบาทด้านการบรรเทาภัยพิบัติเป็นเครื่องมือ Soft Balancing ของญี่ปุ่นในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ 75
4.1 นโยบายภัยพิบัติของญี่ปุ่นต่อนัยยะทางยุทธศาสตร์ในภูมิภาค 76
4.2 ปัจจัยผลักดันที่สำคัญของญี่ปุ่นต่อการดำเนินยุทธศาสตร์การให้ความช่วยเหลือด้านภัยพิบัติในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (2000-2014) 88
4.2.1 เหตุการณ์คลื่นยักษ์ซึนามิ ปี 2004 91
4.2.2 เหตุการณ์พายุไซโคลนนากีส ปี 2008 94
4.2.3 เหตุการณ์ไต้ฝุ่นไห่เยี้ยน ปี 2013 96
4.3 เครือข่ายหุ้นส่วนทางยุทธศาสตร์ (Network among spokes) ระหว่างญี่ปุ่นกับอาเซียน. 101
4.4 การเพิ่มบทบาทของSDFปี 2015 กับการเปลี่ยนแปลงนโยบายต่างประเทศญี่ปุ่นด้านความมั่นคง 106

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
Chulalongkorn University

หน้า

บทที่ 5 บทสรุป 111
รายการอ้างอิง 116
ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์ 131

สารบัญตาราง

ตารางที่ 1.1 การให้ความช่วยเหลือของญี่ปุ่นและจีนด้านภัยพิบัติในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (ซึนามิ, นากีส และไห่เยี้ยน) 5

ตารางที่ 2.1ค่าชดใช้ของญี่ปุ่นต่อประเทศคู่พิพาททั้ง4ประเทศ..... 24

ตารางที่ 2.2 การให้ ODA ของญี่ปุ่นต่ออาเซียนปี 1977-1986 (ล้านดอลล่าร์สหรัฐ)..... 28

ตารางที่ 2.3 ประเทศผู้รับ ODA ของญี่ปุ่นปี 2003 39

ตารางที่ 2.4 การให้ODAของญี่ปุ่นแก่อาเซียนในช่วงปีงบประมาณปี 2009-2013 (100ล้านเยน).... 40

ตารางที่ 2.5 ความร่วมมือทางการเมืองและเศรษฐกิจระหว่างจีนและญี่ปุ่นในอาเซียน 43

ตารางที่ 3.1 การให้ความช่วยเหลือของJSDFตั้งแต่ปี 1991-2006..... 63

ตารางที่ 3.2 กรอบการดำเนินงาน Yokohama Strategy, Hyogo Framework และ Sendai Framework 69

ตารางที่ 4.1 แสดงความช่วยเหลือโดยเปรียบระหว่างญี่ปุ่น-สหรัฐอเมริกา-จีนในฟิลิปปินส์ กรณีไต้ฝุ่นไห่เยี้ยนปี 2013 82

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
Chulalongkorn University

สารบัญภาพ

ภาพที่ 3.1 จำนวนการเกิดภัยพิบัติทางธรรมชาติระหว่างปี 1990-2010..... 52

ภาพที่ 3.2 ความเสียหายเฉลี่ยต่อปี(พันล้านดอลลาร์) 52

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
Chulalongkorn University

บทที่ 1
บทนำ

1.1 ที่มาและความสำคัญของปัญหา

ญี่ปุ่นถือเป็นประเทศผู้ให้ความช่วยเหลือที่สำคัญลำดับต้นๆของโลกโดยเฉพาะอย่างยิ่งต่อเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่ประเทศส่วนใหญ่ในภูมิภาคล้วนแต่เป็นประเทศกำลังพัฒนาที่หลีกเลี่ยงที่ยังต้องพึ่งพาอาศัยการให้ความช่วยเหลือจากต่างประเทศอยู่ การดำเนินยุทธศาสตร์ของญี่ปุ่นต่อภูมิภาคก็ได้มีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างเป็นพลวัตติตามปัจจัยและแรงผลักดันที่เกิดขึ้นในแต่ละช่วงเวลา ดังจะเห็นได้จากการใช้การทหารเป็นนโยบายนำในสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 สู่การใช้เศรษฐกิจนำในสมัยสงครามเย็นควบคู่กับการปรับใช้นโยบายต่างประเทศให้มีลักษณะครอบคลุม (Comprehensive Security)[1] มากยิ่งขึ้นโดยเฉพาะอย่างยิ่งการให้ความสำคัญกับประเด็นความมั่นคงของมนุษย์ที่ถือเป็นประเด็นความมั่นคงใหม่ต่อการสร้างจุดเด่นให้แก่บทบาทของญี่ปุ่นในบริบทโลกและภูมิภาค[2]

ทั้งนี้นับตั้งแต่เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ได้เริ่มรวมกลุ่มขึ้นเป็นอาเซียนในปี 1967 ก็นับเป็นเวลากว่า 40 ปีแล้วที่ญี่ปุ่นและอาเซียนได้มีความสัมพันธ์ที่ดีร่วมกันมาอย่างยาวนาน รวมทั้งการให้ความช่วยเหลือเพื่อการพัฒนาของญี่ปุ่น (Official Development Assistance: ODA) ก็ได้เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งทางยุทธศาสตร์ที่สำคัญอย่างโดดเด่นที่มีต่อเอเชียตะวันออกเฉียงใต้อีกยุทธศาสตร์หนึ่งด้วยเช่นกัน

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
Chulalongkorn University

---

[1] Comprehensive Security(ความมั่นคงอย่างครอบคลุม) คือ นโยบายทางความมั่นคงของญี่ปุ่นในช่วงต้นปี 1980 ที่มุ่งเน้นการให้ความสำคัญอย่างพิเศษกับมิติทางการทูตและเศรษฐกิจมากกว่าการทหารอันจะส่งผลกระทบต่อความมั่นคงของประเทศ โดยแนวความคิดนี้เป็นผลพวงมาจากประสบการณ์ของญี่ปุ่นภายหลังสงครามที่เกี่ยวข้องประเด็นความมั่นคงของประเทศที่พบว่าเศรษฐกิจการเมืองของโลกภายหลังสงครามได้มีความเปลี่ยนแปลงไปซึ่งรวมถึงญี่ปุ่นด้วยเช่นเดียวกันที่ได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนสภาพแวดล้อมในบริบทดังกล่าว ด้วยเหตุนี้เองComprehensive Securityจึงเข้ามาเป็นแนวความคิดหนึ่งที่เข้ามาเป็นเครื่องมือในบริบทโลกที่มีความเปลี่ยนแปลงไป ดูเพิ่มเติมได้จาก Tsuneo Akaha, "Japan's Comprehensive Security Policy: A New East Asian Environment," *Asian Survey* 31, no. 4 (April 1991)

[2] Akiko Fukushima, "Human Security and Japanese Foreign Policy" (paper presented at the International Conference on Human Security in East Asia, Seoul, Republic of Korea, 16-17 June 2003): 132.

แม้ว่าญี่ปุ่นจะเป็นประเทศมหาอำนาจที่มีบทบาทอย่างสำคัญต่อเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มาอย่างช้านาน แต่ด้วยช่วงเวลาที่เปลี่ยนแปลงจึงทำให้ญี่ปุ่นไม่ใช่ชาติมหาอำนาจเดียวที่มีบทบาทต่อภูมิภาคอีกต่อไปเนื่องจากบทบาทของญี่ปุ่นที่มีอยู่เดิมได้ถูกตัวแสดงอื่นๆเข้ามาท้าทายจากการพัฒนาขึ้นมาเป็นประเทศมหาอำนาจใหม่ด้วยเช่นกัน

จีนถือเป็นชาติมหาอำนาจหนึ่งทางเศรษฐกิจที่เข้ามามีอิทธิพลอย่างยิ่งทั้งต่อระดับโลกและระดับภูมิภาคในช่วงต้นศตวรรษที่ 21[3] ในขณะเดียวกันเมื่อเปรียบเทียบกับบทบาทญี่ปุ่นแล้ว ญี่ปุ่นได้สูญเสียสถานะความเป็นมหาอำนาจทางเศรษฐกิจลำดับที่สองไปพร้อมๆกับการเผชิญหน้าทางวิกฤตเศรษฐกิจภายในประเทศที่ถดถอย ด้วยเหตุนี้จึงทำให้ญี่ปุ่นต้องแสวงหาแนวทางใหม่เพื่อส่งเสริมอำนาจของญี่ปุ่นให้ยังคงอยู่ต่อไปในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ผ่านนโยบายต่างประเทศเชิงสร้างสรรค์อย่างเป็นมิตรต่อประเทศในภูมิภาคโดยอาศัยกลยุทธ์เพื่อให้ตนเองได้กลับมาเป็นตัวแสดงที่สำคัญในศตวรรษที่ 21

ในโอกาสการเดินทางเยือนต่างประเทศอย่างเป็นทางการครั้งแรกของนายชินโซ อาเบะ (Shinzo Abe) นายกรัฐมนตรีคนปัจจุบันของญี่ปุ่นที่อินโดนีเซียในปี 2013 ถือเป็นการส่งสัญญาณให้นานาประเทศโดยเฉพาะอย่างยิ่งประเทศจีนได้เห็นอย่างมีนัยยะว่าเอเชียตะวันออกเฉียงใต้จะยังคงเป็นพื้นที่สำคัญต่อยุทธศาสตร์ที่ญี่ปุ่นจะต้องเข้ามาปกป้องและเข้ามาให้ความร่วมมือกับประเทศสมาชิกอาเซียนซึ่งไม่เพียงแค่ในมิติเศรษฐกิจเท่านั้นแต่ยังรวมไปถึงมิติด้านการเมืองและความมั่นคงอีกด้วย ดังจะเห็นได้จากหลัก 5 ประการที่ อาเบะ ได้ประกาศไว้[4] โดยแสดงให้เห็นว่า แม้ Comprehensive Security ของญี่ปุ่นจะมีมาตั้งแต่ปี 1980 ก็ตาม แต่ Comprehensive Security

Chulalongkorn University

---

[3] Kenneth B. Pyle, *Japan Rising: The Resurgence of Japanese Power and Purpose(Century Foundation Books)*(United States: Public Affairs, 2007).

[4] หลัก5ประการที่ Shinzo Abe ได้ประกาศไว้ในปี2013ที่ประเทศอินโดนีเซีย ได้แก่1. ญี่ปุ่นจะส่งเสริมความร่วมมือกับประเทศสมาชิกอาเซียนในหลักคุณค่าสากล (universal value) เช่น เสรีภาพ, ประชาธิปไตย และสิทธิมนุษยชนขั้นพื้นฐาน 2. ญี่ปุ่นจะให้ร่วมมือกับประเทศสมาชิกอาเซียนเพื่อสร้างความมั่นใจว่าทะเลในภูมิภาคถือเป็นสินทรัพย์ร่วมกันซึ่งจะอยู่ภายใต้หลักของกฎหมายไม่ใช่การใช้กำลัง และญี่ปุ่นยินดีอย่างยิ่งหากสหรัฐอเมริกาจะเข้ามาถ่วงดุลในภูมิภาค 3. ญี่ปุ่นจะส่งเสริมการค้าและการลงทุนทั้งการไหลเข้ามาของสินค้า, เงิน, คน และการบริการผ่านเครือข่ายของการเป็นหุ้นส่วนทางเศรษฐกิจระหว่างกันเพื่อเป็นการฟื้นฟูเศรษฐกิจของญี่ปุ่นตลอดจนความรุ่งเรืองของทั้ง2ฝ่ายให้เกิดขึ้น 4. ญี่ปุ่นจะร่วมปกป้องและรักษาไว้ซึ่งความหลากหลายของมรดกทางวัฒนธรรมและประเพณีในเอเชีย 5. ญี่ปุ่นจะส่งเสริมกิจกรรมการแลกเปลี่ยนเยาวชนรุ่นใหม่เพื่อส่งเสริมให้เยาวชนเกิดความเข้าใจอันดีระหว่างกัน, MOFA, "*Factsheet on Japan-Asean Relations*" [Online] Available from: http://www.mofa.go.jp/region/asia-paci/asean/factsheet.html [8 January 2015]

จะยังคงถือเป็นนโยบายต่างประเทศที่สำคัญที่ญี่ปุ่นยังคงขับเคลื่อนอยู่อย่างต่อเนื่องเพื่อป้องกันความปลอดภัยและส่งเสริมความรุ่งเรืองของประชาคมระหว่างประเทศในอนาคต โดยใช้Comprehensive securityเป็นศูนย์กลางของการดำเนินนโยบายทางการทูตและนโยบายการป้องกัน[5] อีกทั้งหลัก 5 ประการข้างต้นยังแสดงให้เห็นถึงศักยภาพและบทบาทของญี่ปุ่นที่มีอยู่ในภูมิภาคนี้ทางอ้อมให้แก่จีนได้เห็นว่า ความสัมพันธ์ระหว่างญี่ปุ่นและประเทศสมาชิกอาเซียนยังคงมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อการเป็นหุ้นส่วนทางยุทธศาสตร์ที่ดีระหว่างกัน

การให้ความช่วยเหลือด้านภัยพิบัติของญี่ปุ่นก็ได้เข้ามาเป็นหนึ่งในส่วนประกอบของ Comprehensive Security ด้วยเช่นเดียวกัน โดยช่วงแรกของยุทธศาสตร์นั้นเมื่อปี 1980 ได้ดำเนินไปบนวัตถุประสงค์เพื่อต้องการแสดงออกให้สหรัฐอเมริกาได้เห็นว่าญี่ปุ่นจะยังคงอยู่ภายใต้วงโคจรของยุทธศาสตร์สหรัฐอเมริกา ตลอดจนเป็นการใช้โอกาสที่มีอยู่ผ่าน Comprehensive Security ให้ญี่ปุ่นได้สามารถหลีกเลี่ยงการเข้าไปพัวพันกับยุทธศาสตร์การทหารในต่างประเทศและใช้ช่วงเวลาดังกล่าวนี้เพื่อทุ่มเทการพัฒนาเศรษฐกิจภายในประเทศของญี่ปุ่นให้ได้อย่างเต็มที่[6] อย่างไรก็ตาม ญี่ปุ่นยังคงก็ต้องการสร้างความมั่นใจให้แก่เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ว่า การขยายการให้ความช่วยเหลือและการขยายความร่วมมือทางเศรษฐกิจของญี่ปุ่นในครั้งนี้จะไม่ใช่ยุทธศาสตร์ที่มีจุดประสงค์เพียงเพื่อผลประโยชน์ต่อญี่ปุ่นเท่านั้น แต่ยุทธศาสตร์นี้ได้ออกแบบมาเพื่อให้ความช่วยเหลือให้แก่ประเทศผู้รับในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้อย่างรอบด้านทั้งประเด็นเศรษฐกิจและความมั่นคง[7] ด้วยช่วงเวลาที่เปลี่ยนแปลงไปวัตถุประสงค์ของการดำเนินยุทธศาสตร์ Comprehensive Security ของญี่ปุ่นก็ได้ผันเปลี่ยนตาม จากเดิมที่ปลายศตวรรษที่ 20 มุ่งกระทำเพื่อแสดงให้เห็นถึงความเป็นหุ้นส่วนทางยุทธศาสตร์ที่ดีต่อสหรัฐอเมริกาและให้ความสำคัญอย่างยิ่งต่อการให้ความช่วยเหลือในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในมิติเศรษฐกิจหันมาเป็นการแสดงออกเพื่อต้องการรักษาอิทธิพลของตนให้คงอยู่ในภูมิภาคและเพื่อเสริมสร้างบทบาทด้านความมั่นคงและการทูตของญี่ปุ่นให้มากขึ้นบนเวทีโลกจากการแสวงหาหุ้นส่วนทางยุทธศาสตร์ผ่านประเด็นมนุษยธรรมโดยเฉพาะอย่างยิ่งการก้าวออกจากกรอบความคิดเดิมด้านหุ้นส่วนทางยุทธศาสตร์ทางการทหารโดยมีสหรัฐฯเป็นศูนย์กลางสู่การให้ความสำคัญ

---

[5] The Government of Japan, "National Security Strategy of Japan," (December 2013). [Online] Available from: http://www.cas.go.jp/jp/siryou/131217anzenhoshou/pamphlet_en.pdf [accessed 16 January 2015]

[6] Tsuneo Akaha, "Japan's Comprehensive Security Policy: A New East Asian Environment," *Asian Survey* 31, no. 4 (April 1991): 325.

[7] Bhubhindar Singh, "Asean's Perceptions of Japan: Change and Continuity," ibid.42, no. 2 (March/April 2002): 284.

กับประเด็นภัยคุกคามในมิติที่ไม่ใช่การทหารมากขึ้น ซึ่งทุกวันนี้ภัยพิบัติทางธรรมชาติ การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ และโรคระบาดได้เข้ามาเป็นภัยคุกคามที่สำคัญหนึ่งด้วยเช่นกัน[8] ดังจะเห็นได้ต้นปี 2015 ขณะที่นายอาเบะพยายามตีความแก้ไขกฎหมายรัฐธรรมนูญเพื่อหาวิถีทางเพิ่มอำนาจให้กับกองกำลังป้องกันตนเองให้มากขึ้นก็ยังได้ให้ความสำคัญต่อการแก้ไขกฎบัตรความช่วยเหลือทางมนุษยธรรมเพื่อเปิดทางให้รัฐบาลสามารถมอบความสนับสนุนทางการเงินให้กับปฏิบัติการของกองกำลังที่ไม่มีจุดประสงค์ทางทหารได้ อาทิ การส่งกำลังลงพื้นที่ช่วยเหลือประชาชนในพื้นที่ประสบภัยธรรมชาติ ไม่ว่าจะเป็นกองทัพของในหรือต่างประเทศก็ตาม โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเพิ่มความช่วยเหลือแก่กลุ่มประเทศเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ให้มากขึ้นโดยถือเป็นการปรับแก้และเพิ่มเนื้อหาในกฎบัตรเป็นครั้งแรกของญี่ปุ่นในรอบ 12 ปี[9]

บทบาทของญี่ปุ่นต่อประเด็นเรื่องภัยพิบัติในภูมิภาคได้รับการตอกย้ำให้เห็นถึงความสำคัญอย่างชัดเจนเมื่อปี 2004 จากเหตุการณ์แผ่นดินไหวและซึนามิที่ประเทศต่างๆในภูมิภาคเอเชียแปซิฟิก ซึ่งการให้ความช่วยเหลือจากต่างประเทศทั้งหมดนั้นญี่ปุ่นถือเป็นประเทศที่เข้ามาให้ความช่วยเหลือทางการเงินมากที่สุดเป็นจำนวนเงินราว 500 ล้านดอลลาร์สหรัฐซึ่งสูงกว่าจีน (ตารางที่1.1) อีกทั้งญี่ปุ่นยังได้ส่งกองกำลังป้องกันตนเอง (SDF) เข้ามาให้ความช่วยเหลือนอกประเทศมากที่สุดเท่าที่ญี่ปุ่นเคยมีการปฏิบัติการมาก่อนประมาณ 1,800 คน[10] ซึ่งเมื่อเปรียบเทียบการให้ความช่วยเหลือด้านภัยพิบัติระหว่างญี่ปุ่นและจีนที่ถือเป็นประเทศมหาอำนาจที่สำคัญของภูมิภาค พบว่าญี่ปุ่นได้เป็นประเทศผู้ให้ความช่วยเหลือด้านภัยพิบัติที่โดดเด่นและถือเป็นประเทศที่เข้ามาให้ความร่วมมือกับภูมิภาคด้านภัยพิบัติอย่างเป็นทางการมากกว่าประเทศอื่น

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
Chulalongkorn University

---

[8] Dennis T. Yasutomo and Smith College, Fukushima and Japan's Comprehensive Security: Deja Vu?
[Online] Available from: http://www.eastasiaforum.org/2011/03/29/fukushima-and-japan-s-comprehensive-security-deja-vu/ [2 AUG 2016]

[9] เดลินิวส์, ญี่ปุ่นแก้กฎบัตรความช่วยเหลือทางมนุษยธรรม [Online] Available from: http://www.dailynews.co.th/foreign/300037 [10 กุมภาพันธ์ 2558]

[10] Brad Williams, "Why Give? Japan's Response to the Asian Tsunami Crisis," *Japan Forum* 18, no. 3 (2006): 403.

ตารางที่ 1.1 การให้ความช่วยเหลือของญี่ปุ่นและจีนด้านภัยพิบัติในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (ซึนามิ, นากีส และไห่เยี้ยน)

	เหตุการณ์คลื่นยักษ์ซึนามิ ปี2004	**เหตุการณ์พายุไซโคลนนากีส ปี2008**	**เหตุการณ์ไต้ฝุ่นไห่เยี้ยน ปี2013**
ญี่ปุ่น	500ล้านดอลลาร์สหรัฐ	10ล้านดอลลาร์สหรัฐ*	40ล้านดอลลาร์สหรัฐ
จีน	83ล้านดอลลาร์สหรัฐ	10ล้านดอลลาร์สหรัฐ	1.8ล้านดอลลาร์สหรัฐ

* ยังไม่รวมการให้ความช่วยเหลือในส่วนอื่น เช่น เต็นท์ , ผ้าห่ม และเครื่องใช้ไฟฟ้า เป็นต้น รวมทั้งการให้ความช่วยเหลือจากหน่วยงานอื่นๆที่ไม่ใช่รัฐ

ที่มา: เรียบเรียบโดยผู้วิจัยจากhttp://rp4.abs-cbnnews.com/world/05/09/08/japan-gives-10-m-aid-myanmar และ http://news.bbc.co.uk/2/hi/asia-pacific/4145259.stm

จากตารางข้างต้นเมื่อเปรียบเทียบระดับการให้ความช่วยเหลือระหว่างจีนและญี่ปุ่น จะพบว่าตัวเลขการให้ความช่วยเหลือได้สะท้อนให้เห็นถึงการให้ความสำคัญด้านภัยพิบัติในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่ญี่ปุ่นมีสูงกว่าจีน กล่าวคือ ปี 2004 การให้ความช่วยเหลือครั้งนี้ถือเป็นครั้งแรกในศตวรรษที่ 21 ที่ญี่ปุ่นจะสามารถแสดงออกให้เห็นถึงภาพลักษณ์ที่ดีในฐานะประเทศมหาอำนาจหนึ่งที่มีความรับผิดชอบต่อสังคมระหว่างประเทศอย่างไม่เสียหน้าในฐานะประเทศมหาอำนาจทางเศรษฐกิจและเป็นประเทศหุ้นส่วนทางยุทธศาสตร์ที่สำคัญของภูมิภาค ปี 2008 จากการที่พม่าถูกโดดเดี่ยวจากนานาประเทศและดำเนินความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับจีนเป็นพิเศษจึงทำให้เหตุการณ์ภัยพิบัติสามารถนำมาเป็นเหตุผลหนึ่งที่ญี่ปุ่นจะเข้ามาสานสัมพันธ์กับพม่าได้อย่างแนบเนียนและไม่ถูกระแวงว่าเป็นการเข้ามาเพื่อแสวงหาผลประโยชน์มากกว่าการให้ความช่วยเหลือ และปี 2013 ถือเป็นบทพิสูจน์ของญี่ปุ่นที่มีต่อภูมิภาคภายหลังจากที่ญี่ปุ่นได้รับความช่วยเหลือจากประเทศในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เมื่อครั้งเหตุซึนามิและแผ่นดินไหวขนาดใหญ่ในญี่ปุ่นปี 2011 ตลอดจนเป็นช่วงเวลาที่ฟิลิปปินส์ประเทศหุ้นส่วนทางยุทธศาสตร์ที่สำคัญของสหรัฐฯมีปัญหาพิพาททางทะเลจีนใต้กับจีน ซึ่งความช่วยเหลือด้านภัยพิบัติของญี่ปุ่นแก่ฟิลิปปินส์ถือเป็นการแสดงนัยยะสำคัญหนึ่งแก่จีนว่าหากประเทศในภูมิภาคหรือประเทศในกลุ่มหุ้นส่วนทางยุทธศาสตร์สหรัฐฯได้รับความเดือนร้อนญี่ปุ่นก็พร้อมเข้ามาให้ความช่วยเหลือเช่นกัน

ภายใต้บริบทโลกที่เปลี่ยนแปลงไปการแข่งขันกันทางอำนาจและการถ่วงดุลอำนาจระหว่างกันไม่สามารถดำเนินการผ่านการเผชิญหน้ากันทหารอย่างที่ผ่านมาได้อีกต่อไป เนื่องจากในบริบทโลกปัจจุบันทุกๆประเทศจำเป็นต้องอาศัยการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันอยู่โดยเฉพาะอย่างยิ่งในมิติ

ทางด้านเศรษฐกิจ ด้วยเหตุนี้เองจึงทำให้การถ่วงดุลอำนาจในปัจจุบันได้ถูกเสริมด้วยการถ่วงดุลในลักษณะที่นุ่มนวลขึ้นเพื่อรักษาบรรยากาศของความสัมพันธ์ระหว่างประเทศให้เป็นไปอย่างราบรื่น พร้อมๆกับการถ่วงดุลอำนาจทางทหารเพื่อที่จะไม่ทำให้ประเทศอื่นๆมองว่าประเทศตนเป็นภัยคุกคาม

ด้วยเหตุนี้ ผู้เขียนจึงมองว่าการถ่วงดุลของญี่ปุ่นต่อจีนในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ปัจจุบันก็เช่นเดียวกัน ญี่ปุ่นไม่สามารถแสดงท่าทีอย่างเปิดเผยว่าญี่ปุ่นต้องการถ่วงดุลบทบาทของจีนในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้อย่างซึ่งหน้า เนื่องจากผลประโยชน์แห่งชาติของญี่ปุ่นในทางเศรษฐกิจยังคงต้องพึ่งพาอาศัยจีนอยู่ จึงทำให้ญี่ปุ่นในฐานะรัฐมหาอำนาจระดับรองแสวงหาวิธีการสกัดกั้นทางอ้อมเพื่อมิให้อิทธิพลของจีนดำเนินไปได้อย่างราบรื่น โดยการใช้การให้ความช่วยเหลือด้านภัยพิบัติเป็นเครื่องมือหนึ่งในลักษณะ soft balancing เพื่อกระชับความสัมพันธ์ของการเป็นหุ้นส่วนทางยุทธศาสตร์กับประเทศในภูมิภาคเพื่อรักษาสถานภาพบทบาทของญี่ปุ่นให้คงอยู่ในภูมิภาคแม้ว่าจะมีตัวแสดงอื่นเข้ามาท้าทาย

1.2 คำถามการวิจัย

ยุทธศาสตร์การให้ความช่วยเหลือของญี่ปุ่นด้านการจัดการกับภัยพิบัติในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ตอบสนองผลประโยชน์ทางยุทธศาสตร์ของญี่ปุ่นในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้อย่างไร

1.3 สมมติฐานของการศึกษา

ยุทธศาสตร์การให้ความช่วยเหลือของญี่ปุ่นด้านการจัดการกับภัยพิบัติในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ถือเป็นเครื่องมือถ่วงดุลอำนาจกับจีนทางอ้อม (Soft Balancing) โดยอาศัยการให้ความช่วยเหลือด้านภัยพิบัตินี้มาเสริมสร้างเครือข่ายหุ้นส่วนทางยุทธศาสตร์ (Network Among Spokes) ของญี่ปุ่นในภูมิภาค

1.4 วัตถุประสงค์ของงานวิจัย

1.4.1 เพื่อวิเคราะห์ถึงสาเหตุและปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเข้ามาให้ความสำคัญต่อการช่วยเหลือด้านการจัดการภัยพิบัติของญี่ปุ่นในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้หลังยุคสงครามเย็น

1.4.2 เพื่อศึกษาถึงวิธีการและรูปแบบการแสดงออกของญี่ปุ่นต่อการเข้ามาให้ความช่วยเหลือด้านภัยพิบัติในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ทั้งก่อนประสบภัยพิบัติ และภายหลังจากเกิดภัยพิบัติ

1.5 แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาวิจัยเรื่อง “ยุทธศาสตร์ความมั่นคงญี่ปุ่นกับบทบาทการให้ความช่วยเหลือด้านภัยพิบัติในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้”นี้ ผู้ศึกษาทำการวิเคราะห์โดยอาศัยแนวคิดของนักทฤษฎีสัจจนิยมใหม่ว่าด้วยการถ่วงดุลทางอำนาจอย่างอ่อน (Soft Balancing[11]) ของ Robert Anthony Pape[12] และ T.V. Paul[13] มาใช้อธิบายปรากฏการณ์ดังกล่าว

การถ่วงดุลอำนาจ (balance of power)แบบเดิมตามแนวคิดของ Kenneth Waltz จะมุ่งเน้นการถ่วงดุลที่เป็นการเผชิญหน้าโดยตรงทางทหารที่เกี่ยวข้องกับการท้าทายและแข่งขันกันทางอำนาจ ซึ่งหากมหาอำนาจเปลี่ยน ดุลแห่งอำนาจก็จะเปลี่ยนด้วย แต่โลกในยุคหลังสงครามเย็นจะเห็นได้ว่าประเด็นความมั่นคงของโลกในปัจจุบันมีความร่วมสมัยและเกี่ยวข้องกับการดำเนินนโยบายเพื่อรักษาความมั่นคงของโลกในรูปแบบที่ไม่ใช่การทหารเพิ่มขึ้น ด้วยเหตุนี้เองจึงทำให้ Robert Anthony Pape และ T.V. Paul ได้เสนอแนวคิด soft balancing ที่เป็นการอธิบายการถ่วงดุลทางอำนาจแบบใหม่ที่ร่วมสมัยมาอธิบายปรากฏการณ์และการตอบโจทย์สถานการณ์โลกในปัจจุบัน โดยเขามองว่าแม้ระบบโลกที่เป็นแบบ unipolar ยังถือเป็นสิ่งสำคัญ แต่การถ่วงดุลทางอำนาจก็เป็นสิ่งที่สำคัญที่จะต้องมีด้วยเช่นกัน โดยการถ่วงดุลทางอำนาจแบบใหม่นี้มิใช่มีจุดมุ่งประสงค์เพื่อต้องการแสดงอิทธิพลของตนหรือเป็นการดำเนินการโดยใช้เครื่องมือทางทหารโดยตรง (hard balancing) แต่การถ่วงดุลทางอำนาจแบบใหม่นี้คือการถ่วงดุลทางอำนาจทางอ้อม (soft balancing) ที่นำมาใช้โดยมีจุดประสงค์เพื่อยับยั้งการใช้อำนาจของมหาอำนาจไม่ให้มีมากจนเกินขอบเขตไป โดยมิใช่ลักษณะที่เป็นการท้าทายความเป็นใหญ่โดยตรงแต่จะเป็นการดำเนินการผ่านมาตรการที่ไม่ใช่ทางทหารเพื่อประวิงเวลาให้ความก้าวร้าวของมหาอำนาจนั้นลดลง ไม่ว่าจะด้วยทั้งโดยทางการทูต, องค์การระหว่างประเทศ และกฎหมายระหว่างประเทศ[14]

---

[11] soft balancingมีความแตกต่างจาก soft power เนื่องจาก soft power หมายถึงความสามารถของรัฐที่จะได้ในสิ่งที่ตัวเองต้องการ โดยการจูงใจกระตุ้นให้เกิดความคล้อยตามและกระทำตามมากกว่าการขู่เข็ญหรือใช้กำลัง ซึ่งสิ่งสำคัญของ soft powerคือ ถ้ามหาอำนาจยังมีความก้าวร้าวอยู่ สิ่งนี้เองจะส่งผลกระทบให้soft powerที่มีอยู่เดิมลดลง ดูเพิ่มเติมได้จาก Robert Anthony Pape, "Soft Balancing against the United States," *International Security* 30, no. 1 (2005): 7-45.

[12] Ibid.

[13] T.V. Paul, "Soft Balancing in the Age of Us Primacy," ibid.: 46-71.

[14] Ibid.

Robert Anthony Pape ศาสตราจารย์ทางรัฐศาสตร์ของมหาวิทยาลัยชิคาโกได้ มองว่าหากรัฐมหาอำนาจยังไม่หยุดความก้าวร้าว รัฐอำนาจรอง (major power) จะหันมาถ่วงดุลทางอำนาจมากขึ้น ซึ่งการถ่วงดุลในที่นี้จะยังไม่ถึงระดับ hard balancing ที่เป็นวิธีทางทหาร หากแต่จะเป็นในระดับ soft balancing ที่เป็นการใช้เครื่องมือที่ไม่ใช่ทางทหารต่อการสกัดกั้นความก้าวร้าวจากการดำเนินนโยบายของประเทศมหาอำนาจประกอบด้วย มาตรการสำคัญต่างๆ อาทิ การปฏิเสธไม่ให้รัฐอภิมหาอำนาจใช้ดินแดนของตนเป็นฐานปฏิบัติการในการทำสงคราม การคัดค้านด้วยวิถีทางทางการทูตผ่านองค์การระหว่างประเทศซึ่งจะส่งผลให้มหาอำนาจไม่สามารถดำเนินนโยบายได้ตามอำเภอใจ รวมทั้งการเสริมสร้างความแข็งแกร่งทางเศรษฐกิจด้วยการรวมกลุ่มกันภายในภูมิภาคเพื่อเพิ่มมูลค่าทางการค้าระหว่างประเทศสมาชิก ขณะเดียวกันก็กีดกันประเทศนอกกลุ่มโดยเฉพาะรัฐอภิมหาอำนาจออกไป เป็นต้น[15] โดย Pape มองว่าสิ่งสำคัญอย่างยิ่งของการดำเนินการ Soft Balancingนี้คือ ในช่วงแรกนั้นสามารถเป็นพื้นฐานความร่วมมือระหว่างประเทศของรัฐอำนาจรองที่จะสามารถพัฒนาไปสู่ Hard Balancingที่มีความรุนแรงขึ้นในอนาคตได้

ดังนั้น จุดมุ่งหมายหลักของ soft balancing จึงไม่ใช่การบีบบังคับหรือเป็นการขัดขวางรัฐอภิมหาอำนาจ แต่จะเป็นการแสดงออกในลักษณะการส่งสัญญาณต่อต้านความทะเยอทะยานของรัฐอภิมหาอำนาจที่ใช้อำนาจที่มีอยู่มากเกินไป โดย Pape ได้ย้ำว่า “soft balancing กำลังเข้ามาแทนที่ Hard Balancingเพิ่มขึ้นในฐานะการตอบโต้ที่สำคัญต่อรัฐอภิมหาอำนาจ เมื่อรัฐอภิมหาอำนาจยังคงมุ่งมั่นกับนโยบายความเป็นใหญ่ทางทหารแต่เพียงผู้เดียว”[16]

ทั้งนี้ T.V. Paul ยังมองว่าการใช้อำนาจของรัฐอภิมหาอำนาจในปัจจุบันแม้จะไม่ได้เป็นการดำเนินไปในลักษณะที่เป็นภัยคุกคามต่ออธิปไตยทางดินแดนเหมือนอย่างที่เคยเป็นมา แต่พฤติกรรมของประเทศมหาอำนาจที่แสดงออกในลักษณะก้าวร้าวและเกินขอบเขตในระบบระหว่างประเทศปัจจุบันคือตัวแปรต้นที่ส่งผลทำให้เกิดพฤติกรรมการถ่วงดุลอำนาจของรัฐอำนาจรองที่เป็นตัวแปรตามมา เช่นการดำเนินนโยบายในลักษณะการดำเนินการฝ่ายเดียว (unilateraism) ของสหรัฐอเมริกาที่มีอย่างมากต่อเหตุการณ์ 11 กันยายน ทำให้หลายๆประเทศมองสหรัฐว่าเป็นภัยคุกคามมากขึ้น ด้วย

---

[15] ทิพย์ศริน ภัคธนกุล และ ทศพล เชี่ยวชาญประพันธ์ อ้างจาก Robert A. Pape, *"Soft Balancing against the United States,"* **International Security** 30:1 (Summer 2005),37 ใน *“สหรัฐอเมริกาสมัยประธานาธิบดีจอร์จ ดับเบิลยู. บุชกับโครงสร้างขั้วอำนาจเดียวในการเมืองระหว่างประเทศ.”* [Online]. Available: http://www.thaiworld.org/th/include/print.php?text=1164&category_id=3&print=true [accessed 10 August 2015]

[16] Pape, "Soft Balancing against the United States," 38.

เหตุนี้เองรัฐมหาอำนาจระดับรองในระบบระหว่างประเทศจึงได้แสวงหาวิธีการสกัดกั้นทางอ้อมเพื่อไม่ให้อิทธิพลของสหรัฐดำเนินไปได้อย่างราบรื่น โดยการใช้วิธีการ soft balancingเพิ่มมากขึ้น[17]

เพราะฉะนั้นในขณะที่ hard balancing หมายถึงการถ่วงดุลอำนาจแบบเดิมที่เป็นทางทหาร ในทางตรงกันข้าม soft balancing กลับอยู่บนพื้นฐานการดำเนินนโยบายทางยุทธศาสตร์ผ่านเครื่องมือที่ไม่ใช่ทางทหารเพื่อเป็นการสกัดกั้นการเพิ่มขึ้นของการใช้อำนาจทางอ้อมของประเทศมหาอำนาจ ดังนั้นจากการที่นักทฤษฎีทั้งสองได้นำ soft balancing มาอธิบายถึงการถ่วงดุลทางอำนาจ งานวิจัยชิ้นนี้จึงพยายามพิจารณาการดำเนินยุทธศาสตร์มหาอำนาจในระดับภูมิภาคจากการที่จะมองจีนในฐานะ “พี่ใหญ่”ที่เป็นตัวแสดงมหาอำนาจที่สำคัญในภูมิภาค และญี่ปุ่นในฐานะ“พี่รอง”ที่เป็นประเทศมหาอำนาจระดับที่รองลงมาของภูมิภาคผ่าน soft balancing มาสกัดกั้นการผงาดของจีนที่มีอยู่มากในปัจจุบันโดยแสดงออกว่าญี่ปุ่นถือเป็นอีกหนึ่งทางเลือกแก่ประเทศในภูมิภาคและทุกประเทศสามารถรู้สึกปลอดภัยได้มากกว่าเมื่อเปรียบเทียบกับจีนโดยการนำประเด็นความมั่นคงรูปแบบใหม่ (non-traditional security) ด้านการให้ความช่วยเหลือและการบรรเทาภัยพิบัติในมิติที่ญี่ปุ่นมีความเชี่ยวชาญมาเป็นเครื่องมือทางการทูตซึ่งถือเป็นที่ตัวแปรสำคัญต่อการแสดงออกให้เห็นถึงภาพลักษณ์ญี่ปุ่นในภูมิภาคเชิงบวกและบทบาทอย่างเป็นมิตรของญี่ปุ่นในภูมิภาคต่อการถ่วงดุลอำนาจต่อจีนทางอ้อม

1.6 ขอบเขตของการศึกษา

วิทยานิพนธ์ชิ้นนี้มุ่งศึกษาบทบาทของญี่ปุ่นในการให้ความช่วยเหลือด้านการจัดการภัยพิบัติในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยเน้นศึกษาตั้งแต่ปี2000-2014 เนื่องจากช่วงเวลาดังกล่าวเป็นช่วงเวลาที่ภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ประสบกับภัยพิบัติครั้งใหญ่ถึง 3 เหตุการณ์ อันได้แก่ เหตุการณ์แผ่นดินไหวและซึนามิปี 2004 , เหตุการณ์ไซโคลนนากีสปี 2008 และเหตุการณ์ไต้ฝุ่นไห่เยี้ยนปี 2013 ตลอดจนเหตุการณ์แผ่นดินไหวและซึนามิครั้งใหญ่ในประเทศญี่ปุ่นปี 2011 มาวิเคราะห์ประกอบเพิ่มเติม อีกทั้งช่วงเวลาดังกล่าวเป็นช่วงเวลาที่จีนมีความเติบโตทางเศรษฐกิจและขยายอำนาจด้านความมั่นคงทางทหารอย่างชัดเจนในภูมิภาคจนทำให้บทบาทของญี่ปุ่นถูกบดบังตลอดจนเป็นช่วงเวลาที่จีนมีกรณีพิพาทกับญี่ปุ่นและกับชาติเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ชัดเจนมากขึ้น ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงเลือกช่วงเวลาดังกล่าว เนื่องจากสามารถเห็นถึงการแสดงออกในการขยายบทบาทของญี่ปุ่นผ่านประเด็นความมั่นคงที่ไม่ใช่การทหารเพื่อถ่วงดุลอำนาจอย่างอ่อน (soft balancing) ต่อจีนที่มีอิทธิพลทางเศรษฐกิจและการทหารเพิ่มขึ้นในศตวรรษที่ 21 อย่างเห็นได้ชัดเจน ทั้งนี้

---

[17] จิตติภัทร พูนขำ, "พินิจทฤษฎีความสัมพันธ์ระหว่างประเทศแนวสัจจนิยมใหม่ : ว่าด้วยความเป็นเจ้าของสหรัฐอเมริกากับดุลแห่งอำนาจในยุคหลังสงครามเย็น," วารสารสังคมศาสตร์ 41(มกราคม- มิถุนายน 2553): 32.

การศึกษาเรื่องการให้ความช่วยเหลือด้านการจัดการภัยพิบัติของญี่ปุ่นต่อเอเชียตะวันออกเฉียงใต้จะมุ่งดูการให้ความช่วยเหลือทั้งในช่วงก่อนประสบภัยพิบัติ และหลังประสบภัยพิบัติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการให้ความช่วยเหลือด้านการเงิน การเข้ามาให้ความช่วยเหลือด้านมนุษยธรรมของกองกำลังป้องกันตนเอง (SDF) และการประชุมความร่วมมือระหว่างญี่ปุ่น-อาเซียนด้านภัยพิบัติ

1.7 วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาเรื่อง “ยุทธศาสตร์ความมั่นคงญี่ปุ่นกับบทบาทการให้ความช่วยเหลือด้านภัยพิบัติในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้”นี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ โดยผู้วิจัยได้ให้ความสำคัญกับการศึกษาถึงปัจจัยการดำเนินยุทธศาสตร์ของญี่ปุ่นที่มีต่อภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในประเด็นการให้ความช่วยเหลือด้านภัยพิบัติ ซึ่งบทบาทที่เพิ่มขึ้นของจีนในภูมิภาคและผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจของญี่ปุ่นในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ถือเป็นปัจจัยสำคัญต่อการพิจารณาของรัฐบาลญี่ปุ่น โดยการวิจัยนี้จะเป็นการศึกษาผ่านการดำเนินนโยบายต่างประเทศและท่าทีของญี่ปุ่นที่ผ่านมาต่อทั้งภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้และจีนในช่วงตั้งแต่ทศวรรษ 2000 โดยจะนำความสัมพันธ์ในช่วงเวลาดังกล่าวมาพิจารณาควบคู่กับการกำหนดนโยบายต่างประเทศของญี่ปุ่น ทั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาข้อมูลจากกระทรวงการต่างประเทศของญี่ปุ่น (Ministry of Foreign Affairs of Japan : MOFA) และภาพรวมนโยบายต่างประเทศญี่ปุ่นจาก Diplomatic Bluebook เนื่องจากเป็นหน่วยงานราชการที่มีส่วนเกี่ยวข้องโดยตรงต่อการวางยุทธศาสตร์ด้านการต่างประเทศตลอดจนเป็นหน่วยงานที่ได้รวบรวมสุนทรพจน์ คำอภิปราย และถ้อยแถลงที่สำคัญไว้ในหลายๆวาระของบุคคลสำคัญอย่างเช่นนายกรัฐมนตรีและรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศญี่ปุ่นไว้ ซึ่งสามารถนำมาพิจารณาเพื่อตีความถึงทัศนะและนัยยะของญี่ปุ่นที่แสดงออกมาในแต่ละช่วงเวลาได้เป็นอย่างดี อีกทั้งผู้วิจัยยังได้ศึกษาแหล่งข้อมูลจากองค์การความร่วมมือระหว่างประเทศญี่ปุ่น (Japan International Cooperation Agency : JICA) เนื่องจากเป็นหน่วยงานที่สำคัญในเชิงปฏิบัติการในส่วนงานด้านการบรรเทาภัยพิบัติฉุกเฉินผ่านการส่งทีมบรรเทาภัยพิบัติญี่ปุ่น(Japan Disaster Relief : JDR) เข้าให้ความช่วยเหลือในพื้นที่ประสบภัยอย่างเร่งด่วน ทั้งยังจัดทำรายงานที่แสดงให้เห็นอย่างต่อเนื่องถึงปฏิบัติการต่างๆที่เข้าไปมีส่วนเกี่ยวข้องโดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านการบรรเทาภัยพิบัติฉุกเฉิน (Emergency Disaster Relief) ที่ JICA ถือเป็นผู้รับผิดชอบโดยตรง นอกจากนี้ผู้วิจัยยังได้อาศัยข้อมูลจากสื่อสิ่งพิมพ์ที่เป็นแหล่งข้อมูล ได้แก่ Japan Focus, Japan Times, The Diplomat, และ BBC News เป็นต้น ซึ่งสามารถทำให้ผู้วิจัยได้ศึกษาวิเคราะห์การให้ความช่วยเหลือด้านภัยพิบัติของญี่ปุ่นผ่านเหตุการณ์ภัยพิบัติครั้งใหญ่ในภูมิภาค 3 เหตุการณ์ อันได้แก่ แผ่นดินไหวและซึนามิในมหาสมุทรอินเดียปี2004, พายุไซโคลนนาร์กีสในเมียนมาร์ปี 2008 และไต้ฝุ่นไห่เยี้ยนในฟิลิปปินส์ปี 2013 ได้ เพื่อตอบคำถามการวิจัยข้างต้นได้

1.8 ทบทวนวรรณกรรม

ในการศึกษาเกี่ยวกับการดำเนินนโยบายต่างประเทศผ่านการศึกษาถึงเครื่องมือในการกำหนดนโยบาย ปัจจัยที่เป็นตัวกำหนดนโยบาย และผลกระทบของการดำเนินนโยบายเพื่อตอบคำถามวิจัยว่า เพราะเหตุปัจจัยใดที่ทำให้ญี่ปุ่นตัดสินใจดำเนินยุทธศาสตร์การให้ความช่วยเหลือด้านภัยพิบัติแก่ประเทศในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ผู้เขียนจึงแบ่งกลุ่มงานวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องออกเป็น5ส่วน ดังนี้

1.8.1 การถ่วงดุลทางอำนาจอย่างอ่อน(soft Balancing)ต่อจีนของญี่ปุ่น

ประเด็นเรื่อง soft balancing ในภูมิภาคของญี่ปุ่นได้ปรากฏให้เห็นชัดเจนในงานเขียนของWellington Amorim และAntonio Henrique Jucena Da Silvaจากบทความเรื่อง *Japan and India: Soft balancing as a reaction to China's rise?*[18] ซึ่งเป็นการศึกษาถึงพฤติกรรมความร่วมมือระหว่างอินเดียและญี่ปุ่นด้านความมั่นคงในภูมิภาคต่อการแสดงปฏิกิริยาตอบโต้การผงาดขึ้นมาของจีนทั้งด้านเศรษฐกิจ, การเมือง และการทหาร โดยผู้เขียนได้วิเคราะห์ว่า ญี่ปุ่นมองจีนเป็นภัยคุกคามต่อความมั่นคงของญี่ปุ่นโดยเฉพาะประเด็นกรณีพิพาทหมู่เกาะในทะเลจีนตะวันออกและการผงาดขึ้นมาของจีนในเอเชีย ซึ่งในปัจจุบันนี้แม้ว่าญี่ปุ่นได้พยายามกระชับความสัมพันธ์กับจีนทางด้านเศรษฐกิจทั้งจากการร่วมประชุมสุดยอดผู้นำไตรภาคีระหว่างจีน ญี่ปุ่นและเกาหลีใต้ด้านการลงทุน แต่อย่างไรก็ตามนโยบายความมั่นคงของญี่ปุ่นยังคงมองจีนในฐานะเป็นภัยคุกคามที่ญี่ปุ่นยังต้องจับตามองอยู่เช่นกัน ด้วยเหตุนี้เองจึงทำให้ญี่ปุ่นหันมากระชับความสัมพันธ์กับอินเดียในฐานะประเทศที่กำลังเติบโตทางเศรษฐกิจมากที่สุดอีกประเทศหนึ่งและเป็นประเทศที่มีภูมิศาสตร์ไม่ไกลกับเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ผ่านการใช้ยุทธศาสตร์ soft balancingเป็นเครื่องมือตั้งแต่ทศวรรษ 2000 เป็นต้นมา ญี่ปุ่นและอินเดียได้มีความสัมพันธ์ในลักษณะ soft balancing อยู่มากมาย ไม่ว่าจะเป็นการตัดสินใจร่วมกันที่จะจัดตั้งความเป็นหุ้นส่วนระดับโลก (Global Partnership) ในปี 2000 นอกจากนี้รัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหมและรัฐมนตรีว่าการกระทรวงต่างประเทศของทั้งสองฝ่ายยังได้เปิดประเด็นการสนทนาร่วมกันในประเด็นความร่วมมือด้านความมั่นคงทางทะเล ตลอดจนการฝึกปฏิบัติการทางทหารเพื่อป้องกันการก่ออาชญากรรมและการจัดการกับภัยพิบัติ ซึ่งในมุมมองของอินเดียนั้น อินเดียมองว่า การเป็นหุ้นส่วนทางยุทธศาสตร์ ร่วมกับญี่ปุ่นจะสามารถช่วยลดผลกระทบที่จะเกิดขึ้นกับอินเดียในระยะยาว ในขณะที่ฝ่ายญี่ปุ่นมองว่า การเป็นหุ้นส่วนทางยุทธศาสตร์ด้านความมั่นคงนี้จะสามารถหลีกเลี่ยงการพึ่งพิงสหรัฐที่มีอยู่มากเกินไปได้

---

[18] W. AMORIM and A.H.L. SILVA, "Japan and India: Soft Balancing as a Reaction to China's Rise?," *Revista Brasileira de Política Internacional* 57(2014): 73-90.

ตลอดจนสามารถเสริมสร้างภาพลักษณ์ของญี่ปุ่นในฐานะมหาอำนาจได้ไปพร้อมๆกัน เป็นต้นซึ่งการที่ทั้งสองต่างได้ตระหนักตรงกันด้านความมั่นคงจากการผงาดขึ้นมาของจีนนี้เองจึงทำให้ทั้งญี่ปุ่นและอินเดียกลายมาเป็นหุ้นส่วนทางยุทธศาสตร์อย่างไม่เป็นทางการต่อประเด็นความมั่นคงร่วมกัน

เช่นเดียวกัน Derek McDougall ใน *Responses to 'Rising China' in the East Asian Region: soft balancing with accommodation*[19] ก็ได้มองว่า ญี่ปุ่นเริ่มหันมาใช้ยุทธศาสตร์ soft Balancing ในปี 1990 จากการมองการผงาดขึ้นมาครั้งนี้ของจีนว่าเป็นการขัดต่อผลประโยชน์ของญี่ปุ่นที่มีอยู่เดิมในภูมิภาค โดยญี่ปุ่นได้ดำเนินยุทธศาสตร์ผ่านการเสริมสร้างความสัมพันธ์ด้านความมั่งคงกับสหรัฐอเมริกาอย่างแนบแน่นไม่ว่าจะเป็นการลงนามปฏิญญาร่วมกันในปี 1996 และการให้ความร่วมมือกับสหรัฐภายหลังจากเหตุการณ์ 11 กันยายน รวมทั้งการเข้าให้ความช่วยเหลือด้านเชื้อเพลิงแก่กองทัพเรือบริเวณมหาสมุทรอินเดียในกรณีสงครามในอัฟกานิสถาน นอกจากนี้ระดับความร่วมมือของญี่ปุ่นกับประเทศมหาอำนาจขนาดกลางต่อท่าทีการใช้ soft Balancing ของญี่ปุ่นยังสามารถเห็นได้อย่างชัดเจนในช่วงการดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีของนายโคอิซึมิ (2001-2006) ต่อประเด็นการก่อการร้ายที่ญี่ปุ่นได้ร่วมมือกันกับอินเดียและออสเตรเลีย อาทิ การออกแถลงการณ์ร่วมกันระหว่างอินเดีย-ญี่ปุ่นด้านยุทธศาสตร์และความร่วมมือระดับโลกในปี 2006 , ปฏิญญาร่วมกันระหว่างออสเตรเลียและญี่ปุ่นด้านความมั่นคงในปี 2007 และแถลงการณ์ร่วมกันต่อยุทธศาสตร์ความร่วมมืออย่างรอบด้านในมิติความมั่นคงและเศรษฐกิจในปี2008

นอกจากนี้การผงาดขึ้นมาของจีนยังส่งผลทำให้ญี่ปุ่นมองว่าจีนเป็นภัยคุกคามดังจะเห็นได้จากงานเขียนของผู้เชี่ยวชาญหลายท่านได้แสดงทัศนะต่อการสนับสนุนความคิดนี้ อันได้แก่ Trinidad Dennis ได้กล่าวว่า ญี่ปุ่นได้พยายามแสวงหายุทธศาสตร์การปิดล้อมจีนทางอ้อม (soft containment strategy) ทั้งเชิงรุกและจำกัดเพื่อตอบโต้อิทธิพลจีนในภูมิภาค แม้ว่ายุทธศาสตร์ดังกล่าวนี้จะไม่ได้มีท่าทีแสดงการปิดล้อมจีนอย่างชัดเจน แต่ท่าทีดังกล่าวก็ช่วยบรรเทาท่าทีก้าวร้าวของจีนให้ลดลง โดยการทูตที่ญี่ปุ่นใช้เป็นการทูตทางอ้อม (soften Japan's diplomacy) ในส่วนที่จีนไม่สามารถดำเนินท่าทีนี้ได้เช่นเดียวกับญี่ปุ่น ได้แก่ การใช้ประเด็นด้านประชาธิปไตย, สิทธิมนุษยชน และกฎหมายระหว่างประเทศ เป็นต้น[20] นอกจากนี้ Lu Yaodong ยังได้กล่าวสนับสนุนเช่นกันว่า การสร้างหุ้นส่วนทางยุทธศาสตร์ทางทะเลกับประเทศที่เป็นคู่พิพาทกับจีนจะสามารถเป็น

---

[19] Derek McDougall, "Responses to 'Rising China' in the East Asian Region: Soft Balancing with Accommodation," *Journal of Contemporary China* 21, no. 73 (2012): 1-17.

[20] D. Trinidad, "Abe's Asean Tour" [Online] Available from: http://www.eastasiaforum.org/2013/09/06/abes-asean-tour/ [9 September 2015]

ส่วนหนึ่งต่อการสกัดกั้นจีนได้[21] ทั้งนี้ Shimada Yoichi ยังได้ย้ำให้เห็นถึงการดำเนินนโยบายต่างประเทศของญี่ปุ่นต่อภูมิภาคว่า ญี่ปุ่นได้พยายามเข้ามาให้ความช่วยเหลือทางการเงินแก่ประเทศในอนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขงเพื่อที่จะให้ประเทศเหล่านี้เป็นส่วนหนึ่งในยุทธศาสตร์ของญี่ปุ่นต่อการสกัดกั้นจีนโดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเด็นที่จีนมีท่าทีก้าวร้าวที่อาจส่งผลกระทบต่อความสงบและเสถียรภาพในอนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขงได้[22]

โดยสรุปแล้วจะเห็นได้ว่า ญี่ปุ่นได้ใช้ soft balancing เป็นเครื่องมือระดับหนึ่งผ่านการแสวงหามิตรที่มีศัตรูร่วมกันโดยเข้าไปมีปฏิสัมพันธ์เข้าหาประเทศมหาอำนาจขนาดกลางที่อยู่ใกล้ชิดและประเทศสหรัฐอเมริกาในฐานะที่เป็นประเทศมหาอำนาจของโลก

1.8.2 ญี่ปุ่นกับความกังวลต่อการผงาดขึ้นมาของจีน

Kishore Mahbubani ในหนังสือ *Can Asians Think?*[23] ได้มองความกังวลของญี่ปุ่นที่มีต่อการผงาดขึ้นมาของจีนในภูมิภาคระยะยาวว่า ความสำเร็จของจีนที่มีเพิ่มขึ้นอย่างมากในปัจจุบันจะเข้ามาบดบังอิทธิพลที่มีอยู่เดิมของญี่ปุ่น โดยเขาได้มองญี่ปุ่นในภูมิภาคเชิงเปรียบเทียบว่า “แม้ญี่ปุ่นจะดำรงตำแหน่งในฐานะประเทศยักษ์ใหญ่ทางเศรษฐกิจ (economic giant) แต่ญี่ปุ่นยังคงเป็นคนแคระทางการเมือง (political dwarf)” ด้วยเหตุนี้เองจึงทำให้ในปัจจุบันญี่ปุ่นหันมาให้ความสำคัญกับประเด็นทางการเมืองและความมั่นคงเพิ่มขึ้นเพื่อสกัดกั้นการผงาดขึ้นมาของจีน โดยสอดคล้องกับ ไชยวัฒน์ ค้ำชู ในหนังสือ*นโยบายต่างประเทศญี่ปุ่น:ความต่อเนื่องและการเปลี่ยนแปลง*[24] ที่มองว่าเพื่อเป็นการถ่วงดุลกับจีนในภูมิภาคของญี่ปุ่น ภายหลังสงครามเย็นสิ้นสุดลง ญี่ปุ่นได้เข้ามาขยายบทบาทเพิ่มขึ้นในภูมิภาคทั้งด้านการเมืองและความมั่นคงโดยเข้ามามีส่วนร่วมทั้งแบบพหุภาคีและทวิภาคีเนื่องจากญี่ปุ่นเชื่อว่าการมีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับประเทศที่มีความกังวลเกี่ยวกับการขยายอิทธิพลของจีนจะสามารถเป็นกุญแจในการส่งเสริมผลประโยชน์ของญี่ปุ่นต่อการถ่วงดุลทางอำนาจกับจีนได้โดยมิต้องใช้กำลังทางทหารโดยตรงได้ เช่นเดียวกันกับ Kikuchi Tsutomu ใน *New Japan-ASEAN cooperation for institutional building in the Asia-*

---

[21] Y. Zhang, *"Containing China' a Japanese Strategy"* [Online] Available from: http://www.chinadailyasia.com/news/2013-12/12/content_15105387.html [9 September 2015]

[22] J.Ryall, *"Japan Pledges Billions to Mekong States to Counter China."* [Online] Available from: http://www.reuters.com/article/us-japan-asia-aid-idUSKCN0PE05D20150704 [9 September 2015]

[23] Kishore Mahbubani, *Can Asians Think?* , 4th ed.(Singapore Marshall Cavendish Editions, 2015).

[24] ไชยวัฒน์ ค้ำชู, นโยบายต่างประเทศของญี่ปุ่น:ความเปลี่ยนแปลงและความต่อเนื่อง, 1 ed.(กรุงเทพฯ: สถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2549).

Pacific: beyond the Fukuda Doctrine?[25] ได้มีความคิดเห็นที่สอดคล้องกันโดยเขาได้วิเคราะห์ว่า ญี่ปุ่นไม่ได้มองว่าการผงาดขึ้นมาของจีนนั้นเป็นไปอย่างสันติ เนื่องจากจีนเป็นรัฐชาติสมัยใหม่ที่กำลังแสวงหาอำนาจ และจีนยังคงเป็นตัวแปรสำคัญที่อาจก่อให้เกิดผลกระทบต่อความมั่นคงญี่ปุ่นได้ จึงทำให้ทุกวันนี้ญี่ปุ่นต้องหันมาป้องกันความเสี่ยงที่อาจจะเกิดขึ้นในอนาคตผ่านการเสริมสร้างหุ้นส่วนทางยุทธศาสตร์ทั้งกับสหรัฐและประเทศต่างๆในเอเชียเนื่องจากได้ตระหนักถึงความท้าทายนี้ตรงกัน

Elizabeth Economy ใน *China's Rise in Southeast Asia: Implications for Japan and the United States*[26] ได้มองว่า จีนได้พยายามอย่างยิ่งที่จะระงับความกลัวของประเทศเพื่อนบ้านที่มีต่อจีนผ่านการปรับนโยบายต่างประเทศให้เป็นไปในทิศทางที่ไม่เป็นภัยคุกคาม แต่ความโดดเด่นของจีนที่เพิ่มขึ้นอย่างมากโดยเฉพาะอย่างยิ่งในมิติทางเศรษฐกิจนั้นได้เข้ามาสร้างความท้าทายทางอำนาจแก่สหรัฐและญี่ปุ่นไปพร้อมๆกัน

ในส่วนนี้จะเห็นได้ว่า บทบาทที่โดดเด่นของญี่ปุ่นทางด้านเศรษฐกิจได้สวนทางกับบทบาทด้านความมั่นคงที่ยังคงมีความโดดเด่นที่น้อยกว่า ดังนั้นเพื่อสร้างความปลอดภัยให้แก่ญี่ปุ่นเองจากการผงาดขึ้นมามีอิทธิพลในภูมิภาคของจีนภายหลังสงครามเย็นที่ได้สร้างความกังวลใจอย่างยิ่งต่อญี่ปุ่นทั้งในมิติเศรษฐกิจและความมั่นคง ญี่ปุ่นจึงเข้ามาดำเนินความสัมพันธ์กับประเทศต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งประเทศที่มีความขัดแย้งกับจีนเพื่อแสวงหาหุ้นส่วนทางยุทธศาสตร์และอาศัยความไว้วางใจที่มีต่อญี่ปุ่นมาเครื่องมือหนึ่งทางยุทธศาสตร์ต่อการถ่วงดุลทางอำนาจต่อจีนทางอ้อม

1.8.3 นโยบายต่างประเทศและ ODA ของญี่ปุ่น

Sandra Tarte ในบทความเรื่อง *Norms in Japan's foreign aid policy in the South Pacific*[27] มองว่า หลังสงครามโลกสิ้นสุดลง ญี่ปุ่นได้ปรับการดำเนินนโยบายต่างประเทศใหม่โดยหันมาใช้ ODA เพื่อเป็นตัวส่งเสริมผลประโยชน์แห่งชาติของญี่ปุ่นต่อการฟื้นฟูภาพลักษณ์ความ

---

[25] Kikuchi Tsutomu, "New Japan-Asean Cooperation for Institutional Building in the Asia-Pacific: Beyond the Fukuda Doctrine?," in *Japan's Relations with Southeast Asia: The Fukuda Doctrine and Beyond*, ed. Peng Er Lam(London: Routledge, 2012), 140-57.

[26] Elizabeth Economy, *"China's Rise in Southeast Asia: Implications for Japan and the United States"* [Online] Available from: http://www.japanfocus.org/-Elizabeth-Economy/1815/article.html [5 March 2015]

[27] Sandra Tarte, "Norms in Japan's Foreign Aid Policy in the South Pacific," in *Norms, Interests, and Power in Japanese Foreign Policy*, ed. Yoichiro Sato and Keiko Hirata(New York: Palgrave Macmillan, 2008).

เป็นมหาอำนาจทางเศรษฐกิจของญี่ปุ่นให้กลับคืนมา และสามารถเป็นปัจจัยสนับสนุนการปรับปรุงความสัมพันธ์กับประเทศเพื่อนบ้านและประชาคมระหว่างประเทศได้ ซึ่งสอดคล้องกันกับความเห็นของ Reinhard Drifte ใน *Japan's Security Policy and Southeast Asia*[28] ที่ได้มองว่าการให้ความช่วยเหลือทางด้านเศรษฐกิจแก่ประเทศในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในช่วงสงครามเย็นที่ผ่านมาถือเป็นเครื่องมือปูทางสำคัญต่อการส่งเสริมความเชื่อใจในเชิงบวกให้เพิ่มขึ้นแก่ประเทศในภูมิภาค ทั้งนี้การใช้ ODA ของญี่ปุ่นในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ก็ได้ปรากฏในงานเขียนของ Dennis T.Yasutomo ในหนังสือเรื่อง *The new multilateralism in Japan's foreign policy*[29] โดย Yasutomo มองว่า ODA ของญี่ปุ่นถือเป็นกุญแจสำคัญที่ทำให้สถานะของญี่ปุ่นได้รับการยอมรับจากประชาคมโลก ตลอดจนแม้ว่าการให้ความช่วยเหลือจะเป็นเครื่องมือหนึ่งของนโยบายเศรษฐกิจต่างประเทศของญี่ปุ่น แต่ญี่ปุ่นก็จะต้องการแสดงออกทางยุทธศาสตร์เพื่อปกป้องตนเองไม่ให้ถูกมองจากประชาคมโลกมองว่าเป็นประเทศเห็นแก่ตัวที่เป็นภัยคุกคาม

เพราะฉะนั้นจะเห็นได้ว่า ODA ของญี่ปุ่นถือเป็นเครื่องมือสำคัญที่ญี่ปุ่นนำมาใช้เพื่อปรับปรุงภาพลักษณ์ของประเทศให้ได้รับการยอมรับในสายตาของประชาคมโลกให้ดำเนินไปในทิศทางบวกที่แสดงออกถึงความรับผิดชอบของญี่ปุ่นที่มีต่อประชาคมระหว่างประเทศต่อการนำไปสู่การสานความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างญี่ปุ่นและประเทศต่างๆในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ได้ต่อไป

1.8.4 ญี่ปุ่นกับความมั่นคงของมนุษย์ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

Teewin Suputtikun ใน *An excuse for common goods the multipurposeness of the "human security" concept in Japan's foreign policy*[30] ที่ได้มองว่า ความมั่นคงของมนุษย์ช่วยยกระดับแนวทางให้ความช่วยเหลือของญี่ปุ่นที่ญี่ปุ่นมีความถนัดอยู่แล้วให้กลายมาเป็นประเด็นความมั่นคงขึ้นมาภายใต้มิติความมั่นคงของมนุษย์ โดยประเด็นดังกล่าวมีความแตกต่างจากมิติความมั่นคงทางทหารที่เป็นข้อจำกัดของญี่ปุ่น เช่นเดียวกับ Takahashi

---

[28] Reinhard Drifte, "Japan's Security Policy and Southeast Asia," *Contemporary Southeast Asia* 12(1990): 186-97.

[29] Dennis T.Yasutomo, *The New Multilateralism in Japan's Foreign Policy*(New York St. Martin's Press, 1995).

[30] Teewin Suputtikun, "An Excuse for Common Goods the Multipurposeness of the "Human Security" Concept in Japan's Foreign Policy.," *Asian Review* 25(2012): 137-60.

Masakiใน *Human Security and Japan's Foreign Policy toward Southeast Asia*[31] ที่มองว่าภายหลังสงครามเย็นรัฐบาลญี่ปุ่นพยายามที่จะแสวงหาความชอบธรรมให้แก่นโยบายต่างประเทศใหม่ ซึ่งความมั่นคงของมนุษย์ก็ได้นำมาใช้เป็นส่วนหนึ่งในการสนับสนุนนโยบาย ODA เช่นกัน ทั้งนี้เขายังมองว่านโยบายความมั่นคงมนุษย์ จะเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้ญี่ปุ่นได้แสดงเกียรติ ภูมิที่มีต่อบทบาทในภูมิภาค ซึ่งสอดคล้องกับ Lam Peng Er ใน *Japan's Human Security Role in Southeast Asia*[32] ที่ได้มองว่าในช่วงหลังสงครามเย็นนโยบายต่างประเทศสำคัญที่ญี่ปุ่นได้แสดงออกมาอย่างชัดเจนคือการให้ความสำคัญกับความมั่นคงของมนุษย์ โดยญี่ปุ่นพยายามใช้ประเด็นเรื่องความมั่นคงของมนุษย์นี้มาเติมเต็มบทบาทของญี่ปุ่นในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ให้กว้างมากขึ้นกว่ามิติทางด้านเศรษฐกิจ ซึ่งสาเหตุที่ญี่ปุ่นเข้ามาแสดงบทบาทสำคัญด้านความมั่นคงของมนุษย์ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เนื่องจากญี่ปุ่นมองว่าประเด็นนี้สามารถเป็นช่องทางทางการทูตอีกช่องทางหนึ่งของญี่ปุ่นที่จะสามารถเข้ามาดำเนินการในภูมิภาคนี้ได้ในขณะที่ยังไม่มีประเทศมหาอำนาจใดเลยที่เข้ามาให้ความสำคัญและแสดงบทบาทนี้มากนักไม่ว่าจะเป็นสหรัฐฯหรือจีนก็ตาม ตลอดจนเป็นช่องทางการให้ความช่วยเหลือที่จะไม่ทำให้ญี่ปุ่นถูกต่อต้านจากประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ กล่าวโดยสรุป คือ ประเด็นความมั่นคงของมนุษย์ถือเป็นประเด็นที่ญี่ปุ่นให้ความสำคัญมากยิ่งขึ้น และเป็นปัจจัยสำคัญหนึ่งที่ช่วยให้ความสัมพันธ์ระหว่างญี่ปุ่นกับประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มีความแนบแน่นเพิ่มขึ้น

1.8.5 ความสำคัญของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้กับนโยบายต่างประเทศญี่ปุ่น

การให้ความช่วยเหลือของญี่ปุ่นด้านภัยพิบัติแก่ภูมิภาคได้สะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ต่อญี่ปุ่นในงานเขียนของ Brad Williams ในบทความเรื่อง *Why give? Japan's response to the Asian tsunami crisis*[33] ว่า ญี่ปุ่นต้องการใช้ภูมิภาคนี้เป็นพื้นที่ในการแสดงบทบาทระหว่างประเทศให้สมน้ำสมเนื้อกับสถานะทางเศรษฐกิจโดยไม่ต้องการให้ประเทศในภูมิภาคตั้งข้อกังขาต่อญี่ปุ่นได้ นอกจากนี้ญี่ปุ่นยังมองว่าการให้ความช่วยเหลือในภูมิภาคจะสามารถทำให้ความสัมพันธ์ของการเป็นหุ้นส่วนทางยุทธศาสตร์กับสหรัฐฯแนบแน่นขึ้นและสามารถเสริมสร้างความชอบธรรมให้แก่กองกำลังป้องกันตนเองของญี่ปุ่นเพิ่มขึ้นได้ในสายตาภูมิภาค รวมทั้ง

---

[31] Takahashi Masaki, "Human Security and Japan's Foreign Policy toward Southeast Asia" (paper presented at the Japan's Policy and Contributions to Human Security in Southeast Asia, Thammasat University, Thailand, 13-14 January 2004).

[32] Peng Er Lam, "Japan's Human Security Role in Southeast Asia," *Contemporary Southeast Asia: A Journal of International and Strategic Affairs* 28 no. 1 (April 2006): 141-59.

[33] Williams, "Why Give? Japan's Response to the Asian Tsunami Crisis," 399-416.

การให้ความช่วยเหลือนี้เองจะสามารถทำให้ญี่ปุ่นแย่งความสนใจจากจีนที่กำลังผงาดขึ้นมามีบทบาทเพิ่มขึ้นในภูมิภาคได้ นอกจากนี้ Bagus BT Saragih ใน *Strong ASEAN-Japan ties important to global stability*[34] มองว่าความสัมพันธ์ที่แนบแน่นระหว่างญี่ปุ่น-อาเซียนจะเป็นประเด็นสำคัญต่อความมั่นคงของโลก เนื่องจากความสัมพันธ์ของทั้งสองฝ่ายจะก้าวไกลกว่าเดิมจากประเด็นทางเศรษฐกิจสู่การเป็นภูมิภาคที่ได้รับการคาดหวังว่าจะก้าวขึ้นมาเป็นภูมิภาคที่สำคัญด้านความมั่นคงของโลก และอาเซียนจะก้าวขึ้นมาเป็นแบบอย่างด้านความมั่นคงและสันติภาพในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้จากการร่วมมือกันกับญี่ปุ่น

จากการทบทวนวรรณกรรมที่ผ่านมาพบว่างานวิจัยส่วนใหญ่มักนำเสนอให้เห็นว่าการสะสมอาวุธและแข่งขันกันทางทหารถือเป็นเครื่องมือสำคัญต่อการถ่วงดุลอำนาจ แต่งานวิจัยชิ้นนี้มีแตกต่างจากงานวิจัยหลายๆเล่มทั้งในและนอกประเทศตรงที่มีมุมมองต่อประเด็นการถ่วงดุลทางอำนาจในมุมมองใหม่ กล่าวคือ มองว่าการถ่วงดุลทางอำนาจไม่จำเป็นต้องถ่วงดุลกันโดยมิติทางทหารเพียงแค่อย่างเดียว แต่การถ่วงดุลทางอำนาจสามารถใช้วิธีการถ่วงดุลทางอำนาจโดยใช้มิติความมั่นคงรูปแบบใหม่มาเป็นเครื่องมือได้ ซึ่งที่ผ่านมายังคงมีงานเขียนน้อยชิ้นนักที่จะนำเสนอมุมมองดังกล่าวมาประกอบการวิจัย โดยเฉพาะอย่างยิ่งพบว่างานวิจัยของไทยยังไม่เคยมีงานชิ้นไหนเลยที่จะยกประเด็นนี้มาสะท้อนให้เห็นว่าการให้ความช่วยเหลือด้านมนุษยธรรมสามารถนำมาใช้เป็นเครื่องมือที่สำคัญต่อการสร้างเครือข่ายและถ่วงดุลอำนาจได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งประเด็นการให้ความช่วยเหลือด้านภัยพิบัติที่แทบจะไม่มีงานชิ้นไหนเลยที่จะหยิบยกประเด็นดังกล่าวมาวิเคราะห์ประกอบสถานการณ์ว่าสามารถเป็นปัจจัยสำคัญต่อการถ่วงดุลอำนาจทางอ้อมได้

กล่าวโดยสรุป จากการทบทวนวรรณกรรมที่ผ่านมาข้างต้นได้สะท้อนให้เห็นว่า การเข้ามาให้ความสำคัญและการเข้ามาให้ความช่วยเหลือแก่ภูมิภาค ตลอดจนการเข้ามาแสดงบทบาทหลักอย่างรอบด้านมากขึ้นของญี่ปุ่นโดยเฉพาะอย่างยิ่งประเด็นความมั่นคงรูปแบบใหม่ล้วนมีปัจจัยกระตุ้นที่สำคัญมาจากความท้าทายที่เพิ่มขึ้นจากประเทศมหาอำนาจ ซึ่งผู้วิจัยได้เห็นเพิ่มเติมว่าการดำเนินยุทธศาสตร์ของญี่ปุ่นในศตวรรษที่21ไม่ใช่เป็นเพียงการกระทำที่ดำเนินไปเพียงเพราะว่าญี่ปุ่นเป็นหนึ่งในประเทศมหาอำนาจทางเศรษฐกิจ แต่การให้ความช่วยเหลือของญี่ปุ่นที่มีต่อภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ได้ถือว่าเป็นยุทธศาสตร์หนึ่งที่ญี่ปุ่นหวังเพื่อที่จะใช้เป็นยุทธศาสตร์ถ่วงดุลอำนาจและสกัดกั้นการขยายอิทธิพลของจีนทางอ้อม โดยอาศัยการสร้างความไว้วางใจกับประเทศหุ้นส่วน

---

[34] Bagus BT Saragih, *"Strong Asean-Japan Ties Important to Global Stability"* [Online] Available from: http://www.thejakartapost.com/news/2013/06/12/strong-asean-japan-ties-important-global-stability.html [12 March 2015]

ทางยุทธศาสตร์ในภูมิภาคและกระชับความสัมพันธ์กับประเทศที่เป็นคู่ขัดแย้งกับจีนให้หันเข้ามาร่วมมือกับญี่ปุ่น

ทั้งนี้ ในส่วนของประเด็นเรื่องภัยพิบัติทางธรรมชาติก็เช่นเดียวกันแม้เป็นประเด็นความมั่นคงที่ไม่ใช่การทหารแต่ประเด็นนี้เองก็ถือเป็นประเด็นความมั่นคงหนึ่งที่สำคัญที่ไม่มีประเทศไหนจะหลีกเลี่ยง ผู้วิจัยจึงเห็นว่าการให้ความช่วยเหลือด้านภัยพิบัติของญี่ปุ่นในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ถือเป็นเครื่องมือหนึ่งในการดำเนินยุทธศาสตร์ของญี่ปุ่นที่จะสามารถสร้างเครือข่ายหุ้นส่วนทางยุทธศาสตร์ (Network Among Spokes) ในภูมิภาคได้ทางอ้อมเพื่อสกัดกั้นการขยายอิทธิพลของจีนในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

1.9 โครงสร้างของการนำเสนอผลการวิจัย

ในการศึกษาครั้งนี้ผู้ศึกษาจะนำเสนอโดยแบ่งเนื้อหาออกเป็น 4 บท ดังต่อไปนี้

บทที่ 2 อธิบายให้เห็นถึงความต่อเนื่องและการเปลี่ยนแปลงของการดำเนินยุทธศาสตร์ญี่ปุ่นในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ นอกจากนี้ยังได้กล่าวถึงบริบทด้านความมั่นคงในภูมิภาคที่มีการเปลี่ยนแปลงไป ซึ่งจีนได้เข้ามาเป็นปัจจัยแทรกซ้อนและเข้ามาเป็นส่วนสำคัญต่อการกำหนดยุทธศาสตร์ความมั่นคงของญี่ปุ่นที่สำคัญอย่างยิ่งในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งในส่วนนี้จะแสดงให้เห็นถึงเหตุการณ์สำคัญที่แสดงออกถึงการถ่วงดุลระหว่างญี่ปุ่นและจีนในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

บทที่ 3 อธิบายให้เห็นถึงพัฒนาการทางความร่วมมือด้านภัยพิบัติระหว่างญี่ปุ่นและอาเซียนที่ญี่ปุ่นถือเป็นประเทศที่บทบาทอย่างสำคัญทั้งก่อนประสบภัยพิบัติ ระหว่างประสบภัยพิบัติ และภายหลังจากเกิดภัยพิบัติในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ตลอดจนปฏิบัติการด้านการบรรเทาภัยพิบัติของญี่ปุ่นที่ได้เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งทางการทูตภัยพิบัติของญี่ปุ่นในต่างประเทศ

บทที่ 4 วิเคราะห์การเข้ามาแสดงบทบาทการให้ความช่วยเหลือบรรเทาภัยพิบัติของญี่ปุ่นในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยพิจารณาวิเคราะห์ถึงการใช้ soft balancing ของญี่ปุ่นในฐานะที่เป็นเครื่องมือในการดำเนินยุทธศาสตร์ว่าสะท้อนให้เห็นถึงปัจจัยและนัยยะที่สำคัญอย่างไรบ้างของญี่ปุ่นต่อภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในแต่ละช่วงเวลา อันประกอบด้วย ซึนามิในมหาสมุทรอินเดียปี 2004 , พายุไซโคลนนากีสในเมียนมาร์ปี 2008 และพายุไต้ฝุ่นไห่เยี้ยนในฟิลิปปินส์ปี 2013 รวมทั้งเสนอให้เห็นว่าการให้ความช่วยเหลือด้านมนุษยธรรมและการบรรเทาภัยพิบัติได้เข้ามาเป็นเครื่องมือที่สำคัญต่อการเป็นหุ้นส่วนทางยุทธศาสตร์ระหว่างสหรัฐฯและญี่ปุ่น

บทที่ 5 เป็นบทสรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

บทที่ 2
ญี่ปุ่นกับการดำเนินยุทธศาสตร์และความท้าทายจากการผงาดขึ้นมาของจีน ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

2.1 ความสัมพันธ์ญี่ปุ่น - เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ : ความเปลี่ยนแปลงทางยุทธศาสตร์จากเศรษฐกิจสู่การแสดงบทบาทด้านความมั่นคงในเวทีระหว่างประเทศ

นับตั้งแต่ญี่ปุ่นพ่ายแพ้ในสงครามโลกครั้งที่สองจนต้องตกอยู่ภายใต้การยึดครองของสหรัฐอเมริกา นโยบายต่างประเทศของญี่ปุ่นมีลักษณะของการเป็นประเทศเล็กที่เป็นผู้แพ้ในสงคราม[1] ดังนั้น เพื่อความอยู่รอดของญี่ปุ่นเองการดำเนินยุทธศาสตร์ของญี่ปุ่นจึงได้เปลี่ยนแปลงไปจากการเป็นประเทศจักรวรรดิที่สร้างความโดดเด่นในเวทีโลกในการเข้าครอบครองประเทศอื่นสู่การเป็นเสมือนประเทศในอารักขาของสหรัฐฯที่เน้นให้ความสำคัญกับการดำเนินนโยบายที่มุ่งสร้างความร่วมมือกับประเทศในภูมิภาคต่างๆโดยหลีกเลี่ยงการเข้าไปพัวพันกับความขัดแย้งทางการเมืองระหว่างประเทศในประเด็นความมั่นคงทางทหาร

เพื่อฟื้นฟูประเทศและสร้างความมั่นคงให้เกิดขึ้น ตลอดจนปรับปรุงภาพลักษณ์ในสายตาประชาคมโลกใหม่ ญี่ปุ่นจึงเลือกชูประเด็นเศรษฐกิจและให้ความช่วยเหลือแก่ประเทศเพื่อนบ้านทั้งทางตรงและทางอ้อมเป็นนโยบายนำในยุคหลังสงครามโลกครั้งที่สองจนกระทั่งความพยายามดังกล่าวสามารถทำให้ญี่ปุ่นก้าวขึ้นมาเป็นประเทศมหาอำนาจทางเศรษฐกิจของโลกในเวลาต่อมา

ภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ญี่ปุ่นได้เข้ามามีบทบาทอย่างมากในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ผ่านการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจภายใต้ความมุ่งมั่นที่จะนำพาเอเชียไปสู่ความมั่งคั่ง ซึ่งการทุ่มเทต่อเป้าหมายดังกล่าวก่อให้เกิดปฏิกิริยากลับว่า ญี่ปุ่นเป็นสัตว์เศรษฐกิจที่มองเห็นชาวเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เป็นเพียงเครื่องมือนำไปสู่ความสำเร็จ ด้วยเหตุนี้เอง ญี่ปุ่นจึงพยายามปรับปรุงรูปแบบการดำเนินความสัมพันธ์ใหม่ผ่านการทูตเชิงวัฒนธรรม (cultural diplomacy) ซึ่งสามารถจัดได้ว่าเป็น soft power diplomacy ร่วมกับการให้ความช่วยเหลือหลายหลายรูปแบบจึงทำให้ญี่ปุ่นสามารถกลับมาเป็นตัวแสดงที่สำคัญในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้อีกครั้ง[2]

---

[1] ทรายแก้ว ทิพากร, "ประเด็นสำคัญในนโยบายต่างประเทศญี่ปุ่นในยุคหลังสงครามเย็น,"(สถาบันเอเชียศึกษา: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2549), น.1.

[2] ดำรงค์ ฐานดี, *"เอเชียตะวันออก: พัฒนาการความสัมพันธ์ของคน สังคมและวัฒนธรรม ระหว่างเอเชียตะวันออกเฉียงเหนือกับเอเชียตะวันออกเฉียงใต้"* [Online] Available from: http://www3.ru.ac.th/korea/korean_wave_th/kwave9.pdf [23 November 2015]

ต่อมาภายหลังสงครามเย็นสิ้นสุดลง หัวใจของความสัมพันธ์ระหว่างญี่ปุ่นและเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ได้มาอยู่ที่การเสริมสร้างการพัฒนาทางเศรษฐกิจผ่านการเพิ่มการลงทุนโดยตรงจากต่างประเทศ (FDI) และ ODA โดยญี่ปุ่นได้เข้ามาในฐานะประเทศผู้ให้การสนับสนุนหลักต่อการพัฒนาทางเศรษฐกิจในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ที่ผ่านมาแม้ว่าบทบาทของญี่ปุ่นในภูมิภาคนี้มักจะมีความโดดเด่นในมิติเศรษฐกิจเป็นส่วนใหญ่ แต่จนกระทั่งสงครามเย็นสิ้นสุดลงเป็นต้นมานั้นญี่ปุ่นได้เริ่มขยายบทบาททางด้านการเมืองและความมั่นคงมากขึ้นเพื่อรักษาและส่งเสริมผลประโยชน์ของญี่ปุ่นในภูมิภาคให้ได้คงอยู่ในภูมิภาคนี้ต่อไปอย่างรอบด้าน [3] อาทิ การเข้าร่วมฝึกคอบร้าโกลด์ (Cobra Gold : CG) แบบพหุภาคีเป็นประจำทุกปีตั้งแต่ปี 1982 ร่วมกับประเทศสิงคโปร์ มาเลเซีย เกาหลีใต้ และไทย อย่างไรก็ตามความเติบโตทางเศรษฐกิจของจีนตั้งแต่ปี 1990 ทำให้จีนได้เข้ามาเป็นประเทศมหาอำนาจนอกภูมิภาคอีกประเทศหนึ่งที่เข้ามามีส่วนร่วมในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เช่นกัน นอกจากนี้ในช่วงหลังสงครามเย็นยังถือเป็นช่วงเวลาที่ความสัมพันธ์ระหว่างญี่ปุ่น-จีนไม่ได้ราบรื่นนักด้วยสาเหตุนี้เองอาจจะทำให้การเข้ามาดำเนินความสัมพันธ์กับเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ได้กลายมาเป็นหนึ่งในยุทธศาสตร์ที่ทั้งสองประเทศดำเนินการแข่งขันทางอ้อมระหว่างกัน[4]

แม้ว่าในแต่ละช่วงเวลาสถานการณ์จะมีความแตกต่างไป แต่เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ก็ยังคงถือเป็นพื้นที่ที่มีความสำคัญต่อญี่ปุ่นทั้งทางด้านเศรษฐกิจ การเมือง และยุทธศาสตร์มาอย่างต่อเนื่อง กล่าวคือ ด้านเศรษฐกิจ ภูมิภาคนี้ถือเป็นอู่ข้าวอู่น้ำสำคัญแก่ญี่ปุ่นทั้งทางด้านการค้า การลงทุน การเป็นแหล่งการผลิต และเป็นตลาดที่สำคัญสำหรับสินค้าของญี่ปุ่นที่พึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันมาอย่างต่อเนื่อง รวมทั้งช่องแคบมะละกาที่ถือเป็นเส้นทางการเดินเรือที่สำคัญต่อญี่ปุ่นอย่างมากในฐานะเส้นทางลำเลียงน้ำมันดิบจากตะวันออกกลางป้อนอุตสาหกรรมในญี่ปุ่นมากที่สุด ในด้านการเมือง ในศตวรรษที่ 21 ญี่ปุ่นมองว่าภูมิภาคนี้ถือเป็นพื้นที่ “เนื้อหอม” ที่มีประเทศมหาอำนาจเข้ามารุมจีบและต้องการผูกสัมพันธ์เพื่อที่จะแสดงตัวว่าเป็นประเทศมหาอำนาจในภูมิภาค ซึ่งประเทศในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ก็มิได้ล้วนเป็นเป็นหุ้นส่วนทางยุทธศาสตร์ต่อญี่ปุ่นและสหรัฐฯเสียทั้งหมด หากแต่ยังมีจีนที่ถือเป็นประเทศมหาอำนาจที่สำคัญที่เข้ามาท้าทายอิทธิพลของญี่ปุ่นรวมทั้งพยายามเข้ามาใช้ soft power ในการสานสัมพันธ์กับประเทศในภูมิภาคอยู่อย่างต่อเนื่อง และในด้านยุทธศาสตร์ ภูมิภาคนี้ถือเป็นพื้นที่สำคัญที่ญี่ปุ่นต้องรักษาไว้เนื่องจากผลประโยชน์แห่งชาติของญี่ปุ่นได้ผูกอยู่กับพื้นที่นี้ทั้งในด้านภูมิรัฐศาสตร์และภูมิเศรษฐศาสตร์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งทางทะเลในบริเวณช่องแคบมะละกาที่นักธุรกิจญี่ปุ่นถือว่าเส้นทางนี้เปรียบเสมือนเป็น“เส้นเลือดที่หล่อเลี้ยงเศรษฐกิจ

---

[3] ไชยวัฒน์ ค้ำชู, นโยบายต่างประเทศของญี่ปุ่น:ความเปลี่ยนแปลงและความต่อเนื่อง, น.292.

[4] Tomotaka Shoji. Pursuing a Multi-dimensional Relationship: Rising China and Japan’s Southeast Asia Policy.chapter 6. December 2008 pp.170

ญี่ปุ่น”[5] นอกจากนี้ญี่ปุ่นยังคงต้องรักษาไว้ซึ่งสถานภาพบทบาทความเป็นผู้นำภายในภูมิภาคจากการเป็นตัวแทนในฐานะหุ้นส่วนทางยุทธศาสตร์ของสหรัฐฯในการปกป้องภูมิภาคนี้ไม่ให้มีอำนาจอื่นเข้ามาแทนที่อิทธิพลของสหรัฐอเมริกา

เนื้อหาในส่วนนี้จะอธิบายให้เห็นพัฒนาการของยุทธศาสตร์ของญี่ปุ่นต่อเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในช่วงสงครามเย็นและหลังสงครามเย็น เนื่องจากช่วงเวลาดังกล่าวเป็นช่วงที่บทบาทของญี่ปุ่นได้เริ่มถูกท้าทายจากปัจจัยทั้งภายในและภายนอกประเทศ ซึ่งจะเป็นการแสดงให้เห็นถึงการจัดการการรับมือ การตัดสินใจดำเนินนโยบาย และเครื่องมือที่ญี่ปุ่นเลือกใช้ต่อการดำเนินยุทธศาสตร์ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

2.1.1 ช่วงสงครามเย็น

การดำเนินนโยบายต่างประเทศของญี่ปุ่นต่อเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในช่วงนี้ได้มีความแตกต่างเมื่อเปรียบเทียบกับการดำเนินนโยบายต่างประเทศของญี่ปุ่นในภูมิภาคอื่นๆ เนื่องจากการรุกรานของญี่ปุ่นในภูมิภาคช่วงสงครามโลกครั้งที่สองได้นำมาซึ่งความทรงจำอันเลวร้ายและความไม่ไว้วางใจแก่ประเทศเหล่านี้ ดังนั้นนโยบายทางการทูตของญี่ปุ่นจึงมุ่งเป้าไปที่การสร้างความสัมพันธ์รูปแบบใหม่กับประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ผ่านการปรับปรุงความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันตลอดจนให้การสนับสนุนทางการเงิน เทคโนโลยี และทุนผ่าน ODA เนื่องจากญี่ปุ่นมองว่าการปฏิรูปทางเศรษฐกิจของประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้จะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อญี่ปุ่นทั้งด้านการเป็นแหล่งวัตถุดิบและตลาดการค้าในภูมิภาค[6] ซึ่งภายใต้การนำของนายชิเงรุ โยชิดะ (Shigeru Yoshida) นายกรัฐมนตรีของญี่ปุ่นในขณะนั้น ญี่ปุ่นได้หันมาดำเนินนโยบายของประเทศที่ให้ความสำคัญกับมิติทางเศรษฐกิจเป็นนโยบายนำ ตลอดจนในขณะเดียวกันในด้านความมั่นคงก็มีสหรัฐอเมริกาเป็นผู้รับประกันด้านความมั่นคงให้แก่ญี่ปุ่น ทั้งนี้ การดำเนินความสัมพันธ์ของญี่ปุ่นต่อภูมิภาคเป็นไปอย่างสงบราบรื่นอันเนื่องมาจากความมั่นใจของประเทศในภูมิภาคว่าญี่ปุ่นจะไม่เป็นภัยคุกคามต่อความมั่นคงอันเนื่องมาจากการถูกจำกัดบทบาทด้านการทหารของญี่ปุ่นอย่างเข้มงวดในรัฐธรรมนูญ ที่ประกาศใช้ในปี ค.ศ. 1947 โดยในมาตรา 9 ของรัฐธรรมนูญวรรคแรกได้บัญญัติไว้ว่า ญี่ปุ่นสละสิทธิ์ในการทำสงครามในฐานะเป็นสิทธิอธิปไตยแห่งชาติ และสละสิทธิ์การใช้กำลังในฐานะเป็นเครื่องมือ

---

[5] ไชยวัฒน์ ค้ำชู, นโยบายต่างประเทศของญี่ปุ่น:ความเปลี่ยนแปลงและความต่อเนื่อง, น.291.

[6] Boryana Miteva. 2013. *“Japan’s foreign policy to East and South East Asia in Cold war era . Project Work Essay.”* [Online] Available from: https://www.academia.edu/16032088/Japan_s_foreign_policy_to_East_and_South_East_Asia_in_Cold_war_era?auto=download [23 January 2017]

ระงับข้อพิพาทระหว่างประเทศ โดยวรรคสองได้บัญญัติต่อมาว่า เพื่อที่จะบรรลุวัตถุประสงค์ในวรรคแรก ญี่ปุ่นจะไม่มีกองกำลังทางบก ทางเรือและทางอากาศ ตลอดจนศักยภาพทางสงครามอื่นๆ[7]

หลักโยชิดะ(Yoshida Doctrine)

"แม้ประเด็นความมั่นคงของประเทศจะเป็นสิ่งสำคัญแต่ประเด็นทางเศรษฐกิจก็มีความสำคัญที่ไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าประเด็นอื่นๆเลย ซึ่งเราสามารถแยกประเด็นทางเศรษฐกิจออกจากการเมืองได้"[8]คำกล่าวของนายโยชิดะ ทั้งนี้ ในช่วงต้นทศวรรษ 1950 นายโยชิดะมองว่า อาวุธที่สำคัญที่จะทำให้ญี่ปุ่นสามารถฟื้นตัวได้จากสภาวะหลังสงครามคืออาวุธทางเศรษฐกิจ ซึ่งต่อมาหลักโยชิดะ (Yoshida Doctrine) ก็ได้กลายมาเป็นแนวความคิดที่สำคัญต่อนโยบายของประเทศในการพัฒนาเศรษฐกิจ โดยหลักโยชิดะถือเป็นแนวความคิดที่ญี่ปุ่นมีเป้าหมายเพื่อการพัฒนาทางเศรษฐกิจเป็นลำดับแรก ส่วนในด้านความมั่นคงนั้นญี่ปุ่นได้ลดสัดส่วนงบประมาณการป้องกันประเทศลง รวมทั้งท่าทีของญี่ปุ่นภายใต้หลักของโยชิดะหลีกเลี่ยงที่จะเข้าไปมีส่วนเกี่ยวข้องกับความขัดแย้งระหว่างประเทศ เนื่องจากญี่ปุ่นมุ่งมั่นที่จะใช้ช่วงเวลาของสงครามเย็นที่หลายๆประเทศต้องเผชิญกับภาวะสงครามเป็นช่วงเวลาแห่งการรักษาตัวให้ญี่ปุ่นสามารถฟื้นตัวกลับคืนมาเข้มแข็งดังเดิม

ในเดือนธันวาคมปี 1953 รัฐบาลของนายโยชิดะได้ประกาศนโยบายพื้นฐานของการให้ความช่วยเหลือทางเศรษฐกิจที่มีต่อเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในที่ประชุมคณะรัฐมนตรีว่า *"ญี่ปุ่นจะแสดงบทบาทการให้ความช่วยเหลือทางเศรษฐกิจในภูมิภาคนี้อย่างจริงจัง"* ซึ่งประกาศครั้งนี้ของญี่ปุ่นถือเป็นจุดเริ่มต้นความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างญี่ปุ่นกับเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ภายหลังสงคราม

ในช่วงสงครามเย็นหลักโยชิดะได้เข้ามาเป็นส่วนสำคัญทางการทูตของญี่ปุ่นต่อภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เช่นกันโดยโยชิดะได้แสดงให้เห็นถึงความจริงใจที่มีต่อเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ผ่านการประกาศนโยบายต่างประเทศใหม่ในที่ประชุมคณะรัฐมนตรีว่า เขาจะเน้นหลัก 3 ประการ อันได้แก่ญี่ปุ่นจะให้ความร่วมมือกับประเทศประชาธิปไตย ญี่ปุ่นจะทำงานร่วมกับองค์การสหประชาชาติ และญี่ปุ่นจะฟื้นฟูและส่งเสริมความสัมพันธ์กับประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้[9]

---

[7] ประเสริฐ จิตติวัฒนพงศ์, ความช่วยเหลือต่างประเทศของญี่ปุ่นในยุคหลังสงครามเย็น, ed. ศิริพร วัชชวัลคุ, ญี่ปุ่น : การเมืองและนโยบายต่างประเทศ : รวมบทความทางวิชาการของ รศ. ประเสริฐ จิตติวัฒนพงศ์, (กรุงเทพฯ: คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2542), น.222.

[8] Sueo Sudo, *Southeast Asia in Japanese Security Policy*, vol. Volume 3 of Pacific strategic papers(Singapore: Institute of Southeast Asian, 1991), pp.9.

[9] "Cabinet Decision," *Asahi Shimbun* 19 November 1952.

ภายหลังจากสงครามเกาหลีสิ้นสุดลง ญี่ปุ่นมีความต้องการตลาดสำหรับเศรษฐกิจของตนที่กำลังเติบโตและขยายตัวอย่างรวดเร็ว ญี่ปุ่นในขณะนั้นจึงมีความกระตือรือร้นที่จะทำธุรกิจกับประเทศในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อคำนึงถึงข้อจำกัดของญี่ปุ่นจากการทำการค้ากับประเทศจีนคอมมิวนิสต์ในยุคสงครามเย็น แต่อย่างไรก็ตามก่อนที่ญี่ปุ่นจะสามารถดำเนินความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจกับประเทศในภูมิภาคได้ตามปกตินั้น ญี่ปุ่นมีพันธะที่ต้องจ่ายค่าปฏิกรรมสงครามเพื่อชดใช้ค่าเสียหายที่ญี่ปุ่นได้กระทำต่อประเทศเหล่านี้ตามข้อตกลงในสนธิสัญญาสันติภาพที่ได้ลงนาม ณ ซานฟานซิสโกในวันที่ 28 กันยายน ค.ศ. 1951 โดยรัฐบาลญี่ปุ่นและนักธุรกิจญี่ปุ่นได้เห็นว่า การยินยอมจ่ายค่าปฏิกรรมสงครามนี้นอกจากจะเป็นหนทางหนึ่งที่จะช่วยบรรเทาความรู้สึกเกลียดชังของคนในภูมิภาคนี้ที่มีต่อญี่ปุ่นอันเป็นผลมาจากการเข้ามารุกรานและยึดครองของญี่ปุ่นเองแล้ว ยังเป็นการเปิดโอกาสให้ญี่ปุ่นได้ขยายความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจกับประเทศเหล่านี้อีกด้วย[10]

ทั้งนี้แม้ว่าญี่ปุ่นจะได้แสดงออกให้เห็นซึ่งความรับผิดชอบที่ญี่ปุ่นมีต่อเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในรูปของการจ่ายค่าปฏิกรรมสงครามแต่การจ่ายค่าปฏิกรรมสงครามของญี่ปุ่นเมื่อคำนวณโดยเฉลี่ยแล้วพบว่ารัฐบาลญี่ปุ่นได้ชำระเพียงแค่ร้อยละ 2 ของงบประมาณประจำปีเท่านั้น โดยค่าปฏิกรรมสงครามส่วนใหญ่ของญี่ปุ่นจะอยู่ในรูปของสินค้าและการบริการที่จำเป็นต่อการพัฒนาของประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้[11] ดังจะสามารถดูได้จากตารางที่ 2.1 ที่แสดงการชดใช้ค่าปฏิกรรมสงครามของญี่ปุ่นต่อ 4 ประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ อันได้แก่ ฟิลิปปินส์ อินโดนีเซีย เวียดนาม และเมียนมาร์ เนื่องจากเหตุผลสำคัญคือ ญี่ปุ่นต้องการใช้สนธิสัญญาสันติภาพและข้อตกลงจ่ายค่าปฏิกรรมสงครามฉบับนี้เป็นเครื่องมือทางเศรษฐกิจในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และญี่ปุ่นมุ่งมั่นที่จะส่งเสริมความร่วมมือทางเศรษฐกิจของประเทศควบคู่ไปพร้อมๆกับการชดใช้ค่าปฏิกรรมสงคราม

---

[10] ไชยวัฒน์ ค้ำชู, นโยบายต่างประเทศของญี่ปุ่น:ความเปลี่ยนแปลงและความต่อเนื่อง, น.294.

[11] Asia Kyokai Study Group, "Japan's War Reparations Achievements and Problems," in *Japan and South East Asia: The Cold War Era 1947-1989 and Issues at the End of the Twentieth Century*, ed. Wolf Mendl(London: Routledge, 2001), 19.

ตารางที่ 2.1ค่าชดใช้ของญี่ปุ่นต่อประเทศคู่พิพาททั้ง4ประเทศ

ประเทศ	รวมเป็นเงิน (ล้านดอลล่าร์)	ระยะเวลา (ปี)	มีผลบังคับใช้
พม่า (เมียนมาร์)	200	10	16 เมษายน 1955
ฟิลิปปินส์	550	20	23 กรกฎาคม 1956
อินโดนีเซีย	223	12	15 เมษายน 1958
เวียดนาม	39	5	12 มกราคม 1960
รวม	1012		

ที่มา: Asia Kyokai Study Group, "Japan's War Reparations Achievements and Problems," in Japan and South East Asia: The Cold War Era 1947-1989 and Issues at the End of the Twentieth Century, ed. Wolf Mendl (London: Routledge, 2001), 20.

ทั้งนี้เมื่อได้ข้อสรุปต่อการชดใช้ค่าความเสียหายภายหลังจากสงครามระหว่างญี่ปุ่นและประเทศผู้รับ ความร่วมมือทางเศรษฐกิจระหว่างประเทศก็เป็นไปในทิศทางบวกดังที่ญี่ปุ่นได้ตั้งใจไว้ โดยพบว่าได้แลกเปลี่ยนบันทึกอย่างเป็นทางการว่าด้วยการกู้ยืมเงินเพื่อการพัฒนาทางเศรษฐกิจระหว่างญี่ปุ่นกับฟิลิปปินส์กับอินโดนีเซีย ซึ่งแม้ว่าความร่วมมือทางเศรษฐกิจระหว่างญี่ปุ่นและอินโดนีเซียในขณะนั้นจะยังไม่มีความคืบหน้านักก็ตามเนื่องจากขาดแคลนสกุลเงินตราต่างประเทศและมีภาวะแทรกซ้อนทางการเมืองเป็นส่วนใหญ่ ความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจระหว่างญี่ปุ่นกับพม่าพบว่าทั้งสองประเทศได้ขแลกเปลี่ยนภารกิจการสำรวจเพื่อการลงทุนร่วมกันทั้งในภาคการประมง, ปุ๋ย, ปูนซีเมนต์, ปิโตรเลียม, เซรามิค, ถ่านหิน, การต่อเรือ และการปั่นด้าย[12] อีกทั้งการชดใช้ค่าปฏิกรรมสงครามนี้เองยังเป็นส่วนหนึ่งในการยกระดับอุตสาหกรรมและมาตรฐานการดำรงชีวิตของประเทศผู้รับให้ดียิ่งขึ้น ตลอดจนความร่วมมือทางเศรษฐกิจนี้จะทำให้เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ได้เข้ามาเป็นตลาดการส่งออกใหม่ของญี่ปุ่น จากการที่ญี่ปุ่นได้มองเห็นโอกาสทางการตลาดว่าสินค้าญี่ปุ่นจะสามารถเข้ามาเป็นคู่แข่งและสามารถเอาชนะยุโรปตะวันตกได้ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ทั้งในด้านคุณภาพ, การออกแบบ และราคา ขณะเดียวกันประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ก็ประสบภาวะขาดแคลนเงินตราต่างประเทศ ด้วยเหตุนี้เอง จึงถือเป็นโอกาสที่เหมาะสมของญี่ปุ่นที่จะใช้การจ่ายค่าปฏิกรรมสงครามมาเป็นเครื่องมือต่อการดำเนินความสัมพันธ์

[12] Ibid., 27-28.

การชดใช้ค่าปฏิกรรมสงครามของญี่ปุ่นทั้งหมดนี้ล้วนเป็นการแสดงให้เห็นว่า การตัดสินใจดำเนินนโยบายของญี่ปุ่นต่อการปรับความสัมพันธ์ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ครั้งนี้ที่ใช้การชดใช้ค่าปฏิกรรมสงครามเป็นเครื่องมือทางการทูตสามารถบรรลุวัตถุประสงค์ต่อญี่ปุ่นได้เป็นอย่างดี ซึ่งไม่ใช่แค่ในแง่ของการเป็นสะพานเชื่อมปูความสัมพันธ์ทางการเมืองระหว่างญี่ปุ่นและเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เท่านั้นแต่ในขณะเดียวกันการดำเนินนโยบายดังกล่าวก็ได้ส่งผลดีต่อเศรษฐกิจของญี่ปุ่นไปพร้อมๆกัน และความช่วยเหลือในลักษณะดังกล่าวจากญี่ปุ่นแก่เป็นประเทศที่ได้รับความเสียหายจากการทำสงครามกับญี่ปุ่นนั้นล้วนเป็นเครื่องมือสำคัญของญี่ปุ่นต่อการปูทางไปใช้สู่การใช้ ODA เป็นเครื่องมือในการสร้างตลาด การส่งเสริมสินค้าส่งออกของญี่ปุ่น และการสร้างความเข้มแข็งให้กับเศรษฐกิจญี่ปุ่นในภูมิภาคในช่วงเวลาต่อไป

ความช่วยเหลือเพื่อการพัฒนาอย่างเป็นทางการในยุคสงครามเย็น (Official Development Assistance: ODA)

ในปี 1957 ถือเป็นปีแรกที่ญี่ปุ่นได้ประกาศการให้ความช่วยเหลือทางเศรษฐกิจที่ให้แก่ประเทศกำลังพัฒนาในเอเชียอย่างเป็นทางการ จากการที่ญี่ปุ่นได้รับการกดดันจากสหรัฐฯ ให้มีบทบาททางการเมืองระหว่างประเทศเพิ่มขึ้น แต่เนื่องด้วยญี่ปุ่นมีประสบการณ์ที่เลวร้ายจากสงครามโลกครั้งที่ 2 จึงเลือกที่จะหลีกเลี่ยงบทบาททางทหารหรือความมั่นคง และได้เลือกเพิ่มบทบาทของตนในทางการเงินมากกว่า ดังนั้นในช่วงนี้ญี่ปุ่นจึงเริ่มขยายการให้ ODA โดยเฉพาะแก่ประเทศที่เป็นหุ้นส่วนทางยุทธศาสตร์ในค่ายเสรีนิยม[13] โดยในสุนทรพจน์นโยบายต่างประเทศของนายโนบุสุเกะ คิชิ(Nobusuke Kishi) มีข้อความตอนหนึ่งที่แสดงให้เห็นว่าการทูตเศรษฐกิจของญี่ปุ่นได้รับการส่งเสริมอย่างกระตือรือร้นในช่วงเวลานั้นโดยคิชิได้กล่าวว่า *“การจ่ายค่าปฏิกรรมสงครามและความร่วมมือทางเศรษฐกิจต่อประเทศเหล่านี้จะทำให้ญี่ปุ่นได้ตลาดสินค้าออกใหม่สำหรับอุตสาหกรรมญี่ปุ่น และคุณูปการต่อเศรษฐกิจญี่ปุ่นในท้ายที่สุด”*[14] นอกจากนี้คิชิได้จัดเจ้าหน้าที่ระดับสูงให้เดินทางเยือนเอเชียตะวันออกเฉียงใต้อย่างเป็นทางการครั้งแรก เนื่องจากเขามองว่าภูมิภาคนี้ยังเป็นภูมิภาคที่มีความต้องการสินค้าญี่ปุ่นอยู่ในระดับสูงแต่ในขณะเดียวกันเศรษฐกิจของภูมิภาคนี้กลับยังคงอยู่ในระดับที่ยากจนสวนทางกับความต้องการ[15] อีกทั้งคิชิยังได้ดำเนินการทูตที่เน้นเอเชีย(Asia-centered diplomacy) ซึ่งนี่ถือเป็นสิ่งแสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่าเอเชียตะวันออก

---

[13] สุวรรณี เนียมใย, "การเปลี่ยนแปลงกระบวนการให้ความช่วยเหลือด้านเงินให้เปล่าของญี่ปุ่นต่อประเทศไทยในทศวรรษที่ 1990-2005 กรณีศึกษา : โครงการความร่วมมือด้านเศรษฐกิจแบบให้เปล่าขั้นพื้นฐานและความมั่นคงของมนุษย์," *Japan Watch Project(JWP)* 2, no. 1 (2008): 18.

[14] ไชยวัฒน์ ค้ำชู, นโยบายต่างประเทศของญี่ปุ่น:ความเปลี่ยนแปลงและความต่อเนื่อง, น.452.

[15] Sudo, *Southeast Asia in Japanese Security Policy*, Volume 3 of Pacific strategic papers, pp.18.

เฉียงใต้ยังคงมีความสำคัญต่อสายตาของญี่ปุ่น[16] โดยเฉพาะอย่างยิ่งนายคิชิยังมองว่า ญี่ปุ่นถือเป็นประเทศอุตสาหกรรมในเอเชียเพียงชาติเดียวที่จะสามารถให้การสนับสนุนการพัฒนาอุตสาหกรรมในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ได้ ซึ่งนอกจากการให้ความช่วยเหลือดังกล่าวจะทำให้ความเหลื่อมล้ำลดลงแล้วอีกนัยยะหนึ่งการพัฒนาของประเทศในภูมิภาคนี้ยังจะเป็นประโยชน์แก่ญี่ปุ่นในระยะยาวด้วยเช่นกัน เช่นเดียวกับมุมมองของนายโยชิดะที่ว่า “ยาแก้พิษที่ดีที่สุดในการแพร่กระจายของเชื้อลัทธิคอมมิวนิสต์คือความเจริญรุ่งเรืองของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้”[17] ด้วยเหตุนี้เองญี่ปุ่นจึงมีความโดดเด่นแตกต่างจากหลายๆประเทศคือการให้ความช่วยเหลือของญี่ปุ่นทำให้ประเทศผู้รับสามารถมั่นใจได้ว่าการให้ความช่วยเหลือของญี่ปุ่นจะไม่มีมิติทางด้านการทหารเข้ามาเกี่ยวข้องและจะสามารถยังผลประโยชน์ด้านความสัมพันธ์ที่ดีต่อไปแม้ว่าวัตถุประสงค์หลักจะดำเนินไปเพื่อการพัฒนาไม่ให้ภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ถูกครอบงำด้วยลัทธิคอมมิวนิสต์ก็ตาม

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าการให้ความช่วยเหลือแก่ประเทศกำลังพัฒนาของญี่ปุ่นจะมีจุดมุ่งหมายเพื่อสร้างภาพลักษณ์ที่ดีของญี่ปุ่นแก่ภูมิภาค แต่ในขณะเดียวกัน ODA ของญี่ปุ่นก็ได้รับกระแสวิพากวิจารณ์อย่างมากจากประเทศผู้รับว่าญี่ปุ่นคำนึงถึงประโยชน์ตนเองมากกว่า ด้วยเหตุนี้ รัฐบาลญี่ปุ่นจึงพยายามเปลี่ยนแปลงแนวทางในการให้ ODA ที่มุ่งสู่การพัฒนาประเทศผู้รับมากขึ้น โดยในปี ค.ศ. 1972 คณะรัฐมนตรีญี่ปุ่นได้ให้ความเห็นชอบต่อการให้เงินกู้แบบไม่ผูกมัด (untied yen loans) และได้เริ่มดำเนินการให้เงินกู้แบบไม่ผูกมัดนี้มาตั้งแต่ทศวรรษที่ 1980[18]การให้ ODA ของญี่ปุ่นเริ่มวางแผนอย่างเป็นระบบและมียุทธศาสตร์การให้ที่ชัดเจนขึ้นโดยเฉพาะหลังจากปี ค.ศ. 1976 ซึ่งเป็นปีสิ้นสุดของการจ่ายค่าปฏิกรรมสงครามให้กับฟิลิปปินส์ ญี่ปุ่นได้แสดงความพยายามที่จะส่งเสริมความร่วมมือทางเศรษฐกิจกับประเทศกำลังพัฒนามากขึ้นโดยเฉพาะประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งจะเห็นได้จากคำกล่าวสุนทรพจน์ซึ่งเป็นที่รู้จักกันว่า “Fukuda Doctrine”ที่เป็นการส่งสัญญาณว่าญี่ปุ่นเริ่มมีความพยายามให้ความช่วยเหลือประเทศในเอเชียโดยมุ่งเป้าหมายเพื่อสนับสนุนการพัฒนาของประเทศผู้รับมากขึ้น และเน้นการให้ความช่วยเหลือทางวิชาการ และการแลกเปลี่ยนทางสังคมและวัฒนธรรม[19]

หลักการฟุคูดะ (Fukuda Doctrine)

---

[16] ไชยวัฒน์ ค้ำชู, นโยบายต่างประเทศของญี่ปุ่น:ความเปลี่ยนแปลงและความต่อเนื่อง, น.297.

[17] Y. Shigeru, *Japan's Decisive Century 1867-1967* (NY: Praeger Publishers, 1967). 87.

[18] สุวรรณี เนียมใย, "การเปลี่ยนแปลงกระบวนการให้ความช่วยเหลือด้านเงินให้เปล่าของญี่ปุ่นต่อประเทศไทยในทศวรรษที่ 1990-2005 กรณีศึกษา : โครงการความร่วมมือด้านเศรษฐกิจแบบให้เปล่าขั้นพื้นฐานและความมั่นคงของมนุษย์," 18.

[19] Ibid., 19.

ภายหลังจากการที่ญี่ปุ่นหมดพันธะชดใช้ค่าปฏิกรรมสงครามในปี 1976 ญี่ปุ่นพยายามแก้ไขภาพลักษณ์ของญี่ปุ่นและลดแรงต่อต้านจากการที่ถูกมองว่าเป็นประเทศที่รุกรานทางเศรษฐกิจให้กลับกลายมาเป็นประเทศที่เป็นมิตรในสายตาของภูมิภาคอีกครั้งผ่านการประกาศหลักการฟูคูดะ(Fukuda Doctrine) ขึ้นในวันที่ 18 สิงหาคม 1977 ของนายทาเคโอะ ฟุกุดะ(Takeo Fukuda)นายกรัฐมนตรีของญี่ปุ่นขณะนั้นที่กรุงมะนิลาในการประชุมสุดยอดผู้นำอาเซียนว่าการเยือนครั้งนี้ของเขาจะให้ความสำคัญกับสามประเด็นหลัก กล่าวคือ

1. แม้ว่าประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้จะมีความทรงจำที่เลวร้ายต่อญี่ปุ่นจากสงครามโลกครั้งที่ 2 แต่ญี่ปุ่นวันนี้ภายใต้รัฐธรรมนูญมาตรา 9 ไม่ได้มีความตั้งใจที่จะเป็นภัยคุกคามทางทหารต่อเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยแถลงอย่างชัดเจนว่าญี่ปุ่นจะไม่กลับมาเป็นประเทศมหาอำนาจทางทหารที่รุกรานประเทศเพื่อนบ้านอีก
2. ญี่ปุ่นจะดำรงความสัมพันธ์ในฐานะเพื่อนแท้ของประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้บนพื้นฐานของความสัมพันธ์ “แบบใจต่อใจ” (heart-to-heart) เพื่อเสริมสร้างความเข้าใจกันทางสังคม-วัฒนธรรมให้มีความไว้วางใจต่อกัน
3. ญี่ปุ่นจะเป็นหุ้นส่วนที่เท่าเทียม (equal partner)และจะจับมืออาเซียนให้เดินก้าวไปด้วยกัน (walk hand-in-hand with ASEAN) เพื่อสร้างสันติภาพและความรุ่งเรืองร่วมกัน[20]

จากสามประเด็นหลักข้างต้น ญี่ปุ่นได้แสดงให้อาเซียนได้เห็นว่าญี่ปุ่นไม่ได้มีจุดประสงค์ที่จะเข้ามาครอบงำหรือเอาเปรียบประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้อย่างที่เคยเป็นมา แต่ในทางกลับกันประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ถือเป็นประเทศหุ้นส่วนทางยุทธศาสตร์สำหรับญี่ปุ่นที่ญี่ปุ่นจะต้องให้ความสำคัญอย่างพิเศษ ซึ่งการดำเนินการของฟุคูดะก็ปรากฏให้เห็นผลลัพธ์ได้เป็นอย่างดีจากการที่ญี่ปุ่นได้เข้ามาเป็นประเทศคู่เจรจาแรกของอาเซียน และเป็นประเทศนอกภูมิภาคประเทศแรกที่ได้เข้าร่วมในการประชุมสุดยอดผู้นำของอาเซียน ตลอดจนในทศวรรษที่ผ่านมาอาเซียนก็ได้รับประโยชน์จากญี่ปุ่นในทางเศรษฐกิจจนทำให้อาเซียนได้เข้ามาเป็นหุ้นส่วนทางยุทธศาสตร์ทางเศรษฐกิจที่สำคัญสำหรับญี่ปุ่นอีกภูมิภาคหนึ่ง ตลอดจนทำให้ในเวลาต่อมาในปี 1989 ญี่ปุ่นได้ก้าวขึ้นมาเป็นประเทศผู้ให้ODAรายใหญ่ที่สุดในโลกแทนที่สหรัฐอเมริกา[21]

---

[20] William W. Haddad, "Japan, the Fukuda Doctrine, and Asean," *Contemporary Southeast Asia* 2, no. 1 (1980): 10.

[21] Nam Pan, Japanese Oda to Asian Countries “an Empirical Study of Myanmar Compared with Cambodia, Laos, and Vietnam”, (2014),

อย่างไรก็ตามหลักการฟุคูดะมิได้เป็นการแสดงนโยบายใหม่ของญี่ปุ่นแต่ประการใด เพียงแต่เป็นการกล่าวย้ำนโยบายที่ญี่ปุ่นได้ดำเนินมานานกว่า 30 ปีภายในภูมิภาค เนื่องจากหลักการฟุคูดะถือเป็นความตั้งใจของญี่ปุ่นที่จะโยงการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ให้เข้ากับความเจริญเติบโตและความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจของญี่ปุ่น

ทั้งนี้ แม้ว่าการประกาศลัทธิฟุคูดะของญี่ปุ่นจะเป็นการย้ำให้เห็นถึงความพยายามของญี่ปุ่นที่จะรักษาไว้ซึ่งบทบาทของตนในภูมิภาคที่เน้นมิติทางเศรษฐกิจและการเป็นมิตรกับทุกประเทศ แต่แนวทางของฟุคูดะดังกล่าวต้องเผชิญกับข้อจำกัดในการดำเนินนโยบายเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ ภายใต้สถานการณ์ของสงครามเย็นจากการที่เวียดนามได้รับการสนับสนุนจากสหภาพโซเวียตให้เข้าไปรุกรานและยึดครองกัมพูชา โดยสถานการณ์ดังกล่าวมีส่วนเกี่ยวพันอย่างใกล้ชิดกับอนาคตของภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ตลอดจนความมั่นคงทางเศรษฐกิจของญี่ปุ่นด้วย เนื่องจากอาเซียนมีความคาดหวังให้ญี่ปุ่นสนับสนุนการต่อต้านของอาเซียนต่อการยึดครองกัมพูชาของเวียดนาม ซึ่งจากเหตุการณ์ครั้งนี้ญี่ปุ่นก็ได้แสดงท่าทีอย่างดีไม่ว่าจะเป็นการให้ความสนับสนุนจุดยืนของอาเซียนในองค์การสหประชาชาติให้เวียดนามถอนกำลังออก รวมทั้งญี่ปุ่นยังได้ระงับการให้ความช่วยเหลือทางเศรษฐกิจต่อเวียดนามและหันมาเพิ่มความช่วยเหลือแก่ประเทศที่เป็นหุ้นส่วนทางยุทธศาสตร์กับสหรัฐอเมริกาที่มีเขตแดนติดกับบริเวณความขัดแย้งอย่างไทย เป็นต้น นอกจากนี้นายกรัฐมนตรีคนต่อมาก็ได้ดำเนินยุทธศาสตร์ไปในทิศทางเดียวกับฟุคูดะไม่ว่าจะเป็น Masoyashi Ohira, Zenko Suzuki, Yasuhiro Nakasone และ Noboru Takeshita ซึ่งทั้งหมดก็ล้วนแต่มาจากพรรคเสรีประชาธิปไตยทั้งสิ้น

ตารางที่ 2.2 การให้ ODA ของญี่ปุ่นต่ออาเซียนปี 1977-1986 (ล้านดอลล่าร์สหรัฐ)

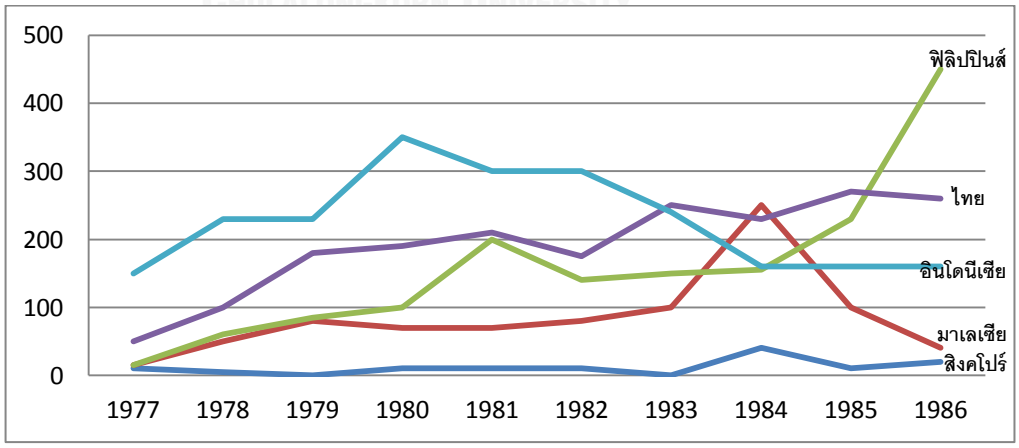

https://www.mof.go.jp/pri/international_exchange/visiting_scholar_program/ws2014_d.pdf. [accessed 9 December 2015]

ที่มา: ปรับปรุงจาก Sueo Sudo, Japan's Asean Policy: In Search of Proactive Multilaterism (Singapore: Institute of Southeast Asian Studies, 2015), 86.

ทั้งนี้ จะเห็นได้ว่านอกจากลัทธิฟุกูดะจะเปรียบเสมือนเป็นชิ้นส่วนสำคัญสำหรับการทูตระหว่างประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้แล้วช่วงเวลานั้นเองก็ทำให้อาเซียนและจีนกลายเป็นหน่วยที่สำคัญของนโยบายต่างประเทศญี่ปุ่น[22]

Comprehensive Security

การให้ความช่วยเหลือของญี่ปุ่นโดยการใช้ODAนอกจากจะเป็นเครื่องมือในการกระชับความสัมพันธ์ระหว่างญี่ปุ่นกับอาเซียนแล้ว การให้ความช่วยเหลือของญี่ปุ่นในปัจจุบันยังได้สะท้อนให้เห็นถึงการให้ความสำคัญด้านมนุษยธรรมไปพร้อมๆกัน ไม่เพียงเท่านั้นสิ่งที่ถือเป็นการดำเนินนโยบายต่างประเทศของญี่ปุ่นในช่วงสงครามเย็นที่สำคัญคือ การที่ญี่ปุ่นมุ่งให้ความสำคัญต่อการใช้แนวคิด Comprehensive Security[23]เป็นแนวทางต่อการกำหนดนโยบายต่างประเทศมากขึ้นแนวคิด Comprehensive Security ถือเป็นแนวความคิดหนึ่งที่สำคัญของญี่ปุ่นที่พัฒนาขึ้นในปี 1980 โดยนายมาซาโยชิ โอฮิระ (Masayoshi Ohira) นายกรัฐมนตรีของญี่ปุ่นเวลานั้น ซึ่งในขณะนั้นได้ริเริ่มขึ้นจากการที่ญี่ปุ่นต้องการใช้แนวความคิดนี้เป็นอีกทางเลือกหนึ่งของแนวความคิดความมั่นคงแห่งชาติที่มุ่งสะท้อนให้เห็นถึงความตั้งใจที่จะแสดงบทบาทของญี่ปุ่นให้แตกต่างจากที่เคยเป็นมาในช่วงสงครามและใช้ Comprehensive Security นี้เป็นเหตุผลในการปูทางบทบาทใหม่ของญี่ปุ่นในระบบระหว่างประเทศภายหลังสงครามให้ประเทศอื่นๆมีทัศนคติที่ดีต่อญี่ปุ่นเพิ่มขึ้น ตลอดจนเป็นการตอบโต้การรับรู้เข้าใจที่แพร่หลายของทั่วโลกว่าญี่ปุ่นเป็นประเทศกาฝาก (free rider) ในประชาคมระหว่างประเทศและไม่ได้เป็นประเทศที่เข้ามามีส่วนร่วมอย่างที่ควรจะเป็นในฐานะประเทศมหาอำนาจทางเศรษฐกิจ[24] เช่น ในขณะที่ญี่ปุ่นได้ใช้ท่าทีการให้ความช่วยเหลือแก่ต่างประเทศเพื่อขจัดภาพของการเป็น free rider แต่ท่าทีดังกล่าวของญี่ปุ่นก็ได้สร้างข้อกังขาขึ้นใหม่ โดยชาวอเมริกันบางส่วนได้ตำหนิว่า ในขณะญี่ปุ่นกำลังสร้างวงไพบูลย์แห่งมหาเอเชียบูรพา (“coprosperity sphere” in Pacific

---

[22] Takashi Shiraishi, "Japan and Southeast Asia," in *Network Power: Japan and Asia*, ed. Peter J. Katzenstein and Takashi shiraishi(New York: Cornell University Press, 1997), 186.

[23] Comprehensive Security คือ แนวความคิดการดำเนินนโยบายที่ให้ความสำคัญกับประเด็นความมั่นคงน้อยกว่าประเด็นเศรษฐกิจ รวมทั้งด้านการทูตเพื่อมุ่งสร้างความเชื่อมั่นให้เกิดขึ้นต่อสถานการณ์มั่นคงภายในประเทศ โดยแนวความคิดนี้ถือเป็นผลพลอยได้จากประสบการณ์ของญี่ปุ่นภายหลังสงครามที่ญี่ปุ่นได้อุทิศตัวเองเพื่อการพัฒนาทางเศรษฐกิจในประเทศเพื่อนบ้านภายใต้การยึดหลักโครงสร้างการพันธมิตรกับสหรัฐฯโดยหลีกเลี่ยงการเผชิญหน้ากับภัยคุกคามจากภายนอกและความใช้จ่ายภายในประเทศในมิติด้านความมั่นคง

[24] Fukushima, "Human Security and Japanese Foreign Policy," p.131.

Asia) ที่ให้ความสำคัญพิเศษเกี่ยวกับการให้ความช่วยเหลืออย่างเป็นทางการผ่านด้านการค้าและการลงทุน ท่าทีของญี่ปุ่นนี้เป็นเสมือนการเสริมสร้างผลประโยชน์ของญี่ปุ่นในภูมิภาคทางการค้าและการลงทุนมากกว่าเพื่อการตอบสนองต่อความต้องการของประเทศผู้รับ Comprehensive Security ของโอฮิระ ได้ให้ความสำคัญต่อประเด็นด้านความมั่นคงอย่างรอบด้าน 6 ประการ ดังนี้[25]

1. ให้ความร่วมมือด้านความมั่นคงและการดำเนินความสัมพันธ์กับสหรัฐอเมริกา
2. เพิ่มขีดความสามารถในการปกป้องดินแดนตัวเองของญี่ปุ่น
3. ปรับปรุงความสัมพันธ์กับจีนและสหภาพโซเวียต
4. ให้ความสำคัญต่อประเด็นความมั่นคงทางพลังงาน
5. ให้ความสำคัญต่อประเด็นความมั่นคงทางอาหาร
6. ให้ความสำคัญต่อประเด็นมาตรการรับมือกับการเกิดแผ่นดินไหว

อาจกล่าวได้ว่า การดำเนินยุทธศาสตร์ของญี่ปุ่นในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในช่วงสงครามเย็นการทูตของญี่ปุ่นต่อภูมิภาคดำเนินไปผ่านการให้ความช่วยเหลือแก่ต่างประเทศโดยเฉพาะอย่างยิ่งการใช้ ODA เป็นไม้นวม (carrot) ต่อการดำเนินความสัมพันธ์[26] ด้วยเหตุนี้จึงทำให้ญี่ปุ่นใช้เศรษฐกิจเป็นนโยบายนำต่อการสานสัมพันธ์ระหว่างประเทศในฐานะเครื่องมือฟื้นฟูประเทศขึ้นมาใหม่และปรับปรุงภาพลักษณ์ของประเทศไปในเวลาเดียวกัน

จากจุดเริ่มต้นของการให้ความช่วยเหลือที่ถือเป็นเส้นทางสู่การเสริมสร้างความสัมพันธ์ทางการทูตและเศรษฐกิจในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ จะเห็นได้ว่าในขณะที่การให้ความช่วยเหลือของประเทศอื่นๆได้นำแรงจูงใจมาจากการดำเนินการทางการทูตและการค้า แต่ญี่ปุ่นกลับเป็นประเทศผู้บริจาคที่มีความโดดเด่นมากกว่าประเทศอื่นๆเนื่องจากการให้ความช่วยเหลือของญี่ปุ่นมีความพิเศษอย่างยิ่งต่อการเป็นส่วนหนึ่งของเครื่องมือทางนโยบายต่างประเทศในช่วงเวลาที่อำนาจทางการทหารถูกจำกัด ซึ่งการที่ญี่ปุ่นได้ก้าวเข้ามาเป็นประเทศผู้บริจาคในระดับทวิภาคีที่ใหญ่ที่สุดในปี 1980 ถือ

---

[25] Amitav Acharya, *"Security: Common, Cooperative and Comprehensive Asia-Pacific Security Concepts in the Post-Cold War Era*" [Online] Available from: http://www.amitavacharya.com/sites/default/files/Common,%20Comprehensive%20and%20Cooperative%20Security.pdf [29 Sep 2015]

[26] Lam Peng Er, "Japan's Search for a Political Role in Southeast Asia," *Southeast Asian Affairs* (1996): 47.

เป็นการแสดงให้เห็นถึงความพยายามในการก้าวขึ้นมาเป็นประเทศมหาอำนาจอีกครั้งผ่านการก้าวข้ามข้อจำกัดทางด้านการทหารและใช้บทบาททางเศรษฐกิจเป็นจุดนำ[27]

2.1.2 ช่วงหลังสงครามเย็น

ทั้งนี้จากสถานการณ์ปัญหาคอรัปชั่นที่เกิดขึ้นภายในประเทศของญี่ปุ่นในปี 1989 ที่ได้บีบบังคับให้นายโนโบรุ ทาเคชิตะ (Noboru Takeshita) ต้องลาออกจากการเป็นนายกรัฐมนตรีท่ามกลางการเตรียมพร้อมของเขาที่จะเดินทางมายังอาเซียน อย่างไรก็ตามการลาออกของเขาก็ไม่ได้ทำให้การวางแผนที่จะเดินทางมายังภูมิภาคสิ้นสุดลงตาม โดยในปีเดียวกันนายทาเคชิตะได้เดินทางมายังกรุงจาการ์ต้าและได้กล่าวถ้อยแถลงที่ได้แสดงให้เห็นถึงการให้ความสำคัญต่ออาเซียนในสายตาญี่ปุ่นว่า *"ญี่ปุ่นและอาเซียนจะคิดร่วมกันและก้าวไปด้วยกัน"*โดยเขาได้แสดงจุดยืนให้อาเซียนได้มั่นใจต่อญี่ปุ่นในตอนหนึ่งของสุนทรพจน์ว่า *"ข้าพเจ้าเชื่อว่าภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เป็นพื้นที่ที่มีความสำคัญมากที่สุดบริเวณหนึ่งสำหรับการริเริ่มความร่วมมือระหว่างประเทศและข้าพเจ้าตั้งใจที่จะส่งเสริมความริเริ่มในภูมิภาคนี้อย่างแข็งขัน"*[28] ภายหลังสงครามเย็นสิ้นสุดลงในเดือนธันวาคมปี 1989 การเดินทางเยือนอาเซียนของนายโทชิกิ ไคฟุ (Toshiki Kaifu) ที่สิงคโปร์ได้แสดงให้เห็นความตั้งใจของเขาที่มุ่งเน้นความเป็นหุ้นส่วนทางยุทธศาสตร์ระหว่างญี่ปุ่นกับอาเซียน โดยจะเห็นได้จากถ้อยแถลงของเขา ดังนี้

> *"ข้าพเจ้าเชื่อว่าการเป็นหุ้นส่วนทางยุทธศาสตร์ระหว่างญี่ปุ่นกับอาเซียนจะนำไปสู่การเป็นหุ้นส่วนทางยุทธศาสตร์ที่สมบูรณ์และแข็งแรงพอที่จะสามารถจัดการแก้ไขปัญหาต่างๆที่สร้างความท้าทายให้แก่ความมั่นคงและสันติภาพในเอเชียแปซิฟิกได้โดยการร่วมกันคิดร่วมกันทำเพื่อเป้าหมายร่วมกัน ซึ่งความสัมพันธ์ที่ญี่ปุ่นและอาเซียนต่างดำเนินร่วมกันมาอย่างช้านานทั้งมิติเศรษฐกิจและการเมืองจะสามารถสร้างบรรยากาศที่ดีต่อไปสำหรับความสัมพันธ์ในมิติอื่นๆเป็นอย่างดี ทั้งนี้ข้าพเจ้าจะตั้งใจที่สร้างความร่วมมือกันให้เกิดขึ้นเพื่อที่ว่าความร่วมมือดังกล่าวนี้จะสามารถก่อให้เกิดความร่วมมือที่ตามมามากยิ่งขึ้นในทุกๆมิติ"*[29]

นอกจากนี้ทาคาคาซึ คุริยามะ (Takakazu Kuriyama) ปลัดกระทรวงต่างประเทศญี่ปุ่น ได้กล่าวเมื่อต้นทศวรรษ 1990 ว่า *"ภูมิภาคเอเชียควรเป็นเวทีแสดงบทบาทที่สำคัญของนโยบาย*

---

[27] David M. POTTER . Evolution of Japan's Postwar Foreign Policy . pp.7

[28] ไชยวัฒน์ ค้ำชู, นโยบายต่างประเทศของญี่ปุ่น:ความเปลี่ยนแปลงและความต่อเนื่อง, 305-07.

[29] Toshiki Kaifu, "Japan and Asean: Seeking a Mature Partnership for the New Age'," *ASEAN Economic Bulletin* 8(1991): 94.

ต่างประเทศญี่ปุ่นในยุคหลังสงครามเย็น"[30] โดยในช่วงเวลานั้นเป็นช่วงเวลาเดียวกันกับที่ประเทศสมาชิกอาเซียนได้ยอมรับบทบาททางการเมืองของญี่ปุ่นในภูมิภาคมากขึ้น ดังจะเห็นได้จากการสนับสนุนให้ญี่ปุ่นส่งกองกำลังป้องกันตนเองมาร่วมรักษาสันติภาพ (PKO) ในกัมพูชาระหว่างปี 1992-1993 ภายหลังจากที่กฎหมายญี่ปุ่นได้อนุญาตให้กองกำลังป้องกันตนเอง (SDF) เข้าร่วมภารกิจรักษาสันติภาพของสหประชาชาติได้ จึงทำให้ญี่ปุ่นส่ง SDF ไปยังกัมพูชาทั้งๆที่ก่อนหน้านี้กฎหมายของญี่ปุ่นไม่อนุญาตให้กระทำการเช่นนี้อย่างเด็ดขาด[31]เหตุการณ์นี้ถือเป็นการปูทางการปรับความสัมพันธ์อย่างดีของญี่ปุ่นที่ได้แสดงให้เห็นว่าการที่อุดมการณ์แตกต่างไม่ได้เป็นอุปสรรคต่อการเจริญความสัมพันธ์ของญี่ปุ่นที่มีต่อประเทศในอินโดจีน

ต่อมาในปี 1993 นายกรัฐมนตรีคนถัดมาของญี่ปุ่น นายคิอิจิ มิยาซาวา (Kiichi Miyazawa) ก็ยังคงให้ความสำคัญต่ออาเซียนที่ไม่แตกต่างกัน ดังจะเห็นได้จากการที่มิยาซาวะได้ให้คำสัญญาว่าจะสนับสนุนทางการเงินสำหรับความร่วมมือ "south to south" กับอาเซียนและอินโดจีน นอกจากนี้การให้ความสำคัญของมิยาซาวะต่ออาเซียนยังสามารถเห็นได้จากการกล่าวสุนทรพจน์เมื่อครั้นที่เขาได้เดินทางมาเยือนกรุงเทพฯว่า

> *"...ญี่ปุ่นจะให้ความสำคัญเป็นพิเศษต่อกระบวนการพูดคุยกับประเทศในกลุ่มอาเซียนเนื่องจากวิธีการนี้จะทำให้ทั้งสองฝ่ายสามารถคิดและทำงานร่วมกัน รวมทั้งยังสามารถนำพาอาเซียนไปสู่การเป็นเสาหลักสำคัญที่สนับสนุนอนาคตของประชาคมระหว่างประเทศในช่วงเวลาที่โลกกำลังค้นหาระเบียบโลกใหม่ได้..."* [32]

ในปี 1994 นายกรัฐมนตรีของญี่ปุ่นนายโทมิอิจิ มุรายามะ (Tomiichi Murayama) ซึ่งถือเป็นนายกรัฐมนตรีที่เดินทางมาเยือนภูมิภาคในฐานะนายกรัฐมนตรีของพรรคฝ่ายค้านคนแรก ทั้งนี้แม้ว่าผู้นำทางการเมืองจะเป็นพรรคฝ่ายค้านแต่สิ่งหนึ่งที่ยังคงเป็นนโยบายต่างประเทศที่สำคัญของญี่ปุ่นคือ การให้ความสำคัญกับภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในฐานะหุ้นส่วนทางยุทธศาสตร์ โดยพบว่าการเดินทางเยือนเอเชียครั้งนี้ของเขา เขาได้เดินทางไปเยือนสิงคโปร์, มาเลเซีย, ฟิลิปปินส์และเวียดนาม ซึ่งการเดินทางเยือนแต่ละประเทศนั้นเขาได้กล่าวแก่ทุกประเทศเช่นเดียวกันคือ การกล่าวแสดงความเสียใจต่อการกระทำของญี่ปุ่นที่ผ่านมาจากกรณีสงคราม ซึ่งจากการที่ญี่ปุ่นได้สำนึกผิดต่อ

---

[30] ไชยวัฒน์ ค้ำชู, นโยบายต่างประเทศของญี่ปุ่น:ความเปลี่ยนแปลงและความต่อเนื่อง, น.308.

[31] ไฮซาเนะ มาซากิ, *"จีน-ญี่ปุ่นแย่งกันเป็นใหญ่ในอินโดจีน"* [Online] Available from: http://www.manager.co.th/Around/ViewNews.aspx?NewsID=9480000140276. [30 AUG 2015]

[32] Kiichi Miyazawa, "New Era of Asia-Pacific and Japan-Asean Relation," *Asean Economic Bulletin* 9(1993): 379.

สิ่งที่ได้กระทำผิดไปประเทศในอาเซียนขณะนั้นก็มีน้ำใจมากพอที่จะให้อภัยและกลับมาเป็นมิตรดังเดิม ดังจะเห็นได้จากคำกล่าวของมหาเธร์ โมฮัมหมัด (Mahathir Mohamad)นายกรัฐมนตรีมาเลเซียที่ว่า "*Work with us for the future*" รวมทั้งนายกรัฐมนตรีเวียดนามนายหวอ วัน เกียต (Vo Van Kiet) ก็กล่าวนัยยะเดียวกันที่ว่า "*เวียดนามยินดีที่จะส่งเสริมความสัมพันธ์ฉันท์มิตรกับญี่ปุ่น รวมทั้งยอมรับข้อเสนอของญี่ปุ่นสำหรับการเจราจาทางการเมืองระหว่างเจ้าหน้าที่ระดับสูงระหว่างกัน*"[33]

อย่างไรก็ตามความสัมพันธ์ระหว่างญี่ปุ่นและอาเซียนต้องประสบกับภาวะที่สร้างความท้าทายอย่างยิ่งสำหรับญี่ปุ่นจากวิกฤตการณ์ทางการเงินในภูมิภาคเอเชียปี 1997 ซึ่งจากวิกฤตการณ์ในครั้งนี้ญี่ปุ่นในฐานะประเทศมหาอำนาจทางเศรษฐกิจของโลกถือเป็นประเทศแรกๆที่ได้รับการคาดหวังอย่างยิ่งจากภูมิภาคว่าจะสามารถเป็นประเทศผู้ให้ความช่วยเหลือแก่ภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ได้ การให้ความช่วยเหลือของญี่ปุ่นเบื้องต้นนั้น ญี่ปุ่นได้ให้ความช่วยเหลือทางการเงินผ่านทางกองทุนการเงินระหว่างประเทศ (International Monetary Fund :IMF) เป็นจำนวน 16 ล้านเหรียญสหรัฐ ทั้งนี้ในขณะที่เศรษฐกิจของญี่ปุ่นกำลังอ่อนแอ อิทธิพลของจีนในภูมิภาคกลับขยายตัวขึ้นอย่างรวดเร็ว ดังจะเห็นได้จากปริมาณการค้า การลงทุน และการให้กู้ของธนาคารญี่ปุ่นในภูมิภาคได้ลดระดับลง ในทางกลับกันปริมาณการค้าระหว่างจีนและภูมิภาคได้เพิ่มขึ้นสูงเกือบ 4 เท่าตัว หรือคิดเป็นจำนวนเงินราว 3600ล้านเหรียญสหรัฐในช่วงระหว่างปี 1992-2000[34]

ด้วยเหตุนี้เองจากการที่ญี่ปุ่นประสบความอ่อนแอทางเศรษฐกิจ จีนได้เริ่มขยับเข้ามาแทนที่ตำแหน่งต่างๆของญี่ปุ่นจึงทำให้ญี่ปุ่นได้ตระหนักว่า เพื่อความมั่นคงและความรุ่งเรืองของญี่ปุ่น การที่ญี่ปุ่นอ่อนแอลงจะสามารถเป็นโอกาสให้จีนก้าวขึ้นมาแทนที่ตำแหน่งญี่ปุ่นในภูมิภาคได้ เพราะฉะนั้นการให้ความสำคัญเป็นพิเศษต่อภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เพียงฝ่ายเดียวจะไม่ใช่ยุทธศาสตร์ที่จะสร้างความมั่นคงแก่ญี่ปุ่นได้ แต่ในขณะเดียวกันการดำเนินความสัมพันธ์กับเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ก็ควรจะต้องพิจารณาจีนด้วยเช่นกันในฐานะปัจจัยหนึ่งที่สร้างความท้าทายเพิ่มขึ้นต่อยุทธศาสตร์ญี่ปุ่นในโลกปัจจุบัน

จากวิกฤตการณ์ทางการเงินในปี 1997 ญี่ปุ่นไม่เพียงให้ความสำคัญกับการแก้ไขปัญหาด้านเศรษฐกิจเท่านั้น แต่ญี่ปุ่นยังคงให้ความสำคัญกับการ "เน้นมนุษย์เป็นศูนย์กลาง"ด้วย โดยในปี 1998 ได้จัดการประชุมวิชาการว่าด้วยการสร้างอนาคตของเอเชีย (Intellectual Dialogue on

---

[33] Sueo Sudo, *The International Relations of Japan and South East Asia: Forging a New Regionalism*(Routledge, 2013), 41.

[34] ไชยวัฒน์ ค้ำชู, นโยบายต่างประเทศของญี่ปุ่น:ความเปลี่ยนแปลงและความต่อเนื่อง, น.310.

Building Asia's Tomorrow)[35] ซึ่งนายเคอิโซ โอบูชิ (Keizo Obuchi) ถือเป็นนายกรัฐมนตรีคนแรกของญี่ปุ่นที่ได้นำแนวคิดความมั่นคงของมนุษย์มาใช้เป็นหลักการดำเนินนโยบายต่างประเทศของญี่ปุ่นอย่างจริงจัง โดยเขาได้กล่าวว่า กองทุนความมั่นคงของมนุษย์ที่จัดตั้งขึ้นโดยองค์การสหประชาชาติด้วยจำนวนเงิน 4.2 ดอลล่าร์สหรัฐฯนั้นเป็นเงินที่ได้รับการสนับสนุนจากญี่ปุ่น

นอกจากนี้ได้พบว่าในระหว่างปี 1998-2004 นายกรัฐมนตรีญี่ปุ่น, รัฐมนตรีว่าการต่างประเทศและตัวแทนระดับสูงของญี่ปุ่นได้กล่าวถึงประเด็นความมั่นคงของมนุษย์เป็นจำนวน16ครั้ง (เป็นอย่างน้อย) ตลอดจนได้แก้ไขกฎบัตร ODA ในปี 2003 ให้ประเด็นความมั่นคงของมนุษย์เข้ามาเป็นนโยบายพื้นฐานสำหรับการให้ความช่วยเหลือ

ในปี 2004 Diplomatic Bluebookของญี่ปุ่นยังได้ระบุว่าประเด็นความมั่นคงของมนุษย์ได้เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งในการลงนามปฏิญญาโตเกียวว่าด้วยการเป็นหุ้นส่วนที่มีพลวัตรและยั่งยืนระหว่างอาเซียน-ญี่ปุ่น ในสหัสวรรษใหม่ (Tokyo Declaration for the Dynamic and Enduring ASEAN-Japan Partnership in the New Millennium) เมื่อปี 2003 เนื่องในวาระครบรอบความสัมพันธ์อาเซียน-ญี่ปุ่น 30 ปีอีกด้วย[36]

จากสถานการณ์โลกที่มีความเปลี่ยนแปลงไปในช่วงหลังสงครามเย็นการดำเนินยุทธศาสตร์ของญี่ปุ่นต่อเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ตามหลักโยชิดะนั้นไม่สามารถตอบโจทย์ต่อสถานการณ์ที่เกิดขึ้นได้ รวมทั้งประเด็นความมั่นคงเช่นเดียวกันที่จากเดิมญี่ปุ่นได้ยึดมั่นกับความสัมพันธ์ด้านความมั่นคงอย่างใกล้ชิดต่อการพึ่งพิงกับสหรัฐอเมริกาได้เปลี่ยนแปลงไปสู่การเข้ามามีบทบาทต่อประเด็นความมั่นคงระหว่างประเทศและการรักษาสันติภาพผ่านการเข้าร่วมกับองค์การสหประชาชาติในหลายๆ ประเด็นเพิ่มขึ้นในช่วงหลังสงครามเย็นจากการที่สหรัฐฯตระหนักดีว่าศักยภาพทางเศรษฐกิจที่เติบโตของญี่ปุ่นจากการที่สามารถพัฒนาขนาดเศรษฐกิจของประเทศให้ใหญ่เป็นอันดับสองและกลายเป็นมหาอำนาจทางเศรษฐกิจในปลายยุคสงครามเย็นจนกระทั่งสามารถช่วยเหลือตนเองได้ทั้งยังทำให้สหรัฐฯสามารถลดภาระได้อย่างมาก ซึ่งภายหลังสงครามเย็นแม้ว่าสหรัฐจะได้รับชัยชนะและเป็นมหาอำนาจหนึ่งเดียวของโลก แต่สิ่งหนึ่งที่ปฏิเสธไม่ได้คือความเสียหายภายหลังสงครามเย็นที่สหรัฐฯก็ได้รับผลกระทบด้วยเช่นกัน โดยเฉพาะช่วงที่ต้องทำสงครามอินโดจีนครั้งที่สองกับเวียดนามและพ่ายแพ้จนต้องถอนฐานทัพในที่ต่างๆออกไปจากภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งนี่ถือเป็นจุดที่สหรัฐฯ

---

[35] ศุภวัฒย์ น้อยประศรี. นโยบายต่างประเทศญี่ปุ่นกับปัญหาการเมืองภายในพม่า: กรณีศึกษาการกักบริเวณนางอองซาน ซูจี น.92 อ้างจาก Bert Edstrom. “Japan’s foreign policy and human security,” Japan Forum Vol.15 No.2 (2003).209-225.

[36] Lam Peng Er. Japan’s Human Security Role in Southeast Asia.p.148

เรียกร้องหุ้นส่วนทางยุทธศาสตร์ของตนอย่างเช่นประเทศญี่ปุ่นให้เพิ่มงบทางทหารเพื่อช่วยเหลือตัวเองให้มากขึ้น[37]

ทั้งนี้ได้พบว่าในช่วงหลังสงครามเย็น ญี่ปุ่นได้มีความพยายามอย่างยิ่งที่จะเข้าร่วมกับกรอบความร่วมมือเพิ่มขึ้นทั้งแบบทวิภาคี, พหุภาคี และองค์การระหว่างประเทศ ซึ่งญี่ปุ่นมองว่าการเข้าร่วมกับกรอบความร่วมมือต่างๆจะสามารถทำให้ญี่ปุ่นได้รับการยอมรับเพิ่มขึ้นทั้งจากสหรัฐอเมริกา จีน ภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ตลอดจนทัศนคติของประชาชนญี่ปุ่นที่มีต่อรัฐบาลในเชิงบวกเพิ่มขึ้นและสามารถลบภาพของการเป็น free-rider อันเป็นภาพลักษณ์ที่ไม่ดีของญี่ปุ่นในช่วงสงครามเย็นให้หมดไปได้

ความท้าทายที่เกิดขึ้นในศตวรรษที่ 21จากการผงาดขึ้นมามีอำนาจของจีนถือเป็นแรงกระตุ้นที่สำคัญยิ่งต่อญี่ปุ่นให้ต้องเข้ามาแสดงบทบาทในภูมิภาคและแสวงหาหุ้นส่วนทางยุทธศาสตร์ให้มากยิ่งขึ้นเพื่อถ่วงดุลทางอำนาจต่อจีนในวิถีทางที่เป็น reluctant realism[38] อีกทั้งญี่ปุ่นและสหรัฐยังได้ตระหนักอีกว่าการให้ความสำคัญต่ออาเซียนในขณะที่จีนกำลังเติบโตขึ้นในภูมิภาคช่วงเวลานี้ อาเซียนจะสามารถเป็นผ็ถ่วงดุลให้แก่ประเทศมหาอำนาจทั้งสามได้ในฐานะขาเก้าอี้ขาที่สี่เพื่อให้สภาพแวดล้อมในภูมิภาคมีเสถียรภาพและมีความมั่นคงมากขึ้น

ทั้งนี้ การผงาดของจีนก็ถือเป็นปัจจัยกระตุ้นที่สำคัญยิ่งต่อการทำให้สหรัฐฯหวนกลับมาให้ความสำคัญต่อประเทศหุ้นส่วนทางยุทธศาสตร์ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มากขึ้นในฐานะ Hub and Spokes เพื่อไม่ให้จีนเข้ามาแผ่ขยายอำนาจในภูมิภาคนี้แต่เพียงผู้เดียว นอกจากนี้การเติบโตของจีนยังได้สร้างความกังวลต่อญี่ปุ่นในฐานะหุ้นส่วนทางยุทธศาสตร์ของสหรัฐด้วยเช่นเดียวกันต่อการหันกลับมามองจีนเพิ่มขึ้นในอีกมุมมองด้านหนึ่งรวมถึงพิจารณาจีนเป็นพิเศษในฐานะตัวแปรที่สำคัญที่อาจจะเป็นภัยคุกคามต่อความมั่นคงและผลประโยชน์ของญี่ปุ่นในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งจากเหตุผลทางภูมิศาสตร์ที่จีนถือเป็นประเทศมหาอำนาจหนึ่งที่อยู่ใกล้กับภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มากที่สุด ดังจะเห็นได้จากข้อความตอนหนึ่งใน Diplomatic Blue Book ปี 2011 ว่า “จีนเป็นความท้าทายและโอกาสของเอเชีย”[39] ซึ่งญี่ปุ่นมีความกังวลเป็นอย่างยิ่งเกี่ยวกับการขาดความโปร่งใสของจีนในส่วนค่าใช้จ่ายเพื่อการป้องกันและการเพิ่มท่าทีทางทะเลเชิงรุกในทะเล

---

[37] V. H. Lam et al., "Activating Pparalpha Prevents Post-Ischemic Contractile Dysfunction in Hypertrophied Neonatal Hearts," *Circ Res* 117, no. 1 (2015).

[38] Yoichi Funabashi, *New Challenges, New Frontier: Japan and Asean in the 21st Century*(Institute of Southeast Asian Studies, 2003), 27.

[39] MOFA. http://www.mofa.go.jp/policy/other/bluebook/2011/pdfs/chapter1_p2_8.pdf pp.8

จีนตะวันออก เพื่อเป็นการตอบสนองต่อท่าทีของจีนดังกล่าว ได้มีข้อเสนอให้ญี่ปุ่นปรับเปลี่ยนการดำเนินบทบาทของกองกำลังป้องกันตนเองเพื่อให้สะท้อนให้เห็นชุดความจริงทางภูมิรัฐศาสตร์ใหม่ในภูมิภาค ซึ่งนโยบายนี้ถือเป็นการแถลงให้เห็นถึงการยืนยันความสัมพันธ์เชิงยุทธศาสตร์ระหว่างญี่ปุ่นและสหรัฐฯต่อการรับมือกับความท้าทายที่เกิดขึ้น[40] ภายใต้บริบททางการเมืองระหว่างประเทศที่เปลี่ยนไปจากเดิมในช่วงหลังสงครามเย็น การเติบโตของจีนทั้งมิติเศรษฐกิจและการทหารได้สร้างความท้าทายต่อการดำเนินนโยบายญี่ปุ่นในภูมิภาคให้มียุทธศาสตร์ที่เปลี่ยนแปลงไป โดยญี่ปุ่นได้หันมาวางสถานะใหม่ในภูมิภาคเพื่อตอบรับต่อสภาพการเมืองระหว่างประเทศที่จีนเริ่มเข้ามามีบทบาทเพิ่มขึ้นตลอดจนสถานการณ์ในภูมิภาคที่จีนได้เข้ามาเป็นอีกหนึ่งตัวแสดงที่สำคัญ การผงาดขึ้นมาของจีนในภูมิภาคหลังสงครามเย็นสิ้นสุดลง ทำให้สหรัฐฯเชื่อมั่นว่าศักยภาพทางการทหารโดยเฉพาะอย่างยิ่งการพัฒนาอาวุธให้มีความทันสมัยของญี่ปุ่นจะสามารถเป็นปัจจัยสำคัญต่อการส่งเสริมให้ญี่ปุ่นเข้ามาเป็นตัวช่วยสำคัญให้แก่สหรัฐในภูมิภาคที่สามารถยับยั้งการขยายอำนาจโดยเฉพาะอย่างยิ่งทางการทหารของจีนได้ อย่างไรก็ตามหากการกระทำดังกล่าวไม่ได้มีเหตุผลเพื่อเป็นแสดงออกในฐานะหุ้นส่วนทางยุทธศาสตร์ของสหรัฐฯญี่ปุ่นก็จะต้องแสดงออกเพื่อปกป้องภูมิภาคเช่นกันเนื่องจากญี่ปุ่นจะต้องรักษาผลประโยชน์ของญี่ปุ่นไว้ไม่ให้ถูกจีนท้าทาย

นอกจากนี้ปัจจัยสำคัญอีกประการหนึ่งที่ส่งเสริมให้ญี่ปุ่นมุ่งที่จะกระชับความสัมพันธ์กับเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มากยิ่งขึ้นในช่วงหลังสงครามเย็น คือ ความสัมพันธ์ที่ญี่ปุ่นมีต่อประเทศจีนเริ่มลดระดับลง แต่ในขณะเดียวกันจากการสำรวจของ East-West Centerในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้กลับพบว่าความชื่นชอบและความพึงพอใจของประชากรในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่มีต่อญี่ปุ่นกลับมีอยู่ถึงราว 96 %[41] เพราะฉะนั้นในช่วงหลังสงครามเย็นญี่ปุ่นจึงเลือกที่จะให้ความสำคัญกับประเทศเพื่อนบ้านที่อยู่ไกลอย่างเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มากเป็นพิเศษเมื่อเปรียบเทียบกับประเทศจีนที่ถือเป็นประเทศเพื่อนบ้านที่อยู่ใกล้แต่ขาดซึ่งความไว้วางใจต่อกัน ที่ผ่านมาความสัมพันธ์ของญี่ปุ่นและภูมิภาคจะมุ่งดำเนินยุทธศาสตร์ไปในด้านสังคมและเศรษฐกิจ แต่ภายหลังสงครามเย็นการดำเนินยุทธศาสตร์ของญี่ปุ่นได้เปลี่ยนแปลงไปโดยปฏิสัมพันธ์รูปแบบใหม่กับเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ผ่านการมุ่งเน้นการพัฒนาทางด้านมิติความมั่นคงเพิ่มขึ้น ทั้งนี้ญี่ปุ่นตระหนักเพิ่มขึ้นต่อการดำเนิน

---

[40] J. Berkshire Miller. Japan's Blue Book Released. http://thediplomat.com/2012/04/japans-blue-book-released/ April 08, 2012

[41] Nobuhiro Aizawa, "*Japan's Evolving Relationship with Southeast Asia: Prospects for Us-Japan Cooperation from East-West Center*" [Online] Available from: http://www.eastwestcenter.org/events/japans-evolving-relationship-southeast-asia-prospects-us-japan-cooperation. [20 AUG 2015]

ยุทธศาสตร์ใหม่ในภูมิภาคว่า เพื่อเป็นการขยายบทบาทของญี่ปุ่นให้มีความโดดเด่นมากยิ่งขึ้นกว่าประเทศอื่นๆที่เข้ามาปฏิสัมพันธ์กับภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ญี่ปุ่นจะต้องแสดงให้เห็นถึงความแตกต่างที่เป็นเอกลักษณ์ของญี่ปุ่นให้ภูมิภาคได้เห็นว่าญี่ปุ่นยังเป็นประเทศสำคัญที่สามารถให้ความช่วยเหลือและเป็นที่พึ่งให้แก่ภูมิภาคได้โดยเฉพาะอย่างยิ่งในมิติที่ไม่มีประเทศอื่นใดมีความพร้อมเท่ากับญี่ปุ่น ดังจะเห็นได้จากการที่ประเทศจีนมีขีดความสามารถทางเศรษฐกิจที่เพิ่มขึ้น ส่วนสหรัฐฯก็มีขีดความสามารถทางด้านการทหารและความมั่นคงอย่างสูงขึ้น ด้วยเหตุนี้เองเมื่อมาพิจารณาถึงมิติที่ญี่ปุ่นมีศักยภาพและมีความชำนาญจะพบว่า ประสบการณ์ของญี่ปุ่นด้านการบรรเทาภัยพิบัติทางธรรมชาติสามารถเข้ามาเป็นปัจจัยที่แสดงให้เห็นถึงขีดความสามารถของญี่ปุ่นได้ตรงกับความต้องการของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในช่วงเวลาปัจจุบันได้เป็นอย่างดีเช่นเดียวกับประเด็นด้านความมั่นคงของมนุษย์ที่ได้เข้ามาเป็นมิติใหม่ในการดำเนินยุทธศาสตร์ของญี่ปุ่นเพื่อแสดงให้เห็นถึงการแสดงออกซึ่งภาวะผู้นำและความชอบธรรมที่ญี่ปุ่นมีต่อภูมิภาค[42]

ความช่วยเหลือเพื่อการพัฒนาอย่างเป็นทางการ(Official Development Assistance: ODA) ภายหลังยุคสงครามเย็น

ภายหลังสงครามเย็นบทบาท ODA ของญี่ปุ่นได้แสดงให้เห็นชัดเจนขึ้นเมื่อญี่ปุ่นได้ประกาศใช้กฎบัตร ODA ในปี 1992 ที่ให้ความสำคัญอย่างยิ่งต่อการส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตย, สิทธิมนุษยชน และการให้ความช่วยเหลือแก่ประเทศผู้รับในมิติที่ไม่ใช่การทหาร ซึ่งการกระทำนี้ของญี่ปุ่นถือเป็นการแสดงให้เห็นถึงจุดยืนร่วมกันที่ญี่ปุ่นมีเช่นเดียวกับสหรัฐฯ เช่นในกรณีของพม่าที่ญี่ปุ่นได้ใช้ ODA เป็นหนึ่งในเครื่องมือทางการเมือง โดยญี่ปุ่นได้ประกาศระงับการให้ ODA แก่พม่าภายหลังจากที่รัฐบาลทหารของพม่าได้ทำรัฐประหาร (coup d'etat) และปราบปรามกระบวนการเคลื่อนไหวเพื่อประชาธิปไตยในปี 1988 เป็นต้น

แม้ว่าในช่วงแรกของการให้ ODA ในทศวรรษ 1950 ญี่ปุ่นจะมีเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เป็นเป้าหมายอันดับหนึ่งของงบประมาณ ODA ทั้งหมด จนกระทั่งทศวรรษ 1990 ทวีปอื่นจะเข้ามามีสัดส่วนที่เพิ่มขึ้น แต่เอเชียก็ยังคงได้รับ ODA อยู่ในมูลค่าที่สูง โดยพบว่าในปี 1992 ODA ที่อยู่ในรูปของเงินกู้ที่ญี่ปุ่นส่งมาให้แก่เอเชียมีอยู่จำนวนประมาณร้อยละ 63.3 ซึ่งส่วนใหญ่เป็นการก่อสร้างโครงสร้างพื้นฐาน และในปี 1993 ญี่ปุ่นได้ขยายการให้ความช่วยเหลือทางเศรษฐกิจในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เพิ่มขึ้นถึง 29.9%[43] นอกจากนี้อาเซียนยังถือเป็นภูมิภาคที่ได้รับความสำคัญพิเศษเป็นลำดับแรกของนโยบาย ODA ของญี่ปุ่นดังที่กระทรวงการต่างประเทศของญี่ปุ่นได้กล่าวว่า

---

[42] Ibid.

[43] Ministry of foreign Affairs, "Japan's Oda 1994,"(1995), p.109.

“ครึ่งหนึ่งของความช่วยเหลือของญี่ปุ่นที่ให้แก่เอเชียหรือร้อยละ 30 ของ ODA ที่ญี่ปุ่นให้แก่ประเทศอาเซียนได้สะท้อนถึงข้อพิจารณาอย่างสูงของญี่ปุ่นที่มีต่ออาเซียน”[44]

จากการที่ญี่ปุ่นได้วางรากฐาน ODA เป็นเวลากว่า 10 ปี ในปี 2003 ญี่ปุ่นจึงได้แก้ไขกฎบัตร ODA ขึ้นใหม่โดยได้ให้ความสำคัญกับมิติความมั่นคงของมนุษย์เพิ่มขึ้น เนื่องจากโลกในปัจจุบันภายหลังสงครามเย็นต้องเผชิญกับสภาพแวดล้อมใหม่ในการจัดการกับปัญหาที่หลายหลากขึ้น เช่น ความขัดแย้งทางศาสนาและชาติพันธุ์ การก่อการร้าย การละเมิดสิทธิมนุษยชน โรคติดต่อ ตลอดจนปัญหาด้านความมั่นคงของมนุษย์ เช่น ความยากจน วิกฤตผู้ลี้ภัย และภัยพิบัติทางธรรมชาติ เป็นต้น ด้วยเหตุนี้จึงทำให้ญี่ปุ่นในฐานะประเทศชั้นนำของโลกญี่ปุ่นจึงใช้ ODA ในการส่งเสริมการแก้ไขปัญหาพร้อมๆกับการใช้ยุทธศาสตร์นี้ในการส่งเสริมความสัมพันธ์ฉันท์มิตรภายในภูมิภาคตลอดจนแสดงให้เห็นว่าภูมิภาคนี้ยังเป็นภูมิภาคที่สำคัญต่อญี่ปุ่น[45]ซึ่งญี่ปุ่นมองว่า ODA ฉบับใหม่ของญี่ปุ่นนี้เองจะสามารถมีส่วนส่งเสริมสถานะของญี่ปุ่นต่อการรักษาสันติภาพโลกให้ ODA ของญี่ปุ่นได้มีบทบาทอย่างสำคัญต่อไปในอนาคต[46] ทั้งนี้การแก้ไขกฎบัตร ODA ของญี่ปุ่นในปี 2003 มีวัตถุประสงค์ที่สำคัญ ดังต่อไปนี้

1. มุ่งสู่ความสันติภาพและการพัฒนาของประชาคมระหว่างประเทศ
2. ใช้ประโยชน์จากประสบการณ์ที่ญี่ปุ่นมีอย่างแข็งขันเพื่อมุ่งสู่การพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศกำลังพัฒนาโดยเฉพาะอย่างยิ่งในภูมิภาคเอเชียตะวันออกที่มีความใกล้ชิดทางภูมิศาสตร์
3. ให้ความสำคัญกับประเด็นด้านมนุษยธรรม เช่น ความยากจน ความอดอยาก ภัยพิบัติจากธรรมชาติ ซึ่งประเด็นปัญหาต่างๆล้วนเป็นประเด็นที่ประเทศกำลังพัฒนามักจะประสบอยู่ซึ่งสุดท้ายแล้วประเด็นต่างๆนี้เองก็ได้นำไปสู่ความขัดแย้งที่รุนแรงขึ้น ฉะนั้นญี่ปุ่นจึงตระหนักว่ากฎบัตร ODA ใหม่ฉบับนี้จะสามารถเป็นจุดเริ่มต้นในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นได้[47]

---

[44] ไชยวัฒน์ ค้ำชู, นโยบายต่างประเทศของญี่ปุ่น:ความเปลี่ยนแปลงและความต่อเนื่อง, น.451.

[45] Ibid., น.461.

[46] Japan’s Official Development Assistance Charter, *"Government of Japan Ministry of Foreign Affairs Economic Co-Operation Bureau"* [Online] Available from: http://www.mofa.go.jp/policy/oda/reform/revision0308.pdf. [18 OCT 2015]

[47] Pan, *Japanese Oda to Asian Countries “an Empirical Study of Myanmar Compared with Cambodia, Laos, and Vietnam”*. pp.6.

จากการที่กฎบัตรได้ตระหนักถึงประเด็นความมั่นคงใหม่ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เพิ่มขึ้นในปัจจุบัน ด้วยเหตุนี้เอง ODA ของญี่ปุ่นจึงถือเป็นเครื่องมือทางการทูตที่สำคัญที่ญี่ปุ่นได้หยิบนำมาใช้ในการสานสัมพันธ์และสร้างความร่วมมือกับภูมิภาคในปัจจุบัน ซึ่งไม่เพียงแต่เป็นการเสริมสร้างความมั่นคงให้เกิดขึ้นแก่ประเทศในภูมิภาคเท่านั้น ในขณะเดียวกันญี่ปุ่นเองก็ได้รับความมั่นคงเช่นเดียวกันจากการแสดงให้เห็นว่าญี่ปุ่นยังคงสถานะประเทศผู้ให้ความช่วยเหลือหลักที่เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ยังคงถือเป็นมิตรที่ญี่ปุ่นให้ความสำคัญอยู่เสมอดังจะเห็นได้จากการจัดลำดับประเทศผู้รับความช่วยเหลือสูงสุด 11 ลำดับแรกของญี่ปุ่นในปี 2003 พบว่าประเทศในอาเซียนได้เข้ามาอยู่ในการจัดลำดับกว่า 5 ประเทศอันได้แก่ ลาว เวียดนาม ฟิลิปปินส์ กัมพูชา และอินโดนีเซีย ทั้งนี้ ODA ของญี่ปุ่นยังสามารถเป็นเครื่องมือสำคัญที่แสดงให้เห็นว่าญี่ปุ่นเป็นประเทศสมาชิกที่มีความรับผิดชอบในประชาคมระหว่างประเทศด้วย

ตารางที่ 2.3 ประเทศผู้รับ ODA ของญี่ปุ่นปี 2003

ลำดับที่	ประเทศ	จำนวน (ดอลล่าร์สหรัฐฯ)	คิดเป็นสัดส่วน (%)
1	อัฟกานิสถาน	107.09	6.3
2	บังคลาเทศ	94.63	5.57
3	อินโดนีเซีย	82.36	4.85
4	กัมพูชา	76.63	4.51
5	จีน	72.63	4.27
6	ฟิลิปปินส์	69.72	4.10
7	จอร์แดน	60.94	3.5
8	ปากีสถาน	54.76	3.17
9	ทันซาเนีย	53.90	3.17
10	เวียดนาม	53.18	3.13
11	ลาว	51.56	3.03
12	ประเทศอื่นๆ	1699.03	100.00

ที่มา: White Paper on ODA 2004.

การสิ้นสุดของสงครามเย็นได้เปิดโอกาสให้ญี่ปุ่นเข้ามามีบทบาทอย่างสำคัญต่อการขยายโครงการความช่วยเหลือเพื่อการพัฒนาหลายๆประเทศ ตลอดจนการสิ้นสุดของสงครามเย็นยังเป็นช่วงเวลาที่โลกต้องเผชิญกับปัญหาใหญ่ๆที่เพิ่มขึ้นมาในระยะหลัง เป็นต้นว่า ปัญหาสภาพแวดล้อม ปัญหาความขัดแย้งภูมิภาคที่รุนแรงขึ้น ปัญหาด้านทางทหารและการผลิตอาวุธที่มีประสิทธิภาพการทำลายล้างสูง รวมทั้งปัญหาสิทธิมนุษยชนและประชาธิปไตย ซึ่งปัญหาที่เกิดขึ้นในยุคหลังสงครามเย็นข้างต้นถือเป็นเหตุผลสำคัญหนึ่งที่ทำให้ญี่ปุ่นเข้ามาให้ความสำคัญกับการให้ความช่วยเหลือเพื่อการ

พัฒนาจนทำให้ญี่ปุ่นก้าวขึ้นมาครองตำแหน่งชาติผู้ให้ความช่วยเหลือเป็นอันดับหนึ่งของโลก[48] ทั้งนี้ การให้ ODA ของญี่ปุ่นนอกจากจะเป็นสะพานเชื่อมโยงความสัมพันธ์ต่อเอเชียตะวันออกเฉียงใต้แล้ว ยังสามารถเป็นการแสดงให้เห็นถึงบทบาทอย่างชอบธรรมของญี่ปุ่นในฐานะชาติมหาอำนาจหนึ่งที่มีความรับผิดชอบที่ได้สร้างคุณูปการให้แก่ประชาคมโลก

ทั้งนี้ ODA ของญี่ปุ่นได้นำมาใช้เป็นเครื่องมือทางการทูตอย่างมีนัยยะสำคัญที่เห็นได้อย่างชัดเจนขึ้นในปี 2014 จากรายงานประจำปีสมุดปกขาวในส่วนที่เกี่ยวข้องกับเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ว่า *"ญี่ปุ่นให้ความสำคัญอย่างยิ่งต่อประเด็นด้านความมั่นคงแห่งชาติเนื่องจากในช่วงเวลานี้เป็นช่วงเวลาที่อิทธิพลของจีนในภูมิภาคกำลังเติบโตขึ้น อีกทั้งภูมิภาคนี้ถือเป็นตลาดที่สำคัญและเป็นแหล่งการลงทุนที่สำคัญต่อญี่ปุ่นด้วยเหตุนี้เองความเจริญเติบโตและความมีเสถียรภาพของอาเซียนจึงมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อความมั่นคงของญี่ปุ่น"* จากคำกล่าวข้างต้นถือเป็นครั้งแรกตั้งแต่ 2003 ที่จุดยืน ODA ของญี่ปุ่นได้มุ่งเน้นไปสู่การให้ความสำคัญต่อผลประโยชน์แห่งชาติและกระตุ้นทำให้บริบทระหว่างประเทศได้มีการเปลี่ยนแปลงไป[49]

ตารางที่ 2.4 การให้ODAของญี่ปุ่นแก่อาเซียนในช่วงปีงบประมาณปี 2009-2013 (100ล้านเยน)

	2009				2010				2011				2012				2013			
รูปแบบการให้ODA / ประเทศ	เงินกู้	ให้เปล่า	เทคโนโลยี	รวม	เงินกู้	ให้เปล่า	เทคโนโลยี	รวม	เงินกู้	ให้เปล่า	เทคโนโลยี	รวม	เงินกู้	ให้เปล่า	เทคโนโลยี	รวม	เงินกู้	ให้เปล่า	เทคโนโลยี	รวม
กัมพูชา	71.76	106.61	47.42	225.79	-	106.46	40.91	147.37	114.30	65.22	46.83	226.35	-	66.55	41.69	108.24	88.52	74.58	39.40	202.50
อินโดนีเซีย	1139.4	33.02	98.67	1271.09	438.77	37.28	96.45	572.5	739.42	10.13	111.54	861.09	154.90	60.97	82.87	298.74	821.82	10.60	60.06	892.48
ลาว	15.00	38.62	34.74	88.36	-	31.11	30.69	61.8	41.73	41.75	38.64	122.12	-	47.06	36.08	83.14	150.62	62.11	30.55	243.28
มาเลเซีย	-	0.29	24.55	24.84	-	0.19	18.34	18.53	66.97	0.23	20.50	87.7	-	0.25	15.11	15.36	-	0.31	7.04	7.35
เมียนมาร์	-	23.03	23.31	46.34	-	13.33	20.24	33.57	-	45.13	21.23	66.36	1988.81	277.30	42	2308.11	510.52	196.86	61.59	768.97
ฟิลิปปินส์	680.38	56.30	67.80	803.98	507.59	20.16	49.98	577.73	682.63	58.48	65.85	806.96	618.09	36.28	58.31	712.68	687.32	108.03	51.75	847.1
ไทย	44.62	2.35	46.08	93.05	239.46	10.87	39.76	290.09	-	3.06	51.60	54.66	-	89.86	49.77	139.63	-	1.39	27.69	29.08
เวียดนาม	1456.13	35.11	88.21	1579.45	865.68	35.41	85.50	120.91	2700.38	55.20	123.91	2879.49	2029.26	17.10	102.77	2149.13	2019.85	14.56	82.71	2117.12

ที่มา: จัดทำโดยผู้วิจัย ปรับปรุงข้อมูลมาจากwww.mofa.go.jp

[48] ประเสริฐ จิตติวัฒนพงศ์, ความช่วยเหลือต่างประเทศของญี่ปุ่นในยุคหลังสงครามเย็น.

[49] KYODO, *"Stronger Ties with Asean Vital to Japan's Security: Oda Paper"* [Online] Available from: http://www.japantimes.co.jp/news/2015/03/13/national/stronger-ties-asean-vital-japans-security-oda-paper/#.VjUCFhSqqkp. [20 OCT 2015]

จากตารางที่ 2.3 ได้แสดงให้เห็นว่า ODA ของญี่ปุ่นในช่วงศตวรรษที่ 21 ได้มีท่าทีที่สะท้อนให้เห็นว่าประเด็นทางการเมืองมีส่วนสำคัญอย่างยิ่งต่อการตัดสินใจให้ ODA ของญี่ปุ่นเป็นการตอบแทนโดยเฉพาะอย่างยิ่งการให้มากเป็นพิเศษกับประเทศที่มีปัญหาพิพาทกับจีน และเครื่องมือทางการทูตที่มีลักษณะ carrot ดังจะเห็นได้จากการให้ ODA ของญี่ปุ่นต่อเมียนมาร์(พม่า)ที่ในปี 2012 ที่มีสัดส่วนมากกว่าในปีที่ผ่านมา อันเป็นผลมาจากการที่รัฐบาลเมียนมาร์ได้จัดให้มีการเลือกตั้งทั่วไปในปี 2010 และในปี 2011 รัฐบาลของประธานาธิบดีเต็งเส่งได้มีการปฏิรูปการเมืองและเศรษฐกิจของเมียนมาร์ให้บทบาทของภาครัฐลดลงตลอดจนได้ส่งเสริมให้นักลุงทุนชาวต่างชาติเข้ามาล งทุนในประเทศเพิ่มขึ้น รวมทั้งยังปล่อยนางอองซานซูจีให้ออกมาเป็นอิสระ ซึ่งการกระทำของเมียนมาร์ถือเป็นสัญญาณที่ดีต่อญี่ปุ่นโดยเฉพาะอย่างยิ่งโอกาสการเข้ามาทำการค้าการลงทุนกับเมียนมาร์เป็นประเทศแรกๆจากการที่ผ่านมามีเพียงแค่ประเทศจีนเท่านั้นที่มีความใกล้ชิดกับเมียนมาร์ในภูมิภาค นอกจากนี้การให้ ODA ของญี่ปุ่นแก่เวียดนามในปี 2011 ก็เช่นเดียวกัน เนื่องจากช่วงเวลาดังกล่าวเป็นช่วงเวลาที่ปัญหาข้อพิพาททางทะเลจีนใต้ระหว่างจีนและเวียดนามได้มีความขัดแย้งขึ้นอีกครั้งหนึ่งภายหลังจากที่ทั้งสองเคยมีประเด็นพิพาทต่อกัน ซึ่งการที่เวียดนามมีความไม่ไว้วางใจต่อจีนในช่วงเวลานี้จึงเป็นช่วงเวลาที่ถือเป็นโอกาสต่อญี่ปุ่นเช่นเดียวกันในการที่จะเข้ามาสานสัมพันธ์ด้วยในฐานะประเทศมหาอำนาจอีกประเทศหนึ่ง

เพราะฉะนั้นปัญหาความขัดแย้งในภูมิภาคโดยเฉพาะอย่างยิ่งประเด็นปัญหาที่เกี่ยวข้องกับจีนถือเป็นปัจจัยกระตุ้นที่สำคัญที่ทำให้การให้ ODA ของญี่ปุ่นต่อเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เป็นเครื่องมือที่สำคัญของญี่ปุ่นซึ่งนอกจากจะเป็นการให้ความช่วยเหลือประเทศในภูมิภาคทางอ้อมแล้วในขณะเดียวกันก็เป็นส่วนช่วยในการสกัดกั้นอิทธิพลจีนทางอ้อมเช่นเดียวกันโดยให้ญี่ปุ่นเป็นที่ยอมรับของประเทศในภูมิภาคมากกว่า

2.2 การผงาดขึ้นมาของจีนในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้กับผลกระทบต่อเสถียรภาพความมั่นคงของญี่ปุ่น

ภายหลังจากสงครามเย็นสิ้นสุดลง ญี่ปุ่นได้เข้ามาดำเนินนโยบายต่อเอเชียตะวันออกเฉียงใต้อย่างใกล้ชิดเพิ่มขึ้นกว่าที่ผ่านมาอันเนื่องมาจากการพยายามขยายอิทธิพลของจีนลงมาสู่ภูมิภาคที่เริ่มเพิ่มสูงขึ้นอย่างต่อเนื่องทั้งทางด้านเศรษฐกิจ, การเมือง ตลอดจนความร่วมมือทางยุทธศาสตร์ในมิติต่างๆทั้งระดับพหุภาคีและทวิภาคี จนทำให้ญี่ปุ่นเป็นกังวลว่าบทบาทของญี่ปุ่นได้เริ่มถูกจีนเข้ามาท้าทาย ด้วยเหตุนี้เองจึงทำให้การดำเนินนโยบายต่างประเทศของญี่ปุ่นในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ช่วงหลังสงครามเย็นได้ดำเนินไปบนเหตุผลของการตระหนักถึงระดับอำนาจ อิทธิพล และบทบาทของญี่ปุ่นที่ญี่ปุ่นมองว่ามีความลดลงเมื่อเปรียบเทียบกับจีน

เมื่อเปรียบเทียบญี่ปุ่นกับจีนตั้งแต่ปี 2000 เป็นต้นมาเราไม่สามารถปฏิเสธได้เลยว่าการปรากฏตัวของบทบาทญี่ปุ่นในภูมิภาคได้เริ่มลดลงจากที่เคยมี โดยจีนได้เริ่มเข้ามาแทนที่หรือเข้ามามีบทบาทเพิ่มขึ้นในส่วนที่ญี่ปุ่นเคยเป็นโดยเฉพาะอย่างยิ่งมิติทางเศรษฐกิจที่ตั้งแต่ปี 2009 เป็นต้นมาจีนได้กลายมาเป็นคู่ค้ารายใหญ่ที่สุดของอาเซียน ตลอดจนการก้าวขึ้นมาเป็นประเทศมหาอำนาจทางเศรษฐกิจของโลกแซงหน้าตำแหน่งญี่ปุ่นในปี 2010

ในยุคหลังสงครามเย็น โจทย์ใหม่สำหรับชาวญี่ปุ่นคือ ศักดิ์ศรีและความภาคภูมิใจในชาติ ซึ่งการก้าวขึ้นมาสู่เวทีโลกของจีนถือเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้ญี่ปุ่นด้อยความสำคัญลงไป ปัจจุบันการพัฒนาเศรษฐกิจของจีนมีความสำคัญต่อการพัฒนาเศรษฐกิจทั้งต่อเอเชียตะวันออกเฉียงใต้รวมทั้งญี่ปุ่นด้วย ด้วยเหตุนี้ ญี่ปุ่นจึงได้ตระหนักว่า เพื่อตอบโต้ต่อการทำFTAระหว่างจีน-อาเซียน ญี่ปุ่นจะยื่นข้อเสนอต่ออาเซียนว่าจะทำ Comprehensive Economic Partnership ทั้งยังจะเสนอตัวในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในอาเจะห์ เกาะมินดาเนา และติมอร์ตะวันออก ทั้งนี้เนื่องจากอาเซียนถือเป็นภูมิภาคที่ญี่ปุ่นผูกผลประโยชน์อยู่สูง ญี่ปุ่นจึงไม่ต้องการที่จะเสียผลประโยชน์ให้แก่จีน ด้วยเหตุนี้จึงทำให้การเป็นผู้นำที่มีบทบาทในเชิงสร้างสรรค์จึงเป็นสิ่งที่ญี่ปุ่นกำลังแสวงหา[50]

การที่สภาพทางเศรษฐกิจของญี่ปุ่นได้ทรุดโทรมลงอย่างต่อเนื่อง ในขณะที่อิทธิพลของจีนในภูมิภาคเอเชียได้เพิ่มสูงขึ้นทั้งทางเศรษฐกิจตลอดจนด้านการเมืองที่จีนได้พยายามผลักดันตนเองให้เข้ามามีบทบาทในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มากขึ้น ญี่ปุ่นจึงเริ่มรู้สึกว่าพลังอำนาจของจีนที่แข็งแกร่งขึ้นทุกวันนี้จะเป็นภัยคุกคามต่อญี่ปุ่นในระยะยาว ตลอดจนความรุ่งเรืองทางเศรษฐกิจของจีนจะส่งผลทำให้บทบาทของญี่ปุ่นในเอเชียลดต่ำลงไป

บนพื้นฐานของการแข่งขันระหว่างจีนและญี่ปุ่นในภูมิภาคแม้ว่าต่างฝ่ายจะพยายามแสดงออกให้เห็นว่าตนมีความสำคัญสำหรับอาเซียนเพียงใด ตลอดจนมีการแข่งขันในการเข้ามากระชับความสัมพันธ์และพยายามแสดงออกต่อการให้ความช่วยเหลือมากเพียงใด แต่อย่างไรก็ตามท่าทีของทั้งสองฝ่ายมิได้ต้องการให้การแข่งขันทางอำนาจของตนไปกระทบต่อความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจที่ทั้งสองพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน (Interdependence) ให้เกิดภาวะชะงักงันขึ้นโดยเฉพาะในมิติทางด้านเศรษฐกิจ ดังจะเห็นได้จาก ตารางที่ 2.4 ที่ทั้งสองประเทศต่างแสดงให้เห็นว่าตนเป็นมิตรอย่างพิเศษกับภูมิภาคมากกว่าอีกฝ่าย ตลอดจนแสดงออกให้เห็นว่าตนเป็นหุ้นส่วนทางยุทธศาสตร์ของภูมิภาคที่สำคัญมากกว่าอีกฝ่ายโดยเฉพาะอย่างยิ่งประเทศญี่ปุ่นที่มุ่งจะเข้าสู่สนามการ

[50] ทรายแก้ว ทิพากร, "ประเด็นสำคัญในนโยบายต่างประเทศญี่ปุ่นในยุคหลังสงครามเย็น," น.38.

ถ่วงดุลที่ไม่ใช่การแข่งขันต่อจีนอย่างเปิดเผยเพื่อมิให้จีนได้กลายเป็นผู้นำครอบงำภูมิภาคนี้และมาแบ่งสัดส่วนผลประโยชน์แห่งชาติของญี่ปุ่นไป

ตารางที่ 2.5 ความร่วมมือทางการเมืองและเศรษฐกิจระหว่างจีนและญี่ปุ่นในอาเซียน

ความร่วมมือทางการเมืองและเศรษฐกิจระหว่างจีนและญี่ปุ่นในอาเซียน	
จีน	**ญี่ปุ่น**
- **ปี 1991** จีนได้สถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตอย่างเป็นทางการกับอาเซียนครบทุกประเทศเพื่อมุ่งสู่การปูทางการเจรจาและความร่วมมือด้านอื่นๆ - **ปี 1994** จีนเป็นประเทศที่ครอบครองอาวุธนิวเคลียร์ประเทศแรกที่แสดงความพร้อมที่จะลงนามใน SEANWFZ (Treaty on the Southeast Asian Nuclear Weapon-Free Zone) เพื่อเป็นหลักประกันต่อสันติภาพและความมั่นคงของภูมิภาค[51] - **ปี 2002** ได้ลงนามกรอบความร่วมมือเขตเศรษฐกิจเสรีอาเซียน-จีน ACFTA - **ปี 2002** ผู้นำอาเซียนและจีนได้ร่วมลงนามปฏิญญาว่าด้วยการปฏิบัติของภาคีในทะเลจีนใต้ (Declaration on the Conduct of Parties in the South China Sea – DOC) - **ปี 2003** ได้เป็นคู่เจรจาแรกในอาเซียนในการลงนาม TAC (Treaty of Amity and Cooperation) - **ปี 2003** ได้ลงนามปฏิญญาร่วมกันต่อการเป็นหุ้นส่วนทางยุทธศาสตร์เพื่อสันติภาพและความรุ่งเรือง	- **ปี 1973** ญี่ปุ่นเข้ามาสถาปนาความสัมพันธ์อย่างไม่เป็นทางการกับอาเซียน - **ปี 1977** อาเซียนสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตอย่างเป็นทางการกับญี่ปุ่นเป็นครั้งแรก - **ปี 1978** เป็นปีแรกที่มีการประชุมพบปะกับระหว่างรัฐมนตรีต่างประเทศของญี่ปุ่นและประเทศในอาเซียน - **ปี 1980** ได้จัดตั้งศูนย์ญี่ปุ่น-อาเซียนขึ้นครั้งแรกในโตเกียว - **ปี 1992** ญี่ปุ่นได้เข้าร่วมปฏิบัติการรักษาสันติภาพกับ UNTAC ในกัมพูชา - **ปี1996** ญี่ปุ่นต้องการเข้ามาเป็นสมาชิกอาเซียน แต่อาเซียนไม่ยอมรับ - **ปี2003** ญี่ปุ่น-อาเซียนได้จัดการประชุมสมัยพิเศษเนื่องในโอกาสครบรอบความสัมพันธ์ 30 ปี - **ปี 2003** ญี่ปุ่น-อาเซียนได้ลงนามปฏิญญาโตเกียว - **ปี 2004** ญี่ปุ่นได้ลงนาม TAC - **ปี 2004** ได้ลงนามในปฏิญาณร่วมกันเพื่อความร่วมมือในการต่อสู้กับการก่อการร้าย

[51] ไชยสิทธิ ตันตยกุล, *"อนาคตของความสัมพันธ์ระหว่างจีนกับอาเซียน"* [Online] Available from: http://www.vijaichina.com/articles/95 [27 OCT 2015]

- **ปี 2006** จีนเป็นคู่เจรจากับอาเซียนอย่างสมบูรณ์ - **ปี 2008** จีนได้แต่งตั้งทูตจีนประจำอาเซียน - **ปี 2009** จีนเป็นคู่ค้ารายใหญ่ที่สุดของอาเซียน - **ปี 2010** การจัดตั้งเขตการค้าเสรีจีนกับอาเซียนมีผลสมบูรณ์ - **ปี 2011** จีนได้เปิดศูนย์อาเซียน-จีนอย่างเป็นทางการที่กรุงปักกิ่ง - **ปี 2012** จีนได้ลงนามบันทึกความร่วมมือด้านสาธารณสุขอาเซียน-จีน - **ปี 2014** จีนได้จัดตั้งกองทุน Silk Road Fund และก่อตั้งธนาคารภูมิภาคแห่งใหม่Asian Infrastructure Investment Bank (AIIB) เช่นเดียวกับ ADB ของญี่ปุ่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานที่จำเป็นต่อนโยบาย “One Belt One Road: OBOR”	ระหว่างประเทศ - **ปี 2006** ญี่ปุ่นได้จัดตั้งกองทุน Japan-ASEAN Integration Fund (JAIF) - **ปี 2006** ญี่ปุ่นเป็นผู้ลงทุนรายใหญ่ลำดับสองของเซียนรองจาก EU - **ปี 2007** ญี่ปุ่นได้ประกาศการสนับสนุนโครงการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมระหว่างญี่ปุ่นและอาเซียน (JENESYS) - **ปี 2008** ได้ลงนามความตกลงการเป็นหุ้นส่วนทางเศรษฐกิจระหว่างญี่ปุ่น-อาเซียน - **ปี 2009** จัดการประชุม Mekong summitขึ้นเป็นครั้งแรก - **ปี 2011** ได้มีการลงนามใน Bali Decoration - **ปี 2015** ญี่ปุ่นและฟิลิปปินส์เห็นด้วยกับข้อเสนอทางการทหารใหม่

การที่ทั้งจีนและญี่ปุ่นมีความขุ่นข้องหมองใจระหว่างกันในประเด็นปัญหาต่างๆโดยเฉพาะอย่างยิ่งผลพวงความขัดแย้งจากประวัติศาสตร์ทำให้ประเทศในอาเซียนจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องดำเนินความสัมพันธ์ต่อสองประเทศอย่างระมัดระวังให้ทั้งสองสามารถเข้ามาอยู่ในกระบวนการที่จะไม่สร้างความยากลำบากต่อการทำงานของอาเซียน[52]

ทั้งนี้ ในขณะที่ความสัมพันธ์ระหว่างอาเซียน-จีนได้พัฒนาไปสู่การเป็นหุ้นส่วนที่สำคัญในระยะยาว ความสัมพันธ์ระหว่างอาเซียนกับญี่ปุ่นและสหรัฐฯก็ได้ดำเนินไปด้วยดีเช่นกัน ซึ่งเป็นที่ทราบกันแล้วโดยทั่วไปว่า ความสัมพันธ์ระหว่างอาเซียนและญี่ปุ่นถือเป็นส่วนหนึ่งของยุทธศาสตร์สหรัฐฯต่อการถ่วงดุลทางอำนาจจีนในภูมิภาค ในขณะที่ได้มีการแสวงหาแนวทางการรับมือกับอำนาจของจีนที่จะเพิ่มขึ้นในอนาคต สิ่งนี้เองก็ได้สร้างความกังวลให้แก่อาเซียนเช่นกันต่อการดำเนิน

[52] Saw Swee-Hock, Sheng Lijun, and Chin Kin Wah, "An Overview of Asean-China Relations," in *Asean-China Relations: Realities and Prospects*, ed. S. Swee-Hock, S. Lijun, and C.K. Wah(Institute of Southeast Asian Studies, 2005), pp.8.

ความสัมพันธ์กับญี่ปุ่น สหรัฐฯ และจีน ให้ภูมิภาคยังคงสามารถรักษาสันติภาพ เสถียรภาพ ตลอดจนความรุ่งเรืองของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ให้คงอยู่ต่อไป ซึ่งไทยถือเป็นประเทศหนึ่งที่ตกอยู่ในสถานการณ์ความยากลำบากใจมากเป็นลำดับต้นๆของภูมิภาคเนื่องจากเป็นประเทศที่มีความสัมพันธ์อันดีระหว่างสองฝ่ายมาโดยตลอดมากกว่าประเทศอื่นๆ และในขณะที่ในบางประเทศอย่างเช่น ฟิลิปปินส์ก็มีความโน้มเอียงที่จะมีความสัมพันธ์ที่ดีกับสหรัฐฯและญี่ปุ่นมากกว่าจีน จากสถานการณ์นี้เองจึงทำให้แม้รัฐเล็กจะได้รับประโยชน์อย่างยิ่งจากการที่ประเทศมหาอำนาจ(จีนและญี่ปุ่น)พยายามที่จะขยาย soft power ของพวกเขา แต่ในเวลาเดียวกันรัฐเล็กก็จะต้องเผชิญกับความเสี่ยงเช่นเดียวกันหากการแข่งขันระหว่างสองประเทศมหาอำนาจเกิดขึ้น เนื่องจากรัฐเล็กจะต้องอยู่ภายใต้สถานการณ์ที่จะต้องเลือกข้าง และจะถูกปฏิเสธจากอีกฝ่ายได้ เท่านั้นไม่พอรัฐเล็กยังเสี่ยงต่อการเป็นด่านหน้าของความขัดแย้งด้วยเช่นกันหากสถานการณ์โลกมีเปลี่ยนแปลงไป[53]

จีนและญี่ปุ่นถือสองประเทศมหาอำนาจที่ใหญ่ที่สุดของเอเชีย ซึ่งเมื่อพิจารณาถึงความสัมพันธ์ระหว่างสองประเทศต่อเอเชียตะวันออกเฉียงใต้แล้วพบว่ามีนัยยะสำคัญในการดำเนินการทางยุทธศาสตร์ ทั้งในนี้ในแง่ของการรักษาเสถียรภาพและความมั่นคงในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ในขณะที่ญี่ปุ่นดำเนินความสัมพันธ์ในทิศทางที่เป็นประโยชน์ร่วมกันที่ได้รับการสนับสนุนจากประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ แต่จีนกลับแสดงออกในทิศทางที่เป็นภัยคุกคามต่อความมั่นคงในภูมิภาคอย่างเพิ่มขึ้นอันเนื่องมาจากความตึงเครียดจากกรณีพิพาททางทะเลจีนใต้กับประเทศสมาชิกอาเซียน ซึ่งสุดท้ายแล้วความร่วมมือด้านความมั่นคงระหว่างญี่ปุ่นและอาเซียนจะดำเนินไปอย่างรวดเร็ว ในขณะที่ความสัมพันธ์ของจีนกับภูมิภาคจะถูกขัดขวางจากปัญหาความตึงเครียดต่างๆที่เกิดขึ้น[54]

เหตุการณ์สำคัญที่แสดงออกถึงการถ่วงดุลระหว่างญี่ปุ่นและจีน

<u>กรณีหมู่เกาะเตี้ยวอี๋ว์หรือเซนกากุ</u>

แม้ว่าที่ผ่านมาจีนและญี่ปุ่นจะเคยมีความสัมพันธ์อันดีระหว่างกัน แต่เนื่องด้วยเหตุผลทางผลประโยชน์แห่งชาติและอธิปไตยของประเทศก็ได้นำพาให้ความสัมพันธ์ของทั้งสองตกต่ำลงอีกครั้งจากเหตุการณ์พิพาทบนพื้นที่เกาะขนาดเล็กๆที่ไม่มีคนอาศัยอยู่แต่มากด้วยทรัพยากร(น้ำมันและสัตว์

---

[53] Brantly Womack, "China's Future in a Multinodal World Order," *Pacific Affairs* 87, no. 2 (2014).

[54]ANH DUC NGUYEN, *"How China Boosts Japan's Security Role in Southeast Asia"* . [Online] Available from: http://www.japantimes.co.jp/opinion/2016/05/17/commentary/japan-commentary/china-boosts-japans-security-role-southeast-asia/#.V_PaK_l96M8 [7 July 2016]

น้ำ)จากการที่ต่างฝ่ายต่างอ้างว่าตนเป็นเจ้าของ โดยจีนเรียกเกาะนี้ว่า “เตี้ยวอี๋ว์”ส่วนญี่ปุ่นเรียกเกาะนี้ว่า “เซนกากุ”

นอกจากนี้ความขัดแย้งระหว่างจีนและญี่ปุ่นยังได้นำไปสู่การสร้างความยากลำบากใจของอาเซียนต่อการดำเนินความสัมพันธ์กับทั้งสองประเทศไปพร้อมๆกัน เนื่องจากทั้งสองต่างเป็นหุ้นส่วนทางยุทธศาสตร์ทั้งทางการค้าและการลงทุนที่สำคัญ รวมไปถึงสถานะทางการเมืองระหว่างประเทศของทั้งสองก็มีความสำคัญที่ไม่ยิ่งหย่อนไปกว่ากันนัก

ทั้งนี้ การอ้างสิทธิเหนือพื้นที่ของทั้งสองฝ่ายนอกจากจะสร้างปัญหาให้แก่ระดับประเทศแล้ว ยังเป็นการปลุกไฟความเป็นชาตินิยมไปสู่ความขัดแย้งระดับประชาชนของผู้คนทั้งสองประเทศให้มีทัศนคติต่อกันในด้านลบจากการที่ต่างฝ่ายต่างอ้างว่าเกาะนี้เป็นของตน ดังจะเห็นได้จากการเดินขบวนประท้วงของประชาชนทั้งสองประเทศ การแย่งกันขึ้นไปปักธงชาติเหนือพื้นที่เกาะ และการประกาศยกเลิกการท่องเที่ยวจากจีนไปยังญี่ปุ่น ตลอดจนการพยายามชูหลักฐานที่แม้ว่าเป็นประเด็นเดียวกันแต่ข้อเท็จจริงของทั้งสองฝ่ายที่ได้ยกมานำเสนอนั้นกลับมีทิศทางที่ตรงข้ามกันโดยสิ้นเชิงไม่ว่าจะเป็นหลักฐานเชิงประวัติศาสตร์และหลักกฎหมายระหว่างประเทศที่ต่างฝ่ายต่างยกขึ้นมา เป็นต้น โดยผู้นำของแต่ละฝ่ายก็ไม่มีท่าทีที่จะลดราวาศอกต่อกันเนื่องจากผู้นำต่างตระหนักดีว่าหากตนสามารถมีชัยชนะเหนือฝ่ายตรงข้าม ผลลัพธ์ที่จะได้รับกลับมาที่จะได้รับกลับมาคือคะแนนเสียงจากประชาชนซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อเขาและพรรคในการลงเลือกตั้งครั้งต่อไป ด้วยเหตุนี้เองจึงทำให้ไฟของความเป็นชาตินิยมได้รุกลามจนกระทบต่อความสัมพันธ์ระหว่างของทั้งสองประเทศให้มุ่งไปสู่การแข่งขันที่เพิ่มขึ้น โดยการแข็งขันดังกล่าวจะเห็นได้จากคำกล่าวของผู้นำญี่ปุ่นว่า *“ไม่ยอมประนีประนอมอะไรทั้งสิ้นเว้นเสียแต่ว่าจีนจะออกไปจากน่านน้ำ”* ส่วนฝ่ายผู้นำจีนก็ได้โต้กลับไปว่า *“ไม่ว่าจะถูกโต้ตอบจากญี่ปุ่นด้วยวิธีอะไรก็ตาม พวกเราจะไม่ยอมให้ใครเข้ามาอยู่ในน่านน้ำของเรา”*[55]

ทั้งนี้ปัญหาดังกล่าวได้ถูกผลิตซ้ำตอกย้ำถึงประวัติศาสตร์ที่ผ่านมาอยู่เป็นประจำทุกปีจากการที่ผู้นำญี่ปุ่นทุกคนได้เดินทางไปเยือนศาลเจ้ายาสุกุนิ โดยให้เหตุผลว่าเป็นการแสดงความเคารพต่อดวงวิญญาณวีรบุรุษที่ได้เสียชีวิตไปในสงครามโลกครั้งที่ 2 ซึ่งแม้ว่าญี่ปุ่นจะไม่ได้มีเจตนาชี้ให้เห็นถึงอำนาจทางทหารที่เคยกระทำอย่างโหดร้ายในช่วงสงคราม แต่การเยือนศาลเจ้ายาสุกุนิของผู้นำญี่ปุ่นก็เป็นเสมือนเครื่องกระตุ้นสำคัญที่ได้ตอกย้ำให้เห็นถึงความทุกข์ทรมานของชาวจีนจากญี่ปุ่นในช่วง

---

[55] Kazuhiko Togo, "Japan-China-Us Relations and the Senkaku/Diaoyu Islands Dispute: Perspectives from International Relations Theory," *Asian Perspective* 38, no. 2 (2014).

สงคราม สิ่งนี้เองได้นำไปสู่กระแสความไม่พอใจของชาวจีนที่มีต่อญี่ปุ่นตลอดจนนำไปสู่การเป็นคู่แข่งขันกันต่อการแสดงบทบาทในมิติอื่นๆของระบบระหว่างประเทศด้วยเช่นกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการประชุมเอเปคในเดือนพฤศจิกายนปี 2014 ณ กรุงปักกิ่ง ที่การแสดงออกของผู้นำจีนและญี่ปุ่นได้ตอกย้ำให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างกันในลักษณะเฉยชาและเป็นที่วิพากษ์วิจารณ์ไปทั่วโลกต่อท่าทีของทั้งสองฝ่ายที่แสดงออกอย่างเปิดเผยผ่านการจับมือระหว่างนายกรัฐมนตรีชินโซะ อาเบะ และประธานาธิบดีสี จิ้นผิง ซึ่งถือเป็นการพบปะและจับมือกันเป็นครั้งแรกภายหลังจากที่ทั้งสองได้ขึ้นมาดำรงตำแหน่งผู้นำของประเทศ แม้ว่าจุดเริ่มต้นของการประชุมนี้จะมีวัตถุประสงค์เพื่อการสานสัมพันธ์ก็ตาม

<u>กรณีปัญหาพิพาททางทะเลจีนใต้</u>

แม้ชื่อของพื้นที่พิพาทจะเป็นชื่อที่บ่งบอกแสดงให้เห็นถึงความเป็นเจ้าของของจีนทางด้านภูมิศาสตร์ แต่ปัญหาพิพาทนี้ได้เชื่อมโยงประเทศคู่พิพาทให้เข้ามาเกี่ยวข้องถึง 6 ฝ่าย อันได้แก่ จีน ไต้หวัน ฟิลิปปินส์ เวียดนาม มาเลเซีย และบรูไน ซึ่งประเทศคู่พิพาทต่อจีนทั้งหมดล้วนเป็นประเทศสมาชิกในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ทั้งสิ้น

ปัญหาพิพาททางทะเลจีนใต้นอกจากจะเป็นประเด็นการแย่งชิงกรรมสิทธิ์เหนือพื้นที่ระหว่างกัน ปัญหานี้ยังได้นำไปสู่การแสดงศักยภาพและการแข่งขันทางด้านบทบาทของประเทศมหาอำนาจระหว่างจีนและสหรัฐฯอีกด้วย ทั้งนี้จะเห็นได้ว่าประเทศคู่พิพาทส่วนใหญ่โดยเฉพาะอย่างยิ่งเวียดนามและฟิลิปปินส์ถือเป็นหุ้นส่วนทางยุทธศาสตร์หลักของสหรัฐฯ ด้วยเหตุนี้เองจึงถือเป็นโอกาสของสหรัฐฯที่จะใช้เป็นเหตุผลในการกลับเข้ามาแสดงบทบาทในภูมิภาคนี้อีกครั้งผ่านการเข้ามาให้ความช่วยเหลือประเทศหุ้นส่วนทางยุทธศาสตร์และถ่วงดุลอำนาจต่อจีน ตลอดจนถือเป็นโอกาสของญี่ปุ่นเช่นกันที่จะอาศัยจุดร่วมของการมีคู่พิพาทเดียวกันมาเป็นส่วนหนึ่งของการสานสัมพันธ์อย่างพิเศษและถ่วงดุลทางอำนาจต่อจีนทางอ้อมในภูมิภาค

การที่จีนได้แสดงความก้าวร้าวต่อการใช้กำลังทางทหารโดยเข้ายึดพื้นที่พิพาทตลอดจนเข้ามาซ้อมรบทางทหารบริเวณน่านน้ำ และก่อสร้างสิ่งปลูกสร้างต่างๆรวมถึงการเข้ามาถมทะเลให้กลายมาเป็นเกาะที่ไม่ได้เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ สิ่งต่างๆเหล่านี้ล้วนเป็นการแสดงให้เห็นถึงการเข้ามาแสดงอำนาจอย่างไม่ถูกต้องของจีนว่าจีนมีกรรมสิทธิ์เหนือพื้นที่พิพาท

การที่ประเทศใดประเทศหนึ่งในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้จะลงมือแต่เพียงฝ่ายเดียวนั้นคงจะเป็นการยากลำบากที่จะแก้ไขปัญหาได้ ด้วยเหตุนี้เองจึงทำให้ประเทศคู่พิพาทของอาเซียนพยายามนำประเด็นนี้เข้าสู่เวทีอาเซียนเพื่อให้ประเด็นนี้เป็นปัญหาระดับภูมิภาคร่วมกัน และพยายามดึง

มหาอำนาจนอกภูมิภาคให้เข้ามามีส่วนร่วมต่อประเด็นปัญหานี้ไปพร้อมๆกัน แต่อย่างไรก็ตามแนวทางการแก้ไขดังกล่าวประเทศจีนได้แสดงความไม่เห็นด้วยเนื่องจากจีนมองว่าประเด็นดังกล่าวไม่ใช่ประเด็นที่เป็นวาระระดับโลกที่ประชาคมโลกจะต้องเข้ามาร่วมแก้ไขปัญหาหากแต่เป็นเรื่องของประเทศคู่พิพาทเท่านั้น โดยหนังสือพิมพ์ของกองทัพปลดปล่อยประชาชนได้แสดงความคิดเห็นในหนังสือพิมพ์รายวันว่า *"ผู้อื่น(รัฐอื่น)ที่ไม่ได้มีส่วนเกี่ยวข้องกับประเด็นข้อพิพาทหมู่เกาะทะเลจีนใต้ควรจะถอยห่างออกไป โดยข้อพิพาทนี้ต้องแก้ไขอย่างสันติผ่านการหารืออย่างมิตรประเทศระหว่างฝ่ายที่เกี่ยวพันกับกรณีโดยตรง"*[56]

สำหรับญี่ปุ่นแล้ว ญี่ปุ่นมองว่าการผงาดขึ้นมาของจีนในปัจจุบันส่งผลกระทบอย่างยิ่งต่อความสัมพันธ์เชิงยุทธศาสตร์ทางทะเลจีนใต้โดยเฉพาะอย่างยิ่งต่อเวียดนามในฐานะประเทศที่มีชายแดนติดต่อกับจีนและเป็นขั้วตรงข้ามกับจีนในฐานะคู่พิพาททางทะเลจีนใต้ ทั้งนี้แม้ว่าจีนจะได้มีความพยายามดำเนินยุทธศาสตร์ต่อการเป็นหุ้นส่วนทางยุทธศาสตร์กับประเทศในภูมิภาคแต่เวียดนามก็ไม่ได้เป็นหนึ่งในประเทศที่ดำเนินความสัมพันธ์กับจีนในฐานะประเทศหุ้นส่วนทางยุทธศาสตร หากแต่ในทางกลับกันเวียดนามถือเป็นหินก้อนใหญ่ที่จีนยังไม่สามารถก้าวข้ามผ่านไปได้โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเคลื่อนไหวต่อต้านจีนของเวียดนามในกรณีพิพาททางทะเล ด้วยเหตุนี้เองจึงทำให้จุดยืนของเวียดนามสอดคล้องกับการดำเนินยุทธศาสตร์ของญี่ปุ่นในภูมิภาคทั้งทางตรงและทางอ้อม กล่าวคือ ทางตรง ญี่ปุ่นและเวียดนามมีคู่ขัดแย้งเดียวกัน และทางอ้อม เวียดนามมีความสัมพันธ์ที่ดีกับสหรัฐฯเช่นเดียวกับญี่ปุ่นที่ถือสหรัฐฯเป็นหุ้นส่วนทางยุทธศาสตร์หลัก[57]

อย่างไรก็ตามแม้ว่าประเด็นนี้จะเป็นประเด็นที่เกี่ยวข้องเฉพาะประเทศภายในภูมิภาค แต่ด้วยผลประโยชน์ที่มีอยู่มหาศาลโดยเฉพาะอย่างยิ่งทรัพยากรในพื้นที่พาทตลอดจนทะเลจีนใต้ถือเป็นอีกเส้นทางการเดินเรือหนึ่งที่สำคัญที่ส่งผลกระทบอย่างยิ่งต่อหลายประเทศ ทั้งนี้ผลประโยชน์แห่งชาติของญี่ปุ่นก็ได้ผูกอยู่กับพื้นที่พิพาทนี้ด้วยเช่นเดียวกัน นี่จึงถือเป็นอีกเหตุผลหนึ่งที่ทำให้ญี่ปุ่นที่ไม่ใช่ประเทศคู่กรณีพิพาทที่พยายามเข้ามาเกี่ยวข้องโดยแสดงตัวในฐานะผู้สังเกตการณ์ แต่ด้วยท่าทีของญี่ปุ่นที่แสดงบทบาทเพิ่มขึ้นโดยเฉพาะอย่างยิ่งการแสดงออกทางการทหารของกองกำลังป้องกันตนเองผ่านการซ้อมรบร่วมกับสหรัฐอเมริกาและฟิลิปปินส์จึงให้จีนมองว่าท่าทีของญี่ปุ่นนี้เป็นไปอย่าง

---

[56] หนังสือพิมพ์ของกองทัพปลดปล่อยประชาชน อ้างใน Siam Intelligence Unit, "*ข้อพิพาท "ทะเลจีนใต้" ปัญหามิรู้จบ*" [Online] Available from: http://www.siamintelligence.com/dispute-on-south-china-sea-case/ [1 NOV 2015]

[57] Kumar Sree and Sharon Siddique, *Southeast Asia : The Diversity Dilemma*(Singapore: Select Pub., 2008), p.197

ไม่เหมาะสมและเสมือนเป็นการเข้ามาแทรกแซงการดำเนินการของจีน ตลอดจนเป็นการเพิ่มความตึงเครียดให้เพิ่มขึ้นแก่พื้นที่พิพาท

ด้วยเหตุนี้เองจึงทำให้ประเด็นพิพาทกรณีทะเลจีนใต้ที่เป็นปัญหาภายในภูมิภาคต้องพบกับสถานการณ์บังคับที่จะต้องดึงตัวแสดงภายนอกให้เข้ามาเกี่ยวข้อง ทั้งนี้แม้ว่าจีนไม่เห็นด้วยที่ญี่ปุ่นและสหรัฐพยายามเข้ามาข้องเกี่ยว แต่ประเทศอื่นๆในอาเซียนที่เป็นคู่พิพาทโดยเฉพาะอย่างยิ่งฟิลิปปินส์และเวียดนามเห็นพ้องอย่างยิ่งว่าความร่วมมือกันกับสหรัฐฯและญี่ปุ่นจะสามารถเข้ามาเป็นตัวช่วยสำคัญที่นำไปสู่การมีสิทธิเหนือทะเลจีนใต้ได้ นอกจากนี้กรณีดังกล่าวยังได้ส่งผลให้ญี่ปุ่นก็ได้รับประโยชน์ทางอ้อมจากประเทศในภูมิภาคด้วยเช่นกันโดยเฉพาะอย่างยิ่งความไว้วางใจที่ได้รับจากประเทศในภูมิภาค

ฉะนั้น จีนและญี่ปุ่นแม้จะถือเป็นประเทศยักษ์ใหญ่ของภูมิภาคที่มีการแข่งขันทางอำนาจมาอย่างช้านาน แต่การกระทำของทั้งสองฝ่ายมิได้แสดงให้แต่ละฝ่ายเห็นอย่างชัดแจ้งว่าตนพร้อมที่จะเปิดศึกเป็นคนอริต่ออีกฝ่าย เนื่องจากต่างฝ่ายต่างได้ประเมินผลกระทบจากความขัดแย้งที่จะเกิดขึ้นแล้วว่า “ได้ไม่คุ้มเสีย” กล่าวคือ ทั้งจีนและญี่ปุ่นต่างตระหนักดีว่าการรักษาอำนาจของตนในภูมิภาคแม้จะเป็นสิ่งสำคัญ แต่ประเด็นการพึ่งพาทางเศรษฐกิจระหว่างกันก็มิใช่ประเด็นที่ยิ่งหย่อนไปกว่ากันเลย ซึ่งโลกในยุคปัจจุบันหลังสงครามเย็นได้พิสูจน์ให้เห็นแล้วว่า ประเทศจะพัฒนาขับเคลื่อนไปได้อย่างดีมิใช่ประเด็นทางการเมืองหรือการทหารเป็นตัวผลักดันเพียงประการเดียวอีกต่อไป หากแต่มิติทางเศรษฐกิจและเทคโนโลยีถือเป็นอีกฟันเฟืองหนึ่งที่สามารถนำพาประเทศไปสู่ความอยู่รอดเช่นเดียวกัน ตลอดจนความขัดแย้งระหว่างกันก็มิได้ยังผลให้ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งได้รับประโยชน์อย่างแท้จริง ด้วยเหตุนี้เองจึงทำให้ทุกวันนี้ญี่ปุ่นและจีนพยายามแสวงหาวิถีทางต่างๆเพื่อเป็นการแสดงออกซึ่งอำนาจของตนและถ่วงดุลทางอำนาจทางอ้อมต่ออีกฝ่ายโดยมิให้ความสัมพันธ์ระหว่างกันกระทบกระเทือนจนกระทั่งแตกหัก ในขณะเดียวกันก็แสดงออกซึ่งอำนาจที่มีอยู่ของตนให้อีกฝ่ายได้รับทราบไปพร้อมๆกัน

สรุป

จากการพิจารณาการดำเนินนโยบายต่างประเทศของญี่ปุ่นพบว่า พัฒนาการทางนโยบายต่างประเทศของญี่ปุ่นที่มีต่อเอเชียตะวันออกเฉียงใต้นั้น แม้ปัจจัยด้านขีดความสามารถในการพัฒนาประเทศของญี่ปุ่นจะเป็นสิ่งสำคัญ แต่บริบทแวดล้อมของระบบระหว่างประเทศและภูมิภาคก็ถือเป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่มีส่วนสำคัญต่อการกระตุ้นให้ญี่ปุ่นเลือกดำเนินยุทธศาสตร์ในแต่ละช่วงเวลาที่แตกต่างกันไป ดังจะเห็นได้ว่าในช่วงสงครามเย็นการดำเนินยุทธศาสตร์ของญี่ปุ่นต่อเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ได้

หันมาให้ความสำคัญกับมิติทางเศรษฐกิจ เทคโนโลยี และระบบหุ้นส่วนทางยุทธศาสตร์ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เพิ่มขึ้น อันเนื่องมาจากญี่ปุ่นได้ตระหนักว่าเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ถือเป็นฐานการผลิต แหล่งทรัพยากร และตลาดหนึ่งที่สำคัญที่ญี่ปุ่นมิอาจมองข้าม จนกระทั่งต่อมาเมื่อมิติทางเศรษฐกิจได้เข้ามาเป็นนโยบายหลักของญี่ปุ่นในภูมิภาค สิ่งนี้เองได้นำมาซึ่งผลกระทบต่อความไว้วางใจที่เอเชียตะวันออกเฉียงใต้มีต่อญี่ปุ่นลดลงผ่านการมองว่าญี่ปุ่นเป็นสัตว์เศรษฐกิจ

ด้วยเหตุนี้เองเพื่อเป็นการเรียกความเชื่อมั่นของญี่ปุ่นกลับคืนมา การดำเนินยุทธศาสตร์ของญี่ปุ่นในด้านการให้ความช่วยเหลือเพื่อการพัฒนาของญี่ปุ่นจึงได้รับการผลักดันขึ้นจนทำให้ในช่วงเวลาต่อมาญี่ปุ่นได้กลายเป็นผู้บริจาครายใหญ่ที่สุดในโลกที่นำไปสู่การให้ความช่วยเหลือในมิติทางมนุษยธรรมอย่างโดดเด่นขึ้นในช่วงหลังสงครามเย็น ทั้งนี้ จะเห็นได้ว่าบทบาทด้านนี้ของญี่ปุ่นก็ได้กลายมาเป็นคุณลักษณะแห่งชาติของญี่ปุ่นที่นานาประเทศให้การยอมรับ ซึ่งนอกจากปัจจัยด้านการพัฒนาประเทศจะเป็นสิ่งกระตุ้นให้ญี่ปุ่นเข้ามาดำเนินความสัมพันธ์กับภูมิภาคแล้ว ปัจจัยทางด้านความท้าทายและความขัดแย้งกับประเทศมหาอำนาจใหม่ในภูมิภาคก็ถือเป็นปัจจัยที่สำคัญยิ่งต่อการเข้ามากระชับความสัมพันธ์ในการแสวงหาหุ้นส่วนทางยุทธศาสตร์ให้มีความใกล้ชิดมากขึ้นระหว่างญี่ปุ่นและเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

โดยปัจจัยดังกล่าวคือ “จีน” ด้วยเหตุนี้เอง การดำเนินยุทธศาสตร์ของญี่ปุ่นที่มีต่อเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในศตวรรษที่ 21 มีลักษณะของการดำเนินยุทธศาสตร์ความมั่นคงอย่างรอบด้านที่ให้ความสำคัญทั้งต่อด้านเศรษฐกิจ การเมือง ความมั่นคง การให้ความช่วยเหลือแก่ต่างประเทศ รวมทั้งการแสวงหาหุ้นส่วนทางยุทธศาสตร์โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับประเทศที่เป็นคู่พิพาทกับจีนในภูมิภาค

Chulalongkorn University

บทที่ 3
ญี่ปุ่นกับบทบาทการให้ความช่วยเหลือด้านภัยพิบัติในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

บทนี้แสดงให้เห็นพัฒนาการทางความร่วมมือด้านภัยพิบัติระหว่างญี่ปุ่นและอาเซียนที่ญี่ปุ่นถือเป็นประเทศที่บทบาทอย่างสำคัญทั้งก่อนประสบภัยพิบัติ และภายหลังจากเกิดภัยพิบัติในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ตลอดจนปฏิบัติการด้านการบรรเทาภัยพิบัติของญี่ปุ่นที่ได้เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งทางการทูตภัยพิบัติของญี่ปุ่นในต่างประเทศ

การที่ญี่ปุ่นต้องเผชิญกับข้อจำกัดทางด้านกฎหมายรัฐธรรมนูญมาตรา 9 จึงทำให้การแสดงบทบาทของญี่ปุ่นจำต้องถูกจำกัดตาม แต่เนื่องด้วยสภาพแวดล้อมระหว่างประเทศที่เปลี่ยนแปลงไปทำให้ประเด็นความมั่นคงรูปแบบใหม่ได้ถูกให้ความสำคัญเพิ่มขึ้นไปเช่นเดียวกัน ด้วยเหตุนี้เองนโยบายความมั่นคงของมนุษย์ที่ญี่ปุ่นได้ให้ความสำคัญอยู่เดิมแล้วนั้นได้รับการสนับสนุนให้ดำเนินอย่างชัดเจนขึ้นในทางปฏิบัติเนื่องจากสอดคล้องกับแนวคิดเดิมที่ญี่ปุ่นเคยริเริ่มมาประกอบกับเป็นช่วงเวลานี้ทั้งญี่ปุ่นและจีนก็ต่างฝ่ายต่างที่จะมุ่งแข่งขันกันเข้ามามีอิทธิพลในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งในประเด็นด้านภัยพิบัติก็ถือเป็นอีกหนึ่งในประเด็นความมั่นคงรูปแบบใหม่ที่ญี่ปุ่นมีความเชี่ยวชาญและกำลังได้รับความสนใจในหลายๆประเทศที่ต่างต้องประสบกับภัยพิบัติทางธรรมชาติที่ยากต่อการควบคุมและขาดประสบการณ์ในการจัดการ การรับมือ และการบรรเทาภายในประเทศภายหลังประสบภัยเมื่อเปรียบเทียบกับความพร้อมและประสบการณ์ที่ญี่ปุ่นมีมากกว่า

3.1 กรอบความร่วมมือด้านภัยพิบัติกับข้อจำกัดต่อการดำเนินการในภูมิภาค

ในต้นศตวรรษที่ 21 นี้ ประเด็นเรื่องการจัดการภัยพิบัติทางธรรมชาติถือเป็นประเด็นที่ทุกภาคส่วนได้หันมาให้ความสำคัญมากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ซึ่งประกอบไปด้วยประเทศที่อยู่ในภาคพื้นทวีป (mainland) และภาคพื้นทะเล (sea land) ต่างก็ล้วนได้รับผลกระทบจากการเผชิญหน้ากับภัยพิบัติทางธรรมชาติอย่างทั่วหน้าที่มากน้อยแตกต่างกันไป ดังจะเห็นได้จากกรณีซึนามิในปี 2004, พายุไซโคลนนาร์กีสในปี 2008 และไต้ฝุ่นไห่เยี้ยนในปี 2013 ที่ได้สร้างความเสียหายอย่างรุนแรง ตลอดจนพบว่าเมื่อเปรียบเทียบกับทุกภูมิภาคของโลกแล้วทวีปเอเชียถือเป็นภูมิภาคที่ประสบภัยพิบัติทางธรรมชาติมากที่สุด (ภาพที่3.1) และประสบกับภัยพิบัติแผ่นดินไหวและที่มีค่าใช้จ่ายที่ต้องสูญเสียไปต่อการเกิดแผ่นดินไหวมากที่สุดในโลก (ภาพที่3.2)

ภาพที่ 3.1 จำนวนการเกิดภัยพิบัติทางธรรมชาติระหว่างปี 1990-2010

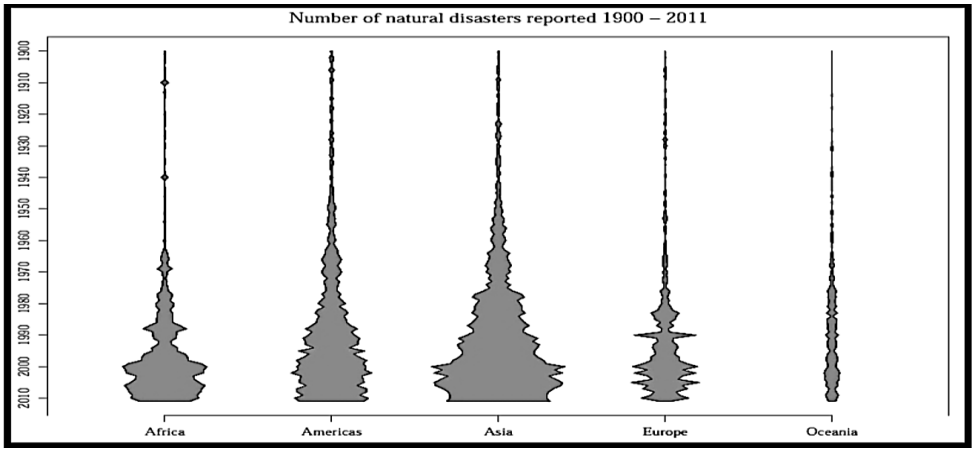

ที่มา: http://www.emdat.be/natural-disasters-trends อ้างจาก EM–DAT: The OFDA/CRED International Disaster Database – www.emdat.be – Université Catholique de Louvain, Brussels – Belgium

ภาพที่ 3.2 ความเสียหายเฉลี่ยต่อปี(พันล้านดอลลาร์)

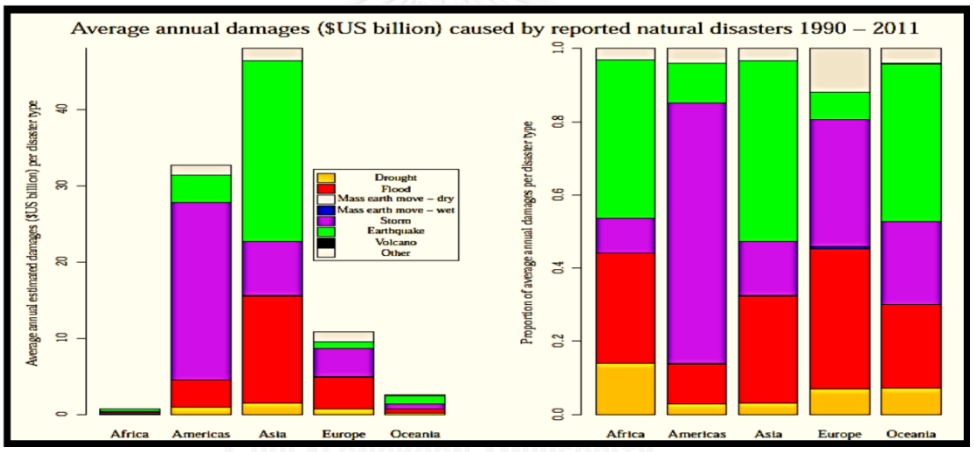

ที่มา: http://www.emdat.be/natural-disasters-trends อ้างจาก EM–DAT: The OFDA/CRED International Disaster Database – www.emdat.be – Université Catholique de Louvain, Brussels – Belgium

เนื่องจากภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ประสบกับภัยพิบัติอยู่บ่อยครั้ง ความร่วมมือของประเทศในภูมิภาคต่อการตระหนักถึงผลกระทบอันเกิดขึ้นจากภัยพิบัติทางธรรมชาติจึงได้เริ่มปรากฏขึ้นเป็นครั้งแรกเมื่อปี 26 มิถุนายน 1976 ผ่านการลงนามในปฏิญญาอาเซียนว่าด้วยความช่วยเหลือซึ่งกันและกันด้านภัยพิบัติทางธรรมชาติ (ASEAN Declaration on Mutual Assistance on Natural Disasters)โดยประเทศสมาชิก5ประเทศในขณะนั้นได้เล็งเห็นตรงกันว่า ความรุนแรงของภัยพิบัติทางธรรมชาติได้สร้างความเสียหายต่อประเทศในภูมิภาคโดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านการพัฒนาทางเศรษฐกิจและสังคมของแต่ละประเทศ ดังจะเห็นจากข้อความที่ระบุไว้ในปฏิญญาว่า *“ภัยพิบัติทางธรรมชาติและภัยอื่น ๆ สามารถเป็นปัจจัยที่ฉุดรั้งการก้าวเดินของการพัฒนาของประเทศสมาชิกได้ ดังนั้น ประเทศสมาชิกจะให้ความช่วยเหลือบรรเทาทุกข์แก่ประเทศที่ประสบภัยตามกำลังและขีด*

ความสามารถที่มีอยู่" ทั้งนี้อาเซียนยังได้มองปัญหานี้ร่วมกันว่า หากเกิดภัยพิบัติในระดับที่รุนแรงขึ้น การบรรเทาสถานการณ์ภัยพิบัติของประเทศใดเพียงประเทศเดียวนั้นอาจจะไม่มีขีดความสามารถที่มากพอที่จะบรรเทาภัยพิบัติได้อย่างทันท่วงที ด้วยเหตุนี้เองจึงทำให้ประเทศสมาชิกเห็นพ้องว่า การให้ความช่วยเหลือซึ่งกันและกันจะเป็นทางออกที่ดีของภูมิภาคซึ่งนอกจากจะสามารถบรรเทาผลกระทบที่เกิดขึ้นจากภัยพิบัติได้อย่างทันท่วงทีแล้ว การให้ความช่วยเหลือซึ่งกันและกันในประเด็นนี้ยังสามารถแสดงให้เห็นถึงความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันภายในอาเซียนไปพร้อมๆกันอีกด้วย[1]

ช่วงเวลาต่อมาในปี 1978 ปฏิญญาฉบับนี้ได้บรรจุอยู่ในความรับผิดชอบของคณะกรรมการอาเซียนด้านการพัฒนาสังคม (ASEAN Committee on Social Development – COSD) โดยได้จัดตั้งกลุ่มผู้เชี่ยวชาญอาเซียนด้านภัยพิบัติธรรมชาติขึ้น (ASEAN Experts Group on Natural Disaster: AEGND) ซึ่งในเวลาต่อมากลุ่มผู้เชี่ยวชาญดังกล่าวได้เห็นพ้องกันให้ขยายความร่วมมือในด้านนี้ซึ่งรวมไปถึงภัยพิบัติที่เกิดขึ้นจากฝีมือมนุษย์ (Man-made Disaster) ด้วยเช่นกัน[2] จนกระทั่งในการประชุมครั้งที่ 8 ในเดือนสิงหาคม ค.ศ. 1993 ได้เปลี่ยนชื่อเป็นกลุ่มผู้เชี่ยวชาญของอาเซียนด้านการจัดการภัยพิบัติ (ASEAN Experts Group on Disaster Management: AEGDM) ทั้งนี้เพื่อให้ครอบคลุมภารกิจด้านภัยพิบัติทั้งจากธรรมชาติและจากมนุษย์ซึ่งจุดเปลี่ยนที่สำคัญของ AEGDM คือการประชุมครั้งที่ 12 เมื่อปี ค.ศ. 2002 ซึ่งคณะ AEGDM ได้ตัดสินใจเปลี่ยนโครงสร้าง และสถานะของตนเองจากกลุ่มผู้เชี่ยวชาญไปเป็น คณะกรรมการอาเซียนด้านการจัดการภัยพิบัติ (ASEAN Committee on Disaster Management: ACDM) โดยได้จัดการประชุมครั้งแรกในปี 2003 และกำหนดให้จัดการประชุมเป็นประจำทุกปี[3]

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
Chulalongkorn University

---

[1] ASEAN, "*Asean Declaration on Mutual Assistance on Natural Disasters Manila, 26 June 1976"* [Online] Available from: http://www.asean.org/communities/asean-socio-cultural-community/item/asean-declaration-on-mutual-assistance-on-natural-disasters-manila-26-june-1976. [11 DEC 2015]

[2] สมิทธ ธรรมาสาโรธ, *"อาเซียนกับการจัดการภัยพิบัติ"* [Online] Available from: http://www.ns.mahidol.ac.th/conference/ns22/doc/slide/01/%E0%B8%A0%E0%B8%B1%E0%B8%A2%E0%B8%AD%E0%B8%B2%E0%B9%80%E0%B8%8B%E0%B8%B5%E0%B8%A2%E0%B8%99.pdf [3 DEC 2015]

[3] กรมป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย กระทรวงมหาดไทย, *"คณะกรรมการอาเซียนด้านการจัดการภัยพิบัติ"* [Online] Available from: http://122.155.1.145/inner.Asean-1.270/about/menu_6186/ [24 October 2016]

ACDM ถือเป็นหน่วยงานหลักที่รับผิดชอบในการประสานงานและการดำเนินกิจกรรมด้านภัยพิบัติในภูมิภาค โดยจะมีพันธกิจที่สำคัญคือการเสริมสร้างความร่วมมือจากประเทศในภูมิภาคในทุกด้านที่เกี่ยวข้องกับการจัดการภัยพิบัติ อันประกอบไปด้วย การป้องกัน, การบรรเทา, การเตรียมพร้อม , การตอบสนอง และการฟื้นคืนให้กลับมาสู่สภาพเช่นเดิมผ่านการปฏิบัติการร่วมกันในภูมิภาค

ต่อมา ในปีวันที่ 26 ธันวาคม 2004 สามสัปดาห์ก่อนที่ภูมิภาคจะประสบกับแผ่นดินไหวและซึนามิ แผนปฏิบัติการระดับภูมิภาคด้านการจัดการภัยพิบัติ (ASEAN Regional Program on Disaster Management : ARPDM) ก็ได้รับการจัดตั้งขึ้นโดย ACDM ซึ่งได้รับความช่วยเหลือจากศูนย์เตรียมความพร้อมป้องกันภัยพิบัติแห่งเอเชีย (Asian Disaster Preparedness Center : ADPC) ภายใต้ระยะเวลาปี 2004-2010 โดยแผนปฏิบัติการนี้มีความตั้งใจที่จะสร้างความร่วมมือให้เกิดขึ้นแก่ประเทศสมาชิก, เสริมสร้างขีดความสามารถของประเทศสมาชิกต่อการรับมือต่อภัยพิบัติ, ร่วมกันแลกเปลี่ยนแบ่งปันข้อมูลข่าวสารและทรัพยากรที่มีความจำเป็นต่อการรับมือและบรรเทาภัยพิบัติ, เสริมสร้างความร่วมมือกับหุ้นส่วนทางยุทธศาสตร์ภายนอกภูมิภาค และให้ความรู้เกี่ยวกับการจัดการภัยพิบัติแก่สาธารณะ[4] นอกจากนั้นยังเป็นเวทีที่สามารถประสานความร่วมมือกับประเทศสมาชิกเช่นเดียวกัน อันประกอบด้วย สหรัฐอเมริกา, ญี่ปุ่น, จีน, อินเดีย, เกาหลีใต้, ออสเตรเลีย, นิวซีแลนด์ และรัสเซีย เป็นต้น ตลอดจนองค์การระหว่างประเทศอื่นๆอีกด้วย เช่น OCHA, UNHCR, UNICEF, ADPC[5] เป็นต้น

ทั้งนี้ภายหลังจากวันที่ 26 ธันวาคม 2004 ประเทศในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ต่างประสบกับความเสียหายอันเกิดขึ้นจากแผ่นดินไหวและคลื่นยักษ์ซึนามิ อาเซียนได้จัดการประชุมสุดยอดผู้นำอาเซียนสมัยพิเศษว่าด้วยผลกระทบจากแผ่นดินไหวและคลื่นยักษ์ขึ้นเมื่อวันที่ 6 มกราคม 2005 ณ กรุงจาการ์ตา ประเทศอินโดนีเซีย โดยที่ประชุมได้เห็นว่าภัยพิบัติได้สร้างอุทาหรณ์ให้ไม่เพียงแค่ประเทศอินโดนีเซียที่เป็นจุดศูนย์กลางของภัยพิบัติเท่านั้นหากแต่ประเทศในภูมิภาคทั้งหมดก็ได้ตระหนักถึงความรุนแรงที่เกิดขึ้นจากภัยพิบัติด้วยเช่นกัน โดยที่ประชุมได้เน้นย้ำว่าปัญหานี้คือปัญหา

---

[4] Yasuyuki Sawada and Fauziah Zen, "Disaster Management in Asean," *ERIA-DP-2014-03* (2014): pp.18.

[5] Office for the Coordination of Humanitarian Affairs (OCHA) คือ สำนักงานเพื่อการประสานงานด้านมนุษยธรรมแห่งสหประชาชาติ, United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR) คือ ข้าหลวงใหญ่ผู้ลี้ภัยแห่งสหประชาชาติ, The United Nations International Children's Emergency Fund (UNICEF) คือ กองทุนเพื่อช่วยเหลือเด็กในยามฉุกเฉิน และ Asian Disaster Preparedness Center (ADPC) คือ ศูนย์เตรียมความพร้อมป้องกันภัยพิบัติแห่งเอเชีย

ร่วมกันของประชาคมโลกที่จะต้องร่วมมือกัน โดยการประชุมสมัยพิเศษครั้งนี้ได้เน้นย้ำประเด็นสำคัญ 3 ประการ ดังนี้

1. การบรรเทาเหตุฉุกเฉิน (Emergency Relief)

ให้ความสำคัญกับการประสานความร่วมมือกับประเทศหุ้นส่วนทางยุทธศาสตร์ทั้งในภูมิภาคและนอกภูมิภาคเพื่อให้การช่วยเหลือสามารถดำเนินไปได้อย่างทันท่วงที รวมทั้งให้ความสำคัญกับการประสานงานกับประเทศผู้ประสบภัยเพื่อให้มั่นใจได้ว่าสิ่งที่ได้ส่งไปบริจาคเป็นไปตามที่เขาต้องการ

2. การฟื้นสภาพและการบูรณะ (Rehabilitation and Reconstruction)

ให้ความสำคัญกับความต่อเนื่องของการให้การฟื้นฟูโครงสร้างพื้นฐานที่ได้รับความเสียหาย รวมไปถึงเรียกร้องให้ประเทศผู้บริจาคทั้งหลายรวมทั้งธนาคารหลักๆของโลก เช่น ธนาคารโลก (World Bank), ธนาคารเพื่อการพัฒนาแห่งเอเชีย(Asian Development Bank: ADB), ธนาคารเพื่อการพัฒนาอิสลาม(Islamic Development Bank: IDB) และธนาคารเพื่อการลงทุนยุโรป (European Investment Bank – EIB) ให้จัดตั้งกองทุนเพื่อสนับสนุนให้การให้ความช่วยเหลือดังกล่าวเป็นไปอย่างยั่งยืน

3. ป้องกันและลดความเสี่ยง(Prevention and Mitigation)

ให้ความสำคัญกับการสร้างระบบแจ้งเตือนภัยล่วงหน้า เช่น ศูนย์เตือนภัยซึนามิในมหาสมุทรอินเดียและภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ตลอดจนการพัฒนาและส่งเสริมการให้ความรู้แก่ประชาชนให้พร้อมต่อการรับมือเมื่อประสบภัยพิบัติ รวมทั้งความรู้ทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีที่สามารถนำมาใช้เป็นเครื่องมือหนึ่งในการประสานความร่วมมือระหว่างประเทศได้อย่างสะดวก[6]

ทั้งนี้อาเซียนได้ขยายบทบาทเลขาธิการอาเซียนในกฎบัตรอาเซียนให้ทำหน้าที่เป็นผู้ประสานความช่วยเหลือด้านมนุษยธรรม ซึ่งบทบาทด้านนี้ได้เกิดขึ้นอย่างเป็นรูปธรรมขึ้นในสมัยที่ ดร.สุรินทร์

---

[6] ASEAN Secretariat, *"Asean Agreement on Disaster Management and Emergency Response (Aadmer) Work Programme 2010-2015 (4th Reprint)"* [Online] Available from: http://www.asean.org/resources/publications/asean-publications/item/asean-agreement-on-disaster-management-and-emergency-response-aadmer-work-programme-2010-2015-4th-reprint. [14 DEC 2015]

พิศสุวรรณ ดำรงตำแหน่งเลขาธิการอาเซียน[7]จากการที่ได้เข้ามาแสดงบทบาทโน้มน้าวให้เมียนมาร์ยอมรับความช่วยเหลือจากต่างประเทศ ในกรณีไซโคลนนากีสปี 2008 ภายหลังจากที่ก่อนหน้านี้รัฐบาลเมียนมาร์มีความกังวลว่าประเทศอาจจะถูกแทรกแซงกิจการภายในหากรับความช่วยเหลือจากภายนอก นอกจากนั้นแล้วอาเซียนยังได้จัดส่งทีม ASEAN-ERAT (ASEAN Emergency Rapid Assessment) จัดตั้งกองทุนความร่วมมืออาเซียนเพื่อการช่วยเหลือด้านภัยพิบัติ อีกทั้งยังได้จัดประชุมรัฐมนตรีต่างประเทศอาเซียนสมัยพิเศษในวันที่ 19 พ.ค. ซึ่งได้เห็นชอบให้จัดตั้งคณะทำงานเฉพาะกิจด้านมนุษยธรรมอาเซียนเพื่อผู้ได้รับผลกระทบจากไซโคลนนาร์กีสเพื่อเป็นกลไกประสานความร่วมมือกับนานาประเทศ และยังได้ร่วมกับสหประชาชาติและรัฐบาลเมียนมาร์จัดตั้งกลุ่มไตรภาคี (Tripartite Group หรือ TCG) เพื่ออำนวยการช่วยเหลือให้เป็นระบบและมีประสิทธิภาพจึงถือได้ว่าอาเซียนมีบทบาทสำคัญในความร่วมมือจัดการกับภัยพิบัติในครั้งนี้[8]

ในช่วงเวลาต่อมา อาเซียนก็ได้ประกาศใช้ความตกลงอาเซียนว่าด้วยการจัดการภัยพิบัติและการตอบโต้สถานการณ์ฉุกเฉิน (ASEAN Agreement on Disaster Management and Emergency Response: AADMER) ในปี 2009 เพื่อให้ความตกลงนี้เป็นกรอบความร่วมมือในภูมิภาคที่สามารถใช้ในการประสานงานระหว่างกัน, การให้ความช่วยเหลือทางเทคนิค และการให้ความช่วยเหลือด้านทรัพยากรในทุกส่วนที่เกี่ยวข้องกับการจัดการภัยพิบัติ นอกจากนี้ยังเป็นการแสดงออกถึงการมีส่วนร่วมของอาเซียนให้เห็นภายใต้กรอบการดำเนินงานเฮียวโกะ (Hyogo Framework for Action: HFA) เพื่อการลดความเสี่ยงจากภัยพิบัติ โดยถือเป็นครั้งแรกของ AADMER ที่ได้เข้ามาเป็นเครื่องมือที่มีผลผูกพันกับกรอบการดำเนินงานเฮียวโกะต่อการทำหน้าหลักในฐานะแนวความคิดเบื้องต้นในการจัดการกับภัยพิบัติในภูมิภาค โดยรวมไปถึงการจัดตั้งศูนย์ประสานงานอาเซียนเพื่อความช่วยเหลือด้านมนุษยธรรมและการจัดการภัยพิบัติขึ้นหรือที่เรียกเป็นภาษาอังกฤษว่า ASEAN Coordinating Centre for Humanitarian Assistance on Disaster Management (AHA Centre) [9]

---

[7] Moe Thuzar, "Disaster Management and Humanitarian Action in Southeast Asia: Opportunities for an Asean-Japan Coordinated Approach," *Beyond* 2015: *ASEAN-Japan Strategic Partnership for Democracy, Peace, and Prosperity in Southeast Asia* (2013): pp. 299.

[8] ASEAN Insight, "*อาเซียนกับการจัดการปัญหาความมั่นคงรูปแบบใหม่*" [Online] Available from: http://www.bangkokbiznews.com/mobile/view/blog/622214 [16 DEC 2015]

[9] Secretariat, "Asean Agreement on Disaster Management and Emergency Response (Aadmer) Work Programme 2010-2015 (4th Reprint)."

ในปี 2010 แผนปฏิบัติการระดับภูมิภาคด้านการจัดการภัยพิบัติ (ASEAN Regional Program on Disaster Management : ARPDM) ฉบับที่ 2 (2010-2015) ได้รับการพัฒนาขึ้นจากฉบับที่ผ่านมา โดยมุ่งหวังสู่การบรรลุวิสัยทัศน์ของอาเซียนโดยให้ครอบคลุมในทุกมิติของการจัดการด้านภัยพิบัติเพื่อประชาชนสามารถดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างปลอดภัยภายใต้องค์ประกอบหลัก 2 ส่วน กล่าวคือ 1.องค์ประกอบทางยุทธศาสตร์อันได้แก่ การประเมินความเสี่ยงและการเตือนภัยล่วงหน้า, การป้องกันและบรรเทา,การเตรียมพร้อมรับมือและตอบโต้ และการฟื้นฟูให้กลับคืนสู่สภาพเดิม 2 กิจกรรมพื้นฐาน 6 ด้านอันประกอบด้วย 1. ทำให้ความตกลงมีผลในทางปฏิบัติ 2.เสริมสร้างระบบหุ้นส่วนทางยุทธศาสตร์ 3. การระดมทรัพยากรเพื่อมาใช้ร่วมกัน 4. ขยายขอบเขตการจัดการภัยพิบัติให้ครอบคลุมทุกภาคส่วน 5. ฝึกอบรมให้ความรู้และเสริมสร้างศักยภาพด้านการจัดการภัยพิบัติ 6. การนำเทคโนโลยีและข้อมูลข่าวสารมาใช้ในการปฏิบัติการด้านภัยพิบัติ[10]

ทั้งนี้ผลกระทบที่เกิดขึ้นอย่างรุนแรงจากสถานการณ์ภัยพิบัติทั่วโลกที่เกิดขึ้นต่อเนื่องยิ่งเป็นปัจจัยกระตุ้นที่สำคัญที่ทำให้ประเด็นภัยพิบัติทางธรรมชาติไม่อาจเป็นประเด็นที่ถูกละเลยไปในสายตาของอาเซียนไปได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งความเสียหายจากภัยพิบัติแผ่นดินไหวขนาดใหญ่ในประเทศญี่ปุ่นปี 2011[11] ที่ทำให้อาเซียนได้ตระหนักว่านี่ถือเป็นบทเรียนและเป็นตัวแบบที่สำคัญให้อาเซียนได้ตระหนักถึงการเตรียมความพร้อมเพื่อรับมือต่อสถานการณ์ภัยพิบัตินั้นเป็นสิ่งที่จำเป็นอย่างยิ่งที่สามารถเป็นส่วนช่วยบรรเทาให้ความเสียหายที่จะเกิดขึ้นไม่ให้เกิดความรุนแรงเกินกว่าที่ควรจะเป็น รวมทั้งควรที่จะฝึกอบรมเป็นพิเศษให้ประชาชนโดยทั่วไปมีความรู้มากพอที่จะรับมือหากเกิดสถานการณ์ขึ้นอย่างฉับพลัน เนื่องจากในปัจจุบันพบว่ามีประชาชนอยู่จำนวนน้อยนักในประเทศกลุ่มอาเซียนที่จะมีความรู้เพียงพอที่จะรับมือกับช่วงเวลาที่ประสบภัยอย่างรวดเร็วและถูกต้อง ดังจะเห็นได้จากภัยพิบัติในช่วงเวลาที่ผ่านมา อาทิเช่น ไซโคลนากีสปี 2008 และมหาอุทกภัยของไทยปี 2011

---

[10] AHA Center, "*Aadmer Work Programme 2010 - 2015*" [Online] Available from: http://www.ahacentre.org/aadmer-workplan [Accessed 17 DEC 2015]

[11] แผ่นดินไหวและซึนามิของประเทศญี่ปุ่นปี 2011 เป็นแผ่นดินไหวขนาดใหญ่ที่มีขนาดความรุนแรงถึง 9.0 ริกเตอร์ โดยพบยอดผู้เสียชีวิตประมาณ 8,649 ศพ ทั้งนี้ยังไม่รวมจำนวนผู้สูญหายกว่า 13,262 ราย โดยธนาคารโลกได้ประเมินความเสียหายจากภัยพิบัติครั้งนี้ว่าความเสียหายที่เกิดขึ้นถือเป็นภัยพิบัติที่ก่อให้เกิดความเสียหายประมาณ 235พันล้านดอลล่าร์สหรัฐ ทั้งนี้ยังไม่รวมมูลค่าความเสียหายที่ส่งผลต่อกิจกรรมทางเศรษฐกิจจากการที่โรงไฟฟ้านิวเคลียร์ฟุกุชิมะไดอิจิได้รับความเสียหาย โดยภัยพิบัติครั้งนี้ถือเป็นภัยพิบัติที่สร้างความเสียหายมากที่สุดของโลกจากการจัดลับดับของ Accuweather ดูเพิ่มเติมได้ใน Bo Zhang, *"Top 5 Most Expensive Natural Disasters in History,"* http://www.accuweather.com/en/weather-news/top-5-most-expensive-natural-d/47459.

เป็นต้น ที่พบว่าประเทศในกลุ่มอาเซียนดำเนินการจัดการกับภัยพิบัติที่เกิดขึ้นเป็นไปอย่างล่าช้า รวมไปถึงแต่ละประเทศในอาเซียนยังคงมีความกังวลว่าการให้ความช่วยเหลือดังกล่าวอาจจะส่งผลกระทบต่ออธิปไตยของชาติได้[12]

ทั้งนี้จะเห็นได้ว่าประเด็นเรื่องภัยพิบัติเป็นประเด็นที่อาเซียนให้ความสำคัญมาตลอดและได้พัฒนาอย่างต่อเนื่องภายใต้สถานการณ์ภัยพิบัติโลกที่มีความถี่ที่สูงขึ้น ซึ่งแม้ว่าอาเซียนจะได้วางกรอบความร่วมมือภายในภูมิภาคด้านภัยพิบัติอยู่อย่างมาก รวมทั้งมีศูนย์ประสานงาน AHA Center ตลอดจนประสบกับภัยพิบัติครั้งใหญ่อยู่หลายครั้ง แต่อาเซียนก็ยังพบกับอุปสรรคและไม่มีมาตรการที่พร้อมเพียงพอนักต่อการรับมือ ดังจะเห็นได้จากบทวิเคราะห์ของTan Teck Boon และ Allen Yu-Hung, Laiดังนี้

1. ความหวั่นเกรงการเข้าแทรกแซงกิจการภายในรัฐ (Interference)

การเข้าแทรกแซงภายในรัฐยังถือเป็นอุปสรรคที่สำคัญต่อการบรรเทาภัยพิบัติให้เป็นไปอย่างทันท่วงที ดังจะเห็นได้จากกรณีพายุไซโคลนนาร์กีส จากการที่รัฐบาลทหารพม่าปฏิเสธข้อเสนอการให้ความช่วยเหลือจากต่างประเทศเนื่องจากเกรงว่า กองกำลังทหารจากต่างประเทศที่เข้ามาให้ความช่วยเหลืออาจจะใช้โอกาสนี้เป็นโอกาสในการเข้ามาครอบงำพม่าได้

2. การประเมินสถานการณ์

การปฏิบัติการของหน่วยงานด้านการบรรเทาภัยพิบัติมักจะขาดความสามารถในการประเมินสถานการณ์ภัยพิบัติอยู่บ่อยครั้ง ดังจะเห็นได้จากกรณีซึนามิในมหาสมุทรอินเดียปี 2004 ที่ความช่วยเหลือต่างๆที่ได้มอบไปยังพื้นที่เอเจะห์ประเทศอินโดนีเซียนั้น ประชาชนในพื้นที่นั้นไม่สามารถบริโภคสิ่งที่ได้จัดส่งมาในหลายๆอย่างได้เนื่องจากพวกเขาเป็นมุสลิม จึงทำให้ในที่สุดแล้วความช่วยเหลือดังกล่าวต้องนำจัดส่งไปยังพื้นที่อื่นแทน ด้วยเหตุนี้เอง การประเมินสถานการณ์ให้ถูกต้องแม่นยำจึงถือเป็นสิ่งที่จำเป็นต่อการบรรเทาภัยพิบัติให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุดในเวลาที่เหมาะสม

3. การประสานงานระหว่างภาคประชาชน ทหาร และรัฐบาล

สิ่งหนึ่งที่สำคัญที่จะสามารถทำให้การบรรเทาภัยพิบัติเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพคือการประสานงานกันของผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายอย่างอิสระ แต่อย่างไรก็ตามในทางกลับกัน ในส่วนของภาครัฐกลับมีความกังวลว่าพวกเขาอาจจะสูญเสียอำนาจในการดำเนินการจัดการ ดังจะเห็นได้จากการที่รัฐบาลทำหน้าที่รับผิดชอบในการเก็บรวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับภัยพิบัติ ในขณะที่หน่วยบรรเทาภัย

---

[12] Nah Liang Tuang, Asean and Natural Disasters [Online] Available from: http://thediplomat.com/2011/12/asean-and-natural-disasters/. [17 DEC 2015]

พิบัติที่เป็นผู้ดำเนินการหลักกลับถูกกันออกไม่ให้มีส่วนเกี่ยวข้องต่อข้อมูลดังกล่าว เนื่องจากรัฐบาลเกรงว่าข้อมูลภายในประเทศอาจรั่วไหลและส่งผลกระทบต่อความมั่นคงของประเทศได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเข้ามาแสดงบทบาทของประเทศมหาอำนาจที่การเข้ามาให้ความช่วยเหลือที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ที่จะต้องประสานงานร่วมกัน

4. การให้ความช่วยเหลือจากประเทศภายนอกภูมิภาค

ประเทศในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ควรเปิดโอกาสให้ประเทศนอกภูมิภาคเข้ามาให้ความช่วยเหลือโดยเฉพาะอย่างยิ่งในสถานการณ์ที่เกี่ยวข้องด้านมนุษยธรรม[13] ดังที่ได้กล่าวไว้ข้างต้นในส่วนของการเข้าแทรกแซงกิจการภายใน ทั้งนี้เมื่อพิจารณาถึงบริบทความเป็นจริงจะเห็นได้ว่าเมื่อประเทศต่างๆปฏิเสธการให้ความช่วยเหลือจากประเทศนอกภูมิภาคในขณะที่ยังไม่มีขีดความสามารถภายในประเทศที่เพียงพอต่อการจัดการกับภัยพิบัติ สิ่งนี้เองได้ส่งผลทำให้เกิดความล่าช้าต่อการเข้าให้ความช่วยเหลือ ด้วยเหตุนี้เอง ประเด็นเรื่องภัยพิบัติจึงถือเป็นประเด็นความรับผิดชอบพิเศษที่ควรจะยกขึ้นมาเป็นประเด็นการแก้ไขของประชาคมระหว่างประเทศร่วมกัน[14]

จะเห็นได้ว่า แม้อาเซียนจะมีกลไกความร่วมมือด้านการจัดการกับสถานการณ์ภัยพิบัติอยู่ แต่กลไกดังกล่าวก็ยังไม่สามารถทำให้การบรรเทาภัยพิบัติเป็นไปอย่างราบรื่นจากดังจะเห็นได้จากข้อจำกัดและอุปสรรคข้างต้นที่ทำให้การรับมือกับสถานการณ์ภัยพิบัติในภูมิภาคไม่สามารถดำเนินไปได้อย่างเท่าที่ควรจะเป็น

3.2 ความสำคัญของการให้ความช่วยเหลือด้านภัยพิบัติในฐานะนโยบายต่างประเทศของญี่ปุ่น

ประเทศญี่ปุ่นถือเป็นประเทศลำดับต้นๆของโลกที่ต้องประสบกับปัญหาภัยพิบัติอยู่บ่อยครั้ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งภัยพิบัติในกรณีแผ่นดินไหวที่ภายในหนึ่งปีต้องประสบกับแผ่นดินไหวอย่างต่อเนื่องและด้วยการประสบกับปัญหาภัยพิบัติมาโดยตลอดจึงเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้ญี่ปุ่นมีประสบการณ์การรับมือต่อสถานการณ์ภัยพิบัติที่เชี่ยวชาญกว่าประเทศอื่นๆ

ภายหลังจากที่สงครามโลกครั้งที่ 2 สิ้นสุดลง ประเด็นที่ยังไม่เกิดขึ้นที่แสดงให้เห็นถึงความเสียหายอย่างเป็นรูปธรรมโดยเฉพาะอย่างยิ่งประเด็นการให้ความช่วยเหลือด้านภัยพิบัติยังไม่ได้มานำเป็นส่วนหนึ่งที่สำคัญของนโยบายต่างประเทศญี่ปุ่น เนื่องจากในขณะนั้นนโยบายต่างประเทศหลัก

---

[13] TAN TECK BOON and LAI ALLEN YU-HUNG, *"Disaster Management in Southeast Asia: Issues and Challenges,"* http://www.internationalpolicydigest.org/2012/05/15/disaster-management-in-southeast-asia-issues-and-challenges/. [Accessed 3 March 2016

[14] Ibid.[Accessed 19 JAN 2016]

ของญี่ปุ่นคือการมุ่งพัฒนาภายในและให้ความสำคัญกับการฟื้นฟูประเทศให้กลับมารุ่งเรืองดังเดิม ด้วยเหตุนี้เองจากความเมินเฉยต่อความสำคัญด้านภัยพิบัติจึงทำให้ในขณะนั้นภัยพิบัติทางธรรมชาติได้กลายมาเป็นภัยแฝงเข้ามาทำลายประเทศและส่งผลกระทบทำให้ประชากรญี่ปุ่นต้องเสียชีวิตจากการประสบภัยพิบัติเป็นประจำทุกปี โดยคาดว่ามีจำนวนชาวญี่ปุ่นที่จะต้องเสียชีวิตจากสถานการณ์ภัยพิบัติในญี่ปุ่นอย่างน้อยปีละราว 1,000 คน[15]

จากความไม่พร้อมต่อการรับมือกับสถานการณ์ภัยพิบัติของญี่ปุ่นจึงทำให้ในปี 1959 สถานการณ์ไต้ฝุ่นบนอ่าวอิเสะ (Ise Bay) ส่งผลกระทบทำให้ชาวญี่ปุ่นต้องสูญเสียชีวิตไปจากภัยพิบัติครั้งนี้ราวๆ 5,000 ราย ซึ่งถือเป็นการสูญเสียครั้งใหญ่ที่สุดของญี่ปุ่นภายหลังสงครามโลกครั้งที่2 สิ้นสุดลง ด้วยเหตุนี้เอง ญี่ปุ่นจึงได้ตระหนักถึงผลกระทบที่เกิดขึ้นจากภัยพิบัติอย่างจริงจังเพิ่มขึ้น จึงทำให้ในปี 1961 ญี่ปุ่นได้ตราพระราชบัญญัติพื้นฐานขึ้นเกี่ยวกับการป้องกันภัยพิบัติ และ ตามมาด้วยการวางมาตรการควบคุมน้ำท่วมตลอดจนภัยพิบัติอื่นๆเพื่อให้เป็นปัจจัยสนับสนุนขีดความสามารถของญี่ปุ่นต่อการจัดการภัยพิบัติให้เพิ่มขึ้น และด้วยการตระหนักถึงความสำคัญของญี่ปุ่นด้านภัยพิบัตินี้เองจึงทำให้ญี่ปุ่นกำหนดให้วันที่ 1 กันยายนของทุกปี ให้เป็นวันป้องกันภัยพิบัติแห่งชาติซึ่งเหตุผลที่เลือกวันนี้เนื่องจากเพื่อเป็นการสร้างความตระหนักให้เห็นจากความรุนแรงที่เกิดขึ้นจากภัยพิบัติที่ผ่านมาเป็นบทเรียนให้คนรุ่นปัจจุบันได้เตรียมพร้อมรับมือต่อสถานการณ์อยู่เสมอโดยเลือกที่จะใช้วันที 1 กันยายน 1923 [16]

ในช่วงสงครามเย็นจากการที่ประเทศมหาอำนาจหลายๆประเทศกำลังมุ่งมั่นกับการแข่งขันทางทหาร ญี่ปุ่นสามารถใช้ช่องโหว่ในช่วงเวลาที่มีอยู่จากการที่ไม่ต้องแข่งขันทางทหารกับประเทศใดๆมาสานสัมพันธ์กับอาเซียนผ่านการแสดงออกอย่างเป็นมิตรโดยใช้เศรษฐกิจนำ จนนำไปสู่การให้ความสำคัญกับประเด็นเรื่องความมั่นคงของมนุษย์ที่ญี่ปุ่นได้ชูขึ้นเป็นนโยบายต่างประเทศและถือเป็นประเทศมหาอำนาจชาติแรกๆที่เข้ามาให้ความสำคัญกับประเด็นความมั่นคงของมนุษย์ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้หลังยุคสงครามเย็น และเป็นประเทศอันดับต้นๆของโลกที่มีความเชี่ยวชาญต่อการจัดการกับภัยพิบัติทางธรรมชาติ

---

[15] MOFA, *"Disasters and Disaster Prevention in Japan"* [Online] Available from: http://www.mofa.go.jp/policy/disaster/21st/2.html [1 January 2017]

[16] Japan Times, *"Disaster Drills Held on 1923 Quake Memorial Day"* [Online] Available from: http://www.japantimes.co.jp/news/2014/09/01/national/disaster-drills-held-1923-quake-memorial-day/#.VnbLLBSqqkp [1 January 2017]

การรับมือต่อสถานการณ์ภัยพิบัติกระทรวงการต่างประเทศของญี่ปุ่น (MOFA) ได้จำแนกเป็น 5 วิธีดังนี้[17] (1.) ให้ความสำคัญกับการวิจัยทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี (2.) ให้ความสำคัญกับอุปกรณ์และเครื่องมือที่จำเป็นต่อระบบการป้องกันภัยพิบัติ (3.) ให้ความสำคัญกับการออกแบบการก่อสร้างที่เสริมสร้างการป้องกันการเกิดภัยพิบัติ (4.) ให้ความสำคัญกับปฏิบัติการให้ความช่วยเหลืออย่างฉุกเฉินและปฏิบัติการฟื้นฟูความเสียหาย และ (5.) ให้ความสำคัญกับการปรับปรุงข้อมูลและระบบการสื่อสาร การยกระดับประเด็นการรับมือต่อสถานการณ์ภัยพิบัติภายหลังสงครามเย็นสามารถเห็นได้ชัดเจนจากงบประมาณที่รัฐบาลญี่ปุ่นได้กำหนดไว้สำหรับการป้องกันภัยพิบัติในปีงบประมาณ 1993 ที่มีจำนวนถึง 23.8 พันล้านดอลล่าร์สหรัฐ

จากความไม่พร้อมต่อการรับมือภัยพิบัติในปี 1959 จากสถานการณ์ไต้ฝุ่นบนอ่าวอิเสะจึงทำให้ในช่วงเวลาต่อมาในปี 1981 ญี่ปุ่นได้นำความรู้ทางวิทยาศาสตร์มาเป็นส่วนสำคัญในการใช้ปรับปรุงอาคารเพื่อใช้เป็นมาตรการในการลดความเสียหายของการถล่มของอาคารในกรณีแผ่นดินไหวและเหตุการณ์ไฟไหม้ที่อาจจะเกิดขึ้นได้ ด้วยเหตุนี้เองจึงทำให้ญี่ปุ่นได้นำนวัตกรรมที่ทันสมัยมาประยุกต์ใช้ร่วมกับระบบวิศวกรรมต่อการนำมาใช้เป็นเครื่องมือลดภัยพิบัติที่อาจจะเกิดขึ้น ซึ่งภายหลังจากที่ญี่ปุ่นได้พัฒนาระบบโครงสร้างพื้นฐานต่างๆเพื่อรองรับกับสถานการณ์ภัยพิบัติ ในปี 1995 แผ่นดินไหวที่เมืองโกเบได้ถือเป็นบททดสอบครั้งแรกของญี่ปุ่นที่ได้นำเอาระบบป้องกันภัยพิบัติต่างๆมาใช้จริงในฐานะประเทศพัฒนาแล้ว แต่อย่างไรก็ตาม แผ่นดินไหวในเมืองโกเบได้แสดงให้เห็นว่าระบบปฏิบัติการของญี่ปุ่นนี้ยังดำเนินไปอย่างล่าช้าและมีประสิทธิภาพการบรรเทาภัยพิบัติไม่ดีอย่างที่ควร ทั้งนี้พบว่ามีครอบครัวมากกว่า 450,000 หลังคาเรือนที่ได้รับความเสียหาย ซึ่งปัญหาท้าทายหลักอย่างยิ่งต่อรัฐบาลที่จะตามมาคือการปรับปรุงบ้านและอาคารที่ได้รับความเสียหายให้กลับมาสู่สภาพปกติ ด้วยเหตุนี้เองในปีต่อมารัฐบาลญี่ปุ่นจึงได้ปรับปรุงกรอบของกฎหมายว่าด้วยการลดความเสี่ยงจากภัยพิบัติและการดำเนินนโยบายตอบโต้ของรัฐบาลในด้านภัยพิบัติขึ้นใหม่โดยให้ความสำคัญเป็นเฉพาะอย่างยิ่งกับแนวทางการรับมือแผ่นดินไหวขนาดใหญ่ที่คาดว่ามีแนวโน้มจะสามารถเกิดขึ้นได้บริเวณใกล้กรุงโตเกียว[18]

---

[17] MOFA, *"Disasters and Disaster Prevention in Japan"* [Online] Available from: http://www.mofa.go.jp/policy/disaster/21st/2.html [17 DEC 2015]

[18] Norio Maki, "*How Resilient Is Japan? Response and Recovery Lessons from the 1995 Kobe and the 2011 Tohoku Disasters*" [Online] Available from: https://fukushimaforum.wordpress.com/workshops/sts-forum-on-the-2011-fukushima-east-japan-

จากบทเรียนที่ผ่านมาในกรณีแผ่นดินไหวปี 1995 ที่เมืองโกเบ จึงทำให้ในปี 1998 รัฐบาลญี่ปุ่นตัดสินใจร่างกฎหมาย Comprehensive National Development Act ขึ้นภายใต้นโยบายการพัฒนาแห่งชาติของญี่ปุ่น โดยมีใจความสำคัญว่า *"มุ่งที่จะสร้างญี่ปุ่นให้เป็นสถานที่ที่ปลอดภัยและเป็นสถานที่ที่สะดวกสบายต่อการใช้ชีวิต"* ในการนี้จึงทำให้ความมุ่งมั่นดังกล่าวได้กลายมาเป็น 1 ใน 5 ของประเด็นสำคัญทางยุทธศาสตร์ของญี่ปุ่นที่ได้บรรจุไว้ในจุดมุ่งหมายเบื้องต้นของการพัฒนาประเทศต่อมา[19] ทั้งยังมีส่วนทำให้ได้ตระหนักอย่างยิ่งต่อข้อบกพร่องของปฏิบัติการที่ผ่านมาด้วยว่าการประสานงานของทุกภาคส่วนถือเป็นส่วนสำคัญในการบรรเทาภัยพิบัติให้ผ่านพ้นไปได้ด้วยดี ด้วยเหตุนี้เองจึงทำให้รัฐบาลญี่ปุ่นได้ริเริ่มที่จะจัดตั้งศูนย์การจัดการภัยพิบัติขึ้นทั้งในเมืองและส่วนภูมิภาค รวมทั้งการประสานความร่วมมือการทำงานกับกองกำลังป้องกันตนเอง (SDF) ตลอดจนมีความร่วมมืออย่างแข็งขันกับสหรัฐอเมริกาในฐานะหุ้นส่วนทางยุทธศาสตร์

ภัยพิบัติธรรมชาติได้ทำให้กองกำลังป้องกันตนเองของญี่ปุ่นได้เข้ามามีโอกาสในการแสดงศักยภาพมากขึ้นต่อการร่วมป้องกันประเทศ รวมทั้งยังสามารถเสริมสร้างการทำงานร่วมกันมากขึ้นกับสหรัฐอเมริกา ดังจะเห็นได้ว่า สหรัฐฯได้ส่งบุคลากรเข้ามาในญี่ปุ่นภายใต้ปฏิบัติการ Tomodachi ถึง 50,000 คน ซึ่งถือเป็นการทำงานร่วมกันครั้งใหญ่ที่สุดนับตั้งแต่สหรัฐและญี่ปุ่นได้มีปฏิบัติการร่วมกัน[20]

ในปี 2000 กฎหมายการควบคุมอาคารของญี่ปุ่นได้รับการปรับปรุงอีกครั้ง โดยมุ่งให้ครอบคลุมความปลอดภัยที่เพิ่มมากขึ้น เช่น ระหว่างปี 1979-2009 เมืองชิสุโอกะเพียงแค่เมืองเดียวได้รับเงินอุดหนุนจากรัฐบาลให้ปรับปรุงความปลอดภัยของโรงเรียน, โรงพยาบาล และสวัสดิการเป็นจำนวนเงินกว่า4พันล้านดอลล่าร์สหรัฐ[21] ซึ่งนี่ถือเป็นเป็นการแสดงให้เห็นว่าการให้ความสำคัญของญี่ปุ่นต่อประเด็นด้านภัยพิบัติมิใช่ให้ความสำคัญเฉพาะผลกระทบที่เกิดขึ้นภายในเมืองหลวงหรือเขต

---

disaster/manuscripts/session-1/how-resilient-is-japan-response-and-recovery-lessons-from-the-1995-kobe-and-the-2011-tohoku-disasters/ [17 DEC 2015]

[19] Government of Japan, "National Report of Japan on Disaster Reduction for the World Conference on Disaster Reduction(Kobe-Hyogo, Japan, 18-22 January 2005),"(2005), pp.2.

[20] Mike Green, Strategic Implications of Japan's Disaster [Online] Available from: http://foreignpolicy.com/2011/03/16/strategic-implications-of-japans-disaster/ [21 April 2015]

[21] Emily Rauhala, How Japan Became a Leader in Disaster Preparation [Online] Available from: http://content.time.com/time/world/article/0,8599,2058390,00.html [19 DEC 2015]

อุตสาหกรรมเท่านั้น หากแต่ความมั่นคงของประชากรในภูมิภาคต่างๆของประเทศก็ถือเป็นสิ่งสำคัญที่รัฐมิอาจมองข้ามไป

3.2.1 ปฏิบัติการการบรรเทาภัยพิบัติของญี่ปุ่นในต่างประเทศ

ปฏิบัติการการบรรเทาภัยพิบัติของญี่ปุ่น (Japan Disaster Relief : JDR) ถือกำเนิดขึ้นครั้งแรกเมื่อปลายทศวรรษ 1970 เมื่อครั้งที่ทีมแพทย์ของญี่ปุ่นได้ถูกจัดส่งไปเพื่อช่วยเหลือผู้ลี้ภัยในกัมพูชา โดยในเดือนกันยายนปี 1987 กฎหมายการบรรเทาพิบัติของญี่ปุ่นได้ถูกตราขึ้นอย่างเป็นทางการเพื่อเพิ่มระบบการจัดส่งทีมให้ความช่วยเหลือและผู้เชี่ยวชาญไปยังพื้นที่ประสบภัย ต่อมาในปี 1992 กฎหมายดังกล่าวได้ถูกแก้ไขบางส่วนภายหลังจากที่รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศได้หารือกับรัฐมนตรีกระทรวงกลาโหมที่ตระหนักตรงกันว่าการส่งทีม SDF ต้องดำเนินการให้สอดคล้องกับความรุนแรงในพื้นที่ประสบภัย ทั้งภายในประเทศและต่างประเทศ[22] เช่น การค้นหาและให้ความช่วยเหลือผู้ประสบภัยไม่ว่าจะเป็นบนเรือหรือเครื่องบิน, การช่วยบรรเทาภัยน้ำท่วม, การเข้ารักษาทางการแพทย์(รักษาพยาบาล), การป้องกันการแพร่ระบาดของเชื้อโรค, การให้บริการน้ำประปา, และการขนส่งบุคลากรเจ้าหน้าที่และสินค้าเพื่อความช่วยเหลือ เป็นต้น โดยชาวญี่ปุ่นให้ความสนับสนุนปฏิบัติการให้ความช่วยเหลือด้านภัยพิบัติของ JSDF เป็นอย่างยิ่งเนื่องจากต่างพากันมองว่าญี่ปุ่นสามารถใช้ประสบการณ์ตรงของญี่ปุ่นที่ผ่านมาในการเข้ามาให้ความช่วยเหลือแก่ประเทศอื่นๆที่ประสบภัยได้อย่างตรงจุด

JSDF ได้รับหน้าที่ปฏิบัติการบรรเทาภัยพิบัติระหว่างประเทศในฐานะส่วนหนึ่งของนโยบายภารกิจความร่วมมืออย่างสันติระหว่างประเทศ โดยมีวัตถุประสงค์ที่จะเพิ่มการมีส่วนร่วมด้านมนุษยธรรมและปรับปรุงสภาพแวดล้อมด้านความมั่นคงระหว่างประเทศ โดยปฏิบัติการที่ผ่านมาด้านภัยพิบัติของ JSDF มีดังนี้

ตารางที่ 3.1 การให้ความช่วยเหลือของJSDFตั้งแต่ปี 1991-2006

ช่วงเวลา	ภัยพิบัติ	การส่งหน่วยบุคลากรช่วยเหลือ
กันยายน-พฤศจิกายน 1991	แผ่นดินไหวในทิศตะวันตกเฉียงเหนือของตุรกี	ด้านการแพทย์ 80 คน/การขนส่งทางอากาศ 105 คนการขนส่งทางทะเล 426 คน
พฤศจิกายน-ธันวาคม 1998	พายุเฮอริเคนในฮอนดูรัส	ด้านการแพทย์ 80 คน/การขนส่ง

[22] JICA , *“Emergency Disaster Relief”* . [Online] Available from:https://www.jica.go.jp/english/our_work/types_of_assistance/emergency.html [17 April 2017]

		ทางอากาศ 105 คน
กุมภาพันธ์ 2001	แผ่นดินไหวในอินเดีย	ช่วยเหลือทางเทคโนโลยี 16 คน การขนส่งทางอากาศ 426 คน
ธันวาคม2003-มกราคม2004	แผ่นดินไหวในตะวันออกเฉียงใต้ของอิหร่าน	การขนส่งทางอากาศ 31 คน
ธันวาคม2004-มกราคม2005	สึนามิในประเทศไทย	S&R 590 คน
ธันวาคม2004-มกราคม2005	แผ่นดินไหวและสึนามิที่เกาะสุมาตราประเทศอินโดนีเซีย	หน่วยประสานงาน 22 คน/ด้านการแพทย์และการขนส่งทางอากาศ 228 คน/การขนส่งทางทะเล 593 คน
สิงหาคม 2005	เกิดอุบัติเหตุเรือดำน้ำใน Kamchatka ประเทศรัสเซีย	S&R 346 คน
ตุลาคม-ธันวาคม 2005	แผ่นดินไหวในประเทศปากีสถาน	การขนส่งทางอากาศ 147 คน/ การขนส่งโดยเครื่องบิน 114 คน
พฤศภาคม-มิถุนายน 2006	แผ่นดินไหวในอินโดนีเซีย	ด้านการแพทย์ 50 คน/ ด้านการช่วยเหลือ 100 คน/ การขนส่งทางอากาศ 34 คน

ที่มา: Major General Kazuya HAYASHI, International Disaster Relief Activities: Japan's Efforts and Issues on Multilateral Cooperation [Online] Available from: http://aseanregionalforum.asean.org/files/Archive/14th/10th_ASEAN_Regional_Forum/topic(9)

ทั้งนี้ปฏิบัติการ การบรรเทาภัยพิบัติระหว่างประเทศของ JSDF อาจดำเนินการที่มีรูปแบบแตกต่างกันตามปัจจัยต่างๆที่เกิดขึ้น เช่น ขนาดของภัยพิบัติ, ระดับของความเสียหาย และการแสดงความต้องการของประเทศที่ได้รับผลกระทบ เป็นต้น แต่รายงานที่ผ่านมาของ JSDF ต่อการดำเนินการการบรรเทาภัยพิบัติภายในประเทศได้แสดงให้เห็นว่าการทำงานของ JSDF ได้ดำเนินงานร่วมกับหลายส่วนด้วยเช่นกัน อาทิ การบริการทางการแพทย์(การปฐมพยาบาลเบื้องต้นและการป้องกันการแพร่ระบาด) , การขนส่งสินค้า ผู้ป่วย และการบรรเทาภัยพิบัติเฉพาะบุคคลผ่านทางเฮลิคอปเตอร์, และสร้างความมั่นใจได้ว่าน้ำประปาที่ใช้สามารถนำมาอุปโภค-บริโภคได้อย่างสะอาด[23]

[23] Major General Kazuya HAYASHI, International Disaster Relief Activities: Japan's Efforts and Issues on Multilateral Cooperation [Online] Available from:

กล่าวคือ ทางบก (Ground Self Defense Force : GSDF) ในรูปแบบการค้นหาและการให้ความช่วยเหลือเหยื่อผู้ประสบภัย ,ทางน้ำ (Maritime Self Defense Force : MSDF)ในรูปแบบการควบคุมระบบน้ำไม่ให้น้ำท่วม, การส่งทีมแพทย์เข้าให้การรักษาในพื้นที่ประสบภัย, การจัดหาน้ำให้เพียงพอต่อการอุปโภคและบริโภค และทางอากาศ (Air Self Defense Force : ASDF) ในรูปแบบการให้ความอำนวยความสะดวกต่อการขนส่งสินค้าและคน ซึ่งคนญี่ปุ่นมีความคาดหวังเป็นอย่างสูงและมีความมั่นใจอย่างยิ่งต่อปฏิบัติการการบรรเทาภัยพิบัติของ JSDFนอกจากนี้หากจะกล่าวว่า SDF เป็นตัวแสดงที่สำคัญต่อการให้ความช่วยเหลือด้านภัยพิบัติแล้วองค์กรความร่วมมือระหว่างประเทศของญี่ปุ่น (Japan International Cooperation Agency: JICA) ก็ถือเป็นผู้เกี่ยวข้องหลักที่สำคัญด้านการให้ความช่วยเหลือด้านภัยพิบัติด้วยเช่นกัน กล่าวคือ JICA ถือเป็นหน่วยงานอิสระของญี่ปุ่นที่รับหน้าที่สำคัญต่อการให้ความช่วยเหลือประเทศกำลังพัฒนาอย่างเป็นทางการโดยเฉพาะอย่างยิ่งการให้ความช่วยเหลือพิเศษต่อประเด็นความมั่นคงของมนุษย์ ทั้งการให้ความช่วยเหลือแบบให้เปล่า (Grant Aid) และความช่วยเหลือทางวิชาการ (Technical Assistance) ที่ได้ดำเนินการผ่าน ODA

รัฐบาลญี่ปุ่นมีเครื่องมือสำหรับการให้ความช่วยเหลือด้านภัยพิบัติในต่างประเทศ 3 ประการดังนี้[24]

1. ทีมบรรเทาภัยพิบัติของญี่ปุ่น (Japan Disaster Relief Team: JDR)

เมื่อกระทรวงการต่างประเทศของญี่ปุ่นได้รับการร้องขอความช่วยเหลือจากประเทศที่ประสบภัยพิบัติหรือองค์กรระหว่างประเทศ ตลอดจนพบว่าสถานการณ์ดังกล่าวจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องส่งทีมบรรเทาภัยพิบัติของญี่ปุ่นไปยังพื้นที่ประสบภัย กระทรวงการต่างประเทศญี่ปุ่นจะทำการปรึกษาร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องโดยทำการจัดส่งทีม JDR (มีผลบังคับใช้เมื่อวันที่ 16 กันยายน 1987 และที่แก้ไขเพิ่มเติมล่าสุดเมื่อวันที่ 22 ธันวาคม 2006) ให้ไปดำเนินการในพื้นที่ภายใต้ขอบเขตของกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการส่งทีมJDRอย่างเหมาะสมภายใต้การควบคุมของJICAตามคำสั่งของรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ ทั้งนี้ JDR ประกอบด้วย 5 ทีม ดังนี้ กล่าวคือ 1. ทีมกู้ภัยและค้นหา 2. ทีมทางการแพทย์ 3. ทีมผู้เชี่ยวชาญด้านภัยพิบัติ 4. ทีมรับมือกับโรคที่ติดเชื้อ 5. กองกำลังป้องกันตนเอง

---

http://aseanregionalforum.asean.org/files/Archive/14th/10th_ASEAN_Regional_Forum/topic(9) [20 DEC 2015]

[24] MOFA, *"Humanitarian Assistance / Emergency Assistance,"* http://www.mofa.go.jp/policy/emergency/. [Accessed21 September 2016]

2. การจัดเตรียมสิ่งของที่ใช้ในยามฉุกเฉิน

เมื่อรัฐบาลญี่ปุ่นได้รับการร้องขอความช่วยเหลือจากประเทศที่ประสบภัยพิบัติหรือองค์กรระหว่างประเทศ รัฐบาลญี่ปุ่นก็จะส่งเรื่องไปยัง JICA ต่อการพิจารณาจัดส่งสิ่งของไปยังพื้นที่ประสบภัย เพื่อที่จะให้ความช่วยเหลือดังกล่าวสามารถเป็นประโยชน์แก่ความต้องการได้มากที่สุด โดยสิ่งของบรรเทาภัยพิบัติที่เป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่ง อาทิ ผ้าห่ม, เต็นท์, เครื่องกรองน้ำ เป็นต้น ซึ่งแหล่งจัดส่งของบรรเทาภัยพิบัติของ JICA มี 4 แห่ง ดังนี้ สิงคโปร์, ไมอามี่(สหรัฐ), อักกรา(กานา) และดูไบ (อาหรับเอมิเรตส์)

3. ความช่วยเหลือให้เปล่ายามฉุกเฉิน

การให้ความช่วยเหลือในรูปแบบนี้จะมีลักษณะที่แตกต่างจากรูปแบบอื่นตรงที่จะเน้นให้ความช่วยเหลือในลักษณะที่มีความเร่งด่วน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการตอบรับต่อการร้องขอความช่วยเหลือของรัฐบาลหรือองค์การระหว่างประเทศบนพื้นฐานของการรวบรวมข้อมูลจากคณะผู้แทนทางการทูต โดยกระทรวงการต่างประเทศจะเป็นผู้พิจารณาจำนวนและรายละเอียดต่างๆที่เกี่ยวข้องกับการให้ความช่วยเหลือ จากนั้นกระทรวงการต่างประเทศจะรายงานผลแก่ที่ประชุมรัฐมนตรีต่อไป ทั้งนี้คณะผู้แทนทางการทูตของญี่ปุ่นจะมีการแลกเปลี่ยนหนังสือกลาง (notes verbale) กับประเทศและองค์การระหว่างประเทศที่ได้รับผลกระทบจากสถานการณ์ดังกล่าว โดยรัฐบาลญี่ปุ่นจะเข้ามามีส่วนช่วยในการให้ความช่วยเหลือต่อไป

ทั้งนี้เป็นที่ยอมรับโดยทั่วกันว่าบทบาทด้านกองกำลังของญี่ปุ่นถือว่ามีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการบรรเทาภัยพิบัติให้เป็นไปได้อย่างทันท่วงที อาทิ ความรวดเร็วและการปฏิบัติการได้อย่างคล่องแคล่วตามคำสั่งการ ซึ่งสิ่งนี้ถือเป็นปัจจัยที่สำคัญยิ่งที่ทำให้ปฏิบัติการนั้นดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลต่อการตอบสนองต่อภัยพิบัติทางธรรมชาติ ซึ่งความร่วมมือระดับพหุภาคี การประสานงาน และการวางแผนต่อการให้ความช่วยเหลือระดับระหว่างประเทศถือว่ามีความสำคัญเช่นเดียวกับการให้ความช่วยเหลือผู้ประสบภายในประเทศของญี่ปุ่น ด้วยเหตุนี้เพื่อแสดงให้เห็นถึงระดับการให้ความช่วยเหลือด้านภัยพิบัติของญี่ปุ่นในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ผู้วิจัยจึงจำแนกระดับการให้ความช่วยเหลือของญี่ปุ่นด้านภัยพิบัติเป็น 2 ระดับ ได้แก่ การให้ความช่วยเหลือก่อนประสบภัยพิบัติ และ การให้ความช่วยเหลือหลังประสบภัยพิบัติ

3.2.1.1 การให้ความช่วยเหลือก่อนประสบภัยพิบัติ

ระดับการให้ความช่วยเหลือของญี่ปุ่นแก่ภูมิภาคในช่วงก่อนประสบภัยพิบัตินั้น ญี่ปุ่นได้ดำเนินการเข้ามามีส่วนร่วมผ่านการจัดฝึกอบรมผู้เชี่ยวชาญให้ทั้งฝ่ายญี่ปุ่นและอาเซียนได้

แลกเปลี่ยนบุคลากรระหว่างกัน รวมทั้งการเปลี่ยนเยาวชนดูงาน แลกเปลี่ยนความรู้ทางด้านการป้องกันภัยพิบัติ ณ ประเทศญี่ปุ่นภายใต้โครงการ JENESYS นอกจากนี้ทั้งสองฝ่ายยังได้จัดประชุมสัมมนาระหว่างกันในประเด็นด้านภัยพิบัติอย่างต่อเนื่องในทุกๆปีเพื่อให้การดำเนินงานของทั้งสองไม่เกิดความชะงักงันและดำเนินความสัมพันธ์ไปในระยะยาว อาทิ การสัมมนาในประเด็นการจัดการภัยพิบัติญี่ปุ่น-อาเซียน JICA ของญี่ปุ่นได้ทำหน้าที่เป็นผู้ร่วมจัดสัมมนาดังกล่าวร่วมกับศูนย์ AHA ปี 2011, การประชุมเชิงปฏิบัติการอาเซียน-ญี่ปุ่นเกี่ยวกับการประยุกต์ใช้ข้อมูลดาวเทียมต่อการใช้งานในสถานการณ์ภัยน้ำท่วมในปี 2012, กรอบการเจรจา ASEAN-Japan dialogue agenda ที่มีการประยุกต์ใช้วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีในการเตรียมความพร้อมเพื่อรับมือต่อสถานการณ์ภัยพิบัติ และ ยกระดับความเป็นหุ้นส่วนทางยุทธศาสตร์ด้านภัยพิบัติระหว่างญี่ปุ่น-อาเซียนในปฏิญญาบาหลี ปี 2011 ภายใต้ยุทธศาสตร์ที่สำคัญ 5 ประการ อันได้แก่ การส่งเสริมสันติภาพ, เสถียรภาพ, ความเจริญรุ่งเรือง, สร้างสังคมที่มีความยืดหยุ่นในการปรับตัวต่อภัยพิบัติ และการรับมือกับความท้าทายในระดับโลกและระดับภูมิภาคร่วมกัน นอกจากนี้แล้วญี่ปุ่นยังได้เข้ามาร่วมพัฒนาเครือข่ายในภูมิภาคเพื่อเตรียมพร้อมรับมือและบรรเทาภัยพิบัติโดยให้ AHA เป็นศูนย์กลางตลอดจนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการให้ความช่วยเหลือเป็นจำนวนเงินกว่า 11 ล้านดอลล่าร์สหรัฐแก่อาเซียน เท่านั้นไม่พอญี่ปุ่นยังได้เข้ามาจัดตั้งกองทุนอาเซียน-ญี่ปุ่น (Japan-ASEAN Integration Fund) เพื่อส่งเสริมความร่วมมือด้านการจัดการภัยพิบัติ และการให้ความช่วยเหลือซึ่งกันและกันเมื่อเกิดภาวะฉุกเฉิน[25]

3.2.1.2 การให้ความช่วยเหลือหลังประสบภัยพิบัติ

ระดับการให้ความช่วยเหลือของญี่ปุ่นแก่ภูมิภาคในช่วงหลังประสบภัยพิบัตินั้น ญี่ปุ่นได้เข้ามาให้ความช่วยเหลือโดยการจัดส่งทีมกู้ภัยผ่านกองกำลังป้องกันตนเอง (SDF) และจัดส่งทีมแพทย์เข้ามาให้การรักษายังพื้นที่ประสบภัยเพื่อค้นหาและให้ความช่วยเหลือเหยื่อผู้ประสบภัยตลอดจนอำนวยความสะดวกต่อการขนส่งคนและสิ่งของอุปโภคบริโภคเพื่อการบรรเทาภัยพิบัติผ่านทางเฮลิคอปเตอร์ นอกจากนี้ญี่ปุ่นยังได้เข้ามาให้ความช่วยเหลือทางการเงินที่เป็นการให้ความช่วยเหลือแบบให้เปล่า (Grant Aid) และความช่วยเหลือทางวิชาการ (Technical Assistance)ด้วยเช่นกัน

---

[25] คมชัดลึก, *"เปิดสถิติสำคัญเกี่ยวกับประชุมอาเซียน"* [Online] Available from: http://www.komchadluek.net/news/politic/34188 [Accessed 25 Oct 2552]

3.2.2 พัฒนาการกรอบทางยุทธศาสตร์ของญี่ปุ่นต่อการให้ความช่วยเหลือภัยพิบัติในต่างประเทศ

ภายหลังจากที่กองกำลังป้องกันตนเองของญี่ปุ่นสามารถมีส่วนร่วมในปฏิบัติการบรรเทาภัยพิบัติในต่างประเทศได้นับตั้งแต่ปี 1992 ประเทศต่างๆในเอเชียก็ได้รับความช่วยเหลือจากปฏิบัติการให้ความช่วยเหลือด้านมนุษยธรรมและการบรรเทาภัยพิบัติ (Humanitarian Assistance and Disaster Relief : HA/DR) ทั้งนี้ภายหลังจากที่ SDF ปฏิบัติการครั้งแรกในปี 1998 กองกำลังป้องกันตนเองของญี่ปุ่นได้มีส่วนร่วมในปฏิบัติการในต่างประเทศถึง 13 ครั้ง เช่น เฮติในปี 2010, นิวซีแลนด์ในปี 2011 นอกจากนี้ตั้งแต่ปี 2012 กระทรวงกลาโหมของญี่ปุ่นยังได้แบ่งปันผู้เชี่ยวชาญด้าน HA/DR มายังประเทศต่างๆในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เช่น เวียดนาม ติมอร์ตะวันออก และกัมพูชา เป็นต้น ซึ่งการให้ความช่วยเหลือของญี่ปุ่นดังกล่าวถือเป็นปัจจัยสนับสนุนที่สำคัญที่ส่งเสริมให้ความสัมพันธ์ทางยุทธศาสตร์ระหว่างญี่ปุ่นและอาเซียนมีความแนบแน่นขึ้นนับตั้งแต่ปี 2001-2011 ญี่ปุ่นได้ให้ความช่วยเหลือแก่ต่างประเทศผ่านประเด็นด้านภัยพิบัติราวๆประมาณ 55,000 ล้านดอลล่าร์สหรัฐ ซึ่งล้วนเกี่ยวข้องกับการให้ความช่วยเหลือทางด้านเทคนิค, ความช่วยเหลือด้านเงินกู้ และโครงการความช่วยเหลือฉุกเฉิน[26] นอกจากนี้ ญี่ปุ่นยังได้แสดงบทบาทผู้นำด้านภัยพิบัติในปี 1988 ผ่านการจัดตั้งศูนย์ภัยพิบัติเอเชียขึ้นที่เมืองโกเบประเทศญี่ปุ่น ตลอดจนเป็นประธานจัดการประชุมสหประชาชาติว่าด้วยการลดภัยพิบัติทั้ง 3 ครั้ง กล่าวคือปี 1994 , ปี 2005 และปี 2015 ซึ่งการประชุมดังกล่าวก็ได้ก่อให้เกิดกรอบการดำเนินงาน 3 กรอบที่สำคัญดังนี้ 1. กรอบยุทธศาสตร์โยโกฮามา (Yokohama Strategy and Plan of Action for a Safer World 1994-2005) 2. กรอบการดำเนินงานเฮียวโกะ (Hyogo Framework for Action: HFA 2005-2015) และ 3. กรอบการดำเนินงานเซนได (Sendai Framework for Disaster Risk Reduction 2015-2030) ตามลำดับ เพื่อใช้เป็นหลักปฏิบัติสากลต่อการเป็นแนวทางที่ทุกๆประเทศสมาชิกจะร่วมกันดำเนินการเพื่อลดความเสียหายที่อาจจะเกิดขึ้นจากภัยพิบัติ

---

[26] Hideshi Futori, "Japan's Disaster Relief Diplomacy: Fostering Military Cooperation in Asia," *Asia Pacific bulletin* 213(2013): pp.1.

ตารางที่ 3.2 กรอบการดำเนินงาน Yokohama Strategy, Hyogo Framework และ Sendai Framework

Yokohama Strategy 1994-2005[27]	Hyogo Framework 2005-2015[28]	Sendai Framework 2015-2030[29]
1. ประเมินความเสี่ยงอย่างเป็นขั้นตอนเพื่อที่จะสามารถนำมาใช้ได้อย่างเหมาะสมกับนโยบายการลดภัยพิบัติ 2. การป้องกันภัยพิบัติและการเตรียมความพร้อมถือเป็นสิ่งสำคัญหลักที่จำเป็นต่อการบรรเทาภัยพิบัติให้ลดลง 3. การป้องกันภัยพิบัติและการเตรียมความพร้อมควรตั้งอยู่บนการวางแผนทางนโยบายการพัฒนาระดับชาติ, ภูมิภาค, ทวิภาคี, พหุภาคี 4. การพัฒนาและการเสริมสร้างขีดความสามารถในการป้องกัน, การลดลง และการบรรเทาภัยพิบัติถือเป็นสิ่งสำคัญสูงสุดในทศวรรษนี้เพื่อที่จะสามารถเป็นพื้นฐานที่แข็งแกร่งแก่ทศวรรษต่อไป 5. การแจ้งเตือนก่อนที่ภัยพิบัติจะเกิดขึ้นและการใช้ระบบการสื่อสารโทรคมนาคมถือเป็นปัจจัยสำคัญยิ่งต่อการป้องกันและการเตรียมความพร้อมรับมือกับภัยพิบัติ 6. การดำเนินการป้องกันจะเกิด	1. ให้ความสำคัญกับการลดความเสี่ยงภัยพิบัติ 2. ปรับปรุงความเสี่ยงอันอาจเกิดขึ้นจากข้อมูลข่าวสารและการเตือนภัย 3. สร้างวัฒนธรรมและความรู้ต่อการรับมือกับภัยพิบัติ 4. ลดความเสี่ยงที่อาจจะเกิดขึ้นในพื้นที่สำคัญ 5. เสริมสร้างการเตรียมพร้อมสำหรับการรับมือกับภัยพิบัติ	1. เข้าใจความเสี่ยงที่จะเกิดขึ้นจากภัยพิบัติ 2. เสริมสร้างการบริหารและการจัดการความเสี่ยงจากภัยพิบัติ 3. ลดความเสี่ยงจากภัยพิบัติอันจะสามารถส่งผลกระทบได้ต่อภาคการลงทุน 4. เสริมสร้างการเตรียมพร้อมต่อการรับมือกับภัยพิบัติอย่างมีประสิทธิภาพตลอดจนฟื้นฟูสภาพความเสียหายให้กลับมาดียิ่งขึ้น (Build Back Better)

[27] "Yokohama Strategy and Plan of Action for a Safer World: Guidelines for Natural Disaster Prevention, Preparedness and Mitigation," in *World Conference on Natural Disaster Reduction*(Yokohama, Japan: United Nations, 1994).

[28] "Hyogo Framework for Action 2005-2015: Building the Resilience of Nations and Communities to Disasters," (Kobe, Hyogo, Japan: United Nations Office for Disaster Risk Reduction (UNISDR), 2007).

[29] UNISDR, "Sendai Framework for Disaster Risk Reduction 2015–2030,"(United Nations Office for Disaster Risk Reduction Geneva, Switzerland, 2015).

ประสิทธิภาพสูงสุดเมื่อได้ร่วมมือกันกับทุกภาคส่วน ทั้งในระดับท้องถิ่น, ภูมิภาค และระหว่างประเทศ 7. ข้อจำกัดต่างๆจะสามารถสามารถลดลงได้ผ่านการประยุกต์ใช้รูปแบบการพัฒนาที่มุ่งไปอย่างถูกเป้าหมาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งผ่านการให้ความรู้และการฝึกอบรม 8. ประชาคมระหว่างประเทศจำเป็นต้องยอมรับเงื่อนไขของการการให้ความร่วมมือทางเทคนิค(เทคโนโลยี)ที่จำเป็นต่อการป้องกันการเกิดภัยพิบัติ 9. การรักษาสิ่งแวดล้อมถือเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาอย่างยั่งยืนที่สอดคล้องกับการบรรเทาความยากจนอันได้รับผลกระทบที่เกิดขึ้นจากภัยธรรมชาติ 10. แต่ละประเทศล้วนต้องแบกรับความรับผิดชอบหลักในการปกป้องดูแลประชากร, โครงสร้างพื้นฐาน และสินทรัพย์ต่างๆภายในประเทศที่ได้รับผลกระทบจากภัยพิบัติ ดังนั้นประชาคมระหว่างประเทศควรที่จะแสดงให้เห็นถึงความร่วมมือทางการเมือง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการให้ความช่วยเหลือประเทศที่พัฒนาแล้วไปสู่ประเทศกำลังพัฒนา		

เรียบเรียงโดยผู้วิจัย

ญี่ปุ่นในฐานะประเทศที่มีความคุ้นเคยจากประสบการณ์ด้านภัยพิบัติที่ส่งผลกระทบอย่างยิ่งต่อเศรษฐกิจและสภาพชีวิตความเป็นอยู่ของประชากร นานาประเทศจึงมองว่าความพร้อมของญี่ปุ่นสามารถที่จะเป็นประเทศต้นแบบในการรับมือกับสถานการณ์เหนือความคาดเดาจากภัยพิบัติให้แก่ภูมิภาคได้ผ่านการใช้เทคนิคความรู้และการทหาร

ในการประชุมรัฐมนตรีอาเซียน-ญี่ปุ่นปี 2011 ที่ประเทศอินโดนีเซีย ถือเป็นการประชุมภายหลัง1เดือนจากที่ญี่ปุ่นได้ประสบกับแผ่นดินไหวและซึนามิครั้งใหญ่ การประชุมครั้งนี้ได้กล่าวเน้น

ย้ำถึงประเด็นความร่วมมือระหว่างอาเซียน-ญี่ปุ่นด้านการจัดการกับภัยพิบัติ โดยรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศของญี่ปุ่นนายทาเคอาคิ มัสซีโมโต ได้กล่าวแสดงให้เห็นถึงการให้ความสำคัญของญี่ปุ่นต่อความร่วมมือระหว่างญี่ปุ่นและอาเซียนด้านภัยพิบัติว่า *"การเสริมสร้างความร่วมมือในประเด็นด้านการจัดการภัยพิบัติจะเป็นส่วนหนึ่งที่สำคัญของนโยบายต่างประเทศญี่ปุ่นที่มีต่ออาเซียน"*[30] ซึ่งการยกระดับการให้ความสำคัญต่อประเด็นด้านภัยพิบัติของญี่ปุ่นต่ออาเซียนครั้งนี้มิใช่เป็นการแสดงเจตจำนงแต่เพียงฝ่ายเดียวของญี่ปุ่นเท่านั้น หากแต่การแสดงออกอย่างแข็งขันของความร่วมมือด้านภัยพิบัติของญี่ปุ่นครั้งนี้เป็นผลมาจากการเข้าให้ความช่วยเหลือของประเทศสมาชิกอาเซียนหลายประเทศที่ทำให้ญี่ปุ่นได้ตระหนักว่า อาเซียนเป็นมิตรที่ดีที่เข้าให้ความช่วยเหลือญี่ปุ่นในยามที่ยากลำบากทั้งๆที่ส่วนใหญ่ประเทศเหล่านี้ก็เป็นเพียงประเทศกำลังพัฒนา ตลอดจนทำให้ญี่ปุ่นมีความมั่นใจขึ้นว่าญี่ปุ่นยังคงเป็นมิตรที่สำคัญสำหรับอาเซียนอยู่แม้ว่าจีนจะก้าวขึ้นมาเป็นประเทศยักษ์ใหญ่ในภูมิภาคภายหลังจากญี่ปุ่นได้มีถ้อยแถลงที่จะกระชับความร่วมมือด้านการจัดการและลดความเสี่ยงด้านภัยพิบัติกับอาเซียน ญี่ปุ่นได้จัดการสัมมนาในประเด็นการจัดการภัยพิบัติญี่ปุ่น-อาเซียนขึ้นในปีเดียวกัน โดย JICA ของญี่ปุ่นได้ทำหน้าที่เป็นผู้ร่วมจัดสัมมนาดังกล่าวร่วมกับศูนย์ AHA นอกจากนี้ภายใต้เครือข่ายมหาวิทยาลัยอาเซียน (AUN) ร่วมกับประเทศญี่ปุ่นผ่านเครือข่ายการศึกษาวิศวกรรมเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (SEED-Net) JICA ยังได้ให้การสนับสนุนการประชุมเชิงปฏิบัติการอาเซียน-ญี่ปุ่นเกี่ยวกับการประยุกต์ใช้ข้อมูลดาวเทียมต่อการใช้งานในสถานการณ์ภัยน้ำท่วมในปี 2012 ด้วยเช่นกัน ทั้งนี้ ปี 2012 ถือว่าเป็นปีแรกของเอเชียที่มีค่าใช้จ่ายด้านการป้องกันภัยพิบัติที่มากกว่าประเทศในยุโรป แต่อย่างไรก็ตามเอเชียก็ไม่ได้มีสถาบันความมั่นคงระดับพหุภาคีอย่างเช่น NATO มาปฏิบัติการร่วมกัน ด้วยเหตุนี้เองช่วงเวลานี้จึงทำให้การให้ความช่วยเหลือด้านมนุษยธรรมและการบรรเทาภัยพิบัติในเอเชีย ตลอดจนการแสดงบทบาทนำของญี่ปุ่นในสถาบันพหุภาคีจึงเป็นปัจจัยสำคัญต่อการพิจารณาต่อการแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์กับประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงในลักษณะ network among spoke

นอกจากนี้ความร่วมมือระหว่างอาเซียน-ญี่ปุ่นด้านการจัดการภัยพิบัติ ญี่ปุ่นยังได้ให้ความสำคัญกับกรอบการเจรจา ASEAN-Japan dialogue agenda ที่ประยุกต์ใช้วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีในการเตรียมความพร้อมเพื่อรับมือต่อสถานการณ์ภัยพิบัติด้วย เช่น การใช้ระบบดาวเทียมเพื่อระบุและแบ่งปันข้อมูล เป็นต้น โดยการนี้เองญี่ปุ่นจึงได้เข้ามาร่วมพัฒนาเครือข่ายในภูมิภาคเพื่อ

---

[30] MOFA, *"Special Asean-Japan Ministerial Meeting: Building Solidarity and Strengthening Cooperation on Disaster Management in Japan-Asean Relations"* [Online] Available from: http://www.mofa.go.jp/region/asia-paci/asean/sajmm/sajmm1104.html [7 JAN 2016]

เตรียมพร้อมรับมือและบรรเทาภัยพิบัติโดยให้ AHA เป็นศูนย์กลางตลอดจนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการให้ความช่วยเหลือเป็นจำนวนเงินกว่า 11 ล้านดอลล่าร์สหรัฐแก่อาเซียน รวมทั้งยังได้จัดตั้งกองทุนอาเซียน-ญี่ปุ่น โดยมีจุดประสงค์ที่จะให้กองทุนนี้เป็นประโยชน์ต่อการเข้ามาจัดส่งสิ่งของที่จำเป็นต่อการบรรเทาภัยพิบัติให้เป็นไปอย่างรวดเร็ว[31]

ทุกวันนี้สถานการณ์ภัยพิบัติไซโคลนนากีสในเมียนมาร์ต่อท่าทีการรับความช่วยเหลือของเมียนมาร์และบทบาทของอาเซียนต่อการแสดงการให้ความช่วยเหลือแก่เพื่อนมนุษย์ยังถือเป็นประเด็นตัวอย่างสำคัญต่อการเข้าให้ความช่วยเหลือแก่ต่างประเทศ ซึ่งจากเหตุการณ์ดังกล่าวที่แก้ปัญหาผ่านการทำข้อตกลงไตรภาคี (Tripartite Core Group : TCG) อันประกอบด้วยรัฐบาลเมียนมาร์, UN และอาเซียนได้ทำให้ญี่ปุ่นนำมาใช้เป็นบทบัญญัติของญี่ปุ่นต่อการให้ความสนับสนุนขีดความสามารถของประเทศสมาชิกอาเซียนใหม่ ได้แก่ กัมพูชา, สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว, เมียนมาร์ และเวียดนาม ต่อการรับมือกับสถานการณ์ภัยพิบัติ

จากสถานการณ์ภัยพิบัติที่เกิดขึ้นปัจจุบันได้แสดงให้เห็นว่าการเตรียมพร้อมรับมือกับสถานการณ์ภัยพิบัติ (disaster preparedness) ถือเป็นประเด็นที่มีความสำคัญมากกว่าการจัดการกับภัยพิบัติ (disaster management) เนื่องจากการจัดการกับภัยพิบัติไม่สามารถเป็นวิธีการที่จะรับมือกับเหตุภัยได้อย่างฉับพลันหรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคือเป็นการดำเนินการที่เน้นการแก้ไขปัญหาเพียงแค่ภายหลังประสบภัยพิบัติเท่านั้น แต่การที่เราจะสามารถบรรเทาให้ภัยพิบัตินั้นให้มีความรุนแรงที่น้อยลงเราควรที่จะให้ความสำคัญอย่างเพิ่มขึ้นเกี่ยวกับการลดความเสี่ยงจากภัยพิบัติโดยการเสริมสร้างการเตรียมพร้อมรับมือกับภัยพิบัติในทุกๆช่วงเวลาให้เป็นไปอย่างทันถ่วงที ด้วยเหตุนี้เองจึงทำให้ความเป็นหุ้นส่วนทางยุทธศาสตร์ด้านภัยพิบัติระหว่างญี่ปุ่น-อาเซียนได้ยกระดับเพิ่มขึ้นในปฏิญญาบาหลี ปี 2011 ภายใต้ยุทธศาสตร์ที่สำคัญ 5 ประการ อันได้แก่ การส่งเสริมสันติภาพ, เสถียรภาพ, ความเจริญรุ่งเรือง, สร้างสังคมที่มีความยืดหยุ่นในการปรับตัวต่อภัยพิบัติ และการรับมือกับความท้าทายในระดับโลกและระดับภูมิภาคร่วมกัน โดยปฏิญญาบาหลีนี้เป็นข้อตกลงที่ทั้งสองฝ่ายมีความมุ่งมั่นที่จะสร้างความร่วมมือด้านการจัดการภัยพิบัติ โดยในปฏิญญาฉบับนี้ได้ระบุว่า

“มุ่งเสริมสร้างความร่วมมือในภูมิภาคด้านการเตรียมความพร้อมรับมือยามฉุกเฉิน, การให้ความช่วยเหลือด้านมนุษยธรรม และการบรรเทาภัยพิบัติผ่านการดำเนินงานภายใต้ความตกลงอาเซียนว่าด้วยการจัดการภัยพิบัติและการตอบโต้สถานการณ์ฉุกเฉิน (AADMER) เพื่อเสริมสร้างความ

---

[31] Thuzar, "Disaster Management and Humanitarian Action in Southeast Asia: Opportunities for an Asean-Japan Coordinated Approach," pp.304.

แข็งแรงของการประสานงานกับศูนย์ AHA โดยการแบ่งปันประสบการณ์และบทเรียนการดำเนินงาน, การฝึกอบรม และการเสริมสร้างศักยภาพต่อการการแบ่งปันข้อมูลบนระบบร่วมกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเครือข่ายการจัดการภัยพิบัติสำหรับภูมิภาคอาเซียนของญี่ปุ่น"

ซึ่งปฏิญญาฉบับนี้ได้เปิดกว้างสำหรับการสนับสนุนให้ AHA ของญี่ปุ่นเข้ามาเป็นโครงข่ายที่สำคัญของอาเซียนต่อการจัดการและรับมือกับภัยพิบัติ นอกจากนี้ปฏิญญาดังกล่าวยังได้ตระหนักถึงการให้ความสำคัญต่อการปฏิสัมพันธ์ระหว่าง people to people รวมทั้งยังได้เรียกร้องให้ดำเนินการร่วมกันในประเด็นปัญหาท้าทายใหม่ต่อโลก เช่น การเปลี่ยนแปลงของสภาพภูมิอากาศอันส่งผลให้เกิดปัญหาภัยพิบัติทางธรรมชาติอื่นๆตามมา ไม่ว่าจะเป็น ภาวะน้ำท่วมอย่างฉับพลัน, พายุไซโคลน, ซึนามิ, ภัยแล้ง, การเปลี่ยนแปลงของฤดูกาล เป็นต้น[32]

ทั้งนี้ จะเห็นได้ว่าแผนปฏิบัติการอาเซียน-ญี่ปุ่นปี 2011-2015 ภายใต้ปฏิญญาบาหลีดังกล่าวได้ให้ความสำคัญอย่างยิ่งเกี่ยวกับการสร้างสังคมที่มีความพร้อมด้านภัยพิบัติ โดยมุ่งให้คนเป็นศูนย์กลางของกระบวนการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการสร้างชุมชนขนาดใหญ่ที่มีความพร้อมด้านภัยพิบัติให้เกิดขึ้น ซึ่งจากความชำนาญและประสบการณ์ของญี่ปุ่นที่มีอยู่อย่างมากถือเป็นส่วนสำคัญที่จะสามารถถ่ายทอดจุดร่วมที่มีอยู่นี้ให้แก่อาเซียนได้[33] เพราะฉะนั้น การที่ญี่ปุ่นและอาเซียนมีความร่วมมือกันด้านภัยพิบัตินี้เองสิ่งนี้จะสามารถเป็นส่วนสำคัญต่อการสร้างสังคมและชุมชนที่มีความพร้อมต่อการรับมือกับภัยพิบัติได้มากขึ้นทั้งในเอเชียตะวันออกและเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

สรุป

จากการพิจารณาบทบาทการให้ความช่วยเหลือด้านภัยพิบัติของญี่ปุ่นในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้แล้วพบว่า ญี่ปุ่นถือเป็นประเทศมหาอำนาจลำดับแรกๆที่เข้ามาให้ความสำคัญกับประเด็นความมั่นคงของมนุษย์ในภูมิภาค ซึ่งประเด็นเรื่องภัยพิบัติสามารถเปิดโอกาสให้กองกำลังป้องกันตนเองของญี่ปุ่นเข้ามาแสดงศักยภาพในบริบทระหว่างประเทศได้มากขึ้นโดยเฉพาะอย่างยิ่งต่อการเข้ามาเสริมสร้างการทำงานร่วมกันกับสหรัฐภายใต้ปฏิบัติการ Tomodachi

---

[32] Rachel Roach, "Dried up, Drowned Out: Voices from the Developing World on a Changing Climate," *Teddington, Middlesex, UK: Tearfund* (2005).

[33] ASEAN, *"Asean-Japan Plan of Action 2011-2015*" [Online] Available from: www.asean.org/archive/documents/19th%20summit/JP-PoA.pdf [30 DEC 2015]

ทั้งนี้ ระดับการเข้ามาปฏิบัติการให้ความช่วยเหลือของญี่ปุ่นด้านภัยพิบัติ ญี่ปุ่นได้พิจารณาจากขนาดและความเสียหายของภัยพิบัติ ซึ่งการให้ความช่วยเหลือของญี่ปุ่นประกอบด้วยทางบก ทางน้ำ และทางอากาศ ซึ่งหน่วยงานของญี่ปุ่นที่มีบทบาทอย่างสำคัญนอกจาก SDF แล้วก็คือ JICA ทั้งนี้สามารถจำแนกการให้ความช่วยเหลือด้านภัยพิบัติของญี่ปุ่นออกได้เป็น 2 ช่วง คือ ก่อนประสบภัยพิบัติ และหลังประสบภัยพิบัติ เพื่อให้เกิดความต่อเนื่องของการให้ความช่วยเหลือ เนื่องจากสถานการณ์ภัยพิบัติเป็นสถานการณ์ที่ต้องเฝ้าระวังอยู่เสมอ ในขณะเดียวกันก็ต้องเตรียมพร้อมให้อย่างเท่าทันเมื่อสถานการณ์ได้เกิดขึ้น

การให้ความสำคัญต่อประเด็นด้านภัยพิบัติของญี่ปุ่นและอาเซียนถือเป็นการแสดงให้เห็นถึงการให้ความสำคัญของทั้งสองที่ตระหนักตรงกันถึงความสำคัญในส่วนนี้พร้อมกันว่าเป็นภัยคุกคามที่สำคัญยิ่งต่อการพิจารณา ดังจะเห็นได้จากพัฒนาการกรอบทางยุทธศาสตร์ของญี่ปุ่นด้านภัยพิบัติที่มีการยกระดับการใช้งานให้เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง กล่าวคือ กรอบยุทธศาสตร์โยโกฮามา (Yokohama Strategy and Plan of Action for a Safer World 1994-2005) 2. กรอบการดำเนินงานเฮียวโกะ (Hyogo Framework for Action: HFA 2005-2015) และ 3. กรอบการดำเนินงานเซนได (Sendai Framework for Disaster Risk Reduction 2015-2030) ตามลำดับ เพื่อใช้เป็นหลักปฏิบัติสากลต่อการเป็นแนวทางที่ทุกๆประเทศสมาชิกจะร่วมกันดำเนินการเพื่อลดความเสียหายที่อาจจะเกิดขึ้นจากภัยพิบัติ นอกจากนี้ภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้และญี่ปุ่นยังมีมุมมองที่ตรงกันว่าความร่วมมือด้านภัยพิบัตินี้เองจะสามารถเป็นเครื่องมือที่นำไปสู่ความร่วมมือระหว่างกันในด้านอื่นๆต่อไป

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
Chulalongkorn University

บทที่ 4
การใช้บทบาทด้านการบรรเทาภัยพิบัติเป็นเครื่องมือ Soft Balancing ของญี่ปุ่น ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

เมื่อเริ่มศตวรรษที่ 21 เป็นต้นมา อำนาจและอิทธิพลของญี่ปุ่นได้ถูกตัวแสดงอื่นๆเข้ามาท้าทายมากขึ้นอย่างต่อเนื่องจนทำให้สถานะของประเทศญี่ปุ่นไม่ได้รับการขนานนามว่าเป็นเจ้าแห่งเอเชียตะวันออกแต่เพียงผู้เดียวอีกต่อไป ทั้งนี้อิทธิพลและสถานะของญี่ปุ่นที่มีต่อประเทศในอาเซียนก็ถูกท้าทายเพิ่มขึ้นเช่นกันจากการผงาดขึ้นมาของจีนในภูมิภาคจนทำให้ “software aid[1]”ได้เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของเครื่องมือทางการทูตที่สำคัญต่อการให้ ODA ของญี่ปุ่นในช่วงหลังสงครามเย็น ซึ่งการให้ความช่วยเหลือดังกล่าวถือเป็นเครื่องมือการสานสัมพันธ์ทางการทูตที่ดำเนินควบคู่กับการแสดงบทบาทของญี่ปุ่นในภูมิภาคให้คงอยู่ต่อไป[2]ทั้งนี้ ODA ของญี่ปุ่นได้เข้ามาแสดงบทบาทสำคัญต่อการสร้างขีดความสามารถด้านความมั่นคง โดยประเทศฟิลิปปินส์และเวียดนามถือเป็นประเทศที่ญี่ปุ่นใช้ ODA ในการดำเนินความสัมพันธ์อย่างโดดเด่นในภูมิภาค[3]

หลังการเข้ามาดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีสมัยที่สองนายชินโซอาเบะ ได้วางยุทธศาสตร์การต่างประเทศใหม่ต่อภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้อันเนื่องมาจากศักยภาพของญี่ปุ่นที่ถูกจำกัดและการเพิ่มขึ้นของตัวแสดงอื่น ท่าทีดังกล่าวของญี่ปุ่นนี้เองจะสามารถเอื้อผลประโยชน์ให้แก่ญี่ปุ่นในอนาคตไปพร้อมๆกันผ่านนโยบายต่างประเทศของญี่ปุ่นที่มีต่อเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ปัจจุบันได้เปลี่ยนจากการให้ความสำคัญกับมิติเศรษฐกิจ-สังคมสู่มิติด้านความมั่นคงและการเมือง นอกจากนี้เพื่อถ่วงดุลทางอำนาจกับจีนทางอ้อม ญี่ปุ่นจึงได้หันมาให้ความสำคัญกับประเด็นความมั่นคงรูปแบบใหม่เพื่อเป็นเครื่องมือแสวงหาหุ้นส่วนทางยุทธศาสตร์เพิ่มเติมทางอ้อมกับประเทศต่างๆในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

---

[1] Software aid คือ การให้ความช่วยเหลือเพื่อพัฒนาทรัพยากรมนุษย์และโครงสร้างทางสถาบันต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมโดยมีความเกี่ยวข้องกับการให้ข้อมูลและความรู้ โดยส่วนใหญ่มักจะอยู่ในรูปแบบของการฝึกอบรมและการให้คำแนะนำเชิงนโยบาย โดยมีความแตกต่างจาก Hardware aid ที่เป็นความช่วยเหลือที่มีความเกี่ยวข้องกับการก่อสร้างและการให้อุปกรณ์ที่เห็นได้จากลักษณะทางกายภาพ

[2] Tomoko Fujisaki et al., "Japan as Top Donor: The Challenge of Implementing Software Aid Policy," *Pacific Affairs* 69, no. 4 (winter,1996-1997): 519.

[3] Mahar Nirmala, "Japan’s New Asean Diplomacy: Strategic Goals, Patterns, and Potential Limitations under the Abe Administration. ," *International Journal of Social Science and Humanity* 6, no. 12 (2016). 955.

โดยบทนี้ผู้วิจัยต้องการแสดงให้เห็นว่าการบรรเทาภัยพิบัติของญี่ปุ่นได้เริ่มเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของการดำเนินการทูตอย่างสร้างสรรค์อีกหนึ่งรูปแบบที่แฝงเข้ามาในการดำเนินยุทธศาสตร์ด้านความมั่นคงของญี่ปุ่นในภูมิภาคให้ประเทศผู้รับความช่วยเหลือได้เห็นว่า ประเทศญี่ปุ่นมีความชอบธรรมสามารถไว้วางใจได้เมื่อเปรียบเทียบกับประเทศมหาอำนาจอื่นๆในภูมิภาค และเป็นประเทศที่พร้อมให้ความช่วยเหลือเสมอเมื่อประเทศนั้นๆตกอยู่ในสภาวะยากลำบากจากภัยคุกคามโดยเฉพาะอย่างยิ่งภัยคุกคามที่ไม่เกี่ยวข้องกับการทหารอย่างภัยพิบัติทางธรรมชาติ ซึ่งในเวลาเดียวกันก็สามารถทำให้ญี่ปุ่นอาศัยการให้ความช่วยเหลือด้านภัยพิบัติไม่ว่าจะเป็นทั้งช่วงก่อนประสบภัยพิบัติ และหลังประสบภัยพิบัติมาสร้างความไว้วางใจแก่ประเทศในภูมิภาคเพื่อเป็นเครื่องมือสู่การสร้างหุ้นส่วนทางยุทธศาสตร์ต่อการถ่วงดุลทางอำนาจกับจีนทางอ้อมในภูมิภาคได้พร้อมกัน ทั้งนี้บทที่สี่จะแบ่งการนำเสนอออกเป็นสี่ส่วนสำคัญได้แก่ นโยบายภัยพิบัติของญี่ปุ่นต่อนัยยะทางยุทธศาสตร์ในภูมิภาค ปัจจัยผลักดันที่สำคัญของญี่ปุ่นต่อการดำเนินยุทธศาสตร์การให้ความช่วยเหลือด้านภัยพิบัติในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ network among spokes ในฐานะเครื่องมือการสร้างหุ้นส่วนทางยุทธศาสตร์ญี่ปุ่น-อาเซียน และการเพิ่มบทบาทของกองกำลังป้องกันตนเอง (SDF) กับการส่งสัญญาณที่เปลี่ยนแปลงไปของนโยบายต่างประเทศญี่ปุ่นด้านความมั่นคง

4.1 นโยบายภัยพิบัติของญี่ปุ่นต่อนัยยะทางยุทธศาสตร์ในภูมิภาค

> *“สถานการณ์โลกโดยรอบกำลังเข้ามาเปลี่ยนแปลงการดำเนินชีวิตประจำวันของญี่ปุ่นไม่เว้นแม้แต่ภัยพิบัติที่ผ่านมา(แผ่นดินไหวครั้งใหญ่ทางฝั่งตะวันออกของประเทศญี่ปุ่น) รวมไปถึงการปรากฏตัวของมหาอำนาจกำลังขยายบทบาทขึ้นด้วยเช่นเดียวกัน ด้วยเหตุนี้เองเพื่อตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงในช่วงเวลาใหม่ นโยบายต่างประเทศของญี่ปุ่นจึงต้องพร้อมต่อการตอบสนองกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างสอดคล้องผ่านแผนยุทธศาสตร์ป้องกันประเทศ (National Defense Program Guidelines) ที่ท้ายที่สุดแล้วญี่ปุ่นจะสามารถยกระดับการทำงานเพื่อสร้างกองกำลังที่พร้อมตอบสนองต่อสภาพแวดล้อมทางความมั่นคงแบบใหม่”*[4]
>
> โยะชิฮิโกะ โนะดะ อดีตนายกรัฐมนตรีของญี่ปุ่น (ค.ศ. 2011-2012)

ภายหลังจากสงครามเย็นสิ้นสุดลงญี่ปุ่นได้เปลี่ยนความสนใจจากการให้ความช่วยเหลือทางเศรษฐกิจและการลงทุนมาสู่การให้ความสำคัญต่อประเด็นการมีส่วนร่วมทางการเมืองระหว่าง

[4] อ้างใน REGINALD J. MCCLAM, "Balancing on the Pivot: How China’s Rise and Offshore Balancing Affect Japan and India’s Roles as Balancers in the 21st Century." (SCHOOL OF ADVANCED AIR AND SPACE STUDIES AIR UNIVERSITY, 2013), 52.

ประเทศ[5] ตลอดจนด้านมนุษยธรรมและความมั่นคงของมนุษย์ก็ได้เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งทางยุทธศาสตร์ที่สำคัญของญี่ปุ่นในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้อย่างชัดเจน การที่ญี่ปุ่นได้ขับเคลื่อนประเด็นนี้อย่างกระตือรือร้นเนื่องจากญี่ปุ่นตระหนักว่าสามารถนำประเด็นนี้มาเสริมสร้างความไว้วางใจและความสัมพันธ์ในทิศทางบวกแก่ภูมิภาคได้อย่างง่ายดายโดยที่ญี่ปุ่นไม่ต้องใช้กำลังและไม่ต้องลงทุนมากนัก ในทางกลับกันสามารถยังผลให้ญี่ปุ่นได้รับคะแนนความนิยมเพิ่มขึ้นจากประเทศสมาชิกในภูมิภาคโดยเฉพาะอย่างยิ่งการใช้ ODA เป็นเครื่องมือในมิติความมั่นคงของมนุษย์ที่ญี่ปุ่นมองว่าวิธีการนี้ถือเป็น “การลงทุนเพื่ออนาคต” ที่สามารถอาศัยต่อยอดผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจของญี่ปุ่นจากความร่วมมือเพื่อการพัฒนาในประเทศผู้รับความช่วยเหลือได้ในอนาคต[6]

การเข้าสู่ศตวรรษที่ 21 นอกจากจะเป็นการก้าวเข้าสู่ศตวรรษใหม่แล้วยังถือเป็นการก้าวสู่การเปลี่ยนผ่านทางอิทธิพลที่ภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ได้เข้ามาเป็นพื้นที่สำคัญทางยุทธศาสตร์ (geo-politic) การแข่งขันของประเทศมหาอำนาจมากมายที่ต่างหวังเข้ามาแย่งชิงอิทธิพลและสัดส่วนของผลประโยชน์ในภูมิภาค สำหรับญี่ปุ่นก็เช่นกัน ในช่วงสงครามเย็นถือเป็นประเทศที่มีความใกล้ชิดกับภูมิภาคเสมอมาโดยเฉพาะอย่างยิ่งในฐานะหุ้นส่วนทางยุทธศาสตร์ทางเศรษฐกิจและการให้ความช่วยเหลือ แต่ภายหลังเข้าสู่ศตวรรษที่ 21 ความท้าทายต่ออิทธิพลของญี่ปุ่นในภูมิภาคก็ได้กำเนิดขึ้นเมื่อมีประเทศมหาอำนาจอื่นๆเข้ามาเป็นตัวแสดงที่ส่งผลให้อิทธิพลของญี่ปุ่นในภูมิภาคมีสัดส่วนลดลง ซึ่งประเทศที่เข้ามามีสัดส่วนเพิ่มขึ้นแทนที่ญี่ปุ่นคือ “จีน” โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเข้ามาดำเนินความสัมพันธ์กับประเทศในอนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขงซึ่งเป็นพื้นที่ที่ญี่ปุ่นมีระดับความสัมพันธ์ที่ต่ำกว่าจีน ประกอบกับช่วงเวลาที่จีนเริ่มเข้ามามีบทบาทอย่างสำคัญในภูมิภาคเป็นช่วงเวลาที่เศรษฐกิจของญี่ปุ่นกำลังซบเซาจึงทำให้อิทธิพลของญี่ปุ่นในภูมิภาคลดลงพร้อมๆกับการสูญเสียสถานะประเทศมหาอำนาจทางเศรษฐกิจ ซึ่งการที่ประเทศในภูมิภาคเคยพึ่งพิงญี่ปุ่นแต่หันเหไปทางจีนมากขึ้นผ่านการเข้ามาดำเนินความสัมพันธ์ของจีนจากการที่จีนได้เข้ามาผูกสัมพันธ์อย่างยิ่งยวดผ่านมิติการลงทุนทำให้ญี่ปุ่นได้พยายามกลับเข้ามาแสดงบทบาทในภูมิภาคเพิ่มขึ้นเช่นกัน ในมิติของการให้ความช่วยเหลือจะพบว่าจีนได้เข้ามาเป็นประเทศผู้ให้ความช่วยเหลือที่สำคัญในภูมิภาคเช่นกัน ดังจะเห็นได้จาก เมื่อเกิดมหาอุทกภัยครั้งใหญ่ในประเทศไทยในปี 2011 ประเทศที่ให้ความช่วยเหลือแก่ไทยมากที่สุดคือจีน และเรื่องปัญหาโครงการจำนำข้าวของไทย จีนก็รู้ดีว่ารัฐบาลไทยประสบปัญหา

---

[5] Fenna Egberink and Frans-Paul van der Putten, "Asean and Relations among the Great Powers," in *Asean, China's Rise and Geopolitical Stability in Asia.*(The Hague: Netherlands Institute of International Relations "Clingendael", 2011), 34.

[6] MOFA, "*Development Cooperation as Investment in the Future(Overview of Japan's Oda White Paper 2013)*" [Online] Available from: http://www.mofa.go.jp/files/000031647.pdf [

หนัก นายกรัฐมนตรีจีนจึงเสนอซื้อข้าวจากไทยเพิ่มขึ้นจากที่เคยตกลงไว้ใน MOU ซึ่งมีคนวิพากษ์วิจารณ์กันว่าจริงบ้างไม่จริงบ้างการที่จีนให้ความช่วยเหลือเช่นนี้ไม่ได้หมายความว่าไม่หวังประโยชน์อะไร แต่เป็นการหวังผลในระยะยาว อย่างน้อยก็ทำให้คนไทยรับรู้ว่าจีนเป็นมิตรที่ใกล้ชิด ดังนั้นญี่ปุ่นจึงต้องแข่งกับจีนในเรื่องการให้ความช่วยเหลือ[7] ด้วยเหตุนี้เองเพื่อรักษาผลประโยชน์และบทบาทของญี่ปุ่นในภูมิภาคให้คงอยู่ญี่ปุ่นจึงได้ยกระดับนโยบายของญี่ปุ่นแก่ภูมิภาคให้เพิ่มขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งการให้ความช่วยเหลือที่ไม่ได้เป็นไปในรูปแบบเงินให้เปล่าอย่างที่เคยเป็นมาเท่านั้น แต่จะมีการส่งเสริมการพัฒนาขีดความสามารถด้านบุคลากรและประชาชนในภูมิภาคให้มีระดับการพัฒนาที่สูงขึ้น ซึ่งการให้ความช่วยเหลือด้านการบรรเทาภัยพิบัตินี้เองก็ได้เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งทางยุทธศาสตร์ของญี่ปุ่นที่มีต่อภูมิภาคเช่นกัน

ญี่ปุ่นถือเป็นประเทศหนึ่งของโลกที่มีความคุ้นเคยอย่างยิ่งต่อการเผชิญหน้ากับผลกระทบที่ได้รับจากภัยพิบัติทั้งต่อชีวิตและทรัพย์สินที่อาเซียนสามารถนำมาเป็นแบบอย่างที่ดีได้ต่อการรับมือ ช่วงเวลานี้เองจึงถือเป็นช่วงเวลาที่เหมาะสมที่ญี่ปุ่นจะเข้ามาแสดงบทบาทอย่างสำคัญในภูมิภาคต่อการสร้างสถาบันพหุภาคีในการให้ความช่วยเหลือด้านมนุษยธรรมและการบรรเทาภัยพิบัติ (Humanitarian Assistance and Disaster Relief: HA/DR) ในภูมิภาค[8]

นอกจากนี้ ปัจจุบันญี่ปุ่นถือเป็นประเทศที่มีการปฏิบัติการร่วมระดับพหุภาคีภายใต้การนำของสหรัฐอยู่หลายปฏิบัติการที่เกี่ยวข้องกับ HA/DR อันประกอบด้วย การฝึก Cobra Gold , การฝึก Cope North และการฝึก RIMPAC ตรงกันข้ามกับอาเซียนที่ปฏิบัติการด้าน HA/DR มีเพียงแค่กับญี่ปุ่นเท่านั้น นั่นก็คือ การประชุมอาเซียนว่าด้วยความร่วมมือด้านการเมืองและความมั่นคงในภูมิภาคเอเชีย-แปซิฟิก (ARF-DiREx) ที่ได้จัดขึ้นเป็นครั้งแรกในปี 2009 ปฏิบัติการนี้เองถือเป็นส่วนสำคัญที่แสดงให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงของอาเซียนด้าน HA/DR จากระดับการเจรจาไปสู่ความร่วมมืออย่างเป็นรูปธรรมท่ามกลางปฏิบัติการทางทหารและการแสดงบทบาทของจีนที่เพิ่มขึ้นในภูมิภาค ดังจะเห็นได้ว่าก่อนหน้านี้จีนมักจะไม่เข้ามาข้องเกี่ยวกับปฏิบัติการ HA/DR ภายใต้การนำของสหรัฐฯ แต่ทุกวันนี้จีนได้เข้ามามีส่วนร่วมกับปฏิบัติการดังกล่าวเพิ่มขึ้นดังจะเห็นได้จากการเข้าร่วมของจีนทั้ง 2 ปฏิบัติการ อันได้แก่ ARF-DiREx ในปี 2011 และ ARF-DiREx ในปี 2013

---

[7] ไชยวัฒน์ ค้ำชู . ญี่ปุ่นปะทะจีน: การแย่งชิงอำนาจและอิทธิพลในภูมิภาคเอเชียตะวันออก. วารสารญี่ปุ่นศึกษา น. 23

[8] Futori, "Japan's Disaster Relief Diplomacy: Fostering Military Cooperation in Asia," 1.

นอกจากนี้ภายใต้กรอบการประชุมรัฐมนตรีกลาโหมอาเซียนกับรัฐมนตรีกลาโหมประเทศคู่เจรจา (ASEAN Defense Ministers Meeting-Plus : ADMM-Plus) เมื่อปี 2011 ยังได้เพิ่มกลุ่มผู้เชี่ยวชาญ (Experts' Working Groups : EWG) ให้เข้ามามีส่วนร่วมต่อปฏิบัติการดังกล่าวในขอบเขตงานการแพทย์ทหารและHA/DRอีกด้วย โดยในปัจจุบันพบว่า จีนได้เข้ามาเป็นประธานร่วมของ HA/DR EWG และญี่ปุ่นได้เข้ามาเป็นประธานร่วมในส่วนของแพทย์ทหาร EWG ซึ่งต่อมาการประชุมครั้งที่สามทั้งจีนและญี่ปุ่นได้นำผู้แทนทางทหารเข้าร่วมการประชุมครั้งนี้ภายใต้ความร่วมมือ HA/DR ด้วย [9]

จากท่าทีดังกล่าวของทั้งจีนและญี่ปุ่นถือเป็นการแสดงออกให้เห็นอย่างชัดเจนว่าจีนเริ่มพยายามขยับบทบาทในภูมิภาคโดยหันมาให้ความสำคัญกับมิติด้านมนุษยธรรมเพิ่มขึ้นในฐานะประเทศที่ผูกขาดบทบาทกับอาเซียนเพียงประเทศเดียวในภูมิภาค ทั้งนี้จะเห็นได้ว่าทั้งสองประเทศได้เล็งเห็นผลประโยชน์อย่างยิ่งจากการใช้ประเด็นด้านมนุษยธรรมและการบรรเทาภัยพิบัติมาเป็นเครื่องมือต่อการดำเนินความสัมพันธ์กับอาเซียน และแข่งขันกันทางอ้อมที่จะแสดงบทบาทที่แต่ละฝ่ายคาดว่าจะสามารถแสดงออกได้เป็นอย่างดีเพื่อปูทางสร้างความไว้วางใจให้เกิดขึ้น

แต่เมื่อพิจารณาท่าทีของจีนด้านการให้ความสำคัญกับมิติความช่วยเหลือด้านมนุษยธรรมและการบรรเทาภัยพิบัติแล้วพบว่า ปี 2004 ประธานาธิบดีหูจิ่นเทาของจีนได้ประกาศ "New Historic Missions"ทางทหารที่เกี่ยวข้องกับความมั่นคงแห่งชาติของจีนที่ครอบคลุมไปสู่กรอบความมั่นคงรูปแบบใหม่ สองวันภายหลังคำประกาศดังกล่าวภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้และเอเชียใต้ก็รับผลกระทบจากคลื่นยักษ์ซึนามิและแผ่นดินไหวครั้งใหญ่ โดยจากสถานการณ์ครั้งนั้นสหรัฐอเมริกา อินเดีย ออสเตรเลีย และญี่ปุ่นได้เข้ามาเป็นประเทศที่แสดงบทบาทสำคัญต่อภูมิภาคในการดำเนินปฏิบัติการ HA/DR ทันที ในขณะที่จีนกลับไม่ได้แสดงท่าทีเช่นนั้นตามที่ได้ประกาศไว้เลย

บทบาทการบรรเทาภัยพิบัติของจีนในภูมิภาค

การให้ความสำคัญต่อประเด็นความมั่นคงรูปแบบใหม่ของอาเซียนที่เพิ่มขึ้นได้กระตุ้นความสนใจของจีนเป็นอย่างยิ่ง โดยรัฐบาลจีนได้เล็งเห็นว่าตนสามารถใช้ประเด็นนี้ในการสร้างโอกาสต่อการแสดงบทบาทผู้นำในภูมิภาคและนำมาใช้เป็นแบบอย่างสำหรับการจัดตั้งความร่วมมือที่เกี่ยวข้องกับภูมิภาคได้[10] ซึ่งจะเห็นได้ว่าจีนพยายามที่จะดำเนินรอยตามการเข้ามาสานสัมพันธ์กับภูมิภาคใน

---

[9] Ibid., 2.

[10] Ian Storey, "China's Growing Security Role in Southeast Asia Raises Hopes and Fears," *World Politics Review* (5 July 2013).

วิธีการเช่นเดียวกับญี่ปุ่นผ่านการใช้ soft power มาเป็นเครื่องมือในการ soft balancing แต่สิ่งที่ทำให้ญี่ปุ่นได้เปรียบกว่าจีนในการให้ความช่วยเหลือด้านมนุษยธรรมและภัยพิบัติในภูมิภาค คือ ความชำนาญ ศักยภาพ ความพร้อม เทคโนโลยี และการให้ความช่วยเหลืออย่างกระตือรือร้นที่ญี่ปุ่นมีมากกว่าจีน ซึ่งแม้จีนจะพยายามขยายบทบาทด้านการรักษาความมั่นคงระหว่างประเทศให้มีบทบาทเพิ่มขึ้นและเป็นไปในทิศทางที่มุ่งสู่สันติภาพ แต่ท่าทีของจีนที่แสดงออกต่อประเทศหลังบ้านอย่างอาเซียนยังคงเป็นไปในทิศทางที่ตรงข้ามกัน

ทั้งนี้พบว่า แม้จีนจะเป็นประเทศที่พึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันทางเศรษฐกิจกับภูมิภาคเป็นอันดับหนึ่ง แต่การแสดงท่าทีแข็งกร้าวโดยใช้กองกำลังทางทหารเข้ามาในบริเวณเส้นทางเดินเรือหลักที่สำคัญต่อการขนส่งเชื้อเพลิงบริเวณทะเลจีนใต้ได้สร้างความไม่ไว้วางใจและสร้างความกังวลต่อประเทศเพื่อนบ้านไม่ต่างกัน ซึ่งการพยายามแสดงบทบาทนำใหม่ของจีนด้าน HA / DR เพิ่มขึ้นในเหตุการณ์ปี 2004 ที่ได้สะท้อนให้เห็นถึงภาพลักษณ์เชิงลบของจีนต่อประเทศในภูมิภาคที่ว่าจีนไม่สามารถเข้ามาให้ความคุ้มครองได้เมื่อภูมิภาคต้องการความช่วยเหลือ เพราะฉะนั้นเพื่อลบภาพลักษณ์ที่ไม่ดีดังกล่าว กองทัพปลดปล่อยประชาชนจีน (PLA) ได้พยายามที่จะเปลี่ยนแปลงบทบาทโดยเพิ่มขีดความสามารถของตัวเองเพื่อรองรับหน้าที่เพิ่มขึ้นด้าน HA/DR ในอนาคต โดยตัวอย่างหนึ่งที่โดดเด่นของจีนคือ การเปิดตัวเรือพยาบาล Peace Ark ขึ้นใช้ในปี 2008 นอกจากนั้นยังพบว่าเรือ Peace Ark ดังกล่าวยังได้เข้าปฏิบัติภารกิจในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้โดยเข้ามามีส่วนร่วมในปฏิบัติการการบรรเทาภัยพิบัติในบรูไนภายใต้การสนับสนุนของที่ประชุม 18 ประเทศใน ADMM-Plus และเข้ามาร่วมปฏิบัติการบรรเทาทุกข์ให้กับฟิลิปปินส์ภายหลังไต้ฝุ่นไห่เยี้ยนเข้าถล่มเมื่อเดือนพฤศจิกายนปี 2013 อีกด้วย นอกจากเรือพยาบาลแล้วจีนยังได้เพิ่มการสนับสนุนด้านเรือสะเทินน้ำสะเทินบก เรือบรรทุกเครื่องบิน และส่วนประกอบอื่นๆที่จำเป็นต่อปฏิบัติการ HA / DR[11] แต่อย่างไรก็ตามเมื่อพิจารณาถึงศักยภาพของจีนควบคู่กับระดับการให้ความช่วยเหลือโดยเปรียบเทียบกับประเทศมหาอำนาจอื่นๆที่มีต่อฟิลิปปินส์แล้วจะพบว่าจีนไม่ได้ให้ความช่วยเหลืออย่างที่ควรจะเป็นต่อการแสดงให้อาเซียนได้รับรู้ถึงความจริงใจ ซึ่งหากจีนใช้โอกาสนี้อย่างเต็มที่จะถือเป็นพื้นที่หนึ่งที่จีนสามารถแสดงศักยภาพของ PLA ในมุมมองใหม่ต่อฟิลิปปินส์

อย่างไรก็ตามในปี 2014 จีนได้แก้ตัวผ่านการแสดงให้เห็นถึงความตั้งใจอย่างยิ่งที่จะเข้ามาให้ความสำคัญต่อการให้ความช่วยเหลือด้านภัยพิบัติอย่างชัดเจนผ่านความยินดีที่จะร่วมลงนามใน MOU ว่าด้วยความร่วมมือด้านการบริหารจัดการภัยพิบัติ ซึ่งจีนได้จัดสรรงบประมาณในการบรรเทาภัยพิบัติ

---

[11] Dr.Yo, จีนเข้าร่วมกับสหรัฐฯ และอีก 21 ชาติ ในการฝึกริมแพ็ก [Rimpac] ครั้งยิ่งใหญ่ที่สุดที่เคยมีมา [Online] Available from: http://chaoprayanews.com/blog/yotin/page/11/?raw=1 [29 Feb 2016]

ให้จำนวนถึง 50 ล้านหยวนในการประชุมสุดยอดอาเซียน-จีนครั้งที่ 17 เมื่อวันที่ 13 พ.ย. 2014 ที่กรุงเนปิดอว์ โดยที่ประชุมฯ เห็นพ้องในเรื่องการเสริมสร้างความเป็นหุ้นส่วน เชิงยุทธศาสตร์อาเซียน-จีนให้ก้าวหน้าอย่างรอบด้าน ผ่านการดำเนินการตามแผนปฏิบัติการอาเซียน-จีน (ค.ศ. 2011-2015) และให้ความสำคัญกับการรักษาสันติภาพและเสถียรภาพในภูมิภาค โดยสนับสนุนให้หารือเรื่องความมั่นคงให้บ่อยครั้งมากขึ้น รวมทั้งการขยายความร่วมมือเพื่อรับมือกับปัญหาภัยคุกคามรูปแบบใหม่[12] นอกจากนี้ Yang Xiuping เอกอัครราชทูตจีนประจำอาเซียนยังได้กล่าวถึง MOU ดังกล่าวว่า *"นี่ถือเป็นการให้ความช่วยเหลือทางการเงินระดับพหุภาคีของจีนครั้งแรกที่มีต่ออาเซียน โดยจีนหวังว่า MOU นี้จะสามารถเข้ามาให้ความช่วยเหลือแก่ประเทศที่ประสบภัยพิบัติได้ รวมทั้งจะสามารถเป็นประโยชน์แก่พวกเราเพื่อสร้างประโยชน์ให้เกิดขึ้นแก่ภูมิภาค"*

สิ่งนี้เองถือเป็นหลักฐานสำคัญอีกประการที่บ่งชี้ว่าสถานะผู้นำด้านการให้ความช่วยเหลือต่อการบรรเทาภัยพิบัติของญี่ปุ่นเริ่มสั่นคลอนจากการที่จีนได้หันมาแสดงบทบาทนี้ในภูมิภาคเช่นกัน ในขณะเดียวกันยังเป็นการตอกย้ำยุทธศาสตร์ของจีนให้ภูมิภาคได้เห็นพร้อมกันว่าจีนจะผงาดขึ้นมาอย่างสันติ (peaceful rise) ตลอดจนเป็นการแสดงให้เห็นว่าการให้ความช่วยเหลือด้านภัยพิบัติของจีนถือเป็นหนึ่งในยุทธศาสตร์จีนต่อภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่จะเป็นพื้นฐานที่ดีต่อความสัมพันธ์ทางการทูต เศรษฐกิจ และการทหาร รวมทั้งเป็นส่วนหนึ่งของการสร้างความไว้วางใจของจีนต่ออาเซียนและเป็นการลบภาพลักษณ์ด้านลบของจีนในทะเลจีนใต้จากเวียดนามและฟิลิปปินส์ในราคาที่จีนไม่ต้องจ่ายแพง นอกจากนี้ในปี 2015 จีนได้จัดส่งกองกำลังทหารของจีนให้เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งในปฏิบัติการร่วมกับอาเซียนต่อการให้ความช่วยเหลือด้านมนุษยธรรมและบรรเทาภัยพิบัติ โดยจีนหวังว่าความร่วมมือดังกล่าวจะสามารถเป็นสะพานสู่ความร่วมมือในด้านอื่นๆระหว่างจีนและอาเซียนที่แนบแน่นขึ้นโดยเฉพาะอย่างยิ่งความยั่งยืนในระยะยาวต่อความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจในอนาคต[13]

บทบาทการบรรเทาภัยพิบัติของญี่ปุ่นในภูมิภาค

ทั้งนี้จะเห็นได้ว่าเมื่อจีนเริ่มเข้ามาให้ความสำคัญกับการบรรเทาภัยพิบัติในภูมิภาค ญี่ปุ่นก็ไม่ได้นิ่งเฉยต่อท่าทีดังกล่าวของจีน ในขณะเดียวกันญี่ปุ่นได้เพิ่มระดับการให้ความช่วยเหลือตลอดจนความร่วมมือกับอาเซียนด้านภัยพิบัติเพิ่มขึ้น ประเด็นการให้ความช่วยเหลือและการลดความเสี่ยงต่อการเกิดภัยพิบัติของญี่ปุ่นในการนำมาพิจารณาต่อการถ่วงดุลทางอำนาจต่อจีนทางอ้อมของญี่ปุ่นใน

---

[12] ความสัมพันธ์อาเซียน-จีน น.4

[13] Hu Weijia, *"China Should Provide Disaster Relief in Asean Region to Ensure Sustainability of Economic Ties"* [Online] Available from: www.globaltimes.cn/content/1002902.shtml [1 Feb 2017]

ภูมิภาคจะเห็นได้จาก ซึนามิปี 2004 ญี่ปุ่นได้ส่งเงินให้ความช่วยเหลือกว่า 500 ล้านดอลล่าร์สหรัฐฯ และจัดส่งกองกำลัง SDF ร่วมกับกองกำลังทหารสหรัฐฯเพื่อร่วมเป็นหน่วยบรรเทาทุกข์ โดยในกรณีซึนามินี้ถือเป็นโอกาสที่ดีของญี่ปุ่นที่ได้เข้ามามีบทบาทระหว่างประเทศเช่นเดียวกับบทบาททางเศรษฐกิจโดยปราศจากคำวิพากษ์วิจารณ์ผ่านความร่วมมือกับพันธมิตรสหรัฐฯ ทั้งยังสร้างความชอบธรรมให้กับ SDF ของญี่ปุ่นที่ทำให้บทบาทของญี่ปุ่นเป็นที่โดดเด่น (spotlight)กว่าการผงาดของจีน[14]

กรณีของพายุไต้ฝุ่นไห่เยี้ยนปี 2013 ถือเป็นโอกาสสำหรับญี่ปุ่นให้ได้แสดงศักยภาพทางทหารในช่วงเวลาที่ตรงกันกับที่จีนเริ่มมีท่าทีก้าวร้าวด้านการทหารในทะเลจีนใต้ที่ฟิลิปปินส์ก็ถือเป็นส่วนหนึ่งของประเทศคู่พิพาทในพื้นที่ดังกล่าวด้วยเช่นกัน โดยในปี 2013 นั้น ญี่ปุ่นได้เข้ามาเปิดตัวแพ็คเกจความร่วมมือเพื่อการส่งเสริมการจัดการภัยพิบัติร่วมกันระหว่างอาเซียน-ญี่ปุ่น (ASEAN-Japan Disaster Management Cooperation) ในการตอบสนองต่อความเสียหายอันเกิดขึ้นจากภัยพิบัติที่มีสาเหตุมาจากพายุไต้ฝุ่นไห่เยี้ยน ซึ่งภายใต้แพ็คเกจดังกล่าวนี้ ญี่ปุ่นได้ประกาศการให้ความช่วยเหลือแก่ฟิลิปปินส์เป็นจำนวนกว่า 3 แสนล้านเยนเป็นเวลากว่า 5 ปี และตกลงที่จะเข้ามาพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เป็นจำนวนกว่า 1,000 คนบนพื้นฐานของหลักการพัฒนาศักยภาพในการบริหารจัดการความเสี่ยงจากภัยพิบัติและการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานที่มีคุณภาพ[15] นอกจากนั้นในด้านประเด็นด้านความมั่นคงของภูมิภาค นายชินโซะ อาเบะ นายกรัฐมนตรีของญี่ปุ่นได้ประกาศแสดงเจตนาต่อภูมิภาคในปี 2013 ว่า *"ญี่ปุ่นจะเข้าไปมีส่วนร่วมเพื่อความสงบสุขและความมีเสถียรภาพในระดับภูมิภาคและระดับโลกให้มากยิ่งขึ้นกว่าที่เคยเป็นมา"*[16] คำกล่าวของอาเบะในครั้งนี้ถือเป็นการตอกย้ำท่าทีของญี่ปุ่นต่อจีนทางอ้อมว่าประเด็นความมั่นคงจะไม่ใช่ประเด็นที่ญี่ปุ่นละเลย หากแต่ญี่ปุ่นจะเข้ามามีส่วนร่วมต่อการรักษาสันติภาพระหว่างประเทศเพิ่มขึ้นเพื่อมิให้จีนแสดงขีดความสามารถจนเกินขอบเขตอย่างไร้ผู้ควบคุม

ตารางที่ 4.1 แสดงความช่วยเหลือโดยเปรียบระหว่างญี่ปุ่น-สหรัฐอเมริกา-จีนในฟิลิปปินส์ กรณีไต้ฝุ่นไห่เยี้ยนปี 2013

---

[14] Brad Williams, "Why Give? Japan's Response to the Asian Tsunami Crisis," *Japan Forum* 18, no. 3 (2006). 410.

[15] MOFA, *"Japan's Official Development Assistance White Paper 2014"* [Online] Available from: http://www.mofa.go.jp/policy/oda/white/2014/html/honbun/b2/s2_2_1.html#chu1 [4 March 2016]

[16] KOH SWEE LEAN COLLIN, "*Japan and the 'Maritime Pivot' to Southeast Asia"* [Online] Available from: http://www.japantimes.co.jp/opinion/2015/12/18/commentary/japan-commentary/japan-and-the-maritime-pivot-to-southeast-asia/#.VtqyRhSqqkp [5 March 2016]

ความช่วยเหลือของญี่ปุ่นต่อฟิลิปปินส์	จัดส่งทีมประเมินสถานการณ์จากกระทรวงการต่างประเทศญี่ปุ่นและทีมแพทย์กู้ภัยไปยังพื้นที่ประสบภัย[17], ให้เงินช่วยเหลือแบบให้เปล่าจำนวน30ล้านดอลล่าร์เพิ่มจากเดิมที่ได้ให้ไว้ก่อนหน้า10 ล้านดอลล่าร์ และบริจาคอีก 20 ล้านดอลล่าร์ สมทบเพื่อลดความยากจนในกองทุนของธนาคารพัฒนาเอเชียในกรุงมะนิลา[18] และส่งกองกำลังป้องกันตนเองกว่า1,000นาย(กองกำลังที่ใหญ่ที่สุดที่ญี่ปุ่นเคยส่งปฏิบัติการนอกประเทศ)[19]
ความช่วยเหลือของสหรัฐฯต่อฟิลิปปินส์	บริจาคเงินจำนวน57ล้านดอลล่าร์เพื่อสบทบด้านอาหารและสิ่งของที่จำเป็นแก่ผู้ประสบภัย[20] , กองทัพสหรัฐได้ให้ความช่วยเหลือภายใต้ปฏิบัติการดามายัน (Operation Damayan)ทั้งทางบก ทางน้ำ และทางอากาศ[21] และได้จัดส่งเจ้าหน้าที่ทางกองทัพมาร่วมบรรเทาพิบัติอีกกว่า13,000นาย[22]
ความช่วยเหลือของจีนต่อฟิลิปปินส์	เงินบริจาค 1.4 ล้านดอลล่าร์[23] และจัดส่งเรือพยาบาลPeace Ark(ครั้งแรกที่จีนได้จัดส่งเรือพยาบาลไปยังพื้นที่ภัยพิบัติต่างประเทศ)[24]

[17] MOFA, *"Typhoon Damage in the Philippines (Dispatch of Assessment Team)"* [Online] Available from: http://www.mofa.go.jp/press/release/press4e_000070.html [9 Mar 2016]

[18] GMA News, *"Japan Triples Philippines Aid Package to over $30 Million"* [Online] Available from: http://www.gmanetwork.com/news/story/335590/news/nation/japan-triples-philippines-aid-package-to-over-30-million [9 Mar 2016]

[19] MOFA, "*Typhoon Damage in the Philippines (Dispatch of Assessment Team)"* [Online] Available from: http://www.mofa.go.jp/press/release/press4e_000070.html [9 Mar 2016]

[20] United States Agency for International Development., *"Super-Typhoon Haiyan (Yolanda)".* [Online] Available from: https://www.usaid.gov/haiyan [10 March 2016]

[21] US. Department of Defense, *"Special Report: Operation Damayan"* [Online] Available from: http://archive.defense.gov/home/features/2013/1113_haiyan/ [10 Mar 2016]

[22] Tom Gardner, *"Newly Sworn in Us Ambassador to Philippines Heads to Typhoon-Ravaged Country to Coordinate Massive Humanitarian Aid Mission"* [Online] Available from: http://203.113.26.210/ [10 Mar 2016]

[23] JANE PERLEZ, *"China Increases Aid to Philippines"* [Online] Available from: http://www.nytimes.com/2013/11/15/world/asia/chinese-aid-to-philippines.html?_r=0 [9 Mar 2016]

[24]Xinhua.net, *"China's Peace Ark Leaves Philippines"* [Online] Available from: http://news.xinhuanet.com/english/china/2013-12/10/c_132957221.htm [9 Mar 2016]

จริงอยู่ที่การวัดความช่วยเหลือจากจำนวนตัวเลขของเงินให้ความช่วยเหลืออาจจะไม่ใช่เครื่องมือวัดที่ดีที่สุด แต่อย่างน้อยตัวเลขดังกล่าวก็ได้แสดงให้เห็นถึงความเห็นอกเห็นใจตลอดจนแสดงให้เห็นถึงระดับหุ้นส่วนทางยุทธศาสตร์ระหว่างกันที่มีอยู่ว่ามีความแนบแน่นเพียงใด รวมทั้งยังเป็นการแสดงออกให้เห็นถึงการแสดงความรับผิดชอบของประเทศมหาอำนาจต่อประเทศกำลังพัฒนาที่มีขีดความสามารถที่ต่ำกว่า ดังจะเห็นได้อย่างชัดเจนจากกรณีพายุไต้ฝุ่นไห่เยี้ยนที่ฟิลิปปินส์ปี 2013 ผ่านความช่วยเหลือโดยเปรียบเทียบระหว่างญี่ปุ่น สหรัฐ และจีน (ตารางที่4.1) จากสถานการณ์ดังกล่าวแม้ว่าในช่วงเวลานั้นจะเป็นช่วงที่ฟิลิปปินส์ประสบกับภัยพิบัติแต่ในขณะเดียวกันก็เป็นเวลาเดียวกันกับที่ฟิลิปปินส์เผชิญกับปัญหาพิพาททางทะเลกับจีนระหว่างกันอยู่ ซึ่งการแสดงออกของญี่ปุ่นถือเป็นการแสดงออกให้จีนได้เห็นว่าญี่ปุ่นจะเป็นหุ้นส่วนทางยุทธศาสตร์ต่อฟิลิปปินส์เช่นเดียวกับที่สหรัฐฯเป็นหุ้นส่วนทางยุทธศาสตร์กับฟิลิปปินส์ และญี่ปุ่นก็พร้อมที่จะเข้าให้ความช่วยเหลือฟิลิปปินส์เสมอ ซึ่งนี่ถือเป็นการดำเนินสถานการณ์ที่ญี่ปุ่นรู้จักใช้โอกาสที่ดีอย่างถูกเวลาตรงกันข้ามกับจีนที่พลาดโอกาสที่แสดงออกให้ประเทศในอาเซียนได้เห็นว่าการให้ความช่วยเหลือด้านภัยพิบัติที่เป็นธรรมเนียมปฏิบัติที่สำคัญทางการทูตได้ถูกแยกออกจากประเด็นความขัดแย้งทางการเมืองที่มีข้อพิพาทระหว่างกัน

ดังจะเห็นได้จากการประชุมญี่ปุ่น-อาเซียนปี 2015 ที่ญี่ปุ่นมีความตั้งใจจะเพิ่ม ODA ให้แก่อาเซียนเป็นจำนวนเงินกว่า 2 ล้านล้านเยนเป็นเวลา 5 ปี เพื่อส่งเสริมความเชื่อมโยงในภูมิภาค (Enhancing Connectivity) และลดช่องว่างสู่การรวมกลุ่มของอาเซียนในปี 2015 โดยประเด็นด้านภัยพิบัติก็ได้เข้ามาเป็นหนึ่งในยุทธศาสตร์ที่ญี่ปุ่นมีต่ออาเซียน โดยญี่ปุ่นมองว่าการจัดการกับภัยพิบัติจะเป็นส่วนสำคัญต่อการเสริมสร้างความเข้มแข็งทางความสัมพันธ์ระหว่างอาเซียนและญี่ปุ่น ความตั้งใจดังกล่าวของญี่ปุ่นเห็นได้จากการให้เงินเพื่อช่วยเหลือต่อการจัดการกับภัยพิบัติกว่า 3 แสนล้านเยน และจัดส่งบุคลากรเพื่อให้การฝึกฝนกว่า 1000 คนตลอด 5 ปี ซึ่งความช่วยเหลือดังกล่าวยังได้รวมไปถึงการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานที่มีคุณภาพสูงต่อการรับมือกับภัยพิบัติผ่านเทคโนโลยีและผู้เชี่ยวชาญญี่ปุ่น (เช่น การปรับปรุงสภาพแม่น้ำ, การจัดการน้ำท่วม, ปรับสภาพถนนและสะพานให้มีความยืดหยุ่น), พัฒนาศักยภาพการบริหารจัดการความเสี่ยงอันเกิดจากภัยพิบัติ (เช่น การให้ความช่วยเหลือในการสังเกตและการแจ้งเตือนล่วงหน้า) และความช่วยเหลือทางการเงินผ่านการให้สินเชื่อเพื่อฟื้นฟูภัยพิบัติ ตลอดจนเพิ่มประสิทธิภาพของเครือข่ายการจัดการภัยพิบัติอาเซียน-ญี่ปุ่น (เช่น

การเสริมสร้างความแข็งแรงของศูนย์ AHA ที่ทำงานเกี่ยวข้องกับการประเมินความเสี่ยงอันเนื่องจากภัยพิบัติและระบบโลจิสติกส์ฉุกเฉินสำหรับใช้ในกรณีภัยพิบัติของอาเซียน)[25]

เพราะฉะนั้นจะเห็นได้ว่าบทบาทด้านการบรรเทาภัยพิบัติของญี่ปุ่นในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในฐานะการเป็นส่วนหนึ่งของประเด็นความมั่นคงของมนุษย์ ญี่ปุ่นได้นำประเด็นนี้มาใช้เป็นหลักการภายใต้การกำหนดนโยบายต่างประเทศของญี่ปุ่นในภูมิภาค[26] โดยในทางปฏิบัตินั้น ประเด็นความมั่นคงของมนุษย์เป็นสมรภูมิ (battlefield) ระหว่างญี่ปุ่นกับจีนเพื่ออิทธิพลในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้[27]

ด้วยเหตุนี้เอง แม้ประเด็นการบรรเทาภัยพิบัติระหว่างประเทศจะเป็นประเด็นที่นุ่มนวลและมักจะถูกนำไปตีความในมิติการให้เพื่อช่วยเหลือเพื่อนร่วมโลกอย่างมีมนุษยธรรม แต่นี่ถือเป็นความชาญฉลาดของญี่ปุ่นที่เลือกหยิบการบรรเทาภัยพิบัติที่ตนถนัดมาเป็นเครื่องมือหนึ่งต่อการดำเนินนโยบายต่างประเทศในภูมิภาคที่ทำให้ญี่ปุ่นได้รับประโยชน์สองต่ออย่างเป็นรูปธรรม

ประการแรกจากประเทศสมาชิกในภูมิภาคอาเซียน กล่าวคือ ทำให้อาเซียนมีความมั่นใจได้ว่าหากอาเซียนเผชิญกับสถานการณ์ภัยพิบัติอย่างน้อยที่สุดอาเซียนก็ยังคงมีญี่ปุ่นเป็นประเทศผู้ให้ความช่วยเหลือได้อย่างทันท่วงที และสามารถมั่นใจได้ว่าการเข้ามาให้ความช่วยเหลือของญี่ปุ่นแม้จะมีกองกำลัง SDF เข้ามาร่วมปฏิบัติการในภูมิภาคแต่อาเซียนก็ยังรู้สึกมั่นใจได้มากยิ่งขึ้นกว่าการที่จีนจะนำกองกำลังทหารเข้ามาร่วมปฏิบัติการในพื้นที่ประสบภัยที่ถือว่าเป็นพื้นที่ที่อ่อนแอในขณะนั้น นอกจากนี้ ความช่วยเหลือที่ญี่ปุ่นมีต่อภูมิภาคยังเป็นเสมือนการทำสัญญาระหว่างกันทางอ้อมว่าหากญี่ปุ่นประสบภัยพิบัติบ้างอย่างน้อยก็จะมีอาเซียนที่จะเป็นผู้ให้ความช่วยเหลือญี่ปุ่นเช่นเดียวกัน โดยที่ญี่ปุ่นไม่ได้คาดหวังว่าจะได้รับมากกว่าหรือน้อยกว่า แต่ท่าทีการแลกเปลี่ยนความช่วยเหลือระหว่างกันนี้สามารถทำให้ญี่ปุ่นตีความได้ว่าญี่ปุ่นยังคงเป็นหุ้นส่วนทางยุทธศาสตร์ที่สำคัญในสายตาของอาเซียนไม่ต่างกัน ซึ่งความช่วยเหลือของญี่ปุ่นด้านภัยพิบัตินี้ถือเป็นสัญญะของเพื่อนที่ช่วยเหลือในยามยากนี้เองจะสามารถนำพาทำให้นโยบายต่างประเทศอื่นๆของญี่ปุ่นที่มีต่ออาเซียนต่อไปนั้นนำเดินไปได้อย่างมีประสิทธิภาพโดยเฉพาะอย่างยิ่งกับประเทศผู้ประสบภัยและประเทศที่มียุทธศาสตร์ตรงกัน ทั้งนี้ความช่วยเหลือดังกล่าวของญี่ปุ่นเปรียบเสมือนการสร้างหุ้นส่วนทางยุทธศาสตร์ทางอ้อม

---

[25] MOFA, *"Japan-Asean Commemorative Summit (Japan's Oda to Asean)"* [Online] Available from: http://www.mofa.go.jp/files/000070232.pdf [2 Mar 2017]

[26] Otto von Feigenblatt, "Asean and Human Security: Challenges and Opportunities," *RCAPS Working Paper* 9, no. 5 (2009): 7.

[27] Ibid., 9.

ผ่านการสร้างความไว้วางใจให้ญี่ปุ่นสามารถใช้ประโยชน์จากการเป็นหุ้นส่วนทางยุทธศาสตร์กันอาเซียนจากประเด็นความร่วมมือทางมนุษยธรรมนี้มาถ่วงดุลจีนทางอ้อมพร้อมๆกับรักษาตำแหน่งผู้นำของญี่ปุ่นในภูมิภาคให้คงอยู่ต่อไป

ประการที่สองจากจีน กล่าวคือ ทำให้จีนได้เห็นศักยภาพทางการทหารของญี่ปุ่นในมิติที่ไม่เกี่ยวข้องกับการทหารว่าญี่ปุ่นมีความพร้อมอยู่เสมอ นอกจากนี้ยังเป็นการทำให้จีนตระหนักเพิ่มขึ้นว่าการแสดงออกอย่างก้าวร้าวในขณะที่ประเทศในอาเซียนตกอยู่ในสถานการณ์ยากลำบากจากการประสบกับภัยพิบัติจนไม่สามารถเป็นคู่ต่อสู้ที่เหมาะนั้นเป็นการดำเนินแนวทางที่ไม่ถูกต้อง หากแต่สิ่งที่ควรกระทำนั้นคือการเข้ามาแสดงบทบาทให้ความช่วยเหลือในฐานะประเทศมหาอำนาจของภูมิภาคซึ่งสิ่งนี้เองจะถือเป็นการดึงจีนให้เข้ามาสู่ระเบียบโลกทางอ้อมอีกมิติหนึ่งต่อการแสดงออกซึ่งความรับผิดชอบในฐานะประเทศมหาอำนาจที่พึงกระทำโดยที่ทั้งญี่ปุ่นและสหรัฐไม่ต้องออกแรงมากนัก แต่ขณะเดียวกันผลลัพธ์ที่แสดงกลับมาจะทำให้จีนได้เห็นว่าการให้ความช่วยเหลือต่อการบรรเทาภัยพิบัติจะทำให้จีนสามารถใช้มิตินี้บดบังท่าทีที่ก้าวร้าวของจีนทางด้านการทหารต่อภูมิภาคนี้ให้ลดลงพร้อมๆกันยังสามารถเป็นอีกมิติหนึ่งที่ช่วยส่งเสริมมิติทางการด้านการค้าและการลงทุนให้เป็นไปอย่างราบรื่นขึ้นที่ทั้งสองฝ่ายต่างพอใจและไม่หวาดระแวงต่อกัน

แม้ว่าการแสดงออกด้านการให้ความช่วยเหลือด้านภัยพิบัติของญี่ปุ่นจะไม่ได้มีโอกาสได้แสดงออกมากนักจากข้อจำกัดของภัยพิบัติที่ไม่ได้เกิดขึ้นบ่อยครั้ง แต่เมื่อพิจาณาแล้วจะพบว่าการให้ความช่วยเหลือของญี่ปุ่นในแต่ละช่วงขณะก็ได้ใช้โอกาสจากสถานการณ์ดังกล่าวอย่างคุ้มค่าด้วยดีและได้รับกระแสตอบรับที่ดีสอดคล้องกันทั้งจากประเทศในภูมิภาคและประชาคมโลก

การให้ความช่วยเหลือด้านมนุษยธรรมและภัยพิบัติแม้จะดูเหมือนว่าเป็นประเด็นที่นุ่มนวลในเชิงบวกที่อาจจะมองว่าไม่สามารถนำมาเป็นยุทธศาสตร์ แต่ญี่ปุ่นก็แสดงให้เห็นว่าญี่ปุ่นสามารถใช้ประเด็นดังกล่าวมาเป็นเครื่องมือถ่วงดุลทางอำนาจต่อจีนได้อย่างสำเร็จในด้านภาพลักษณ์เมื่อเปรียบเทียบกับการแสดงท่าทีที่แข็งกร้าวของจีนในทะเลจีนใต้ ที่แม้จีนจะพยายามดำเนินความสัมพันธ์ผ่าน soft power แต่ในขณะเดียวกันความไว้วางใจของภูมิภาคต่อจีนยังคงมีระดับที่ต่ำกว่าญี่ปุ่นจากการแสดงออกของจีนในกรณีทะเลจีนใต้ที่มีความสวนทางกับสิ่งที่จีนพยายามแสดงออกว่าจะผงาดขึ้นมาอย่างสันติ ดังจะเห็นได้จากผลสำรวจของพิว (Pew Global Attitudes survey) ปี 2015 ที่แสดงให้เห็นว่าญี่ปุ่นเป็นประเทศที่ได้รับคะแนนความนิยมสูง โดยผลการสำรวจพบว่าจำนวน

ร้อยละ 80 ของผู้ตอบแบบสอบถามมีทัศนคติที่ดีต่อญี่ปุ่น ในทางตรงกันข้ามการขยายอิทธิพลทางทหารของจีนบริเวณทะเลจีนใต้กลับเป็นประเด็นที่สื่อกำลังจับตามองเพิ่มขึ้น[28]

ภัยพิบัติในฐานะเวทีแสดงให้เห็นศักยภาพของ SDF

จะเห็นได้ว่า หากตัดการให้ความช่วยเหลือด้านภัยพิบัติของญี่ปุ่นในลักษณะการให้ความช่วยเหลือทางการเงินและความรู้ไป สิ่งที่จะเป็นมิติที่โดดเด่นขึ้นในการให้ความช่วยเหลือของญี่ปุ่นคือการส่งบุคลากรเข้ามาให้ความช่วยเหลือบรรเทาภัยพิบัติ ตลอดจนการใช้เครื่องบิน และเรือเข้ามาอำนวยความสะดวกต่อการให้ความช่วยเหลือ ซึ่งหากพิจารณาอย่างลึกซึ้งแล้วจะพบว่า ผู้ที่เข้ามาให้ความช่วยเหลือ และเครื่องมือสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆล้วนมาจากกองกำลังป้องกันตนเองทั้งสิ้นที่รัฐบาลญี่ปุ่นได้ใช้ SDF มาเป็นเครื่องมือแสดงบทบาทด้านมนุษยธรรม ซึ่งรัฐบาลญี่ปุ่นตระหนักดีว่าการแสดงบทบาทของ SDF ในมิตินี้จะสามารถทำให้ญี่ปุ่นแสดงศักยภาพทางทหารที่ญี่ปุ่นมีได้โดยที่ไม่ทำให้ประเทศในภูมิภาครู้สึกหวาดระแวง ในขณะเดียวกันศักยภาพทางทหารของญี่ปุ่นด้านภัยพิบัติได้แสดงออกให้จีนเห็นทางอ้อมว่า แม้บทบาททางการทหารของญี่ปุ่นจะถูกจำกัด แต่การพัฒนาขีดความสามารถทางทหารของญี่ปุ่นยังคงเป็นสิ่งจำเป็นที่ญี่ปุ่นไม่ได้มองข้ามไปและยังคงพัฒนาอย่างต่อเนื่อง หรือกล่าวอีกนัยยะหนึ่งคือ ญี่ปุ่นต้องการใช้มิติความช่วยเหลือด้านภัยพิบัตินี้เป็นเวทีที่แสดงออกทางศักยภาพให้จีนได้เห็นว่า ในขณะที่การให้ความช่วยเหลือด้านภัยพิบัติจะเป็นประเด็นที่ไม่จำเป็นต้องแสดงศักยภาพทางทหารนัก แต่ญี่ปุ่นก็มียังคงมีความพร้อมและมีอุปกรณ์ที่ครบครันต่อการตอบสนองได้อย่างทันท่วงทีเพื่อช่วยเหลือประเทศหุ้นส่วนทางยุทธศาสตร์ที่สำคัญของญี่ปุ่นในภูมิภาคอย่างอาเซียน ตลอดจนแสดงออกให้จีนได้เห็นว่าขีดความสามารถทางทหารที่จีนมีญี่ปุ่นก็มีไม่ยิ่งหย่อนไปกว่ากันแม้ว่าจีนจะพัฒนาศักยภาพด้านอาวุธยุโธปกรณ์แล้วก็ตาม

ซึ่งเมื่อเปรียบเทียบท่าทีการแสดงออกทางการทหารของจีนและญี่ปุ่นในภูมิภาคจะเห็นได้ว่าความรู้สึกของประเทศสมาชิกอาเซียนได้มีความรู้สึกที่แตกต่างกัน โดยมองว่าการแสดงออกทางการทหารของญี่ปุ่นในภูมิภาคเป็นไปอย่างนุ่มนวลและไม่เป็นภัยคุกคาม ตลอดจนการเป็นหุ้นส่วนทางยุทธศาสตร์ระหว่างญี่ปุ่น-สหรัฐฯก็เป็นการรับประกันเชิงบวกให้แก่ภูมิภาคว่าบทบาททางทหารของญี่ปุ่นจะไม่แสดงท่าทีที่เกินเลยจนกระทบต่อความมั่นคงและเสถียรภาพในภูมิภาค[29] ในขณะที่การ

---

[28] Phuong Nguyen, Southeast Asia Dances to the Tune of Japan's Abe Doctrine [Online] Available from: http://csis.org/publication/asia-dances-tune-japans-abe-doctrine [21 Mar 2016]

[29] Bhubhindar Singh, "Asean's Perceptions of Japan: Change and Continuity," *Asian Survey* 42, no. 2 (2002): 278.

แสดงออกทางการทหารของจีนทำให้ประเทศในภูมิภาคกลับมีความรู้สึกว่าเป็นไปในลักษณะก้าวร้าว โดยเฉพาะอย่างยิ่งกรณีการเป็นภัยคุกคามต่อภูมิภาคสิทธิเหนือน่านน้ำบริเวณทะเลจีนใต้ที่เห็นได้อย่างชัดเจน[30] เช่นเดียวกันเอเชียตะวันออกเฉียงใต้จะเป็นส่วนที่ได้รับประโยชน์สูงสุดจากยุทธศาสตร์การถ่วงดุลระหว่างประเทศสองมหาอำนาจนี้ เนื่องการความช่วยเหลือของทั้งจีนและญี่ปุ่นจะนำพาให้อาเซียนมีความพร้อมรับมือต่อสถานการณ์ภัยพิบัติอย่างดีทั้งเครื่องมือ อุปกรณ์ เทคโนโลยีและการเงินอย่างมีประสิทธิภาพ

แม้ว่าการให้ความช่วยเหลือด้านภัยพิบัติของญี่ปุ่นจะเป็นคุณลักษณะพิเศษของการดำเนินยุทธศาสตร์ญี่ปุ่นมานาน แต่สิ่งที่ทำให้มิตินี้มีความโดดเด่นขึ้นในศตวรรษที่ 21 คือการตระหนักถึงความสำคัญของมิติความมั่นคงรูปแบบใหม่ร่วมกันของหลายๆประเทศว่าปัญหาดังกล่าวถือเป็นภัยคุกคามอีกชุดหนึ่งที่จะต้องเตรียมความพร้อมรับมืออย่างทันท่วงที ด้วยเหตุนี้จึงทำให้ศักยภาพประสบการณ์ และเทคโนโลยีของญี่ปุ่นสามารถตอบโจทย์และเข้ามาเป็นผู้ที่แสดงบทบาทนำได้อย่างดีกว่าประเทศอื่นๆ ตลอดจนภาพลักษณ์ที่ไม่แสดงออกถึงการเป็นภัยคุกคามทางการทหารของญี่ปุ่นได้ทำให้ประเทศผู้รับความช่วยเหลือมีความมั่นใจอย่างยิ่งว่าการเข้ามาของกองกำลัง SDF จะไม่มีจุดประสงค์อื่นๆแอบแฝง ซึ่งบทบาทที่โดดเด่นด้านภัยพิบัติของญี่ปุ่นได้กลายมาเป็นโอกาสให้ SDF แสดงศักยภาพทางอ้อมและแสวงหาหุ้นส่วนทางยุทธศาสตร์ทางอ้อมผ่านการสร้างความไว้วางใจให้แก่ประเทศผู้รับความช่วยเหลือ

4.2 ปัจจัยผลักดันที่สำคัญของญี่ปุ่นต่อการดำเนินยุทธศาสตร์การให้ความช่วยเหลือด้านภัยพิบัติในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (2000-2014)

ทุกวันนี้เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ถือเป็นภูมิยุทธศาสตร์ที่สำคัญภายใต้สภาพแวดล้อมใหม่ กล่าวคือ การกลับมาให้ความสำคัญต่อเอเชียอีกครั้งของสหรัฐอเมริกาและการผงาดขึ้นมามีอำนาจของจีน ซึ่งความไว้วางใจและความเชื่อมั่นต่อความสัมพันธ์ระหว่างญี่ปุ่น-อาเซียนที่มีร่วมกันตลอดมากว่า 40 ปีถือเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ความสัมพันธ์ของทั้งสองประเทศมีความแตกต่างที่มากกว่าประเทศคู่เจรจาอื่นๆ แต่ด้วยสภาพแวดล้อมในระดับภูมิภาคและระดับโลกที่เปลี่ยนแปลงไปทำให้การดำเนินนโยบายในรูปแบบเดิมไม่สามารถตอบโจทย์ต่อสถานการณ์ปัจจุบันได้ ด้วยเหตุนี้จึงทำให้ทั้งสองจำเป็นต้องดำเนินการเสริมสร้างความสัมพันธ์ในรูปแบบใหม่ให้เป็นอย่างรอบด้านเพิ่มขึ้น

---

[30] Richard Sokolsky, Angel Rabasa, and C. Richard Neu, "Asean Perceptions of a Rising China.," in *The Role of Southeast Asia in Us Strategy toward China.*(CA: RAND Corporation, 2001), 35.

โดยเฉพาะอย่างยิ่งการดำเนินยุทธศาสตร์ให้ความสัมพันธ์ของทั้งสองประเทศไปไกลออกไปกว่ามิติทางเศรษฐกิจที่ถือเป็นมิติที่โดดเด่นอยู่แล้ว[31]

การที่จีนกำลังมีอิทธิพลเพิ่มขึ้นในปัจจุบันในขณะเดียวกันก็ปฏิเสธไม่ได้ว่าสถานภาพของญี่ปุ่นในอาเซียนก็ค่อนข้างลดลงด้วยเหตุนี้เองท่าทีของญี่ปุ่นที่มีต่อเอเชียตะวันออกเฉียงใต้จึงเปลี่ยนแปลงไปอย่างมีนัยยะสำคัญเพื่อรักษาสถานะของตนให้ยังคงอยู่ ดังจะเห็นได้จากการที่นายกรัฐมนตรีญี่ปุ่นได้กำหนดนโยบายระยะยาวต่ออาเซียนเพื่อแสดงให้เห็นมุ่งมั่นในการดำเนินยุทธศาสตร์กับอาเซียนในอนาคตว่าญี่ปุ่นพร้อมที่จะดำเนินความสัมพันธ์กับอาเซียนในระยะยาว รวมทั้งการที่ญี่ปุ่นเข้ามามีส่วนร่วมเพิ่มขึ้นในประเด็นความมั่นคงใหม่ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เป็นเสมือนเครื่องบอกถึงความเป็นหุ้นส่วนทางยุทธศาสตร์ที่ญี่ปุ่นจะยังคงมีให้แก่ภูมิภาค และการที่ญี่ปุ่นมีแนวโน้มที่จะจัดตั้งกรอบพหุภาคีร่วมกับอาเซียนเพิ่มขึ้น สิ่งนี้เองได้สะท้อนให้เห็นถึงจุดมุ่งหมายที่ญี่ปุ่นต้องการมีความร่วมมืออย่างลึกซึ้งกับอาเซียนตลอดจนป้องกันไม่ให้จีนมีอิทธิพลในภูมิภาคมากเกินไป[32]

ภัยพิบัติถือเป็นประเด็นที่ทั้งญี่ปุ่นและอาเซียนให้ความสำคัญร่วมกันมานานทั้งสองฝ่ายต่างผลัดกันให้ความช่วยเหลือและรับความช่วยเหลือดังจะเห็นได้จากสถานการณ์ภัยพิบัติต่างๆที่ได้กล่าวมาข้างต้น เช่น ซึนามิในภูมิภาคปี 2004 , ซึนามิและแผ่นดินไหวครั้งใหญ่ในญี่ปุ่นปี 2011 และพายุไต้ฝุ่นไห่เยี้ยนในปี 2013 เป็นต้น ซึ่งการให้ความช่วยเหลือจากสถานการณ์ภัยพิบัตินอกจากจะสร้างความไว้วางใจให้แก่อาเซียนแล้วว่าญี่ปุ่นถือเป็นประเทศหุ้นส่วนทางยุทธศาสตร์ที่คอยให้ความช่วยเหลืออาเซียนอยู่เสมอ ยังทำให้ญี่ปุ่นมั่นใจขึ้นเช่นเดียวกันว่าเมื่อยามที่ญี่ปุ่นต้องการความช่วยเหลืออาเซียนก็ไม่ทิ้งญี่ปุ่นเช่นกัน

สิ่งหนึ่งที่ทำให้ญี่ปุ่นมีความมั่นใจได้ว่าประเด็นด้านภัยพิบัติสามารถนำมาสู่การเป็นหนึ่งในยุทธศาสตร์ที่สำคัญต่อเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และสะท้อนให้เห็นว่าการทูตภัยพิบัติที่ผ่านมาของญี่ปุ่นต่อภูมิภาคประสบความสำเร็จ คือ เมื่อญี่ปุ่นได้รับผลกระทบจากแผ่นดินไหว ซึนามิ และวิกฤตการณ์นิวเคลียร์ในปี 2011 อาเซียนเป็นเพียงองค์การระหว่างประเทศเดียวที่จัดการประชุมวาระ

---

[31] Kavi Chongkittavorn, "Responding to Future Strategic Shifts in East Asia.," in *Navigating Change: Asean-Japan Strategic Partnership in East Asia and in Global Governance*, ed. Rizal Sukma and Yoshihide Soeya(Tokyo: Japan Center for International Exchange, 2015), 52.

[32] Tomotaka Shoji, "China's Rise and Japan's Changing Approch toward Southeast Asia: Contraints and Possibilities.," in *Southeast Asia between China and Japan*, ed. Lam Peng Er and Victor Teo(Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars, 2011), 71-72.

พิเศษโดยได้รวบรวมรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศจากทุกประเทศในภูมิภาคให้มาร่วมกันแสดงความคิดเห็นและร่วมหาแนวทางการให้ความช่วยเหลือแก่ญี่ปุ่นทั้งรูปแบบเงินและรูปแบบการให้ความช่วยเหลือด้านอื่นๆ ซึ่งสิ่งนี้ถือเป็นการแสดงให้เห็นว่าญี่ปุ่นเป็นประเทศที่สำคัญอย่างยิ่งในสายตาของอาเซียนที่อาเซียนยังคงให้ความสำคัญเป็นกรณีพิเศษ ทั้งยังเป็นการพิสูจน์ให้เห็นว่าความช่วยเหลือของญี่ปุ่นต่ออาเซียนผ่านภัยพิบัติที่ผ่านมาตลอดจนคำกล่าวที่ญี่ปุ่นได้เคยกล่าวไว้แก่อาเซียนว่า “ญี่ปุ่นและอาเซียนจะคิดร่วมกันและก้าวไปด้วยกัน”นั้นใช้ได้ผลอย่างดีต่อผลลัพธ์ที่อาเซียนแสดงตอบกลับมา รวมทั้งยังแสดงให้เห็นเป็นอย่างดีว่าความสัมพันธ์ระหว่างสองประเทศมิจำเป็นต้องขับเคลื่อนไปในเพียงแค่มิติทางเศรษฐกิจเป็นมิติหลักเท่านั้น หากแต่การดำเนินความสัมพันธ์ระหว่างกันนั้นก็สามารถขับเคลื่อนผ่านได้อีกหลายแง่มุมที่รวมไปถึงมิติการให้ความช่วยเหลือด้านมนุษยธรรมด้วยเช่นเดียวกัน

ด้วยเหตุนี้เอง จากการที่จีนกำลังผงาดขึ้นมาในภูมิภาค วิธีการหนึ่งที่จะทำให้ญี่ปุ่นสามารถรับมือกับการผงาดขึ้นมาต่อจีนได้เป็นอย่างดีคือการดำเนินความสัมพันธ์กับภูมิภาคในลักษณะที่หนุนความสัมพันธ์ของทั้งสองให้มีความรู้สึกว่าเป็นทีมเดียวกันโดยไม่ทำให้ภูมิภาครู้สึกถูกคุกคามเช่นเดียวกับที่จีนปฏิบัติ ฉะนั้นจึงทำให้การให้ความช่วยเหลือด้านภัยพิบัติของญี่ปุ่นสามารถเข้ามาเป็นเครื่องมือแสวงหาหุ้นส่วนทางยุทธศาสตร์ ทางอ้อมและสอดคล้องกับยุทธศาสตร์ที่ญี่ปุ่นได้วางไว้ว่าจะเข้ามาดำเนินความสัมพันธ์ให้มีความหลากหลายมากขึ้นกว่ามิติทางเศรษฐกิจดังที่ได้กล่าวมา ซึ่งทั้งนี้เองช่วงเวลาที่ภูมิภาคประสบภัยพิบัติก็ถือเป็นช่วงเวลาประจวบเหมาะที่ญี่ปุ่นจะสามารถแสดงท่าทีตอบโต้จีนได้ในทางอ้อมพร้อมๆกับสร้างความไว้วางใจให้แก่ประเทศในภูมิภาคได้โดยไม่จำเป็นต้องแสดงออกว่ามีจุดประสงค์ทางทหารหรือความมั่นคง ดังจะเห็นได้จากคำกล่าวของนายอาเบะ นายกรัฐมนตรีของญี่ปุ่นที่ได้ประกาศไว้ในช่วงที่เขาเดินทางไปเยือนฟิลิปปินส์ปี 2013 ซึ่งถือเป็นช่วงเวลาเดียวกันกับที่ปัญหาทะเลจีนใต้กำลังเป็นประเด็นร้อนระหว่างฟิลิปปินส์และจีน ตลอดจนช่วงดังกล่าวยังเป็นช่วงปีเดียวกันกับที่ฟิลิปปินส์ประสบกับภัยพิบัติไต้ฝุ่นไห่เยี้ยนว่า *“โตเกียวและกรุงมะนิลาจะขยายขอบเขตความร่วมมือทั้งทางทะเลและทางเศรษฐกิจระหว่างกัน โดยโตเกียวจะคอย stand-by ทางด้านการปล่อยสินเชื่อให้แก่ฟิลิปปินส์เพื่อเตรียมความพร้อมรับมือต่อภัยพิบัติตลอดจนความร่วมมือในส่วนอื่นๆผ่าน ODA ของญี่ปุ่น”*[33]

[33] Julius Cesar I. Trajano, "*Japan and the Philippines Unite against China.*" [Online] Available from: http://www.eastasiaforum.org/2013/08/21/japan-and-the-philippines-unite-against-china/ [24 Mar 2016]

ซึ่งการดำเนินนโยบายในลักษณะการถ่วงดุลทางอ้อมของญี่ปุ่นในภูมิภาคจะสามารถดำเนินไปได้อย่างมีประสิทธิภาพนั้น ญี่ปุ่นจะต้องปรับการแสดงบทบาทของญี่ปุ่นในภูมิภาคนี้ให้มุ่งเน้นไปในลักษณะของการเสริมสร้างความร่วมมือทางหุ้นส่วนทางยุทธศาสตร์ โดยหลีกเลี่ยงการแสดงออกที่มากเกินไปจนทำให้จีนรู้สึกว่าถูกคุกคามที่อาจนำไปสู่ความสัมพันธ์ที่ตกต่ำลงได้ระหว่างจีนและญี่ปุ่นอันเนื่องมาจากความไร้เสถียรภาพที่เกิดขึ้นภายในภูมิภาค[34] กล่าวคือ แม้ว่าญี่ปุ่นจะต้องการถ่วงดุลจีนมากเพียงไร แต่การแสดงออกของญี่ปุ่นจะต้องแสดงออกอย่างมีขอบเขตในลักษณะที่หวังผลประโยชน์แต่ไม่ได้หวังให้เกิดผลกระทบทางความสัมพันธ์ที่จะเข้ามาทำลายสันติภาพและความมั่นคงในภูมิภาค

เพราะฉะนั้น การเข้ามาให้ความช่วยเหลือของญี่ปุ่นด้านการจัดการกับภัยพิบัติในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ได้เข้ามาเป็นส่วนสำคัญทางยุทธศาสตร์ในมิติที่ญี่ปุ่นถนัดมาสร้างข้อได้เปรียบให้เกิดขึ้นแก่ตนเองในภูมิภาค ตลอดจนเพื่อแสดงออกให้ประเทศในภูมิภาคได้เกิดความรู้สึกไว้วางใจต่อญี่ปุ่นแม้ว่าจีนจะได้เข้ามาเป็นอีกทางเลือกหนึ่งต่อการให้ความช่วยเหลือด้านภัยพิบัติในภูมิภาคก็ตาม ญี่ปุ่นถือเป็นชาติมหาอำนาจลำดับแรกๆที่เข้ามาให้ความช่วยเหลือเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เมื่อประสบกับภัยพิบัติอยู่สม่ำเสมอ ซึ่งญี่ปุ่นได้เล็งเห็นว่าการเข้าให้การช่วยเหลือต่อ การบรรเทาภัยพิบัติในภูมิภาคนอกจากจะสามารถเป็นเครื่องมือในการส่งเสริมความสัมพันธ์ต่อการเป็นหุ้นส่วนทางยุทธศาสตร์ที่ดีระหว่างกันแล้ว การเข้ามาบรรเทาภัยพิบัติทางธรรมชาติของญี่ปุ่นยังสามารถเป็นส่วนหนึ่งที่สำคัญต่อการสร้างมาตรฐานที่จะรักษาคุณค่าทางสังคมร่วมกัน (common societal values) ในภูมิภาคผ่านการสร้างเครือข่ายของสังคมบนพื้นฐานของการร่วมป้องกันภัยพิบัติที่จะสามารถเป็นพื้นฐานในการสร้างความเติบโตความยั่งยืนให้เกิดขึ้นแก่เอเชียที่ทั้งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้และญี่ปุ่นจะได้รับประโยชน์จากความร่วมมือนี้เช่นกัน โดยงานชิ้นนี้จะแสดงให้เห็นท่าทีการให้ความช่วยเหลือที่เป็นตัวสนับสนุนต่อการตัดสินใจของญี่ปุ่นต่อสถานการณ์ภัยพิบัติครั้งสำคัญอย่างมีนัยยะสำคัญในภูมิภาค 3 เหตุการณ์ ดังนี้

4.2.1 เหตุการณ์คลื่นยักษ์ซึนามิ ปี 2004

แผ่นดินไหวและซึนามิขนาดใหญ่ที่ได้เกิดขึ้นในเอเชียใต้และเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เมื่อปี 2004 ที่ผ่านมาถือเป็นภัยพิบัติแรกที่รุนแรงที่สุดนับตั้งแต่เริ่มเข้าสู่ศตวรรษที่21 โดยแผ่นดินไหวและซึนามิครั้งนี้ได้เกิดขึ้นบริเวณมหาสมุทรอินเดียนอกชายฝั่งตะวันตกของเกาะสุมาตรา มีขนาดความรุนแรงถึง 9.1 ริกเตอร์ซึ่งขนาดความรุนแรงดังกล่าวได้ส่งผลกระทบทำให้อาคารสูงหลายแห่ง

---

[34] Bhubhindar Singh, *"New Japanese Premier's First Foreign Trip: Why Se Asia?"* [Online] Available from: http://www.nationmultimedia.com/opinion/New-Japanese-premiers-first-foreign-trip-Why-SE-As-30197959.html. [17 JAN 2016]

ของกรุงเทพมหานครได้รับแรงสั่นสะเทือน ตลอดจนเหตุการณ์ดังกล่าวได้ส่งผลกระทบอย่างยิ่งต่อพื้นที่ประสบภัยโดยเฉพาะอย่างยิ่งประชากรในพื้นที่ดังกล่าวซึ่งมิใช่มีเพียงแค่ประชาชนในพื้นที่เท่านั้น หากแต่ยังรวมถึงนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและต่างประเทศที่มีอยู่จำนวนมากเนื่องจากช่วงเวลาดังกล่าวเป็นช่วงฤดูกาลการท่องเที่ยวคาบเกี่ยวระหว่างวันคริสต์มาสและวันขึ้นปีใหม่ โดยพบว่ามีจำนวนผู้เสียชีวิตรวมทั้งสิ้นประมาณ 220,000 ราย และผู้ที่ไร้ที่อยู่อีกกว่าหนึ่งล้านราย[35]

ทั้งนี้ สองวันภายหลังจากที่ภูมิภาคประสบกับภัยพิบัติญี่ปุ่นได้ประกาศที่จะให้ความช่วยเหลือเป็นมูลค่ากว่า 30 ล้านดอลล่าร์สหรัฐ โดยความช่วยเหลือดังกล่าวคิดเป็นจำนวนเงินที่มากกว่าความช่วยเหลือของสหรัฐอเมริกาถึงสองเท่า ต่อมาประเทศจีนได้ประกาศมอบความช่วยเหลือให้แก่ภูมิภาคเป็นจำนวน 63 ล้านดอลล่าร์สหรัฐ ด้วยเหตุนี้เองจึงทำให้ญี่ปุ่นตัดสินใจที่จะเพิ่มความช่วยเหลือแก่ภูมิภาครวมเป็นจำนวนทั้งสิ้นประมาณ 500 ล้านดอลล่าร์สหรัฐ โดยความช่วยเหลือครั้งนี้นับเป็นมูลค่ากว่าครึ่งหนึ่งของจำนวนที่ญี่ปุ่นได้ให้สัญญาว่าจะเตรียมพร้อมไว้สำหรับการให้ความช่วยเหลือทันทีเมื่อภูมิภาคประสบภัย นอกจากจำนวนเงินดังกล่าวแล้วรัฐบาลญี่ปุ่นยังได้มอบเงินพิเศษเพิ่มอีก 70 ล้านดอลล่าร์สหรัฐแก่ UNICEF ให้เป็นผู้จัดการ และอีก 60 ล้านดอลล่าร์สหรัฐให้แก่โครงการอาหารโลก (World Food Programme: WFP) ตลอดจนได้ส่งคนจำนวน 120 คนเข้าไปให้ความช่วยเหลือแก่ผู้ประสบภัย[36]

ท่าทีอย่างกระตือรือร้นของญี่ปุ่นที่มีความมุ่งมั่นอย่างยิ่งที่จะเข้าให้ความช่วยเหลือแก่ภูมิภาคยังสามารถเห็นได้จากถ้อยแถลงของนายโคอิสุมิ นายกรัฐมนตรีของญี่ปุ่นในขณะประชุมสมัยพิเศษจากแผ่นดินไหวและซึนามิในปี 2005 ว่า

“ญี่ปุ่นจะให้ความสำคัญกับบทบาทของภูมิภาคในฐานะการเป็นหุ้นส่วนทางยุทธศาสตร์รวมถึงความเป็นปึกแผ่นระหว่างญี่ปุ่นและเอเชียที่มีต่อกัน”[37]

คำกล่าวข้างต้นได้แสดงให้เห็นอย่างมีนัยยะว่า แม้ภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ได้ประสบกับภัยพิบัติครั้งใหญ่ในปี 2004 แต่เมื่อเข้าสู่ปี 2005 แล้วญี่ปุ่นยังคงมีความต่อเนื่องในการให้ความ

---

[35] ROBERT VALDES, NATHAN HALABRIN, and ROBERT LAMB, 2004 Tsunami and 2011 Japan Tsunami [Online] Available from: http://science.howstuffworks.com/nature/natural-disasters/tsunami5.htm [13 JAN 2016]

[36] BBC News, Tsunami aid: Who's giving what.[Online] Available from: http://news.bbc.co.uk/2/hi/asia-pacific/4145259.stm [15 JAN 2016]

[37] Brad Williams, "Why Give? Japan’s Response to the Asian Tsunami Crisis," Ibid. 400

ช่วยเหลือและการให้ความสำคัญที่ไม่เปลี่ยนแปลง ในทางกลับกันการให้ความช่วยเหลือด้านภัยพิบัตินี้เองจะยังผลให้ความสัมพันธ์ระหว่างสองฝ่ายมีความแนบแน่นขึ้นในฐานะการเป็นหุ้นส่วนทางยุทธศาสตร์ที่ดีระหว่างญี่ปุ่นและอาเซียน

การให้ความช่วยเหลือของญี่ปุ่นต่อสถานการณ์ครั้งนี้มีความน่าสนใจตรงที่ญี่ปุ่นได้ตัดสินใจที่จะเพิ่มการให้ความช่วยเหลือให้มีระดับที่สูงขึ้นเมื่อสหรัฐฯและจีนได้ปรับการให้ความช่วยเหลือเพื่อไม่ให้ญี่ปุ่นเสียหน้าต่อชาติมหาอำนาจอื่นๆในฐานะที่เป็นประเทศที่มีความสัมพันธ์ที่ดีอย่างยาวนานแต่กลับกลายเป็นประเทศที่ให้ความช่วยเหลืออยู่ในลำดับที่น้อยที่สุดต่อภูมิภาค ทั้งนี้นอกจากการให้ความช่วยเหลือด้านการเงินแล้ว Bluebook ของญี่ปุ่นฉบับปี 2005 ได้เขียนรายงานท่าทีของญี่ปุ่นต่อสถานการณ์ซึนามิในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในมิติอื่นๆว่า ในวันที่ 6 มกราคม 2005 นายโคอิซึมิ นายกรัฐมนตรีของญี่ปุ่นขณะนั้นได้เข้าร่วมประชุมอาเซียนซัมมิทกับนายโนบุทากะ มาจิมูระ (Nobutaka Machimura) รัฐมนตรีว่าการกระทรวงต่างประเทศญี่ปุ่น ได้กล่าวแสดงความเสียใจพร้อมทั้งประกาศในที่ประชุมว่า ญี่ปุ่นจะจับมือกับUNเพื่อให้ความช่วยเหลืออย่างแข็งขันกับภูมิภาคในมิติทรัพยากรมนุษย์ และการช่วยเหลือด้านความรู้-ความเชี่ยวชาญ

- <u>มิติทรัพยากรมนุษย์</u>

ญี่ปุ่นได้จัดส่ง SDF ในฐานะทีมปฏิบัติการ JDR ทั้งทางบก ทางน้ำ และ ทางอากาศกว่า 1,600 นาย นอกจากนี้ยังได้จัดส่งทีม MSDF เพื่อค้นหาและกู้ภัยทางทะเลอย่างเร่งด่วนในพื้นที่ประสบภัย , จัดส่งทีม ASDF ทางอากาศโดยใช้เครื่องบิน C-130 เพื่อขนส่งสิ่งของให้ความช่วยเหลือบริเวณพื้นที่สุมาตรา และจัดส่งทีม GSDF โดยการจัดส่งบุคลากรเพื่อเข้าให้ความช่วยเหลือ

- <u>มิติความรู้และความเชี่ยวชาญ</u>

ญี่ปุ่นได้ประกาศในที่ประชุมสหประชาชาติระดับโลกว่าด้วยการลดความเสี่ยงจากภัยพิบัติ (UN World Conference on Disaster Risk Reduction) ว่าญี่ปุ่นจะสร้างการกลไกการแจ้งเตือนภัยล่วงหน้าผ่านสถาบันระหว่างประเทศและความร่วมมือทวิภาคี นอกจากนี้ญี่ปุ่นได้เปิดตัวความริเริ่มการลดความเสี่ยงจากภัยพิบัติผ่าน ODA โดยความริเริ่มดังกล่าวมีจุดประสงค์เพื่อส่งเสริมให้ประเทศกำลังพัฒนาสามารถพึ่งพาตัวเอง (self-helf) และสามารถคาดการณ์สถานการณ์ภัยพิบัติล่วงหน้าได้ตลอดจนการให้ความร่วมมืออย่างกระตือรือร้นกับประเทศกำลังพัฒนาผ่านประสบการณ์ที่ญี่ปุ่นมีความชำนาญ, ผู้เชี่ยวชาญการรับมือกับภัยพิบัติ และเทคโนโลยีขั้นสูงของญี่ปุ่น

ทั้งนี้ซึนามิได้ก่อให้เกิดความเสียหายแก่โครงสร้างพื้นฐาน(infrastructure)ของประเทศที่จำเป็นอย่างยิ่งต่อการซ่อมแซมให้กลับคืนสู่สภาพปกติอย่างรวดเร็ว ซึ่งความช่วยเหลือดังกล่าวไม่ใช่

ความร่วมมือในระยะสั้นแต่ความร่วมมือดังกล่าวจะดำเนินไปโดยอาศัยประชาคมระหว่างประเทศในระยะกลางและระยะสั้น[38]

จะเห็นได้ว่า เมื่อญี่ปุ่นได้ปรับระดับการให้ความช่วยเหลือให้มีระดับที่สูงขึ้นการให้ความช่วยเหลือครั้งนี้ของญี่ปุ่นนอกจากจะสามารถแสดงให้เห็นถึงความมีจิตใจที่ดีต่อภูมิภาคแล้ว การให้ความช่วยเหลือครั้งนี้ถือเป็นการเปิดตัวการให้ความช่วยเหลือครั้งแรกในศตวรรษที่ 21 ที่ญี่ปุ่นจะสามารถแสดงออกให้เห็นถึงภาพลักษณ์ที่ดีในฐานะประเทศที่มีความรับผิดชอบต่อสังคมระหว่างประเทศอย่างไม่เสียหน้าในฐานะการเป็นประเทศหุ้นส่วนทางยุทธศาสตร์ที่สำคัญของภูมิภาค

4.2.2 เหตุการณ์พายุไซโคลนนาร์กีส ปี 2008

2 พฤษภาคม 2008 ถือเป็นช่วงเวลาที่โหดร้ายช่วงเวลาหนึ่งของพม่าจากการประสบกับภัยพิบัติพายุไซโคลนนาร์กีส ซึ่งภัยพิบัตินี้ถือเป็นภัยพิบัติครั้งที่รุนแรงที่สุดที่พม่าเคยประสบ โดยในช่วงเวลาดังกล่าวนั้นพม่ายังคงปิดประเทศอยู่จึงส่งผลกระทบทำให้การส่งความช่วยเหลือจากต่างประเทศได้รับอุปสรรค โดยในช่วงแรกนั้น รัฐบาลพม่ามีความเด็ดเดี่ยวที่จะปฏิเสธความช่วยเหลือจากต่างประเทศ โดยเขายืนยันที่จะจัดการและส่งความช่วยเหลือไปยังพื้นที่ประสบภัยด้วยรัฐบาลเอง ซึ่งผลจากการตัดสินใจของรัฐบาลพม่าครั้งนั้น ส่งผลทำให้ความช่วยเหลือที่มอบไปยังพื้นที่ประสบภัยไม่ได้ดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ

ในขณะเดียวกันความเสียหายได้ เพิ่มระดับสูงขึ้นโดยเฉพาะอย่างยิ่งจำนวนยอดผู้เสียชีวิตที่มีสูงถึง 150,000 ราย ผู้สูญหายอีกประมาณ 54,000 ราย และผู้ไร้บ้านอีกจำนวนกว่า 3 ล้านราย ตลอดจนอาคารบ้านเรือนและพื้นที่เกษตรกรที่ถือเป็นแหล่งรายได้ที่สำคัญของพม่าก็ได้รับความเสียหายมากเช่นกัน โดยยอดรวมความเสียหายทั้งสิ้นคิดเป็นมูลค่ากว่า 10 พันล้านดอลล่าร์สหรัฐซึ่งถือว่าเป็นความเสียหายทางภัยพิบัติที่มากที่สุดในประวัติศาสตร์ของพม่า[39]

การที่รัฐบาลพม่าไม่ยอมเปิดรับความช่วยเหลือจากต่างประเทศนั้นส่งผลให้นานาประเทศต่างพยายามกดดันพม่าในทุกวิถีทางโดยให้รัฐบาลพม่าตระหนักถึงประชาชนในประเด็นด้านมนุษยธรรมเป็นสำคัญมากกว่าประเด็นทางการเมืองที่พม่าเกรงว่าจะถูกต่างประเทศเข้ามาแทรกแซง ทั้งนี้

---

[38] MOFA, "*Diplomatic Bluebook 2005*" [Online] Available from: http://www.mofa.go.jp/policy/other/bluebook/2005/ch2-a.pdf [11 February 2017] 19-21.

[39] Thestar.com, *"Asian Bloc to Handle Burma Aid"* [Online] Available from: http://www.thestar.com/news/world/2008/05/19/asian_bloc_to_handle_burma_aid.html [20 JAN 2015]

ภายหลังจากที่สถานการณ์เริ่มบานปลายจนเกินขีดความสามารถ รัฐบาลพม่าได้ตัดสินใจประกาศขอความช่วยเหลือจากต่างประเทศอย่างเป็นทางการ โดยประเทศแรกๆที่ตอบรับการร้องขอจากพม่าคือ ไทย, ญี่ปุ่น และจีน

การให้ความช่วยเหลือต่อเหตุการณ์นากีส จีนได้มอบเงินเพื่อการให้ความช่วยเหลือเป็นจำนวน 5 ล้านเหรียญสหรัฐซึ่งจำนวนดังกล่าวยังไม่รวมการให้ความช่วยเหลือสิ่งของบรรเทาทุกข์อีกกว่า 60 ตันโดยใช้เครื่องบิน Jade Cargo ในการลำเลียงกว่า 3 เที่ยวบินที่รัฐบาลจีนส่งมอบให้แก่รัฐบาลพม่าโดยตรงโดยไม่ผ่านทางองค์การสหประชาชาติ (UN) [40] ส่วนการให้ความช่วยเหลือจากฝ่ายญี่ปุ่นนั้น ทางรัฐบาลได้ตัดสินใจมอบความช่วยเหลือแก่พม่าเป็นจำนวนเงิน 10 ล้านดอลล่าร์สหรัฐผ่านทางองค์การสหประชาชาติ ตลอดจนความช่วยเหลือด้านสิ่งของที่จำเป็นเป็นจำนวนกว่า 380,000 ล้านดอลล่าร์สหรัฐ อันได้แก่ เครื่องปั่นไฟฟ้า, ถังเก็บน้ำ และเต้นท์ เป็นต้น ทั้งนี้นายฮิโตชิ คิมูระ รองรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศได้แสดงความเห็นต่อสถานการณ์ครั้งนี้ว่า

“รัฐบาลญี่ปุ่นตัดสินใจที่จะขยายความช่วยเหลือด้านมนุษยธรรมแก่พม่าโดยพิจารณาจากความสัมพันธ์อย่างเป็นมิตรระหว่างกันของทั้งสองประเทศ ตลอดจนขนาดของภัยพิบัติที่ได้ก่อให้เกิดความเสียหายอย่างมาก”[41]

การให้ความช่วยเหลือต่อสถานการณ์ครั้งนี้ของญี่ปุ่นได้แสดงให้เห็นถึงความกระตือรือร้นอย่างยิ่งที่จะให้ความช่วยเหลือแก่พม่า ทั้งนี้ ประเทศที่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับพม่าอยู่เดิมนั้นคือประเทศจีนเนื่องจากในขณะที่พม่าถูกโดดเดี่ยวจากประชาคมระหว่างประเทศ จีนถือเป็นหุ้นส่วนทางยุทธศาสตร์ที่สำคัญของพม่าทั้งทางการเมือง เศรษฐกิจ และการทหาร ซึ่งการที่พม่าเปรียบประหนึ่งเป็นประตูหลังบ้านของจีนจึงทำให้การเข้ามามีความสัมพันธ์ของญี่ปุ่นต่อพม่าดูจะเป็นเรื่องที่ยากลำบากขึ้น ประกอบกับการที่ญี่ปุ่นเป็นหุ้นส่วนทางยุทธศาสตร์ของสหรัฐฯจึงทำให้ความไว้วางใจของพม่าที่มีต่อญี่ปุ่นไม่อาจเทียบกับจีนได้ในขณะนั้น ด้วยเหตุนี้เอง การให้ความช่วยเหลือด้านภัยพิบัติสามารถเข้ามาเป็นเหตุผลที่ดีของญี่ปุ่นต่อการดำเนินความสัมพันธ์กับพม่าได้อย่างแนบเนียนและไม่ถูกระแวง ตลอดจนเป็นการแสดงออกให้รัฐบาลพม่าเห็นว่าพม่ามีความสำคัญต่อญี่ปุ่นในฐานะ

---

[40] Bezlova, Antoaneta (2008) *“Earthquake lets China off the hook. Asia Times”* [Online] Available from: http://www.atimes.com/atimes/China/JE28Ad01.html,

[41] The Embassy of Japan in Myanmar, *"Japan Extends Third Emergency Relief Goods for the Cyclone Nargis Victims of Myanmar."* [Online] Available from: http://www.mm.emb-japan.go.jp/profile/english/press/2008-05-16.htm [21 JAN 2016]

หุ้นส่วนทางยุทธศาสตร์เช่นกันและพม่าก็ไม่มีเพียงแค่จีนเท่านั้นแต่ญี่ปุ่นก็พร้อมเป็นอีกมิตรรประเทศหนึ่งที่คอยให้ความช่วยเหลืออยู่เสมอ

4.2.3 เหตุการณ์ไต้ฝุ่นไห่เยี้ยน ปี 2013

ปี 2013 ความเสียหายของฟิลิปปินส์จากเหตุการณ์ไต้ฝุ่นไห่เยี้ยนถือเป็นบทพิสูจน์อย่างดีต่อการแสดงออกของญี่ปุ่นที่ทำให้ฟิลิปปินส์ได้เห็นว่าฟิลิปปินส์ถือเป็นมิตรประเทศในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่สำคัญในสายตาของญี่ปุ่นในฐานะการเป็นหุ้นส่วนหุ้นส่วนทางยุทธศาสตร์เดียวกับสหรัฐอเมริกาที่ญี่ปุ่นจะต้องเข้าให้ความช่วยเหลือ และทำให้ฟิลิปปินส์มั่นใจขึ้นได้ว่าตนยังมีประเทศมหาอำนาจที่อยู่ใกล้ที่พร้อมจะยืนเคียงข้างตนอีกประเทศหนึ่ง ทั้งยังถือเป็นบทพิสูจน์แรกต่อญี่ปุ่นภายหลังจากที่ญี่ปุ่นได้รับความช่วยเหลือจากประเทศในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เมื่อครั้งเหตุซึนามิและแผ่นดินไหวขนาดใหญ่ในญี่ปุ่นปี 2011

เมื่อพิจารณาดูจะเห็นได้ว่าญี่ปุ่นและฟิลิปปินส์มีจุดเชื่อมโยงหลายๆสิ่งหลายๆอย่างที่คล้ายกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเป็นประเทศหมู่เกาะที่เสี่ยงต่อการเกิดภัยพิบัติมากที่สุดในโลก[42] ซึ่งความเป็นมิตรภาพระหว่างญี่ปุ่นและฟิลิปปินส์ที่เพิ่มขึ้นในปัจจุบันเป็นผลพวงมาจากเหตุการณ์แผ่นดินไหวครั้งใหญ่และซึนามิในญี่ปุ่นปี 2011 ที่รัฐบาลฟิลิปปินส์ได้เข้ามาให้ความช่วยเหลือต่อการส่งสิ่งของบรรเทามาให้แก่พื้นที่ประสบภัยของญี่ปุ่น รวมทั้งยังได้ให้ความช่วยเหลือทางการแพทย์โดยจัดส่งทีมแพทย์มาให้การรักษายังพื้นที่ประสบภัย นอกจากนี้ฟิลิปปินส์ยังให้ให้การบริจาคเพื่อช่วยบรรเทาทุกข์แก่ผู้ประสบภัยที่จัดตั้งขึ้นโดยสภากาชาดและองค์กรอื่นๆต่อการให้ความช่วยเหลือญี่ปุ่น น้ำใจของฟิลิปปินส์ในครั้งนั้นยิ่งเป็นสิ่งที่ชาวญี่ปุ่นยังไม่ลืม ด้วยเหตุนี้เองจึงถือเป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่ทำให้ญี่ปุ่นเข้าให้ความช่วยฟิลิปปินส์อย่างรวดเร็วและรอบด้าน

“ญี่ปุ่นจะไม่ลืมที่ฟิลิปปินส์เคยช่วยเหลือเราไว้ เมื่อครั้งเหตุซึนามิปี 2011 และภัยพิบัติที่เกิดขึ้นกับฟิลิปปินส์ครั้งนี้ ก็รุนแรงพอ ๆ กับซึนามิถล่มญี่ปุ่นคราวนั้น เราขอแสดงความเสียใจอย่างที่สุดต่อภัยพิบัติที่เกิดขึ้น” เคนโซ อิวาคามิ เจ้าหน้าที่หน่วยประสานความร่วมมือนานาชาติญี่ปุ่น

ในปี 2013 ถือเป็นปีสำคัญต่อความสัมพันธ์ระหว่างญี่ปุ่น-อาเซียนที่ครบรอบความสัมพันธ์40 ปี ซึ่งองค์กรความร่วมมือระหว่างประเทศของญี่ปุ่น (Japan International Cooperation Agency: JICA) ก็ถือเป็นหน่วยงานหนึ่งของรัฐบาลญี่ปุ่นที่รับหน้าที่สำคัญต่อการให้ความช่วยเหลือประเทศ

---

[42] J. Berkshire Miller, Typhoon Haiyan, Japan and the New Asia [Online] Available from: http://nationalinterest.org/commentary/typhoon-haiyan-japan-the-new-asia-9445 [12 JAN 2016]

กำลังพัฒนาอย่างเป็นทางการในนามของรัฐบาลญี่ปุ่นโดยเฉพาะอย่างยิ่งการให้ความช่วยเหลืออย่างพิเศษต่อประเด็นความมั่นคงของมนุษย์

เดือนพฤศจิกายน 2013 ถือเป็นช่วงเวลาสำคัญที่แสดงให้เห็นถึงบทบาทของ JICA อย่างโดดเด่นจากการให้ความช่วยเหลือประเทศฟิลิปปินส์ภายหลังจากที่ได้ประสบกับภัยพิบัติธรรมชาติขนาดใหญ่ในเหตุการณ์ไต้ฝุ่นไห่เยี้ยน ซึ่งจากเหตุการณ์ครั้งนั้น JICA ได้เข้ามาให้ความช่วยเหลืออย่างกระตือรือร้นทันทีไม่ว่าจะเป็นการให้ความช่วยเหลือทั้งทางด้านเทคนิค ทางการเงิน ตลอดจนการฟื้นฟูสภาพแวดล้อมภายหลังจากเกิดภัยพิบัติ ไม่เพียงเท่านั้นความช่วยเหลือของญี่ปุ่นได้สร้างความอย่างยิ่งต่อฟิลิปปินส์และภูมิภาคอย่างมาก โดยญี่ปุ่นได้ส่งทีมแพทย์และหน่วยกู้ภัยและค้นหาเข้าให้ความช่วยเหลือยังพื้นที่ประสบภัยในฟิลิปปินส์ ซึ่งทีมแพทย์นั้นประกอบไปด้วยเจ้าหน้าที่อาสาสมัครของโรงพยาบาลที่พร้อมจะไปยังพื้นที่ประสบภัยภายใน 24 ชั่วโมง นอกจากนี้กองกำลังป้องกันตนเองของญี่ปุ่นยังได้ตอบรับที่จะให้ความช่วยเหลือต่อการส่งสิ่งของบรรเทาภัยพิบัติ ตลอดจนผู้ประสบภัยและยาวัคซีนโดยใช้เครื่องบินของ SDF [43] ไม่เพียงเท่านั้นกระทรวงต่างประเทศญี่ปุ่นได้กล่าวว่าจะให้ทุนช่วยเหลือฉุกเฉินแก่ฟิลิปปินส์จำนวน 40 ล้านดอลล่าร์สหรัฐ รวมทั้งหน่วยงานที่ไม่ใช่รัฐของญี่ปุ่นก็ได้ร่วมส่งความช่วยเหลืออย่างเร่งด่วนเป็นเงินกว่า2ล้านดอลล่าร์สหรัฐ นอกเหนือจากความช่วยเหลือทางการเงินแล้วญี่ปุ่นยังเข้าให้ความช่วยเหลือทางทหารโดยส่งกองกำลังป้องกันตนเองของญี่ปุ่น (SDF) กว่า 1,000 นายเข้ามาประจำการยังฟิลิปปินส์ รวมทั้งเครื่องบินทหารอีกกว่า 10 ลำต่อการเข้าให้ความช่วยเหลือและกู้ภัย[44]

ส่วนการให้ความช่วยเหลือจากทางการจีนนั้นพบว่าดำเนินไปในลักษณะที่ไม่สมส่วนกับการเป็นมหาอำนาจทางเศรษฐกิจลำดับสองของโลก โดยพบว่า จีนให้ความช่วยเหลือเพียงแค่ 2 ล้านดอลล่าร์สหรัฐจนทำให้การให้ความช่วยเหลือครั้งนี้ของจีนต่างได้รับคำวิพากษ์วิจารณ์จากการถูกนำมาเปรียบเทียบกับการให้ความช่วยเหลือของบริษัทเฟอร์นิเจอร์อย่าง IKEA ที่ให้ความช่วยเหลือ 2.7 ล้านดอลล่าร์สหรัฐว่ายังสูงกว่าจีน[45]

---

[43] OECD, *"Development Co-Operation Peer Reviews Japan 2014."* [Online] Available from: http://www.oecd.org/development/peer-reviews/Japan-peer-review-2014.pdf [13 [13 JAN 2015]

[44] MOFA, "*Typhoon Damage in the Philippines (Dispatch of Assessment Team)*" [Online] Available from: http://www.mofa.go.jp/press/release/press4e_000070.html [13 Jan 2015]

[45] The guardian, *"Typhoon Haiyan: China Gives Less Aid to Philippines Than Ikea"* [Online] Available from: https://www.theguardian.com/world/2013/nov/14/typhoon-haiyan-china-aid-philippines-ikea [14 Nov 2013]

ทั้งนี้ในช่วงเวลาดังกล่าวสถานการณ์ความขัดแย้งกรณีพิพาททางทะเลจีนใต้อยู่ในช่วงที่ครุกกรุ่นระหว่างจีนและฟิลิปปินส์จึงทำให้การแสดงท่าทีให้ความช่วยเหลือของจีนสะท้อนออกมาให้เห็นอย่างชัดเจนอย่างว่าฟิลิปปินส์ไม่ใช่หุ้นส่วนทางยุทธศาสตร์ที่สำคัญของจีน พร้อมๆกับตัดโอกาสตัวเองที่จะแสดงความเป็นมืออาชีพให้แก่ประชาคมโลกได้เห็นว่าเหตุการณ์พิพาทไม่ได้ส่งผลกระทบต่อตนในฐานะประเทศมหาอำนาจผู้มีความรับผิดชอบของจีน ดังที่ Zheng Yongnian ผู้เชี่ยวชาญด้านการเมืองจีนของมหาวิทยาลัยแห่งชาติสิงคโปร์ได้กล่าวว่า “จีนยังคงขาดความคิดเชิงยุทธศาสตร์” ในขณะที่การเกิดภัยพิบัติในฟิลิปปินส์ถือเป็นโอกาสสำหรับญี่ปุ่นในการเข้ามาให้การสนับสนุนอย่างสำคัญต่อบทบาทด้านการแพทย์ทหาร (military medicine)[46] ผ่านการให้ความช่วยเหลือด้านมนุษยธรรมมาเป็นประเด็นที่ชูจุดแข็งของญี่ปุ่นขึ้นมาว่าญี่ปุ่นยังคงมีบทบาทนำในภูมิภาคเช่นเดียวกับจีนที่ได้เข้ามาครอบงำภูมิภาคทางเศรษฐกิจ ซึ่งในกรณีนี้เหมือนโชคเข้าข้างญี่ปุ่นที่ท่าทีการให้ความช่วยเหลือของจีนไม่อาจมีชัยเหนือญี่ปุ่น จากประเด็นภัยพิบัตินี้เองจึงทำให้ญี่ปุ่นได้กลายมาเป็น “พระเอก” ในสายตาประเทศเพื่อนบ้านและประเทศต่างๆทั่วโลกต่อการเข้าช่วยเหลือประเทศที่อ่อนแอกว่าทั้งๆที่เป็นช่วงที่ญี่ปุ่นกำลังอยู่ในช่วงฟื้นฟูประเทศและประสบกับภาวะเศรษฐกิจตกต่ำ ในขณะเดียวกันจีนกลับกลายเป็นผู้ร้ายในสายตาโลกที่มองว่าจีนไม่มีมนุษยธรรมไม่ให้ความช่วยเหลือผู้ที่อ่อนแอกว่าทั้งๆที่มีภูมิศาสตร์ใกล้กันและมีฐานะทางเศรษฐกิจที่ดีกว่าการให้ความช่วยเหลือของญี่ปุ่นต่อฟิลิปปินส์ถือเป็นปัจจัยสำคัญยิ่งที่ทำให้ความสัมพันธ์ของทั้งสองกระชับแนบแน่นกว่าที่เคยเป็นมาที่อาจจะสามารถเป็นปัจจัยสนับสนุนความสัมพันธ์ในระยะยาวโดยใช้จุดร่วมจากการที่มีคู่ปฏิปักษ์เดียวกันเป็นตัวส่งเสริมความสัมพันธ์มากขึ้นผ่านการแสดงท่าทีผ่านประเด็นความมั่นคงรูปแบบใหม่ ทั้งนี้ ญี่ปุ่นยังมองว่าการให้ความช่วยเหลือครั้งนี้จะสามารถซื้อใจฟิลิปปินส์ให้มาร่วมเป็นอีกหุ้นส่วนทางยุทธศาสตร์หนึ่งในการต่อต้านการสกัดกั้นการผงาดขึ้นมาของจีน ตลอดจนท่าทีที่ก้าวร้าวของจีนบริเวณพื้นที่พิพาท รวมทั้งทำให้ฟิลิปปินส์รู้สึกมั่นใจขึ้นว่ายังคงมีประเทศมหาอำนาจในภูมิภาคอย่างญี่ปุ่นอีกประเทศหนึ่งที่จะคอยสนับสนุนการอ้างกรรมสิทธิ์เหนือพื้นที่ต่างๆบริเวณทะเลจีนใต้ที่หลายๆประเทศในภูมิภาคกำลังตกอยู่ในสถานการณ์ที่ยากลำบาก

เพราะฉะนั้นจะเห็นได้ว่า แม้การให้ความช่วยเหลือของญี่ปุ่นจะสะท้อนให้เห็นการแสดงความรับผิดชอบของประเทศมหาอำนาจอย่างมีมนุษยธรรม แต่ในขณะเดียวกันความช่วยเหลือของญี่ปุ่นก็สามารถยังผลประโยชน์ให้แก่ญี่ปุ่นด้านความสัมพันธ์กับประเทศนั้นๆที่พัฒนาขึ้นภายหลังจากที่ให้

---

[46] Ken Jimbo. Anchoring Diversified Security Cooperation in the ADMM-Plus: A Japanese Perspective Asia Policy, Number 22, July 2016, pp. 102-106 pp.103 อ้างจากMinistry of Defense (Japan), Defense White Paper 2015 (Tokyo, 2015), 270–73.

ความช่วยเหลือในทุกๆสถานการณ์ภัยพิบัติ ทั้งจากในระดับเดิมมีสูงขึ้น และจากที่มีความสัมพันธ์ในระดับที่ต่ำสู่การสานสัมพันธ์ได้อย่างต่อเนื่อง ด้วยเหตุนี้เองจึงทำให้แนวทางการดำเนินยุทธศาสตร์ของญี่ปุ่นได้เปลี่ยนแปลงไปสู่การให้ความสำคัญด้านมนุษยธรรมเพิ่มขึ้น และส่งผลทำให้ประเด็นเรื่องภัยพิบัติทางธรรมชาติได้กลายมาเป็นเรื่องการทูตภัยพิบัติที่ได้รับการพัฒนาขึ้นในเวลาต่อมา

ภายใต้รัฐธรรมนูญญี่ปุ่นในมาตรา 9 ทำให้ในอดีตที่ผ่านมากองกำลังป้องกันตนเองของญี่ปุ่นไม่ได้เข้ามามีบทบาทรักษาความมั่นคงระหว่างประเทศมากนักตลอดจนทำให้กองกำลังป้องกันตนเองของญี่ปุ่นไม่ได้มีโอกาสที่จะแสดงออกให้เห็นถึงศักยภาพมากนักเนื่องจากเกรงว่าจะขัดต่อบทบัญญัติรัฐธรรมนูญและสร้างความเกรงกลัวแก่ประเทศอื่นๆได้หากการแสดงออกของ SDF ไม่ได้ดำเนินอยู่บนสถานการณ์ที่สงบสุข ทั้งนี้จะเห็นได้ว่าประเด็นด้านภัยพิบัติทางธรรมชาติแม้ว่าจะไม่ใช่ประเด็นที่เกิดขึ้นบ่อยครั้งนัก แต่ประเด็นดังกล่าวก็ทำให้การให้ความช่วยเหลือของญี่ปุ่นเป็นที่จับตามองอย่างทุกๆครั้งและมีน้ำหนักมากพอที่จะสร้างความไว้วางใจทำให้ประเทศผู้รับความช่วยเหลือ ทั้งนี้ยังถือเป็นเวทีสำคัญที่ทำให้ญี่ปุ่นได้แสดงศักยภาพทางทหารผ่านการให้ความช่วยเหลือด้านมนุษยธรรมโดยประเทศที่ SDF เข้าไปนั้นไม่รู้สึกว่าการเข้ามาดังกล่าวเป็นการรุกกราน ในทางกลับกันสถานการณ์ภัยพิบัติที่เกิดขึ้นกลับสร้างความรู้สึกที่ดีพร้อมทั้งตอกย้ำให้เห็นถึงบรรยากาศที่ดีต่อการเป็นหุ้นส่วนทางยุทธศาสตร์ที่ดีระหว่างกัน พร้อมๆกับสร้างภาพลักษณ์ที่มีความชอบธรรมของญี่ปุ่นต่อประเทศผู้ประสบภัยพิบัติ

แน่นอนว่าในช่วงก่อนที่จีนจะผงาดขึ้นมาเป็นอีกหนึ่งประเทศมหาอำนาจที่สำคัญทั้งในระดับโลกและภูมิภาค ญี่ปุ่นถือเป็นประเทศที่มีบทบาทอย่างสำคัญที่มีอิทธิพลต่อภูมิภาคทั้งมิติความมั่นคงและเศรษฐกิจ ด้วยสถานการณ์ของโลกที่เปลี่ยนแปลงไปบทบาทนำในหลายๆประเด็นของญี่ปุ่นก็ได้ถูกตัวแสดงอื่นเข้ามาแทนที่ แต่สิ่งที่โดดเด่นของญี่ปุ่นที่ยังสามารถนำมาใช้เป็นแต้มต่อได้โดยที่ยังไม่มีใครมาแทนที่ได้คือการให้ความช่วยเหลือด้านภัยพิบัติ และสิ่งนี้เองได้นำพามาสู่การเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ญี่ปุ่นใช้มาเป็นปัจจัยถ่วงดุลทางอำนาจในภูมิภาคจากการที่ยังไม่มีใครมาแสดงออกด้านนี้ได้ดีเท่าศักยภาพของญี่ปุ่น

ด้วยเหตุนี้เองการแสดงบทบาทของ SDF ญี่ปุ่นจึงปรับโฉมใหม่เพื่อให้เท่าทันต่อสถานการณ์โลกที่เปลี่ยนแปลง กล่าวคือ SDF ของญี่ปุ่นไม่ได้มีไว้เพื่อจุดประสงค์ทางสงครามแต่มีไว้เพื่อแสดงบทบาทของการเป็นประเทศมหาอำนาจในฐานะผู้พิทักษ์โลกที่จะต้องแสดงบทบาทให้ความช่วยเหลือประเทศอื่นๆโดยเฉพาะอย่างยิ่งประเทศกำลังพัฒนาเมื่อประสบกับปัญหา ทั้งนี้ภายใต้การตีความมาตรา 9 ของรัฐธรรมนูญญี่ปุ่นใหม่ในปี 2015 มาถือเป็นการยกระดับบทบาทของ SDF ให้มีความชอบธรรมขึ้นต่อการนำทหารเข้าไปอธิปไตยของประเทศอื่นๆ ตลอดจนเป็นการแสดงออก

ทางอ้อมให้จีนได้เห็นว่า ญี่ปุ่นก็มีศักยภาพทางทหารที่ไม่แตกต่างกับศักยภาพทางทหารของจีนที่มีเพิ่มมากขึ้นในปัจจุบันเพียงแต่การแสดงออกซึ่งศักยภาพทางทหารของญี่ปุ่นไม่เหมือนกับจีนที่มีลักษณะแข็งกร้าวหากแต่มีลักษณะที่ให้ความสำคัญกับด้านมนุษยธรรมมากกว่า

นอกจากนี้ นาย Nobuhiro Aizawa นักวิชาการญี่ปุ่นได้วิเคราะห์ทิศทางการดำเนินความสัมพันธ์ระหว่างญี่ปุ่นและเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ผ่านประเด็นภัยพิบัติว่า ญี่ปุ่นและภูมิภาคมักประสบกับภัยพิบัติในลักษณะที่คล้ายคลึงกันไม่ว่าจะเป็นแผ่นดินไหวและน้ำท่วม ซึ่งประสบการณ์การบรรเทาภัยพิบัติที่เป็นจุดเด่นของญี่ปุ่นนี้เองจะสามารถเข้ามาทำหน้าเป็นเครื่องมือสร้างสันติภาพระหว่างญี่ปุ่นและเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ได้เป็นอย่างดี ซึ่งจากสถานการณ์ภัยพิบัติที่ผ่านมา อาทิ กรณีไต้ฝุ่นไห่เยี้ยนในฟิลิปปินส์ ระบบเรด้าร์ทางอุตุนิยมวิทยาของญี่ปุ่นที่ได้ติดตั้งไว้ให้ตั้งแต่ปี 2009 ก็ใช้ได้ดีและเป็นประโยชน์ต่อฟิลิปปินส์ เป็นต้น Aizawa มองว่าสิ่งนี้ได้แสดงให้เห็นแล้วว่าการวางระบบและความร่วมมือของญี่ปุ่นที่ผ่านมาได้เป็นรากฐานหนึ่งที่สำคัญต่อการขยายความร่วมมือระหว่างญี่ปุ่นและเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในอนาคต

เพราะฉะนั้นจะเห็นได้ว่าปัญหาท้าทายที่เกิดขึ้นโดยเฉพาะอย่างยิ่งประเด็นภัยพิบัติที่ไม่เกี่ยวข้องกับมิติทางทหารก็ถือเป็นอีกประเด็นหนึ่งที่ได้เข้ามากระตุ้นให้ภายในภูมิภาคปรับปรุงความร่วมกันให้เป็นไปในรูปแบบพหุภาคีและมุ่งสู่การประสานงานระหว่างกันในการเตรียมความพร้อมเพื่อรับมือต่อสถานการณ์ภัยพิบัติโดยเฉพาะอย่างยิ่งในภูมิภาคอาเซียนที่ยังคงมีจุดอ่อนที่เป็นช่องว่างในด้านนี้อยู่ แต่สหรัฐฯและญี่ปุ่นกลับสามารถแสดงบทบาทด้านนี้ต่อการเป็นจุดแข็งของทั้งสองประเทศได้เป็นอย่างดี[47]

กล่าวโดยสรุปจะเห็นได้ว่า ทุกวันนี้ประเด็นที่ได้สร้างความท้าทายให้เกิดขึ้นแก่ภูมิภาคคือการเพิ่มขีดความสามารถต่อการจัดการกับภัยพิบัติให้ประชากรในภูมิภาคมีความปลอดภัยทั้งต่อการดำรงชีวิตและทรัพย์สิน ด้วยเหตุนี้เองจึงทำให้มิติด้านภัยพิบัติทางธรรมชาติได้เข้ามาเป็นส่วนเติมเต็มที่สำคัญให้แก่นโยบายต่างประเทศของญี่ปุ่นให้มีความพิเศษมากกว่านโยบายต่างประเทศของประเทศอื่นๆที่มีต่ออาเซียน เนื่องจากญี่ปุ่นเป็นประเทศที่มีประสบการณ์ด้านการจัดการกับภัยพิบัติอยู่หลายครั้ง ตลอดจนการให้ความช่วยเหลือด้านภัยพิบัติที่ผ่านมาของญี่ปุ่นที่มีต่อภูมิภาคก็ได้ส่งผลทำให้ประเทศในภูมิภาคมีความรู้สึกไว้วางใจและชื่นชมต่อน้ำใจที่ญี่ปุ่นมีให้เมื่อเปรียบเทียบกับท่าทีที่ก้าวร้าวของประเทศมหาอำนาจอื่นๆที่เข้ามาดำเนินความสัมพันธ์ในช่วงเวลาเดียวกัน

---

[47] The National Bureau of Asian Research (NBR), *Strategic Assistance: Disaster Relief and Asia-Pacific Stability*(Seattle, USA: The National Bureau of Asian Research, 2014), 8.

4.3 เครือข่ายหุ้นส่วนทางยุทธศาสตร์ (Network among spokes) ระหว่างญี่ปุ่นกับอาเซียน

เมื่อพิจารณาระดับความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดกับสหรัฐในภูมิภาคเอเชียตะวันออกและเอเชียตะวันออกเฉียงใต้แล้วพบว่าญี่ปุ่นถือเป็นชาติหุ้นส่วนทางยุทธศาสตร์ ที่สำคัญของสหรัฐเนื่องจากเหตุผลหนึ่งที่สำคัญคือทั้งสองมีผลประโยชน์ร่วมกันคือการยับยั้งการผงาดขึ้นมาของจีน ทั้งนี้ hub and spoke ที่สหรัฐฯมีต่อญี่ปุ่นแม้ว่าในช่วงแรกจะมีวัตถุประสงค์เพื่อป้องการขยายอิทธิพลของคอมมิวนิสต์ แต่ต่อมาเมื่อสงครามสิ้นสุดลงเพื่อตอบสนองต่อประเด็นความมั่นคงระดับโลกและภูมิภาคตลอดจนการผงาดของจีนวัตถุประสงค์ของการดำเนินยุทธศาสตร์ hub and spokes ก็ได้เปลี่ยนแปลงไปโดยญี่ปุ่นได้กลายมาเป็นประเทศผู้ให้การสนับสนุนที่สำคัญแก่สหรัฐในภูมิภาคต่อการยับยั้งอำนาจที่เพิ่มขึ้นของจีนในศตวรรษที่ 21 และญี่ปุ่นได้เข้ามาเป็นตัวแสดงที่สำคัญต่อการ balancingอำนาจที่เพิ่มขึ้นของจีน[48]

สำหรับในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้นั้น ญี่ปุ่นถือเป็นตัวแทนสหรัฐฯต่อการเข้ามาดำเนินความสัมพันธ์ซึ่งไม่เพียงแค่เพื่อผลประโยชน์ของสหรัฐฯที่มีต่อภูมิภาคเท่านั้นแต่ญี่ปุ่นก็มีผลประโยชน์ต่อภูมิภาคนี้อยู่ไม่น้อยเช่นกัน โดยญี่ปุ่นหวังว่าการดำเนินยุทธศาสตร์ของญี่ปุ่นนี้นอกจากจะเป็นส่วนหนึ่งต่อการส่งเสริมความเป็นหุ้นส่วนทางยุทธศาสตร์แล้วประเด็นเรื่องภัยพิบัติยังสามารถเป็นส่วนหนึ่งต่อการรักษาเสถียรภาพให้เกิดขึ้นแก่ภูมิภาค ดังที่อาเบะได้กล่าวไว้ว่า *“ประเด็นด้านภัยพิบัติถือเป็นประเด็นหนึ่งที่สำคัญที่ญี่ปุ่นมีความเชี่ยวชาญ ซึ่งผมมองว่าการเสริมสร้างกรอบความร่วมมือด้านภัยพิบัติระหว่างญี่ปุ่นและอาเซียนจะสามารถเข้ามาเป็นส่วนแสดงบทบาทสำคัญด้านสันติภาพและความมั่นคงให้แก่ภูมิภาค”*[49]

ทั้งนี้ hub and spoke เป็นระบบหุ้นส่วนทางยุทธศาสตร์โดยมีสหรัฐอเมริกาเป็นศูนย์กลางภายใต้บริบทของสงครามเย็น แต่ภายใต้บริบทในปัจจุบันได้มีความเปลี่ยนแปลงไปโดยนาย Akihisa Nagashima ที่ปรึกษาด้านความมั่นคงของนายโนดะได้ให้คำเฉพาะว่าเป็น ‘network among

---

[48] E Atanassova-Cornelis, *"The Us-Japan Alliance and the Rise of China."* [Online] Available from: http://www.usaintlouis.be/fr/pdf/IEE/Brochures/atanassova_paper.pdf [18 Mar 2017]

[49] “*Press Conference by Prime Minister Shinzo Abe Following His Visit to Cambodia and Lao Pdr*" [Online] Available, from: http://japan.kantei.go.jp/96_abe/statement/201311/17naigai_e.html [18 Mar 2017]

spokes'[50] กล่าวคือ ไม่มีประเทศไหนที่จะเป็นผู้นำท่ามกลางประเทศสมาชิกอื่นๆ แต่ทุกประเทศจะร่วมมือเป็นเครือข่ายเพื่อผลประโยชน์ร่วมกันท่ามกลางการคงไว้ซึ่งการเป็นหุ้นส่วนทางยุทธศาสตร์ต่อกัน ทั้งนี้ ญี่ปุ่นมองว่าเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ถือเป็นหุ้นส่วนทางยุทธศาสตร์ที่สำคัญสำหรับญี่ปุ่นที่ญี่ปุ่นจะต้องสร้างความไว้วางใจให้เกิดขึ้น โดยการให้ความช่วยเหลือด้านภัยพิบัติจะเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของ network among spokes ที่ทำให้ญี่ปุ่นสามารถเข้ามามีบทบาทได้ในภูมิภาคได้อย่างต่อเนื่องเนื่องจากการให้ความช่วยเหลือด้านภัยพิบัติมิใช่ประเด็นที่ดำเนินแล้วจะมีระยะที่สิ้นสุดลง กล่าวคือ ความช่วยเหลือนี้เป็นการให้ความช่วยเหลือที่จำเป็นต้องแลกเปลี่ยนความรู้ถ่ายทอดเทคโนโลยีอย่างสม่ำเสมออันเนื่องมาจากภัยพิบัติไม่ใช่ประเด็นที่จะเกิดอย่างสม่ำเสมอและเมื่อเกิดขึ้นและจะสามารถสร้างผลกระทบที่เสียหายให้เกิดขึ้นอย่างรุนแรง ฉะนั้น ทุกประเทศจำเป็นต้องเตรียมพร้อมรับมือกับภัยพิบัติอยู่อย่างเสมอ

ทั้งนี้เมื่อพิจารณาถึงการถ่วงดุลอำนาจต่อจีน การดำเนินความสัมพันธ์โดยเป็นหุ้นส่วนทางยุทธศาสตร์กับสหรัฐฯในลักษณะ hub and spokes ก็ไม่ได้เป็นทางเลือกเดียวต่อสถานการณ์ปัจจุบัน ดังจะเห็นได้จากคำกล่าวของ Nobuhiro Aizawa นักวิชาการญี่ปุ่นที่มีมุมมองต่อการสร้างความร่วมมือระหว่างชาติสมาชิกอาเซียนว่า *"...ชาติสมาชิกอาเซียนจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องสร้างเครือข่ายการเป็นหุ้นส่วนทางยุทธศาสตร์ (*network of alliance*) ระหว่างกันให้แนบแน่นขึ้นแม้ว่าจะเป็นเรื่องยากก็ตาม นอกจากนี้การเป็นหุ้นส่วนทางยุทธศาสตร์ในลักษณะ hub and spoke ระหว่างสหรัฐ-ญี่ปุ่นที่มีมาอย่างช้านานนี้ควรขยายไปสู่การเป็นเครือข่ายที่กว้างขึ้นเพื่อให้ความสนใจที่มุ่งไปสู่ประเทศใดประเทศหนึ่งลดลง..."*[51]

ยุทธศาสตร์การให้ความช่วยเหลือด้านภัยพิบัติก็เช่นเดียวกับการความตกลงซื้อขายอาวุธยุทโธปกรณ์ระหว่างประเทศกล่าวคือ เมื่อพิจารณาแล้วจะเห็นได้ว่าอาวุธเมื่อซื้อแล้วแน่นอนว่าจำเป็นต้องซ่อมแซมและปรับปรุงให้อาวุธดังกล่าวให้พร้อมใช้งานเสมอ แล้วเมื่อถึงวาระที่ต้องซ่อมแซมการดำเนินการดังกล่าวก็จะย้อนกลับมาสู่ประเทศผู้ขายอาวุธดังกล่าว เพราะฉะนั้นจะเห็นได้ว่าการดำเนินการเช่นนี้หากสามารถริเริ่มความร่วมมือได้ก็จะนำมาซึ่งผลประโยชน์ระยะยาว การให้

---

[50]Banyan, "*A (Slightly) More Muscular*" [Online] Available from: http://www.economist.com/node/21552562 [20 Mar 2017]

[51] Nobuhiro Aizawa, *"Southeast Asia, Peace and Institution Building"* [Online] Available from: https://www.stimson.org/sites/default/files/11-01-2016%20Japan%27s%20Role%20in%20Southeast%20Asia%20Workshop%20Summary%20Web.pdf [3 Dec 2016]

ความช่วยเหลือด้านการจัดการกับภัยพิบัติก็เช่นเดียวกันที่ยุทธศาสตร์ดังกล่าวจะนำมาซึ่งผลประโยชน์ระยะยาวแก่ญี่ปุ่นกล่าวคือ ญี่ปุ่นเป็นประเทศที่มีทักษะเชี่ยวชาญและเทคโนโลยีที่มีความพร้อมต่อการรับมือมากกว่าประเทศอื่นๆ ซึ่งจุดแข็งนี้เองเมื่อญี่ปุ่นสามารถส่งต่อความเชี่ยวชาญดังกล่าวมายังเอเชียตะวันออกเฉียงใต้แน่นอนว่าความรู้ด้านการรับมือภัยพิบัติจะต้องอัพเดตอย่างสม่ำเสมอจึงทำให้ญี่ปุ่นได้ก้าวขึ้นมามีบทบาทนำอย่างสำคัญในภูมิภาคตลอดจนเป็นช่องทางอ้อมให้สถานะญี่ปุ่นคงอยู่ในระยายาวผ่านการเข้ามาให้ความรู้ จัดการประชุม ตลอดจนลงนามความร่วมมือต่อการให้ความช่วยเหลือกับภัยพิบัติที่ไม่อาจจะมีประเทศใดเข้ามาเทียบเทียมแม้ว่าจีนจะเริ่มเข้ามาแสดงบทบาทเช่นนี้บางแล้วก็ตาม ดังจะเห็นคำกล่าวสนับสนุนจาก Ryo Sahashi นักวิชาการญี่ปุ่นว่า “หากญี่ปุ่นและอาเซียนสามารถมีความร่วมมือระหว่างกันต่อการบรรเทาภัยพิบัติและลดความเสี่ยงต่อการเกิดภัยพิบัติขึ้นได้ประสบการณ์ที่มีร่วมกันนี้จะสามารถนำไปสู่ความร่วมมือในส่วนอื่นๆระยะยาวต่อเอเชียต่อไป”[52]

ซึ่งเมื่อพิจารณาเช่นนี้แล้วจะเห็นได้ว่าทุกประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ล้วนแล้วแต่มีส่วนสำคัญอย่างยิ่งต่อญี่ปุ่นในการถ่วงดุลอำนาจกับจีน กล่าวคือ หากญี่ปุ่นสามารถรักษาหุ้นส่วนทางยุทธศาสตร์หลักไว้ได้ ประเทศเหล่านี้จะเป็นส่วนเติมเต็มสำคัญต่อการดำเนินยุทธศาสตร์ญี่ปุ่น หากสามารถดำเนินความสัมพันธ์กับประเทศที่ pro อเมริกาได้ก็จะเป็นประโยชน์ต่อญี่ปุ่นในการยังยั้งชั่งใจจีนไม่ให้ผงาด และหากสามารถสานความสัมพันธ์กับประเทศที่สนิทกับจีนได้ ก็จะเป็นประโยชน์แก่ญี่ปุ่นที่กลุ่มประเทศเหล่านี้จะไม่ต้องผูกขาดกับจีนเพียงผู้เดียว และสิ่งนี้เองก็จะเป็นประโยชน์ต่อการดำเนินความสัมพันธ์ในส่วนอื่นๆของญี่ปุ่นต่อไปตลอดจนเป็นอีกหน่วยหนึ่งที่สำคัญต่อการสกัดกั้นจีนทางอ้อม โดยเฉพาะความท้าทายที่เกิดขึ้นในศตวรรษที่ 21 จากการผงาดขึ้นมามีอำนาจของจีนถือเป็นแรงกระตุ้นที่สำคัญยิ่งต่อญี่ปุ่นให้ต้องเข้ามาแสดงบทบาทให้ภูมิภาคและแสวงหาหุ้นส่วนทางยุทธศาสตร์ให้มากยิ่งขึ้นเพื่อถ่วงดุลทางอำนาจต่อจีน การผงาดของจีนก็ถือเป็นปัจจัยกระตุ้นที่สำคัญยิ่งต่อการทำให้สหรัฐฯหวนกลับมาให้ความสำคัญต่อประเทศหุ้นส่วนทางยุทธศาสตร์ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มากขึ้นในฐานะ Hub and Spokes เพื่อไม่ให้จีนเข้ามาแผ่ขยายอำนาจในภูมิภาคนี้แต่เพียงผู้เดียว นอกจากนี้การเติบโตของจีนยังได้สร้างความกังวลต่อญี่ปุ่นในฐานะหุ้นส่วนทางยุทธศาสตร์ของสหรัฐด้วยเช่นเดียวกันต่อการหันกลับมามองจีนเพิ่มขึ้นในอีกมุมมองด้านหนึ่งรวมถึงพิจารณาจีนเป็นพิเศษในฐานะตัวแปรที่สำคัญที่อาจจะเป็นภัยคุกคามต่อความมั่นคงและผลประโยชน์ของญี่ปุ่นในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ได้

---

[52] Ryo Sahashi, "Disaster Relief and Risk Reduction in East Asia: The Role of Japan-Asean Cooperation. ," in *Navigating Chance: Asean-Japan Strategic Partnership in East Asia and in Global Governance.*, ed. Rizal Sukma and Yoshihide Soeya(Tokyo: Japan Center for International Exchange, 2015).

ทั้งนี้ปฏิเสธไม่ได้ว่า การดำเนินยุทธศาสตร์ของญี่ปุ่นในภูมิภาคส่วนสำคัญสิ่งหนึ่งคือการดำเนินนโยบายที่ลู่ลมตามสหรัฐในฐานะตัวแทนสหรัฐต่อการรักษาความสงบและความมั่นคงให้แก่ภูมิภาค แต่สิ่งหนึ่งที่สำคัญในประเด็นนี้คือ การผูกอยู่กับสหรัฐเพียงอย่างเดียวมันก็ไม่ได้เป็นการรับประกันความมั่นคงให้แก่ญี่ปุ่น ดังนั้นนอกจากประเด็นด้านเศรษฐกิจที่โดดเด่นของญี่ปุ่นแล้ว การให้ความช่วยเหลือด้านภัยพิบัติก็ถือเป็นคุณลักษณะที่โดดเด่นของญี่ปุ่นด้วยเช่นที่ญี่ปุ่นมีความชำนาญและสามารถนำประเด็นนี้มาสร้างบทบาทของญี่ปุ่นให้เพิ่มขึ้น ตลอดจนนำมาเป็นกลยุทธ์ต่อการสร้างหุ้นส่วนทางยุทธศาสตร์เพื่อถ่วงดุลจีนที่กำลังผงาดอยู่ขณะนี้ทางอ้อมพร้อมๆกับเป็นการยืนยันให้ภูมิภาคได้เห็นว่าประเด็นด้านความมั่นคงของมนุษย์ยังเป็นยุทธศาสตร์ที่ญี่ปุ่นให้ความสำคัญ

ซึ่งในแง่นี้ การสร้างหุ้นส่วนทางยุทธศาสตร์ภายใต้ DR ญี่ปุ่นได้ดำเนินท่าทีผ่านการให้ความรู้ควบคู่กับเทคโนโลยี ตลอดจนจัดการประชุมแสร้างความร่วมมือกับ ASEAN ผ่านกรอบความร่วมมือต่างๆให้ประเด็นภัยพิบัติได้เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งที่สำคัญต่อการสร้างความไว้วางใจที่ดีของญี่ปุ่นต่ออาเซียนอย่างต่อเนื่อง ไม่ว่าจะเป็นการถ่ายทอดเทคโนโลยี และจัดฝึกอบรมพัฒนาทักษะผู้เชี่ยวชาญผ่านการแลกเปลี่ยนระหว่างกัน ทั้งนี้การดำเนินยุทธศาสตร์ HA/DR ของญี่ปุ่นไม่ได้ดำเนินการเพียงเฉพาะเมื่อประสบภัย แต่ญี่ปุ่นได้มีดำเนินยุทธศาสตร์อย่างต่อเนื่องทั้ง ก่อนและหลังประสบภัยพิบัติ ซึ่งนอกจากการให้ความช่วยเหลือผ่านการมอบสิ่งของอุปโภคบริโภค การเงิน และความร่วมมือต่างๆแล้ว ในสมัยของนายกรัฐมนตรีโนดะและรัฐมนตรีว่าการกระทรวงต่างประเทศของญี่ปุ่นนาย Koichiro Gemba ยังที่ได้อธิบายแนวคิดการให้ความช่วยเหลือด้านภัยพิบัติของญี่ปุ่นแก่อาเซียนว่าเป็นเสมือน “from outer space to rural communities” กล่าวคือ จากพื้นที่ส่วนนอกมาสู่สังคมชุมชนที่ห่างไกล

ทั้งนี้ การประชุมสุดยอดผู้นำอาเซียน-ญี่ปุ่น สมัยพิเศษในปี 2013 ที่โตเกียว ทั้งสองฝ่ายได้ตกลงร่วมกันที่จะนำแผนการดำเนินงานจากวิสัยทัศน์ความร่วมมือระหว่างกันมาปรับใช้ ซึ่งประเด็นด้านการจัดการและการบรรเทาภัยพิบัติก็ได้เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของเครื่องมือการเป็นหุ้นส่วน (partnership) ระหว่างกันโดยมีจุดประสงค์เพื่อสร้างสันติภาพและเสถียรภาพตลอดจนคุณภาพชีวิตให้เกิดขึ้น โดยความร่วมมือระหว่างกันบน AADMER ผ่านกิจกรรมต่างๆไม่ว่าจะเป็นการระบุและติดตามความเสี่ยง (risk identification and monitoring) ผ่านระบบเตรียมพร้อมเพื่อบรรเทาภัยพิบัติและตอบโต้สถานการณ์ฉุกเฉินที่จะนำมาสู่การเชื่อมโยงและทำงานระหว่างกัน (interconnectivity and intercooperativity) ของ AHA ที่สนับสนุนโดย ODA ของญี่ปุ่น ทั้งนี้ความชัดเจนของการเป็น network among spoke ระหว่างกันของญี่ปุ่นและอาเซียนได้ปรากฏให้เห็นอย่างชัดเจนในปี 2015 ผ่านการแสดงออกของนายกอาเบะที่ได้ตัดสินใจมอบเงินจำนวนราว 60

พันล้านเยนเพื่อแสดงให้เห็นถึงความตั้งใจต่อความร่วมมือในการจัดการกับภัยพิบัติระหว่างญี่ปุ่นและอาเซียน (ASEAN-Japan Disaster Management Cooperation) แม้ว่าเมื่อปี 2014 ญี่ปุ่นได้มอบเงินช่วยเหลือให้แล้วและได้จัดการฝึกอบรมด้านภัยพิบัติให้แล้ว 250 คนก็ตาม[53] ทั้งนี้จะเห็นได้ว่าความร่วมมือด้านภัยพิบัติแม้จะเป็นประเด็นด้านมนุษยธรรมแต่ประเด็นนี้เองก็ได้นำไปสู่ความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันในระยะยาวผ่านการตระหนักถึงภัยคุกคามจากธรรมชาติเช่นกันจนนำไปสู่การแสวงหาวิธีการร่วมกันในการรับมือและการจัดการซึ่งทั้งญี่ปุ่นและอาเซียนต่างก็ได้รับผลประโยชน์ร่วมกันจากความร่วมมือนี้

ด้วยเหตุนี้เองสามารถเห็นได้ว่ายุทธศาสตร์การให้ความช่วยเหลือด้านภัยพิบัติของญี่ปุ่นโดยใช้ความเป็นหุ้นส่วนทางยุทธศาสตร์มาเป็นเครื่องมือของญี่ปุ่นนี้นอกจากสามารถเป็ นสะพานเชื่อมก่อให้เกิดบรรยากาศที่ดีต่อการเป็นหุ้นส่วนทางยุทธศาสตร์ระหว่างญี่ปุ่นและอาเซียนแล้วยังสามารถนำไปสู่การร่วมมือที่ดีของทั้งสองฝ่ายในส่วนอื่นๆต่อไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งความไว้วางใจของภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่ญี่ปุ่นจะใช้เป็นกลยุทธ์สู่การถ่วงดุลจีนทางอ้อมผ่านการใช้ระบบหุ้นส่วนทางยุทธศาสตร์มาเป็นเครื่องมือ เพราะฉะนั้นจะเห็นได้ว่าจากยุทธศาสตร์ของญี่ปุ่นที่มีต่อเอเชียตะวันออกเฉียงใต้นั้น ญี่ปุ่นได้ดำเนินไปบนฐานความคิดหนึ่งที่ว่า ญี่ปุ่นยังคงมีประสิทธิภาพไม่เพียงพอนักต่อการรับมือกับจีนเพียงลำพังและญี่ปุ่นก็ไม่ใช่ผู้นำในภูมิภาคเพียงชาติเดียวอีกแล้ว ด้วยเหตุนี้เองญี่ปุ่นจึงจำเป็นต้องดำเนินยุทธศาสตร์ผ่านการเป็นหุ้นส่วนหุ้นส่วนทางยุทธศาสตร์อย่างแข็งขันต่อการรับมือกับรัฐที่เป็นภัยคุกคาม[54] ซึ่งชาติหุ้นส่วนทางยุทธศาสตร์ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ก็มีอยู่หลายประเทศที่เป็นหุ้นส่วนทางยุทธศาสตร์ของสหรัฐอย่างอินโดนีเซียและ สิงคโปร์ ตลอดจนฟิลิปปินส์ เวียดนาม และมาเลเซียที่ต้องเผชิญหน้าจากการคุกคามของจีน ซึ่งปัจจัยนี้เองถือเป็นกลุ่มเป้าหมายหลักต่อการสนับสนุนการดำเนินยุทธศาสตร์ของญี่ปุ่นต่อภูมิภาคในการยับยั้งการผงาดขึ้นมาของจีน[55] จากประเด็นภัยพิบัตินั้นการเป็นหุ้นส่วนหุ้นส่วนทางยุทธศาสตร์ระหว่างญี่ปุ่นและฟิลิปปินส์ถือเป็นตัวอย่างที่เห็นได้อย่างชัดเจนต่อการนำมาใช้พิจารณายุทธศาสตร์ของญี่ปุ่นต่อการถ่วงดุลจีน ดังจะเห็นได้จากตัวอย่างหนึ่งเมื่อปี 2013 ที่ญี่ปุ่นได้อาศัยช่วงเวลาที่ฟิลิปปินส์ประสบกับภัยพิบัติใต้ฝุ่นไห่เยี่ยนในการจัดส่งทหารเข้ามาให้ความช่วยเหลือกว่า 1000 นาย และบริจาคเงินเป็นการเร่งด่วนกว่า 30

---

[53] MOFA, "*17th Japan-Asean Summit Meeting*" [Online] Available from: http://www.mofa.go.jp/a_o/rp/page3e_000260.html [20 Mar 2017]

[54] Ryo Sahashi, *Security Partnerships in Japan's Asia Strategy: Creating Order, Building Capacity and Sharing Burden*, vol. 61 Asia Vision (Paris: IFRI, 2013).

[55] Malcolm Cook, "Southeast Asia and the Major Powers Engagement Not Entanglement," *Southeast Asian Affairs* (2014). 42.

ล้านดอลล่าร์เพื่อบรรเทาภัยพิบัติในฟิลิปปินส์ ซึ่งนับเป็นครั้งแรกของญี่ปุ่นตั้งแต่สงครามโลกครั้งที่สองที่ญี่ปุ่นได้จัดส่งกองกำลังมายังฟิลิปปินส์อย่างเป็นทางการ[56] โดยท่าทีและช่วงเวลาดังกล่าวได้สะท้อนนัยยะอย่างสำคัญที่ญี่ปุ่นต้องการส่งสัญญาณให้แก่จีนได้ทราบว่าไม่ว่าอย่างไรก็ตามฟิลิปปินส์ยังคงเป็นหุ้นส่วนทางยุทธศาสตร์ที่สำคัญที่ญี่ปุ่นพร้อมให้ความช่วยเหลือ

4.4 การเพิ่มบทบาทของSDFปี 2015 กับการเปลี่ยนแปลงนโยบายต่างประเทศญี่ปุ่นด้านความมั่นคง

"ขีดความสามารถของญี่ปุ่นในการป้องกันจะไม่ได้เป็นเพียงแค่ในเขตแดนของญี่ปุ่นเท่านั้น แต่ยังต้องรวมไปถึงสหรัฐฯและประเทศหุ้นส่วนทางยุทธศาสตร์อื่นๆตามความจำเป็นด้วย"[57]

John Kerry รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศสหรัฐอเมริกา

อย่างไรก็ตามแม้ว่ากองกำลังป้องกันตนเองจะเป็นส่วนประกอบที่สำคัญอย่างยิ่งของญี่ปุ่นต่อการเป็นหน่วยรักษาความมั่นคงของประเทศ แต่บทบาทหน้าที่ของกองกำลังญี่ปุ่นนั้นมีลักษณะที่แตกต่างจากประเทศอื่นๆอย่างเป็นเอกลักษณ์ตรงที่การปฏิบัติหน้าที่นั้นจะสามารถดำเนินการป้องกันได้เพียงแค่ภายในประเทศเท่านั้น ตลอดจนการปฏิบัติภารกิจต่างๆโดยเฉพาะอย่างยิ่งในต่างประเทศจะต้องดำเนินการให้อยู่ภายใต้ขอบเขตการรักษาสันติภาพเท่านั้น ด้วยเหตุนี้เองจากข้อจำกัดดังกล่าวจึงทำให้การปฏิบัติภารกิจต่างๆของญี่ปุ่นจึงต้องดำเนินการอย่างระมัดระวังไม่ให้เกิดการตีความไปในทิศทางที่ผิดไปที่อาจจะส่งผลกระทบด้านความมั่นคงได้ และด้วยข้อจำกัดต่อการแสดงบทบาทในต่างประเทศนี้เองก็ได้กลายมาเป็นจุดเด่นสำคัญให้แก่กองกำลังป้องกันตนเองญี่ปุ่นมีความโดดเด่นขึ้นด้านการให้ความช่วยเหลือแก่ต่างประเทศในมิติการให้ความช่วยเหลือด้านมนุษยธรรมผ่านการแสดงบทบาทของกองกำลังป้องกันตนเองที่ไม่มีพิษภัยทางการทหารนี้มาเป็นโอกาสที่ดีต่อการแสดงออกให้ประเทศผู้รับความช่วยเหลือไม่รู้สึกเป็นกังวลได้เมื่อเปรียบเทียบกับประเทศอื่นๆที่เข้ามาผ่านการแสดงออกทางด้านการทหารโดยตรง

ด้วยสถานการณ์และบริบทโลกที่เปลี่ยนแปลงไปประกอบกับญี่ปุ่นต้องเผชิญกับความท้าทายที่เกิดขึ้นอย่างรอบด้าน การรอรับความช่วยเหลือเพียงแค่จากสหรัฐฯอาจจะไม่เพียงพอนักสำหรับญี่ปุ่นต่อสถานการณ์โลกที่มีความผันผวนในปัจจุบันโดยเฉพาะอย่างยิ่งในกรณีการแสดงศักยภาพทาง

---

[56] Ibid. 43.

[57] JULIAN E. BARNES, "*U.S., Japan Announce New Security Agreement*" [Online] Available from: http://www.wsj.com/articles/u-s-japan-announce-new-security-agreement-1430146806 [10 Mar 2016]

การทหารของเกาหลีเหนือ(ทดลองขีปนาวุธ)ที่สร้างความกังวลอย่างยิ่งต่อญี่ปุ่น ความขัดแย้งระหว่างญี่ปุ่นและจีนเหนือพื้นที่พิพาททางทะเล(เซนกากุ/เตี้ยวอี๋ว์) และการที่จีนก้าวขึ้นมามีอิทธิพลอย่างเพิ่มขึ้นในภูมิภาค (Rise of China) พร้อมๆกับการที่สหรัฐยังคงมีผลประโยชน์กับจีนจากการพึ่งพาทางเศรษฐกิจระหว่างกัน เป็นต้น ซึ่งจากข้อจำกัดของมาตรา9ที่ผ่านมาทำให้ญี่ปุ่นไม่สามารถเพิ่มบทบาทในประชาคมระหว่างประเทศได้มากนัก ด้วยเหตุนี้ เพื่ออิสระต่อการปฏิบัติการของกองกำลังป้องกันตนเองของญี่ปุ่นภายใต้สถานการณ์โลกที่เปลี่ยนแปลงไปและสร้างความมั่นใจให้เกิดขึ้นแก่ญี่ปุ่นในประชาคมโลก ญี่ปุ่นจึงได้ตีความรัฐธรรมนูญฉบับสันติภาพใหม่ขึ้นในปี 2015 โดยได้ขยายบทบาทด้านความมั่นคงของญี่ปุ่นให้เพิ่มขึ้น กล่าวคือ บทบาทของกองกำลังป้องกันตนเองจะไม่ได้ดำรงไว้เพื่อตนเอง(ภายในประเทศ)เท่านั้น หากแต่ยังรวมไปถึงการเพิ่มอำนาจให้กำลังป้องกันตนเองสามารถเข้าไปช่วยเหลือประเทศหุ้นส่วนทางยุทธศาสตร์อื่นๆที่ตกอยู่ในอันตรายได้ด้วยเช่นกันอีกทั้งยังสามารถใช้อาวุธทางทหารโดยมีจุดประสงค์มากกว่าการป้องกันตัวได้ภายใต้หลักการแห่งการป้องกันตนเองร่วมกัน (principle of collective self-defense)

ทั้งนี้แม้ว่ากฎหมายฉบับนี้จะผ่านมติเห็นชอบเป็นที่เรียบร้อยแต่การดำเนินการก็ไม่ได้เป็นไปอย่างราบรื่นโดยเฉพาะอย่างยิ่งเสียงคัดค้านจากมติมหาชนและนักวิชาการที่ได้เล็งเห็นว่า การตีความกฎหมายใหม่ในครั้งนี้อาจจะเป็นการนำญี่ปุ่นกลับเข้าสู่สงครามได้อีกครั้ง เนื่องจากประชาชนญี่ปุ่นไม่ต้องการให้ประเทศได้รับความเสียหายอย่างที่เคยเกิดขึ้นเมื่อครั้งสงครามโลกครั้งที่ 2 นอกจากนี้ประเทศเพื่อนบ้าน อาทิ จีน และเกาหลีก็เช่นเดียวกันที่รู้สึกเป็นกังวลต่อการปรับเปลี่ยนบทบาทของกองกำลังป้องกันตนเองญี่ปุ่นนี้ว่าญี่ปุ่นอาจจะกลับเข้ามาแสดงท่าทีแข็งกร้าวทางทหารอย่างที่ในอดีตจีนและเกาหลีเหนือเคยได้รับมาก่อนในช่วงสงครามได้

แม้ว่าการตีความรัฐธรรมนูญใหม่ของญี่ปุ่นจะเป็นเสมือนการยืนด้วยลำแข้งของตนเองโดยไม่รองรับเพียงแค่ความช่วยเหลือจากสหรัฐ แต่สหรัฐอเมริกาก็ไม่ได้มองว่าการตัดสินใจของญี่ปุ่นครั้งนี้เป็นการตบหน้าสหรัฐฯหรือเป็นการไม่ยอมอยู่ภายใต้การเป็นพันหุ้นส่วนทางยุทธศาสตร์ธมิตรของสหรัฐฯ ในทางกลับกันสหรัฐกลับเห็นชอบและสนับสนุนต่อการตัดสินใจดังกล่าว เนื่องจากการเพิ่มศักยภาพและอำนาจของญี่ปุ่นด้านความมั่นคงครั้งนี้ ญี่ปุ่นจะสามารถเข้ามาเป็นอีกตัวช่วยหนึ่งที่สำคัญของสหรัฐต่อการถ่วงดุลอำนาจต่อจีนทางอ้อม และสามารถเข้ามามีส่วนร่วมต่อการแสดงความรับผิดชอบในประชาคมระหว่างประเทศได้เพิ่มขึ้น ตลอดจนหากสหรัฐต้องการความช่วยเหลือญี่ปุ่นก็จะสามารถเป็นอีกหุ้นส่วนทางยุทธศาสตร์หนึ่งที่สามารถเข้ามาให้ความช่วยเหลือสหรัฐได้อย่างทันท่วงที โดยนายชัค เฮเกล รัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหมของสหรัฐฯได้กล่าวแสดงความเห็น

ด้วยต่อบทบาทใหม่ด้านความมั่นคงของญี่ปุ่นว่า *“นี่จะถือเป็นโอกาสให้ญี่ปุ่นได้มีส่วนร่วมต่อการรักษาความมั่นคงในภูมิภาคและสันติภาพของโลกมากขึ้น”*[58]

อย่างไรก็ตามเมื่อพิจารณาถึงข้อดีของกฎหมายฉบับใหม่ต่อความมั่นคงในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้แล้วจะพบว่า การที่ญี่ปุ่นสามารถออกมาปฏิบัติการทางทหารนอกประเทศได้จะถือเป็นอีกหนึ่งตัวแสดงที่สำคัญที่สามารถเข้ามาให้ความช่วยเหลืออาเซียนจากสถานการณ์ความยากลำบากได้ทั้งจากภัยคุกคามในความมั่นคงรูปแบบเดิม(มิติทางทหาร)และภัยคุกคามจากความมั่นคงรูปแบบใหม่(ไม่ใช่มิติทางทหาร) เนื่องจากประเทศในภูมิเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ถือเป็นหุ้นส่วนทางยุทธศาสตร์ที่สำคัญต่อญี่ปุ่น ดังจะเห็นได้จากผลประโยชน์แห่งชาติของญี่ปุ่นที่ได้ผูกอยู่ในภูมิภาคนี้หลายด้านโดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านการค้า การลงทุน และอิทธิพล ซึ่งหากเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ต้องเผชิญกับสถานการณ์ความยากลำบากนั่นหมายความว่าผลประโยชน์ของญี่ปุ่นที่มีอยู่ในภูมิภาคก็ตกต้องอยู่ในสถานการณ์ยากลำบากด้วยเช่นกัน ด้วยเหตุนี้จึงทำให้การเพิ่มบทบาทครั้งนี้ของญี่ปุ่นประเทศในอาเซียนไม่ได้เกิดกระแสต่อต้าน เนื่องจากต่างตระหนักถึงสถานการณ์ในปัจจุบันตลอดจนผลลัพธ์ที่จะตามมาว่าญี่ปุ่นจะเข้ามาเป็นผู้ถ่วงดุลที่สำคัญในภูมิภาคที่จะทำให้ความทะเยอทยานของจีนตลอดจนการขยายอำนาจอย่างเกินขอบเขตของจีนมีท่าทีที่ลดลงผ่านการแสดงออกด้านการทหารอย่างเปิดเผยของญี่ปุ่นที่มิได้มีข้อกำจัดอย่างที่เคยเป็นมา

นอกจากนี้ การตีความรัฐธรรมนูญฉบับใหม่นี้เองถือเป็นการแสดงออกให้จีนได้เห็นว่าการขยายอิทธิพลของจีนที่มีอยู่มากเกินไปและการแสดงออกในลักษณะก้าวร้าวของจีนต่อประเทศเพื่อนบ้านโดยเฉพาะอย่างยิ่งกับประเทศหุ้นส่วนทางยุทธศาสตร์ของญี่ปุ่นและสหรัฐฯนั้น ญี่ปุ่นก็สามารถเข้ามาให้การสนับสนุนได้เพื่อปกป้องหุ้นส่วนทางยุทธศาสตร์เช่นกัน โดยที่ญี่ปุ่นไม่จำเป็นที่จะต้องอาศัยโอกาสการแสดงออกผ่านมิติการให้ความช่วยเหลือด้านมนุษยธรรมเท่านั้น หากแต่ว่าภายหลังจากที่กฎหมายรัฐธรรมฉบับใหม่ได้รับการอนุมัติญี่ปุ่นก็จะสามารถแสดงออกซึ่งบทบาทด้านความมั่นคงต่อประชาคมระหว่างประเทศได้อย่างไม่ถูกกังขา

ทั้งนี้ แม้ว่านายชินโซะ อาเบะ นายกรัฐมนตรีของญี่ปุ่นจะไม่ได้กล่าวโดยตรงถึงสาเหตุของการปรับนโยบายป้องกันประเทศว่ามีสาเหตุมาจากจีนเป็นหลัก แต่ท่าทีดังกล่าวนี้ถือเป็นการแสดงออกอย่างชัดเจนว่าญี่ปุ่นต้องการที่จะกลับมาสู่ตำแหน่งบทบาทนำด้านความมั่นคงในเอเชียอีกครั้งหนึ่ง ทั้งยังเป็นการส่งสัญญาณให้ประเทศในอาเซียนได้เห็นว่า ญี่ปุ่นคือผู้รักษาสมดุลด้านความ

---

[58] ASTVผู้จัดการออนไลน์, *"กห.สหรัฐฯ-ญี่ปุ่นหารือแผนขยายบทบาทกองทัพ"* [Online] Available from: http://www.manager.co.th/Home/ViewNews.aspx?NewsID=9570000078731. [4 NOV 2015]

มั่นคงในแถบเอเชีย เพื่อไม่ให้โน้มเอียงไปทางจีนมากเกินไป[59] ซึ่งหากญี่ปุ่นยังคงถือไพ่สำคัญต่อการดำเนินนโยบายต่างประเทศที่ไม่เป็นพิษเป็นภัยต่อประเทศอื่น สิ่งนี้เองจะทำให้ญี่ปุ่นเป็นฝ่ายได้เปรียบในเกมส์นี้ที่จะทำให้ญี่ปุ่นมีไพ่ที่เหนือกว่าอันจะนำมาซึ่งผลประโยชน์ด้านความมั่นคงในภูมิภาคในขณะเดียวกันก็ยังสามารถจำกัดพฤติกรรมของจีนที่กำลังผงาดขึ้นได้ไปพร้อมกัน[60]

เพราะฉะนั้นจะเห็นได้ว่าการเพิ่มบทบาทกองกำลังป้องกันตนเองของญี่ปุ่นถือเป็นการส่งสัญญาณสำคัญด้านความมั่นคงให้ประชาคมโลกและภูมิภาค ตลอดจนประเทศจีนได้เห็นถึงนโยบายต่างประเทศญี่ปุ่นในอีกแง่มุมหนึ่งที่ญี่ปุ่นถูกจำกัดมาตั้งแต่หลังสิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่ 2 ในช่วงเวลาใหม่ที่อำนาจญี่ปุ่นไม่ได้มีเช่นเดิม เพื่อที่จะใช้การตีความรัฐธรรมนูญใหม่นี้มาเป็นเครื่องมือชูภาพลักษณ์ศักยภาพทางด้านการทหารของญี่ปุ่นในด้านความมั่นคงที่เปลี่ยนแปลงไป ซึ่งการแสดงออกของ SDF จะไม่ได้มุ่งแสดงออกเฉพาะด้านมิติด้านมนุษยธรรมเท่านั้น แต่ SDF ยังสามารถเข้ามาร่วมรักษาสันติภาพของโลกได้ในทุกสถานการณ์มากขึ้นผ่านการร่วมมือกับรัฐบาลสหรัฐฯและกองกำลังทางทหารของสหรัฐที่ประจำการอยู่ในญี่ปุ่น ซึ่งหมายความว่าหากประเทศใดประเทศหนึ่งเผชิญกับอันตรายญี่ปุ่นก็จะสามารถเข้ามาให้ความช่วยเหลือได้โดยไม่ต้องหาโอกาสหรือหาเหตุผลด้านสันติภาพและมนุษยธรรมมาเป็นเหตุผลในการแสดงบทบาทของ SDF ในขณะเดียวกันหากประเทศใดประเทศหนึ่งแสดงออกซึ่งศักยภาพที่มากเกินไปในลักษณะคุกคามญี่ปุ่นก็สามารถใช้ SDF ในการป้องกันตนเองได้เช่นกัน

สรุป

ทุกวันนี้การแข่งขันทางอำนาจระหว่างกันมันไม่ใช่การเผชิญหน้าทางทหารอย่างที่เคยเกิดขึ้นกับสงครามในอดีต เพราะทุกๆประเทศโดยเฉพาะอย่างยิ่งประเทศมหาอำนาจล้วนมีผลประโยชน์จากการพึ่งพาอาศัยทางเศรษฐกิจร่วมกันอยู่ ซึ่งการที่จะทำสงครามระหว่างกันนั้นโดยเฉพาะประเทศที่มีความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจต่อกันย่อมจะไม่ส่งผลลัพธ์ที่ดีกลับมาอย่างแน่นอน เช่นเดียวกับหลักหยินหยางของจีนที่ในขณะเดียวกันแม้ต่างฝ่ายจะขับเคี้ยวซึ่งกันละกัน แต่ทั้ง2ฝ่ายก็ยังคงต้องพึ่งพาอาศัยกันและกันอยู่ เพราะหากฝ่ายหนึ่งเป็นอะไรไป อีกฝ่ายก็เจ็บตัวไม่ต่างกัน

---

[59] Simone Orendain, *"การตีความรัฐธรรมนูญสันติภาพของญี่ปุ่นใหม่จะทำให้ญี่ปุ่นสามารถช่วยเหลือพันธมิตรของญี่ปุ่นในกรณีที่ประเทศนั้นถูกโจมตีได้"* [Online] Available from: http://www.voathai.com/content/philippines-japan-ss/1960122.html [17 Mar 2016]

[60] Chien-Peng Chung, "Japan's Involvement in Asia-Centered Regional Forums in the Context of Relations with China and the United States ." *Asian Survey* 51, no. 3 (May/June 2011): 428.

ด้วยเหตุนี้เอง แม้ว่าในปัจจุบันนี้อิทธิพลของญี่ปุ่นจะลดลงและถูกจีนเข้ามาแทนที่ ญี่ปุ่นรู้ดีว่าการรักษาอิทธิพลของตนในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ยังถือเป็นภารกิจที่สำคัญที่มิอาจละเลย แต่การถ่วงดุลทางอำนาจโดยตรงผ่านการใช้มิติทางทหารนั้นญี่ปุ่นอาจจะได้ไม่คุ้มเสีย เนื่องจากผลประโยชน์ของญี่ปุ่นในปัจจุบันยังคงผูกอยู่กับจีนอยู่มาก ด้วยเหตุนี้เองญี่ปุ่นจึงเลือกที่จะดำเนินการถ่วงดุลทางอ้อมผ่านประเด็นความมั่นคงรูปแบบใหม่ในมิติที่ญี่ปุ่นมีความชำนาญและมีข้อได้เปรียบมากกว่าจีนในประเด็นภัยพิบัติ นอกจากนี้หากประเทศที่มีความขัดแย้งกับจีนเป็นทุนเดิมประสบกับภัยพิบัติและญี่ปุ่นสามารถเข้ามาแสดงความช่วยเหลืออย่างทันท่วงที ความช่วยเหลือของญี่ปุ่นดังกล่าวนั้นก็จะยิ่งเพิ่มต้นทุนให้ญี่ปุ่นมากขึ้นต่อการยกระดับการสร้างความใกล้ชิดทางหุ้นส่วนทางยุทธศาสตร์เพื่อถ่วงดุลอำนาจกับจีนได้ง่ายขึ้น

เพราะฉะนั้นจะเห็นได้ว่าอาเซียนและญี่ปุ่นไม่ได้มีเพียงแค่การเสริมสร้างความสัมพันธ์ระหว่างกันเท่านั้นหากแต่ยังเพิ่มระดับความเชื่อมั่นผ่านกิจกรรมที่ต่างฝ่ายต่างทำระหว่างกัน โดยงานสำคัญที่ญี่ปุ่นจะต้องทำให้ได้คือการทำให้ประเทศในภูมิภาคยอมรับกับประวัติศาสตร์ที่ผ่านมาสำหรับญี่ปุ่นคือการทำใจยอมรับกับประวัติศาสตร์ที่ผ่านมาจากการรุกรานของญี่ปุ่นให้ได้ ซึ่งหากญี่ปุ่นไม่สามารถก้าวข้ามจุดนี้ได้ความหวาดกลัวของประเทศในอาเซียนต่อการทหารของญี่ปุ่นจากประวัติศาสตร์นี้เองจะเข้ามาเป็นตัวบ่อนทำลายการสร้างความสัมพันธ์ลง[61]

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
Chulalongkorn University

[61] Bhubhindar Singh, "Asean's Perceptions of Japan: Change and Continuity," ibid.42, no. 2 (2002): 296.

บทที่ 5
บทสรุป

งานวิจัยชิ้นนี้นำเอาแนวคิดการถ่วงดุลทางอำนาจทางอ้อม (soft balancing) เป็นกรอบการศึกษาเพื่อใช้อธิบายการถ่วงดุลทางอำนาจแบบใหม่ที่มิใช่มีจุดมุ่งประสงค์เพื่อต้องการแสดงอิทธิพลหรือเป็นการดำเนินการโดยใช้เครื่องมือทางทหารโดยตรง (hard balancing) แต่คือการถ่วงดุลทางอำนาจทางอ้อมที่มีจุดประสงค์เพื่อยับยั้งการใช้อำนาจของมหาอำนาจไม่ให้มีมากจนเกินขอบเขตไป เนื่องจากภายใต้บริบทโลกที่เปลี่ยนแปลงไปการแข่งขันกันทางอำนาจและการถ่วงดุลทางอำนาจระหว่างกันไม่สามารถดำเนินการผ่านการเผชิญหน้ากันทหารอย่างที่ผ่านมาได้อีกต่อไป เนื่องจากในบริบทโลกปัจจุบันทุกๆประเทศจำเป็นต้องพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันอยู่โดยเฉพาะอย่างยิ่งในมิติทางด้านเศรษฐกิจ ด้วยเหตุนี้เองจึงทำให้การถ่วงดุลทางอำนาจในปัจจุบันจะต้องดำเนินไปในลักษณะที่นุ่มนวลขึ้นเพื่อรักษาบรรยากาศของความสัมพันธ์ระหว่างประเทศให้เป็นไปอย่างราบรื่นและทำให้ประเทศอื่นๆไม่มองว่าประเทศนั้นเป็นภัยคุกคาม

ด้วยเหตุนี้งานชิ้นนี้จึงมองว่า การให้ความช่วยเหลือด้านการบรรเทาภัยพิบัติของญี่ปุ่นในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ถือเป็นหนึ่งในยุทธศาสตร์ของญี่ปุ่นที่ต้องการถ่วงดุลทางอำนาจต่อจีนทางอ้อมผ่านการใช้ศักยภาพที่ญี่ปุ่นมีความเชี่ยวชาญเหนือจีนมาสร้างโอกาสแก่ญี่ปุ่นต่อการเสริมสร้างหุ้นส่วนทางยุทธศาสตร์และสร้างความไว้วางใจแก่ประเทศในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ได้อย่างสนิทใจเมื่อเปรียบเทียบกับสถานการณ์ปัจจุบันที่ภูมิภาครู้สึกเป็นกังวลต่อการผงาดขึ้นมาของจีน โดยวิทยานิพนธ์ชิ้นนี้ได้มุ่งศึกษาการใช้ soft balancing ผ่านบทบาทการให้ความช่วยเหลือด้านการจัดการภัยพิบัติของญี่ปุ่นในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ระหว่างปี 2000-2014 เพื่อตอบคำถามว่า ปัจจัยใดที่เป็นตัวผลักดันอย่างสำคัญต่อการเข้ามาให้ความช่วยเหลือของญี่ปุ่นด้านการจัดการกับภัยพิบัติในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้และการท่าทีดังกล่าวของญี่ปุ่นได้สะท้อนให้เห็นถึงยุทธศาสตร์ญี่ปุ่นที่มีต่อเอเชียตะวันออกเฉียงใต้อย่างไร

จากการศึกษาพบว่า การเข้ามาให้ความช่วยเหลือของญี่ปุ่นด้านการจัดการกับภัยพิบัติในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้สะท้อนให้เห็นถึงความพยายามริเริ่มทางยุทธศาสตร์ใหม่ของญี่ปุ่นที่เปิดทางให้กองกำลังป้องกันตนเองสามารถเข้ามามีส่วนร่วมในประเด็นความมั่นคงที่ไม่ใช่การทหารต่อการรักษาสถานภาพบทบาทของญี่ปุ่นในภูมิภาคให้คงอยู่ทางอ้อม ซึ่งสถานการณ์ภัยพิบัติที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องรุนแรงในภูมิภาคถือเป็นแรงผลักดันและเป็นโอกาสที่ดีสำหรับญี่ปุ่นที่จะแสดงบทบาทนำผ่านศักยภาพที่มีในฐานะเครื่องมือใหม่ต่อการสร้างเครือข่ายหุ้นส่วนทางยุทธศาสตร์ทางอ้อมที่ทำให้

ภูมิภาคมีความไว้วางใจต่อญี่ปุ่นมากกว่าเมื่อเปรียบเทียบกับประเทศมหาอำนาจอื่นในภูมิภาค ตลอดจนเป็นบันไดขั้นสำคัญที่นำไปสู่การถ่วงดุลทางอำนาจต่อจีนในภูมิภาคทางอ้อม

ปัจจุบันแม้ว่าญี่ปุ่นได้ยกระดับบทบาทของตนเองให้เพิ่มขึ้นในภูมิภาคซึ่งมิใช่เพียงแต่ประเด็นทางการเมืองและความมั่นคง เศรษฐกิจ และวัฒนธรรมเท่านั้น แต่ยังได้รวมไปถึงมิติการให้ความช่วยเหลืออย่างมีมนุษยธรรมก็เป็นอีกประเด็นที่ญี่ปุ่นไม่ได้มองข้ามไป ในขณะเดียวกันก็ได้แสดงออกให้เห็นอย่างต่อเนื่องว่า ญี่ปุ่นพร้อมเสมอที่จะเข้าให้ความช่วยเหลือประเทศในอาเซียนโดยเฉพาะอย่างยิ่งการให้ความช่วยเหลือกรณีภัยพิบัติที่ถือว่าประเด็นนี้สามารถเป็นประเด็นสร้างความเชื่อถือและความไว้วางใจของภูมิภาคต่อญี่ปุ่นอย่างมากกว่า แม้จีนจะเป็นประเทศมหาอำนาจหลักของภูมิภาค แต่ประเด็นสำคัญนี้จีนยังไม่ได้ดำเนินการอย่างมีประสิทธิภาพเท่าที่ควรจะเป็น ในฐานะ “พี่ใหญ่” ของภูมิภาค

อย่างไรก็ตามสถานการณ์ภัยพิบัติในภูมิภาคจะไม่ได้เกิดขึ้นบ่อยนักแต่ในทุกๆครั้งที่เกิดภัยพิบัติขึ้นญี่ปุ่นก็สามารถใช้โอกาสที่มีมาแสดงบทบาทได้อย่างเต็มที่จนทำให้ประเทศในภูมิภาคประทับใจ รวมทั้งท่าทีดังกล่าวของญี่ปุ่นก็มิใช่ว่าจะให้ความช่วยเหลือเพียงแค่ในช่วงที่ประสบภัยพิบัติแต่ท่าทีของญี่ปุ่นนั้นได้แสดงออกอย่างต่อเนื่อง อาทิ การถ่ายทอดความรู้ เทคโนโลยี การส่งผู้เชี่ยวชาญ และการจัดการประชุมระหว่างกัน เป็นต้น ซึ่งการแสดงออกในมิติการให้ความช่วยเหลืออย่างมีมนุษยธรรมนี้เองก็กลายมาเป็นเครื่องมือทางยุทธศาสตร์ของญี่ปุ่นต่อการสร้างหุ้นส่วนทางยุทธศาสตร์จากความไว้วางใจในประเด็นที่ไม่เกี่ยวข้องกับการทหารเพื่อถ่วงดุลจีนโดยเฉพาะอย่างยิ่งต่อประเทศที่เป็นคู่ขัดแย้งกับจีนให้หันความสนใจมาที่ญี่ปุ่น รวมไปถึงในประเทศที่เป็นหุ้นส่วนทางยุทธศาสตร์กับจีนอยู่เดิมให้หันมามองญี่ปุ่นเช่นกันในฐานะอีกมิตรประเทศหนึ่งที่สามารถให้ความช่วยเหลือได้ยามประสบภัยโดยที่ไม่จำเป็นต้องผูกอยู่กับจีนเพียงประเทศเดียว

ที่ผ่านมาแม้ว่าบทบาทของกองกำลังป้องกันตนเอง (SDF) ของญี่ปุ่นจะถูกจำกัด แต่ญี่ปุ่นก็ไม่ได้หยุดพัฒนาศักยภาพด้านความมั่นคง ดังจะเห็นได้ว่า SDF จะพยายามแสดงบทบาทเข้ามามีส่วนร่วมต่อสถานการณ์โลกอยู่เสมอเมื่อมีโอกาส ซึ่งมิติที่เห็นการแสดงบทบาทได้ชัดเจนมิติหนึ่งคือการให้ความช่วยเหลือด้านมนุษยธรรมโดยเฉพาะอย่างยิ่งการบรรเทาภัยพิบัติ เนื่องจากในมิตินี้ทำให้กองกำลังญี่ปุ่นสามารถแสดงศักยภาพด้านความมั่นคงได้โดยไม่ถูกมองว่าเป็นภัยคุกคามหรือรุกรานพร้อมๆกับสามารถสร้างความไว้วางใจให้แก่ประเทศผู้รับความช่วยเหลือไปพร้อมๆกันว่า ญี่ปุ่นเป็นประเทศที่มีมนุษยธรรมและเห็นอกเห็นใจประเทศเพื่อนบ้านแม้ว่าจะเป็นการนำกองกำลังเข้ามาในประเทศผู้รับความช่วยเหลือก็ตาม ซึ่งเมื่อพิจารณาในอีกแง่มุมหนึ่งต่อท่าทีการแสดงศักยภาพ SDF ด้านภัยพิบัตินี้ถือเป็นการแสดงออกให้นานาประเทศได้เห็นถึงศักยภาพความพร้อมด้านความมั่นคง

ของญี่ปุ่นทางอ้อมว่าหากเกิดเหตุการณ์ใดๆก็ตามที่กระทบต่อเสถียรภาพด้านความมั่นคงของภูมิภาค ญี่ปุ่นก็พร้อมแสดงบทบาทเสมอเช่นเดียวกับเหตุการณ์ภัยพิบัติญี่ปุ่นก็พร้อมให้ความช่วยเหลืออย่างทันที ทั้งนี้ ในปี 2015 ได้พิสูจน์ให้เห็นถึงความพร้อมและความมุ่งมั่นของญี่ปุ่นที่จะยกระดับบทบาทของ SDF ดังจะเห็นได้จากการตีความรัฐธรรมนูญมาตรา 9 ขึ้นใหม่อีกครั้ง ซึ่งแม้ว่าญี่ปุ่นจะไม่ได้ประกาศออกมาอย่างชัดเจนว่าดำเนินไปโดยมีสาเหตุหลักมาจากจีนเป็นหลัก แต่ท่าทีดังกล่าวนี้ถือเป็นการแสดงออกอย่างชัดเจนว่าญี่ปุ่นต้องการที่จะกลับมาสู่ตำแหน่งบทบาทนำด้านความมั่นคงในเอเชียอีกครั้งหนึ่ง ทั้งยังเป็นการส่งสัญญาณให้ประเทศในอาเซียนทางอ้อมได้เห็นว่า ญี่ปุ่นคือผู้รักษาสมดุลด้านความมั่นคงในแถบเอเชีย เพื่อไม่ให้โน้มเอียงไปทางจีนมากเกินไป

จะเห็นได้ว่าในมิติการถ่วงดุลอำนาจ ญี่ปุ่นและภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มีความกังวลต่อสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในตัวแปรตัวเดียวกัน กล่าวคือ การผงาดขึ้นมาของจีน ซึ่งการตระหนักถึงสถานการณ์นี้เองจึงทำให้ทางออกในศตวรรษที่ 21 มิใช่ดำเนินไปลักษณะ hub and spokes ที่สหรัฐฯมีต่อประเทศหุ้นส่วนทางยุทธศาสตร์อย่างที่เคยเป็นมา แต่จะต้องดำเนินความสัมพันธ์ไปในทิศทางใหม่ในลักษณะ network among spokes กล่าวคือ ไม่มีประเทศไหนที่จะเป็นผู้นำท่ามกลางประเทศสมาชิกอื่นๆ แต่ทุกประเทศจะร่วมมือเป็นเครือข่ายเพื่อผลประโยชน์ร่วมกันท่ามกลางการคงไว้ซึ่งการเป็นหุ้นส่วนทางยุทธศาสตร์ต่อกัน

อย่างไรก็ดีเมื่อพิจารณาในเชิงท่าทีของญี่ปุ่นเพื่อใช้ประกอบการวิเคราะห์จาก 3 เหตุการณ์ที่สำคัญ ได้แก่ ซึนามิ ปี 2004, นากีส ปี 2008 และไต้ฝุ่นไห่เยี้ยน ปี 2013 จะพบว่า ญี่ปุ่นพยายามใช้ประเด็นการให้ความช่วยเหลือด้านภัยพิบัติมาแข่งขันกับจีนตลอดจนแสดงให้ประเทศในภูมิภาคเห็นว่าญี่ปุ่นมีศักยภาพเหนือจีนและสามารถเป็นที่พึ่งพิงแก่ภูมิภาคได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในท่าทีการยกระดับความช่วยเหลือให้สูงกว่าจีนเมื่อจีนได้ปรับท่าทีให้ความช่วยเหลือสูงขึ้น ซึ่งเหตุการณ์หนึ่งที่สะท้อนให้เห็นว่ายุทธศาสตร์การให้ความช่วยเหลือด้านภัยพิบัติของญี่ปุ่นที่ผ่านมาในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ดำเนินมาอย่างถูกทางแล้วก็คือการให้ความช่วยเหลือของหลายๆประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ต่อสถานการณ์ภัยพิบัติที่สร้างความเสียหายแก่ญี่ปุ่นในเหตุการณ์ซึนามิและแผ่นดินไหวปี 2011 นอกจากนี้ยังสะท้อนให้เห็นว่า network among spokes ใช้งานได้เป็นอย่างดีต่อการสร้างความสัมพันธ์กับประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงที่ต้องเผชิญกับภัยคุกคามเดียวกับญี่ปุ่นกล่าวคือ ภัยคุกคามจากภัยพิบัติทางธรรมชาติ และภัยคุกคามจากการผงาดขึ้นมาของจีน ซึ่งหากทั้งสองฝ่ายร่วมมือกันทั้งสองฝ่ายก็จะได้รับประโยชน์ทั้งคู่

ฉะนั้น ด้วยสถานการณ์โลกที่เปลี่ยนแปลงไปได้แสดงให้เห็นว่าการดำเนินยุทธศาสตร์ใดเพียงผู้เดียวโดยไม่ร่วมมือกับใครไม่ใช่เพียงคำตอบเดียวอีกต่อไป การที่ดำเนินนโยบายเพื่อผลประโยชน์

แห่งชาติก็เช่นเดียวกันที่จำเป็นอย่างยิ่งต้องอาศัยความเป็นหุ้นส่วนหุ้นส่วนทางยุทธศาสตร์มาเป็นเครื่องมือไปสู่จุดหมาย ด้วยเหตุนี้ ผู้เขียนจึงมองว่า การถ่วงดุลของญี่ปุ่นต่อจีนในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ปัจจุบันก็เช่นเดียวกันที่ญี่ปุ่นไม่สามารถแสดงท่าทีอย่างเปิดเผยว่าญี่ปุ่นต้องการถ่วงดุลทางอำนาจต่อจีนจากการที่จีนก้าวขึ้นมาผงาดและเข้ามามีบทบาทเพิ่มขึ้นในภูมิภาค เนื่องจากผลประโยชน์แห่งชาติของญี่ปุ่นในทางเศรษฐกิจยังคงต้องพึ่งพาอาศัยจีนอยู่ ทั้งนี้จึงทำให้ญี่ปุ่นหันมาใช้ปฏิบัติการที่ไม่ใช่การทหารมาเป็นเครื่องมืออันที่จะสามารถนำพาไปสู่การแสวงหาหุ้นส่วนทางยุทธศาสตร์ในภูมิภาคให้ประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ไม่ให้รู้สึกว่าญี่ปุ่นเป็นภัยคุกคามต่อการดำเนินยุทธศาสตร์ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้แทน ซึ่งการให้ความช่วยเหลือด้านภัยพิบัติของญี่ปุ่นนี้ก็เช่นเดียวกันที่ถือเป็นเครื่องมือในการดำเนินยุทธศาสตร์ที่สำคัญของญี่ปุ่นที่มีต่อเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ต่อการนำมาใช้เป็นเครื่องมือถ่วงดุลทางอำนาจต่อจีนทางอ้อม ดังคำกล่าวของไชยวัฒน์ ค้ำชู ผู้เชี่ยวชาญด้านเอเชียตะวันออกศึกษาที่ว่า*“ในขณะที่ยุคสงครามเย็นสิ้นสุดลง ภูมิภาคเอเชียและโลกกำลังเข้าสู่ ‘ศตวรรษของแปซิฟิก’ และกำลังแสวงหาดุลยภาพในยุคหลังสงครามเย็น ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศที่ทรงอิทธิพลของเอเชียสองประเทศนี้จึงเป็นตัวสำคัญที่กำหนดดุลแห่งอำนาจในเอเชียและในโลกศตวรรษที่21”*

จะเห็นได้ว่าในศตวรรษที่ 21 แม้ภัยพิบัติทางธรรมชาติจะไม่ได้เกิดขึ้นบ่อยครั้งนักในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ แต่เหตุการณ์ในทุกๆครั้งได้ตอกย้ำแสดงให้เห็นว่าญี่ปุ่นพร้อมที่จะเข้าให้ความช่วยเหลือและเป็นมิตรที่ดีต่อภูมิภาคเสมอโดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงเวลาที่คาบเกี่ยวกับประเด็นสำคัญระหว่างประเทศ ญี่ปุ่นก็ได้เข้าให้ความช่วยเหลืออย่างพิเศษที่นอกจากจะเป็นการส่งสัญญาณให้ภูมิภาคได้เห็นว่าญี่ปุ่นเป็นหุ้นส่วนทางยุทธศาสตร์ที่คอยให้ความช่วยเหลือและมีความเห็นอกเห็นใจแล้ว ความช่วยเหลือดังกล่าวยังเป็นการส่งสัญญาณให้ประเทศมหาอำนาจอื่นโดยเฉพะอย่างยิ่งประเทศจีนให้ได้เห็นว่าญี่ปุ่นยังคงมีบทบาทในภูมิภาคอยู่และพร้อมให้ความช่วยเหลือภูมิภาคอย่างเร่งด่วนเมื่อเกิดภัย ซึ่งท่าทีดังกล่าวของญี่ปุ่นนี้ไม่จำเป็นต้องแสดงศักยภาพทางทหารหรือกองทัพ หรือประกาศกราวให้จีนได้เห็นว่าตอนนี้ญี่ปุ่นกำลังที่จะถ่วงดุลอำนาจจีน แต่ท่าทีของญี่ปุ่นผ่านการให้ความช่วยเหลือด้านภัยพิบัตินี้ได้สร้างความรับรู้ให้แก่จีนว่าญี่ปุ่นต้องการถ่วงดุลทางอำนาจจีนโดยที่ญี่ปุ่นไม่จำเป็นต้องแสดงศักยภาพทางทหารเลย ซึ่งความรับรู้ดังกล่าวของจีนสามารถเห็นได้จากท่าทีที่จีนก็ได้แสดงตอบโต้ญี่ปุ่นผ่านการให้ความช่วยเหลือด้านภัยพิบัติเช่นกันโดยเฉพาะอย่างยิ่งประเทศที่เป็นหุ้นส่วนทางยุทธศาสตร์กับจีนที่จีนจะให้ความช่วยเหลือเป็นพิเศษ ดังจะเห็นได้จากหากญี่ปุ่นให้ความช่วยเหลือเพิ่มขึ้นแค่ไหนจีนก็จะให้ความช่วยเหลือเพิ่มขึ้นเช่นกัน ในทางกลับกันกรณีประเทศที่ไม่ใช่หุ้นส่วนทางยุทธศาสตร์ของจีน จีนจะแสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่าระดับความช่วยเหลือของจีนนั้นจะดำเนินไปลักษณะตามมารยาทเท่านั้น

ญี่ปุ่นตระหนักรู้ดีว่าแม้ญี่ปุ่นจะต้องการถ่วงดุลทางอำนาจจีนในภูมิภาค แต่อำนาจ อิทธิพล ความยิ่งใหญ่ และศักยภาพของญี่ปุ่นในปัจจุบันได้มีความแตกต่างไปจากในช่วงสงครามโลกครั้งที่สอง เพราะฉะนั้นสิ่งที่ญี่ปุ่นควรจะตระหนักถึงมากที่สุดคือเสถียรภาพและความมั่นคงของภูมิภาคไม่ให้สถานการณ์ของบริบทโลกและภูมิภาคต้องตกอยู่ในที่นั่งลำบากหรือต้องเผชิญหน้ากันโดยตรง รวมทั้งญี่ปุ่นตระหนักว่าญี่ปุ่นเพียงผู้เดียวคงไม่อาจที่จะคานอำนาจจีนได้เนื่องจากมีผลประโยชน์ร่วมกันอยู่ แต่ถ้าหากร่วมมือกับเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในลักษณะ ‘network among spokes’ ญี่ปุ่นจะสามารถทำได้โดยอาศัยการใช้เครือข่ายการเป็นหุ้นส่วนทางหุ้นส่วนทางยุทธศาสตร์เป็นเครื่องมือผ่านผลประโยชน์ร่วมกันที่ทั้งญี่ปุ่นและเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ต่างได้รับผลประโยชน์ ด้วยเหตุนี้เองญี่ปุ่นจึงต้องดำเนินยุทธศาสตร์ที่มีความแตกต่างไปผ่านการถ่วงดุลอำนาจทางอ้อมที่ถือเป็นทางเลือกที่เจ็บตัวน้อยที่สุดแต่คุ้มค่ามากที่สุดที่จะได้รับ นั่นก็คือ “ความไว้วางใจ”จากประเทศหุ้นส่วนทางยุทธศาสตร์ที่มองว่าญี่ปุ่นเป็น “มิตร”ไม่ใช่“ศัตรู” ที่พร้อมจะคอยให้ความช่วยเหลือแก่พวกเขาเมื่อพวกเขาต้องตกอยู่ในสถานการณ์ที่ยากลำบาก

กล่าวโดยสรุปคือ การเข้ามาให้ความช่วยเหลือของญี่ปุ่นด้านการจัดการกับภัยพิบัติในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้สะท้อนให้เห็นถึงความพยายามริเริ่มทางยุทธศาสตร์ใหม่ของญี่ปุ่นที่เปิดทางให้กองกำลังป้องกันตนเองสามารถเข้ามามีส่วนร่วมในประเด็นความมั่นคงที่ไม่ใช่การทหารต่อการรักษาสถานภาพบทบาทของญี่ปุ่นในภูมิภาค ซึ่งประเด็นการให้ความช่วยเหลือด้านภัยพิบัติถือเป็นส่วนหนึ่งของภาพรวมทางยุทธศาสตร์ของญี่ปุ่นในการถ่วงดุลอำนาจจีน ทั้งนี้ สถานการณ์ภัยพิบัติที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องรุนแรงในภูมิภาคถือเป็นแรงผลักดันและเป็นโอกาสที่ดีสำหรับญี่ปุ่นที่จะแสดงบทบาทนำผ่านศักยภาพที่มีในฐานะเครื่องมือใหม่ต่อการสร้างเครือข่ายหุ้นส่วนทางยุทธศาสตร์ทางอ้อมที่ทำให้ภูมิภาคมีความไว้วางใจต่อญี่ปุ่นมากกว่าเมื่อเปรียบเทียบกับประเทศมหาอำนาจอื่นในภูมิภาค

สิ่งสำคัญที่เป็นคำถามต่อไปในอนาคตคือ มิติการให้ความช่วยเหลือด้านภัยพิบัติทางธรรมชาติถือเป็นอีกหนึ่งการถ่วงดุลอำนาจจีนทางอ้อมของญี่ปุ่น มิตินี้เหมาะสมหรือไม่กับอิทธิพลของจีนที่เพิ่มขึ้น และหากการถ่วงดุลอำนาจจีนทางอ้อมของญี่ปุ่นไม่ประสบผลสำเร็จ ญี่ปุ่นจะหันมาเปลี่ยนไปสู่วิธีการใด?

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

รายการอ้างอิง

(NBR), The National Bureau of Asian Research. *Strategic Assistance: Disaster Relief and Asia-Pacific Stability*. Seattle, USA: The National Bureau of Asian Research, 2014.

abs-cbnnews.com, Japan Gives $10-M Aid to Myanmar [Online] Available from: http://rp4.abs-cbnnews.com/world/05/09/08/japan-gives-10-m-aid-myanmar [2 February 2015]

Acharya, Amitav, Security: Common, Cooperative and Comprehensive Asia-Pacific Security Concepts in the Post-Cold War Era [Online] Available from: http://www.amitavacharya.com/sites/default/files/Common,%20Comprehensive%20and%20Cooperative%20Security.pdf [29 Sep 2015]

Affairs, Ministry of foreign. "Japan's Oda 1994." 1995.

Aizawa, Nobuhiro, Japan's Evolving Relationship with Southeast Asia: Prospects for Us-Japan Cooperation from East-West Center [Online] Available from: http://www.eastwestcenter.org/events/japans-evolving-relationship-southeast-asia-prospects-us-japan-cooperation. [20 AUG 2015]

———, Workshop on "Southeast Asia, Peace and Institution Building" [Online] Available from: https://www.stimson.org/sites/default/files/11-01-2016%20Japan%27s%20Role%20in%20Southeast%20Asia%20Workshop%20Summary%20Web.pdf [3 Dec 2016]

Akaha, Tsuneo. "Japan's Comprehensive Security Policy: A New East Asian Environment." *Asian Survey* 31, no. 4 (April 1991): 324-40.

ASEAN, Asean-Japan Plan of Action 2011-2015 [Online] Available from: www.asean.org/archive/documents/19th%20summit/JP-PoA.pdf [30 DEC 2015]

———, Asean Declaration on Mutual Assistance on Natural Disasters Manila, 26 June 1976 [Online] Available from: http://www.asean.org/communities/asean-socio-cultural-community/item/asean-declaration-on-mutual-assistance-on-natural-disasters-manila-26-june-1976. [11 DEC 2015]

Asia Kyokai Study Group. "Japan's War Reparations Achievements and Problems." In *Japan and South East Asia: The Cold War Era* 1947-1989 *and Issues at the End of the Twentieth Century*, edited by Wolf Mendl, 18-29. London: Routledge, 2001.

ASTVผู้จัดการออนไลน์, กห.สหรัฐฯ-ญี่ปุ่นหารือแผนขยายบทบาทกองทัพ [Online] Available from: http://www.manager.co.th/Home/ViewNews.aspx?NewsID=9570000078731. [4 NOV 2015]

Atanassova-Cornelis, E, The Us-Japan Alliance and the Rise of China. [Online] Available from: http://www.usaintlouis.be/fr/pdf/IEE/Brochures/atanassova_paper.pdf [18 Mar 2017]

Banyan, A (Slightly) More Muscular [Online] Available from: http://www.economist.com/node/21552562 [20 Mar 2017]

BARNES, JULIAN E., U.S., Japan Announce New Security Agreement [Online] Available from: http://www.wsj.com/articles/u-s-japan-announce-new-security-agreement-1430146806 [10 Mar 2016]

BOON, TAN TECK, and LAI ALLEN YU-HUNG. "Disaster Management in Southeast Asia: Issues and Challenges." http://www.internationalpolicydigest.org/2012/05/15/disaster-management-in-southeast-asia-issues-and-challenges/.

"Cabinet Decision." *Asahi Shimbun*, 19 November 1952, 1.

Center, AHA, Aadmer Work Programme 2010 - 2015 [Online] Available from: http://www.ahacentre.org/aadmer-workplan [

Chongkittavorn, Kavi. "Responding to Future Strategic Shifts in East Asia.". In *Navigating Change: Asean-Japan Strategic Partnership in East Asia and in Global Governance*, edited by Rizal Sukma and Yoshihide Soeya, 48-59. Tokyo: Japan Center for International Exchange, 2015.

Chung, Chien-Peng. "Japan's Involvement in Asia-Centered Regional Forums in the Context of Relations with China and the United States .". *Asian Survey* 51, no. 3 (May/June 2011): 407-28.

COLLIN, KOH SWEE LEAN, Japan and the 'Maritime Pivot' to Southeast Asia. [Online] Available from: http://www.japantimes.co.jp/opinion/2015/12/18/commentary/japan-

commentary/japan-and-the-maritime-pivot-to-southeast-asia/#.VtqyRhSqqkp [5 March 2016]

Cook, Malcolm. "Southeast Asia and the Major Powers Engagement Not Entanglement." *Southeast Asian Affairs* (2014): 37-52.

Defense, US. Department of, Special Report: Operation Damayan [Online] Available from: http://archive.defense.gov/home/features/2013/1113_haiyan/ [10 Mar 2016]

Development., United States Agency for International, "Super-Typhoon Haiyan (Yolanda)". [Online] Available from: https://www.usaid.gov/haiyan [10 March 2016]

Dr.Yo, จีนเข้าร่วมกับสหรัฐฯ และอีก 21 ชาติ ในการฝึกริมแพ็ก [Rimpac] ครั้งยิ่งใหญ่ที่สุดที่เคยมีมา [Online] Available from: http://chaoprayanews.com/blog/yotin/page/11/?raw=1 [29 Feb 2016]

Drifte, Reinhard. "Japan's Security Policy and Southeast Asia." *Contemporary Southeast Asia* 12 (1990): 186-97.

Economy, Elizabeth, China's Rise in Southeast Asia: Implications for Japan and the United States [Online] Available from: http://www.japanfocus.org/-Elizabeth-Economy/1815/article.html [5 March 2015]

Egberink, Fenna, and Frans-Paul van der Putten. "Asean and Relations among the Great Powers." Chap. IV In *Asean, China's Rise and Geopolitical Stability in Asia.*, 29-42. The Hague: Netherlands Institute of International Relations "Clingendael", 2011.

Er, Lam Peng. "Japan's Search for a Political Role in Southeast Asia." *Southeast Asian Affairs* (1996): 40-55.

Feigenblatt, Otto von. "Asean and Human Security: Challenges and Opportunities." *RCAPS Working Paper* 9, no. 5 (2009).

Fujisaki, Tomoko, Forrest Briscoe, James Maxwell, Misa Kishi, and Tatsujiro Suzuki. "Japan as Top Donor: The Challenge of Implementing Software Aid Policy." *Pacific Affairs* 69, no. 4 (winter,1996-1997): 519-39.

Fukushima, Akiko. "Human Security and Japanese Foreign Policy." Paper presented at the International Conference on Human Security in East Asia, Seoul, Republic of Korea, 16-17 June 2003.

Funabashi, Yoichi. *New Challenges, New Frontier: Japan and Asean in the* 21*st Century*. Institute of Southeast Asian Studies, 2003.

Futori, Hideshi. "Japan's Disaster Relief Diplomacy: Fostering Military Cooperation in Asia." *Asia Pacific bulletin* 213 (2013).

Gardner, Tom, Newly Sworn in Us Ambassador to Philippines Heads to Typhoon-Ravaged Country to Coordinate Massive Humanitarian Aid Mission [Online] Available from: http://203.113.26.210/ [10 Mar 2016]

Government of Japan. "National Report of Japan on Disaster Reduction for the World Conference on Disaster Reduction(Kobe-Hyogo, Japan, 18-22 January 2005)." 2005.

Green, Mike, Strategic Implications of Japan's Disaster [Online] Available from: http://foreignpolicy.com/2011/03/16/strategic-implications-of-japans-disaster/ [21 April 2015]

guardian, The, Typhoon Haiyan: China Gives Less Aid to Philippines Than Ikea [Online] Available from: https://www.theguardian.com/world/2013/nov/14/typhoon-haiyan-china-aid-philippines-ikea [14 Nov 2013]

Haddad, William W. "Japan, the Fukuda Doctrine, and Asean." *Contemporary Southeast Asia* 2, no. 1 (1980): 10-29.

"Hyogo Framework for Action 2005-2015: Building the Resilience of Nations and Communities to Disasters." Kobe, Hyogo, Japan: United Nations Office for Disaster Risk Reduction (UNISDR), 2007.

Insight, ASEAN, อาเซียนกับการจัดการปัญหาความมั่นคงรูปแบบใหม่ [Online] Available from: http://www.bangkokbiznews.com/mobile/view/blog/622214 [16 DEC 2015]

J.Ryall, Japan Pledges Billions to Mekong States to Counter China. [Online] Available from: http://www.reuters.com/article/us-japan-asia-aid-idUSKCN0PE05D20150704 [9 September 2015]

Japan, The Government of. "National Security Strategy of Japan." (December 2013).

Japan’s Official Development Assistance Charter, Government of Japan Ministry of Foreign Affairs Economic Co-Operation Bureau [Online] Available from: http://www.mofa.go.jp/policy/oda/reform/revision0308.pdf. [18 OCT 2015]

Kaifu, Toshiki. "Japan and Asean: Seeking a Mature Partnership for the New Age'." *ASEAN Economic Bulletin* 8 (1991): 87-94.

KYODO, Stronger Ties with Asean Vital to Japan’s Security: Oda Paper [Online] Available from: http://www.japantimes.co.jp/news/2015/03/13/national/stronger-ties-asean-vital-japans-security-oda-paper/#.VjUCFhSqqkp. [20 OCT 2015]

Lam, Peng Er. "Japan’s Human Security Role in Southeast Asia." *Contemporary Southeast Asia: A Journal of International and Strategic Affairs* 28 no. 1 (April 2006): 141-59.

Lam, V. H., L. Zhang, A. Huqi, A. Fukushima, B. A. Tanner, A. Onay-Besikci, W. Keung, *et al.* "Activating Pparalpha Prevents Post-Ischemic Contractile Dysfunction in Hypertrophied Neonatal Hearts." *Circ Res* 117, no. 1 (Jun 19 2015): 41-51.

Mahbubani, Kishore. *Can Asians Think?* . 4th ed. Singapore Marshall Cavendish Editions, 2015.

Major General Kazuya HAYASHI, International Disaster Relief Activities: Japan's Efforts and Issues on Multilateral Cooperation [Online] Available from: http://aseanregionalforum.asean.org/files/Archive/14th/10th_ASEAN_Regional_Forum/topic(9) [20 DEC 2015]

Maki, Norio, How Resilient Is Japan? Response and Recovery Lessons from the 1995 Kobe and the 2011 Tohoku Disasters [Online] Available from: https://fukushimaforum.wordpress.com/workshops/sts-forum-on-the-2011-fukushima-east-japan-disaster/manuscripts/session-1/how-resilient-is-japan-response-and-recovery-lessons-from-the-1995-kobe-and-the-2011-tohoku-disasters/ [17 DEC 2015]

Masaki, Takahashi. "Human Security and Japan's Foreign Policy toward Southeast Asia." Paper presented at the Japan's Policy and Contributions to Human Security in Southeast Asia, Thammasat University, Thailand, 13-14 January 2004.

MCCLAM, REGINALD J. "Balancing on the Pivot: How China's Rise and Offshore Balancing Affect Japan and India's Roles as Balancers in the 21st Century.", SCHOOL OF ADVANCED AIR AND SPACE STUDIES AIR UNIVERSITY, 2013.

McDougall, Derek. "Responses to 'Rising China' in the East Asian Region: Soft Balancing with Accommodation." *Journal of Contemporary China* 21, no. 73 (2012): 1-17.

Miller, J. Berkshire, Typhoon Haiyan, Japan and the New Asia [Online] Available from: http://nationalinterest.org/commentary/typhoon-haiyan-japan-the-new-asia-9445 [12 JAN 2016]

Miyazawa, Kiichi. "New Era of Asia-Pacific and Japan-Asean Relation." *Asean Economic Bulletin* 9 (1993): 379-80.

MOFA, 17th Japan-Asean Summit Meeting [Online] Available from: http://www.mofa.go.jp/a_o/rp/page3e_000260.html [20 Mar 2017]

———, Development Cooperation as Investment in the Future(Overview of Japan's Oda White Paper 2013) [Online] Available from: http://www.mofa.go.jp/files/000031647.pdf [

———, Diplomatic Bluebook 2005 [Online] Available from: http://www.mofa.go.jp/policy/other/bluebook/2005/ch2-a.pdf [11 February 2017]

———, Disasters and Disaster Prevention in Japan [Online] Available from: http://www.mofa.go.jp/policy/disaster/21st/2.html [17 DEC 2015]

———, Disasters and Disaster Prevention in Japan. [Online] Available from: http://www.mofa.go.jp/policy/disaster/21st/2.html [1 January 2017]

———, Factsheet on Japan-Asean Relations [Online] Available from: http://www.mofa.go.jp/region/asia-paci/asean/factsheet.html [8 January 2015]

———. "Humanitarian Assistance / Emergency Assistance." http://www.mofa.go.jp/policy/emergency/.

———, Japan's Official Development Assistance White Paper 2014 [Online] Available from: http://www.mofa.go.jp/policy/oda/white/2014/html/honbun/b2/s2_2_1.html#chu1 [4 March 2016]

———, Japan-Asean Commemorative Summit （Japan's Oda to Asean） [Online] Available from: http://www.mofa.go.jp/files/000070232.pdf [2 Mar 2017]

———, Special Asean-Japan Ministerial Meeting: Building Solidarity and Strengthening Cooperation on Disaster Management in Japan-Asean Relations [Online] Available from: http://www.mofa.go.jp/region/asia-paci/asean/sajmm/sajmm1104.html [7 JAN 2016]

———, Typhoon Damage in the Philippines (Dispatch of Assessment Team) [Online] Available from: http://www.mofa.go.jp/press/release/press4e_000070.html [9 Mar 2016]

———, Typhoon Damage in the Philippines (Dispatch of Assessment Team) [Online] Available from: http://www.mofa.go.jp/press/release/press4e_000070.html [13 Jan 2015]

———, Typhoon Damage in the Philippines (Dispatch of Assessment Team)[[Online] Available from: http://www.mofa.go.jp/press/release/press4e_000070.html [9 Mar 2016]

Myanmar, The Embassy of Japan in, Japan Extends Third Emergency Relief Goods for the Cyclone Nargis Victims of Myanmar. [Online] Available from: http://www.mm.emb-japan.go.jp/profile/english/press/2008-05-16.htm [21 JAN 2016]

Nah Liang Tuang, Asean and Natural Disasters [Online] Available from: http://thediplomat.com/2011/12/asean-and-natural-disasters/. [17 DEC 2015]

News, BBC, Tsunami Aid: Who's Giving What [Online] Available from: http://news.bbc.co.uk/2/hi/asia-pacific/4145259.stm [2 February 2015]

News, GMA, Japan Triples Philippines Aid Package to over $30 Million. [Online] Available from: http://www.gmanetwork.com/news/story/335590/news/nation/japan-triples-philippines-aid-package-to-over-30-million [9 Mar 2016]

NGUYEN, ANH DUC, How China Boosts Japan’s Security Role in Southeast Asia . [Online] Available from: http://www.japantimes.co.jp/opinion/2016/05/17/commentary/japan-

commentary/china-boosts-japans-security-role-southeast-asia/#.V_PaK_l96M8 [7 July 2016]

Nguyen, Phuong, Southeast Asia Dances to the Tune of Japan's Abe Doctrine [Online] Available from: http://csis.org/publication/asia-dances-tune-japans-abe-doctrine [21 Mar 2016]

Nirmala, Mahar. "Japan's New Asean Diplomacy: Strategic Goals, Patterns, and Potential Limitations under the Abe Administration. ." *International Journal of Social Science and Humanity* 6, no. 12 (2016): 952-57.

OECD, Development Co-Operation Peer Reviews Japan 2014. [Online] Available from: http://www.oecd.org/development/peer-reviews/Japan-peer-review-2014.pdf [13 [13 JAN 2015]

Orendain, Simone, การตีความรัฐธรรมนูญสันติภาพของญี่ปุ่นใหม่จะทำให้ญี่ปุ่นสามารถช่วยเหลือพันธมิตรของญี่ปุ่นในกรณีที่ประเทศนั้นถูกโจมตีได้ [Online] Available from: http://www.voathai.com/content/philippines-japan-ss/1960122.html [17 Mar 2016]

Pan, Nam. *Japanese Oda to Asian Countries "an Empirical Study of Myanmar Compared with Cambodia, Laos, and Vietnam"*. 2014. https://www.mof.go.jp/pri/international_exchange/visiting_scholar_program/ws2014_d.pdf.

Pape, Robert Anthony. "Soft Balancing against the United States." *International Security* 30, no. 1 (2005): 7-45.

Paul, T.V. "Soft Balancing in the Age of Us Primacy." *International Security* 30, no. 1 (2005): 46-71.

PERLEZ, JANE, China Increases Aid to Philippines. [Online] Available from: http://www.nytimes.com/2013/11/15/world/asia/chinese-aid-to-philippines.html?_r=0 [9 Mar 2016]

Press Conference by Prime Minister Shinzo Abe Following His Visit to Cambodia and Lao Pdr [Online] Available, from: http://japan.kantei.go.jp/96_abe/statement/201311/17naigai_e.html [18 Mar 2017]

Pyle, Kenneth B. *Japan Rising: The Resurgence of Japanese Power and Purpose(Century Foundation Books)*. United States: Public Affairs, 2007.

Rauhala, Emily, How Japan Became a Leader in Disaster Preparation [Online] Available from: http://content.time.com/time/world/article/0,8599,2058390,00.html [19 DEC 2015]

Roach, Rachel. "Dried up, Drowned Out: Voices from the Developing World on a Changing Climate." *Teddington, Middlesex, UK: Tearfund* (2005).

Sahashi, Ryo. "Disaster Relief and Risk Reduction in East Asia: The Role of Japan-Asean Cooperation. ." In *Navigating Chance: Asean-Japan Strategic Partnership in East Asia and in Global Governance.*, edited by Rizal Sukma and Yoshihide Soeya, 131-49. Tokyo: Japan Center for International Exchange, 2015.

———. *Security Partnerships in Japan's Asia Strategy: Creating Order, Building Capacity and Sharing Burden*. Asia Vision Vol. 61 Paris: IFRI, 2013.

Saragih, Bagus BT, Strong Asean-Japan Ties Important to Global Stability [Online] Available from: http://www.thejakartapost.com/news/2013/06/12/strong-asean-japan-ties-important-global-stability.html [12 March 2015]

Sawada, Yasuyuki, and Fauziah Zen. "Disaster Management in Asean." *ERIA-DP*-2014-03 (2014).

Secretariat, ASEAN, Asean Agreement on Disaster Management and Emergency Response (Aadmer) Work Programme 2010-2015 (4th Reprint) [Online] Available from: http://www.asean.org/resources/publications/asean-publications/item/asean-agreement-on-disaster-management-and-emergency-response-aadmer-work-programme-2010-2015-4th-reprint. [14 DEC 2015]

Shigeru, Y. *Japan's Decisive Century* 1867-1967 NY: Praeger Publishers, 1967.

Shiraishi, Takashi. "Japan and Southeast Asia." In *Network Power: Japan and Asia*, edited by Peter J. Katzenstein and Takashi shiraishi. New York: Cornell University Press, 1997.

Shoji, Tomotaka. "China's Rise and Japan's Changing Approch toward Southeast Asia: Contraints and Possibilities.". In *Southeast Asia between China and Japan*,

edited by Lam Peng Er and Victor Teo, 64-81. Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars, 2011.

Singh, Bhubhindar. "Asean's Perceptions of Japan: Change and Continuity." *Asian Survey* 42, no. 2 (March/April 2002): 276-96.

———. "Asean's Perceptions of Japan: Change and Continuity." *Asian Survey* 42, no. 2 (2002): 276-96.

———, New Japanese Premier's First Foreign Trip: Why Se Asia? [Online] Available from: http://www.nationmultimedia.com/opinion/New-Japanese-premiers-first-foreign-trip-Why-SE-As-30197959.html. [17 JAN 2016]

Sokolsky, Richard, Angel Rabasa, and C. Richard Neu. "Asean Perceptions of a Rising China.". Chap. 3 In *The Role of Southeast Asia in Us Strategy toward China.*, 29-42. CA: RAND Corporation, 2001.

Sree, Kumar, and Sharon Siddique. *Southeast Asia : The Diversity Dilemma* [in English]. Singapore: Select Pub., 2008.

Storey, Ian. "China's Growing Security Role in Southeast Asia Raises Hopes and Fears." *World Politics Review* (5 July 2013).

Sudo, Sueo. *The International Relations of Japan and South East Asia: Forging a New Regionalism*. Routledge, 2013.

———. *Japan's Asean Policy: In Search of Proactive Multilaterism*. Singapore: Institute of Southeast Asian Studies, 2015.

———. *Southeast Asia in Japanese Security Policy*. Vol. Volume 3 of Pacific strategic papers, Singapore: Institute of Southeast Asian, 1991.

Suputtikun, Teewin. "An Excuse for Common Goods the Multipurposeness of the "Human Security" Concept in Japan's Foreign Policy.". *Asian Review* 25 (2012): 137-60.

Swee-Hock, Saw, Sheng Lijun, and Chin Kin Wah. "An Overview of Asean-China Relations." Chap. 1 In *Asean-China Relations: Realities and Prospects*, edited by S. Swee-Hock, S. Lijun and C.K. Wah, 1-18: Institute of Southeast Asian Studies, 2005.

T.Yasutomo, Dennis. *The New Multilateralism in Japan's Foreign Policy*. New York St. Martin's Press, 1995.

Tarte, Sandra. "Norms in Japan's Foreign Aid Policy in the South Pacific." In *Norms, Interests, and Power in Japanese Foreign Policy*, edited by Yoichiro Sato and Keiko Hirata. New York: Palgrave Macmillan, 2008.

Thestar.com, Asian Bloc to Handle Burma Aid [Online] Available from: http://www.thestar.com/news/world/2008/05/19/asian_bloc_to_handle_burma_aid.html [20 JAN 2015]

Thuzar, Moe. "Disaster Management and Humanitarian Action in Southeast Asia: Opportunities for an Asean-Japan Coordinated Approach." *Beyond* 2015: *ASEAN-Japan Strategic Partnership for Democracy, Peace, and Prosperity in Southeast Asia* (2013).

Times, Japan, Disaster Drills Held on 1923 Quake Memorial Day [Online] Available from: http://www.japantimes.co.jp/news/2014/09/01/national/disaster-drills-held-1923-quake-memorial-day/#.VnbLLBSqqkp [1 January 2017]

Togo, Kazuhiko. "Japan-China-Us Relations and the Senkaku/Diaoyu Islands Dispute: Perspectives from International Relations Theory." *Asian Perspective* 38, no. 2 (2014): 241-61.

Trajano, Julius Cesar I., Japan and the Philippines Unite against China. [Online] Available from: http://www.eastasiaforum.org/2013/08/21/japan-and-the-philippines-unite-against-china/ [24 Mar 2016]

Trinidad, D., Abe's Asean Tour [Online] Available from: http://www.eastasiaforum.org/2013/09/06/abes-asean-tour/ [9 September 2015]

Tsutomu, Kikuchi. "New Japan-Asean Cooperation for Institutional Building in the Asia-Pacific: Beyond the Fukuda Doctrine?". In *Japan's Relations with Southeast Asia: The Fukuda Doctrine and Beyond*, edited by Peng Er Lam, 140-57. London: Routledge, 2012.

UNISDR. "Sendai Framework for Disaster Risk Reduction 2015–2030." United Nations Office for Disaster Risk Reduction Geneva, Switzerland, 2015.

Unit, Siam Intelligence, ข้อพิพาท "ทะเลจีนใต้" ปัญหามิรู้จบ [Online] Available from: http://www.siamintelligence.com/dispute-on-south-china-sea-case/ [1 NOV 2015]

VALDES, ROBERT, NATHAN HALABRIN, and ROBERT LAMB, 2004 Tsunami and 2011 Japan Tsunami [Online] Available from: http://science.howstuffworks.com/nature/natural-disasters/tsunami5.htm [13 JAN 2016]

W. AMORIM, and A.H.L. SILVA. "Japan and India: Soft Balancing as a Reaction to China's Rise?". *Revista Brasileira de Política Internacional* 57 (2014): 73-90.

Weijia, Hu, China Should Provide Disaster Relief in Asean Region to Ensure Sustainability of Economic Ties [Online] Available from: www.globaltimes.cn/content/1002902.shtml [1 Feb 2017]

Williams, Brad. "Why Give? Japan's Response to the Asian Tsunami Crisis." *Japan Forum* 18, no. 3 (2006): 410.

———. "Why Give? Japan's Response to the Asian Tsunami Crisis." *Japan Forum* 18, no. 3 (2006): 399-416.

Womack, Brantly. "China's Future in a Multinodal World Order." *Pacific Affairs* 87, no. 2 (2014): 265-84.

Xinhua.net, China's Peace Ark Leaves Philippines. [Online] Available from: http://news.xinhuanet.com/english/china/2013-12/10/c_132957221.htm [9 Mar 2016]

Yasutomo, Dennis T., and Smith College, Fukushima and Japan's Comprehensive Security: Deja Vu?

[Online] Available from: http://www.eastasiaforum.org/2011/03/29/fukushima-and-japan-s-comprehensive-security-deja-vu/ [2 AUG 2016]

"Yokohama Strategy and Plan of Action for a Safer World: Guidelines for Natural Disaster Prevention, Preparedness and Mitigation." In *World Conference on Natural Disaster Reduction*. Yokohama, Japan: United Nations, 1994.

Zhang, Bo. "Top 5 Most Expensive Natural Disasters in History." http://www.accuweather.com/en/weather-news/top-5-most-expensive-natural-d/47459.

Zhang, Y., Containing China' a Japanese Strategy [Online] Available from: http://www.chinadailyasia.com/news/2013-12/12/content_15105387.html [9 September 2015]

CHULALONGKORN UNIVERSITY

กระทรวงมหาดไทย, กรมป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย, คณะกรรมการอาเซียนด้านการจัดการภัยพิบัติ [Online] Available from: http://122.155.1.145/inner.Asean-1.270/about/menu_6186/ [24 October 2016]

จิตติภัทร พูนขำ. "พินิจทฤษฎีความสัมพันธ์ระหว่างประเทศแนวสัจจนิยมใหม่ : ว่าด้วยความเป็นเจ้าของสหรัฐอเมริกากับดุลแห่งอำนาจในยุคหลังสงครามเย็น." วารสารสังคมศาสตร์ 41 (มกราคม- มิถุนายน 2553).

ไชยวัฒน์ ค้ำชู. นโยบายต่างประเทศของญี่ปุ่น:ความเปลี่ยนแปลงและความต่อเนื่อง. 1 ed. กรุงเทพฯ: สถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2549.

ไชยสิทธิ ตันตยกุล, อนาคตของความสัมพันธ์ระหว่างจีนกับอาเซียน [Online] Available from: http://www.vijaichina.com/articles/95 [27 OCT 2015]

ฐานดี, ดำรงค์, เอเชียตะวันออก: พัฒนาการความสัมพันธ์ของคน สังคมและวัฒนธรรม ระหว่างเอเชียตะวันออกเฉียงเหนือกับเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ [Online] Available from: http://www3.ru.ac.th/korea/korean_wave_th/kwave9.pdf [23 November 2015]

เดลินิวส์, ญี่ปุ่นแก้กฎบัตรความช่วยเหลือทางมนุษยธรรม [Online] Available from: http://www.dailynews.co.th/foreign/300037 [10 กุมภาพันธ์ 2558]

ทรายแก้ว ทิพากร. "ประเด็นสำคัญในนโยบายต่างประเทศญี่ปุ่นในยุคหลังสงครามเย็น." สถาบันเอเชียศึกษา: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2549.

ประเสริฐ จิตติวัฒนพงศ์. ความช่วยเหลือต่างประเทศของญี่ปุ่นในยุคหลังสงครามเย็น. ญี่ปุ่น : การเมืองและนโยบายต่างประเทศ : รวมบทความทางวิชาการของ รศ. ประเสริฐ จิตติวัฒนพงศ์,. edited by ศิริพร วัชชวัลคุ กรุงเทพฯ: คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2542.

สมิทธ ธรรมาสาโรธ, อาเซียนกับการจัดการภัยพิบัติ [Online] Available from: http://www.ns.mahidol.ac.th/conference/ns22/doc/slide/01/%E0%B8%A0%E0%B8%B1%E0%B8%A2%E0%B8%AD%E0%B8%B2%E0%B9%80%E0%B8%8B%E0%B8%B5%E0%B8%A2%E0%B8%99.pdf [3 DEC 2015]

สุวรรณี เนียมใย. "การเปลี่ยนแปลงกระบวนการให้ความช่วยเหลือด้านเงินให้เปล่าของญี่ปุ่นต่อประเทศไทยในทศวรรษที่ 1990-2005 กรณีศึกษา : โครงการความร่วมมือด้านเศรษฐกิจแบบให้เปล่าขั้นพื้นฐานและความมั่นคงของมนุษย์." *Japan Watch Project(JWP)* 2, no. 1 (2008): 15-70.

ไฮซาเนะ มาซากิ, จีน-ญี่ปุ่นแย่งกันเป็นใหญ่ในอินโดจีน [Online] Available from: http://www.manager.co.th/Around/ViewNews.aspx?NewsID=9480000140276. [30 AUG 2015]

ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์

นางสาวพรรณวดี ชัยกิจ เกิดวันที่ 14 พฤษภาคม ค.ศ. 1991 จังหวัดกรุงเทพมหานคร สำเร็จการศึกษาศิลปศาสตรบัณฑิต วิทยาลัยสหวิทยาการ สาขาวิชาสหวิทยาการสังคมศาสตร์ วิชาเอกอาณาบริเวณศึกษาอนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง จากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ในปี ค.ศ. 2012 ภายหลังจากสำเร็จการศึกษาในระดับปริญญาบัณฑิตได้เข้าศึกษาต่อในระดับในระดับปริญญามหาบัณฑิต ภาควิชาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยในปี ค.ศ. 2013

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
Chulalongkorn University

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
Chulalongkorn University